

Izdavač
Pro Educa
Banjaluka

Autori
dr Srđan Puhalo
dr Dino Abazović
Milkica Bulajić

Recenzent
dr Vladimir Turjačanin

Lektura
Imprimatur

Naslovna strana i fotografija
Zlatko Popović

Priprema za štampu
Vedran Čičić

Štampa
Art print, Banja Luka

Za izdavača
Dragan Močević

Tiraž
300 primjeraka

SELEFIJE

U BOSNI I HERCEGOVINI

ko su oni, kako ih drugi vide i
kako se izvještava o njima

Socio- psihološka studija

Priradio: Srđan Puhalo

Banja Luka
2016

Sadržaj

Srđan Puhalo

KAKO SAM PREŽIVIO 130 SELEFIJA 9

UVOD 11

Dino Abazović

SRCE I GLAVA OKRENUTI ISTOKU I ZAPADU:

EKSKURS O BOSANSKOHERCEGOVAČKIM MUSLIMANIMA 13

1. Uvod 13

2. Veoma kratki historijski osvrt na bosanskohercegovačke muslimane i Islamsku zajednicu u Bosni i Hercegovini 18

3. Bosanskohercegovački krvavi kraj stoljeća – Rat i religija 24

4. Postdaytonski razvoj i pitanje islama u Europi 26

5. Zaključna razmatranja 30

Reference..... 32

dr Srđan Puhalo, Milkica Bulajić

KAKO SU DNEVNE NOVINE, ČASOPISI I PORTALI U BOSNI I

HERCEGOVINI PISALI O SELEFIJAMA/ VEHABIJAMA U

PERIODU OD 1. 11. 2015. DO 31. 03. 2016. GODINE 34

1. Metodologija 34

2. Rezultati 35

2.2 Novembar 2015. godine 38

2.2 Decembar 2015. godine 41

2.3 Januar 2016. godine 44

2.4 Februar 2016. godine 46

2.5 Mart 2016. godine 48

2.6 Vrijednosne orijentacije objava 51

3. Rezime 56

Reference..... 58

PRILOG 1.

Tekstovi koju su korišteni u analizi a koji se ne mogu pronaći na internetu	61
--	----

dr Srđan Puhalo

METODOLOGIJA I TOK ISTRAŽIVANJA	79
1.1 Selefije	79
1.2 Građani Bosne i Hercegovine.....	79
2.1 Demografija na uzorku selefija	81
2.2 Demografija na uzorku građana Bosne i Hercegovine	83
3.1 Instrumenti selefije	88
3.2 Instrumenti građani.....	90
4.1 Pouzdanost instrumenta selefije	92
4.2 Pouzdanost instrumenta građani	93

dr Srđan Puhalo

OPIS VARIJABLI	94
1. Lokus kontrole.....	94
2. Dogmatizam	96
3. Cilj opravdava sredstvo (makijavelizam)	99
4. HEXACO inventar ličnosti.....	100
5. Lična sreća.....	101
6. Samopoštovanje	102
Reference.....	104

dr Srđan Puhalo

GRAĐANI BOSNE I HERCEGOVINE I VEHABIJE/ SELEFIJE?	108
1. Rezultati istraživanja.....	108
2. Stereotipi o selefijama	127
3. Dogmatizam, makijavelizam, lokus kontrole	131
4. HEXACO inventar ličnosti.....	131
5. Stavovi građana BiH prema vebijama/selefijama – faktorska analiza	133
6. Razlike između građana BiH s obzirom na varijable radikalni antiselefizam, pravo na selefizam i animozitet prema selefizmu..	135

7. Korelacija prosječnih vrijednosti varijabli dogmatizam, makijavelizam, lokus kontrole, HEXACO inventara ličnosti, radikalnog antiselefizma, prava na selefizam i animoziteta prema selefizmu	140
8. Možemo li građane svrstati u neke kategorije?	143
9. Rezime	146

dr Srđan Puhalo

SELEFIJE U BOSNI I HERCEGOVINI.....	151
1. Rezultati istraživanja.....	151
2. Zadovoljstvo životom	165
3. Dogmatizam, makijavelizam, lokus kontrole, samosviđanje i samokompetentnost	167
4. HEXACO inventar ličnosti.....	171
5. Možemo li selefije svrstati u neke kategorije?	176
6. Rezime	178

dr Srđan Puhalo

DA LI SE I PO ČEMU RAZLIKUJU GRAĐANI I SELEFIJE U BOSNI I HERCEGOVINI?.....	183
1. Zadovoljstvo selefija i građana BiH životom	183
2. Dogmatizam, makijavelizam i lokus kontrole selefija i građana BiH.....	184
3. Građanin BiH i vebabija/selefija na HEXACO inventaru ličnosti.....	185

dr Srđan Puhalo

RASPRAVA.....	188
---------------	-----

PRILOG 2.

Statistički značajne razlike na pojedinim varijablama kod građana BiH i selefija	193
1. Statistički značajne razlike s obzirom na pol ispitanika.....	195
2. Statistički značajne razlike s obzirom na godine starosti ispitanika	199

3. Statistički značajne razlike s obzirom na obrazovanje ispitanika	205
4. Statistički značajne razlike s obzirom na etničku pripadnost ispitanika	208
5. Statistički značajne razlike s obzirom na tip naselja u kojem žive ispitanici.....	215
6. Statistički značajne razlike na uzorku selefija	219

KAKO SAM PREŽIVIO 130 SELEFIJA

SRĐAN PUHALO, www.frontal.ba

U posljednja dva mjeseca susreo sam se sa preko 130 selefija u Jablanići, Sarajevu, Zenici, Maglaju, Bočinji, Tuzli, Gračanici, Sanskom Mostu, Ključu, Ošvama i Maoči. U Zenici sam sa njima razgovarao o svemu i svačemu, u Maglaju su me vodili na ručak i poklonili mi Kuran. U Ključu sam im bio gost u kući, a u Sarajevu sam sa njih 20 večerao veoma ukusan rižoto. U Ošvama sam napravio selfi sa Izetom Hadžićem. U Maoči sam bio gost jednog domaćina, prošetao selom i razgovarao o uslovima života. U Bočinji su insitirali da obiđem njihove komšije Srbe i pitam ih kako im je živjeti sa njima. U Maglaju sam se zadesio u petak i prisustvovao Džumi, a u džamiji kralja Fahda u Sarajevu prisustvovao sam Akšam namazu.

I moram vas razočarati – nisam sreo nijednog teroristu. Nisam naišao ni na ljude koji podržavaju samoubilačke napade u Parizu i Briselu, ono što radi ISIL u Iraku ili Siriji, ili nekoga ko jedva čeka da se digne u vazduh. Možda su se vješto pretvarali, možda su takve sakrili od mene, ali ja ih nisam sreo.

Što se tiče rata u Siriji, njihovo objašnjenje se prilično razlikuje od „zapadnog“ viđenja uzroka i posljedica rata i interesantno je čuti njihovom interpretaciju dešavanja. Ulogu Amerikanaca u sirijskom ratu opažaju slično kao Srbi, dok je razlika primjetna kod percepcije Rusije ili Turske.

Vidio sam da se oni međusobno veoma razlikuju, po karakteru, po načinu odijevanja, po načinu na koji im funkcioniše porodica, po poslovima koje rade, po životima koje su vodili prije nego što su počeli da praktikuju islam na ovaj način. Neki su bili veoma ljubazni, neki nisu prestajali da se smiju i šale, dok je bilo i onih koji su bili čutljivi, uzdržani i nepovjerljivi. Potpuno su svjesni da i među njima ima kukolja i da je neke stvari trebalo da rade drugačije, tako da se ni po tome ne razlikuju mnogo od nas.

Vidio sam da nailaze na nerazumijevanje svojih roditelja, prijatelja ili poznanika zbog svog praktikovanja islama, ali niko od njih ni na

koji način nije bio primoran da postane to što jeste. Vidio sam da je Ošvama i Maoči veoma potreban asfaltni put. Ti ljudi žele da im se put asfaltira, ali nikako da dođu na red. Meščini da ih ni lokalne vlasti nešto ne vole i svjesno ih drže izolovane.

Vidio sam da su mnogi bili hapšeni i privođeni samo zato što imaju dugu bradu i kratke pantalone, a ne zato što su počinili neko krivično djelo ili učinili nešto loše. Ljuti su zbog toga što ih policija spektakularno hapsi, a diskretno pušta jer nema razloga da ih zadrži u pritvoru ili da im sudi.

Vidio sam da se ne snalaze baš dobro sa medijima, ali su mi kazali i da su ih mediji mnogo puta do sada prevarili i izigrali njihovo povjerenje zarad spektakularnih, ali neistinitih naslova. Nisam vidio te pare iz Saudijske Arabije koje dobijaju za nošenje nikaba ili potkraćenih pantalona, ali sam vidio da mnogo rade, da skromno žive i da se međusobno pomažu. Najčešće imaju neke svoje male poslove (trgovina, pčelarstvo, poljoprivreda), jer se veoma teško zapošljavaju kod drugih. Malo je poslodavaca koji žele da ih SIPA redovno obilazi zbog nekog radnika. Ni kao radnici u javnim službama nisu baš poželjni.

Naravno, sve sam ovo vidio jer sam prihvatio da poštujem njihov način života i praktikovanje islama bez potrebe da im povlađujem ili namećem svoje viđenje života.

Neki će reći da sam naivan i glup jer ne vidim pozadinu svega, drugi da sam iskren i ludo hrabar što sam sam išao kod njih i pričao sa njima, pa još sada o tome i pišem, a treći će reći da sam postao i plaćenik Saudijske Arabije, ali uvijek je to tako. Ja nisam postao musliman niti se moje mišljenje o religiji nešto značajno promijenilo u protekla dva mjeseca.

Ipak, moje znanje o selefijama se promijenilo, a moje predrasude o njima i strahovi od njih su sada manji. Svijet nije crno-bijel i ne možemo zanemariti sve te nijanse zelene koje postoje. Ja ću uvijek braniti njihovo pravo da praktikuju islam na način na koji oni to žele, dok god to bude njihov lični izbor i dok god ne ugrožavaju moje pravo da vjerujem u nešto drugo ili da ne vjerujem uopšte. Onoga trenutka, ako do njega ikada dođe, kada mi se to bude nametalo – u meni će dobiti najvećeg neprijatelja.

To sam i njima rekao.

UVOD

Ovo nije knjiga o selefizmu, ali jeste o ljudima koje nazivaju vehabijama, selefijama, dok oni sebe jednostavno zovu muslimani. Ovo nije publikacija koja je za ili protiv selefija i njihovog poimanja i načina praktikovanja islama, ovo je sociopsihološka studija u kojoj smo dali priliku selefijama da kažu ko su i šta su, građanima da kažu kako ih opažaju i šta osjećaju prema njima i da vidimo kako printani mediji i portali pišu o njima. Ovo nije istraživanje koje može, niti ima te ambicije, da dâ konačne odgovore o selefijama, ali će sigurno ostaviti mnoge nedoumice i pitanja. Ovo je jedna od rijetkih studija, koja se ne zasniva na ličnom iskustvu života u selefijskoj zajednici, na podacima bezbjednosnih službi i agencija, već na odgovorima koje smo dobili direktno od selefija i građana.

Kada sam došao na ideju da uradim jedno ovakvo istraživanje, mnogi su kazali da je to nemoguće uraditi, drugi su bili prestrašeni samom idejom, a treći su mi savjetovali da potražim savjet psihijatra. Danas su pred vama rezultati istraživanja na koje sam neizmjereno ponosan i potpuno svjestan svih njegovih ograničenja.

Pred vama su, u stvari, tri istraživanja koja se na različite načine bave selefijama. Cilj nam je bio da damo, koliko je to uopšte moguće, zaokruženu sliku o selefijama u Bosni i Hercegovini.

U prvom poglavlju, dr Dino Abazović govori o pojavi selefizma u kontekstu Bosne i Hercegovine. Tokom pisanja ovog teksta, autor je nastojao da bude vrijednosno neutralan i svoj tekst zasniva na što je moguće više lako provjerljivih činjenica. Sve to treba da pomogne čitaocu u razumijevanju konteksta u kojem je rađeno ovo istraživanje, kao i u interpretaciji dobijenih rezultata.

U drugom poglavlju, Milkica Bulajić i dr Srđan Puhalo prikazaće rezultate petomjesečne analize pisanja medija u Bosni i Hercegovini o domaćim selefijama. U periodu od novembra 2015. do marta 2016. godine, u medijima su zabilježene 1044 objave koje su u svom sadržaju razmatrale problematiku terorizma, postojanje vehabijskih i selefij-

skih zajednica u BiH, djelovanje Islamske države u BiH, pravosudne postupke za učešće na stranim ratištima, postojanje i djelovanje vjerskih zajednica koje ne spadaju pod okrilje IZ, napade koji su od strane pravosudnih institucija okarakterisani kao teroristički i slično.

U trećem poglavlju, dr Srđan Puhalo će predstaviti istraživanje javnog mnjenja u kojem ćemo vidjeti kako građani Bosne i Hercegovine opažaju selefije, kakvo iskustvo imaju sa njima i kakvim emocijama je sve to praćeno. Takođe, vidjećemo kakvi su stavovi stanovnika Bosne i Hercegovine prema selefijama. Nakon toga, prikazaćemo rezultate dobijene na skalama dogmatizam, makijavelizam, lokus kontrole.

U četvrtom poglavlju, koje opet potpisuje dr Srđan Puhalo, biće prikazani rezultati dobijeni na uzorku od 126 selefija i to kroz četiri segmenta. Na početku ćemo predstaviti jedan dio njihove svakodnevice i njihova iskustva sa sredinom u kojoj žive, a potom njihovo zadovoljstvo pojedinim aspektima života. Nakon toga, prikazaćemo rezultate dobijene na skalama dogmatizam, makijavelizam, lokus kontrole, samosviđanja i samokompetentnosti i na kraju ćemo se upoznati sa dobijenim rezultatima inventara ličnosti HEXACO.

Peto poglavlje je posebno zanimljivo, jer ćemo uporediti građane Bosne i Hercegovine i selefije na varijablama zadovoljstvo životom, dogmatizam, makijavelizam, lokus kontrole i inventar ličnosti HEXACO i vidjeti koliko se međusobno razlikuju.

Na kraju, želim da se zahvalim ljudima koji su mi omogućili da uradim anketiranje među selefijama: Azri Velagić Macić, Mirsadu Maciću, Adnanu Mrkonjiću, Edinu Alispahiću, Irmi Balagić Filipović, Demiru Filipoviću, Izetu Hadžiću, Osmanu Smajloviću, Tariku Aguću, Edisu Bosniću i Emiru Čajiću. Takođe, hvala kolegama koje su mi pomogle svojim znanjem, savjetima i sugestijama: dr Ivani Stepanović Ilić, dr Bobanu Petroviću, dr Vladimiru Turjačaninu, dr Siniši Lakiću, dr Goranu Opačiću i mr Nedi Perišić. Hvala Diani Irić na pomoći oko unosa podataka, Močeviću, Sanji i Draganu na podršci.

SRCE I GLAVA OKRENUTI ISTOKU I ZAPADU: EKSKURS O BOSANSKOHERCEGOVAČKIM MUSLIMANIMA

DINO ABAZOVIĆ, vanredni profesor,
Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Sarajevu

1. Uvod

U knjizi *A Heart Turned East*¹ (*Srce usmjereno na istok*), podnaslova *Among the Muslims of Europe and America* (*Među muslimanima Europe i Amerike*), Adam LeBor posvećuje prva dva poglavlja knjige Sarajevu i Bosni i Hercegovini, fokusirajući svoj interes na bosanskohercegovačke muslimane i *Islam Reborn* (ponovno rođenje islama) u razdoblju krvavog rata 1991–1995. Tekst je sjećanje na mjesta, ljude i događaje iz perioda kada je autor radio kao novinar koji pokriva rat u Bosni i Hercegovini za časopis *The Times*. Jedan od ključnih razloga koji utiču na „preporod islama“, tvrdi LeBor, leži u razočarenju bosanskohercegovačkih muslimana i njihovoj ljutnji prema Zapadu koji je odbijao opskrbu oružja bosanskoj vojsci zbog tada postojećeg UN embarga na oružje za sve bivše jugoslavenske republike. Osim toga, LeBor nastavlja:

„Diplomati su tvrdili da će odluka [o embargu na oružje] usporiti borbu i pomoći uspostavljanju mira, ali u stvarnosti na frontovima, embargo na oružje je bio u funkciji moralne ekvivalencije između muslimanskih žrtava i srpskih agresora, što je daljnje povećavalo muslimanski bijes. Što je još važnije, embargo na oružje je pružio priliku za manje skrupulozne, ili možda više skrupulozne države, ovisno o vašem stajalištu, da se uključe u vojni procjep. Ako Washington ne bi pomogao, onda Teheran i Rijad bi. Bosanski muslimani nisu imali simpatija za teokratske sustave vlasti tih islamskih zemalja, ali nakon mjeseci uzaludnih molbi Zapadu za nabav-

¹ Naslov ovog teksta je evidentno inspiriran naslovom knjige Adama LeBora *A Heart Turned East: Among the Muslims of Europe and America*, St. Martin's Press, New York, 1997.

kom oružja, rado su prihvatili vojnu i finansijsku pomoć iz zemalja Bliskog istoka“ (LeBor, 1997: 39).

Na prvi pogled, izjave poput ove bi se mogle smatrati pojednostavljivanjem, nekom vrstom očekujućeg novinarsko-publicističkog stila argumentiranja. Međutim, i dvadeset godina nakon rata prosječni bosanskohercegovački muslimani imaju tendenciju raspravljati da li bi pristup Zapada prema bosanskohercegovačkom stanovništvu bio drukčiji da su kršćani ili Židovi bili u pitanju. Što je još važnije – ova kva argumentacija je bila mnogo manje prisutna u razdoblju neposredno nakon rata nego što je danas među određenom populacijom.

Da bi se razumjelo i prethodno, ali i dosta toga što se događa, treba pobliže razmotriti i ukazati na ključne procese koji se odvijaju među bosanskim muslimanima unutar posljednja tri desetljeća, uključujući i (ne)spровоđenje ortodoksija u vrijeme rata i u poslijeratnom razdoblju, a zatim i „reislamizaciju“ etničkog, političkog i kulturnog identiteta bosanskohercegovačkih muslimana, kao vid izgradnje novog političkog i religijskog identiteta.

U tom smislu, tzv. vehabije ili selefije interesantan su fenomen, ali ne i krucijalan.

Ne postoji konsenzus u literaturi, ali najmanje su tri pristupa u razumijevanju šta je sefizizam i šta predstavlja u povijesnoj i aktualnoj perspektivi. Prvi pristup razmatra „salafijyya“ odnosno sefizizam kao višeznačan pokret islamskog modernizma sa kraja IX do sredine XX stoljeća. Islamski učenjaci poput Jamal al-Din al-Afganija, Muhammad ‘Adduha i Rashid Rida bili su inspiracija, osnivači ili predvodnici pokreta reformi koji se naziva „salafijyya“, sa namjerom da bude osnova modernih islamskih studija. Nastojali su pomiriti islam sa socijalnim, političkim i intelektualnim idealima prosvjetiteljstva. Vidjeli su pobožne pretke (el-Salaf al-Salih) kao uzore za genijalnost i prilagodljivost čiji primjer omogućava da se moderni muslimani emancipiraju od okova tradicije i pridruže maršu civilizacijskog napretka.

Drugi, mnogo zastupljeniji pristup među znanstvenicima, ali i među velikom većinom današnjih samoproglšenih salafija širom svijeta, definiraju „salafijyya“ kao autentičnu i purističku religijsku ori-

jentaciju unutar sunituskog islama. Purističke selefije doista su se stavile u središte međuislamskih polemika zbog tvrdnje da su oni jedini koji slijede jedini pravi islam koji može dovesti do spasenja. Za mnoge od njihovih protivnika, ovaj oblik selefizma je gotovo sinonim za vehabizam – konzervativni pristupu islamu koji vlada u Saudijskoj Arabiji, a koji je prvi izložio Muhammed ibn ‘Abd al-Wahhab u osamnaestom stoljeću. Međutim, purističke selefije negiraju tu karakterizaciju, i odbacuju termin „vehabizam“, s obzirom na to da su sljedbenici Muhammed ibn ‘Abd al-Wahhaba u konačnici stvorili novu vjersku orijentaciju. Selefizam, tvrde oni, nije ništa drugo nego islam onakav kakav je bio kada je prvi put otkriven, neokaljan od bilo kakvih inovacija (bid’a), odstupanja (inhiraf) ili dodavanja (ziyada), „nezagađen“ od egzogenih utjecaja. To je po njima čisti islam koji su pobožni preci u prve tri generacije suobličili.

Konačno, medijski najeksploatiraniji jeste treći pristup, tzv. militantni selefizam. Radi se tu o samorazumijevanju selefizma kao naoružanih grupa koje poduzimaju nasilne mjere za zaštitu muslimanskih zajednica od vanjske agresije i zločina protiv islama. Za militantne salafije, trpljenje i poniženje muslimana širom svijeta nisu nepovezane epizode, već lanac u nizu aktivnosti od strane „krstaško-cionističkog“ saveza protiv islama i muslimana. Unutar tog religijskog diskursa, ideja mučeništva uživa povlašteni položaj. Militantni selefizam je, uvjetno rečeno, sirova verzija vulgarnog marksizma, gdje se klasa zamjenjuje religijom u objašnjenju kako svijet funkcioniše. Za militantne selefije, različiti sukobi u udaljenim dijelovima svijeta se razumijevaju kroz diskurs Zapadnog napada na muslimane.

Danas se mnogi pitaju kako je sa kraja prošlog i na početku novog stoljeća došlo do ekspanzije selefijfskih/vehabijskih ideja nakon istorijski relativno duge hibernacije. Odgovarajući na to pitanje, prvo što se ne smije izgubiti iz uvida jeste kolonijalno i postkolonijalno naslijeđe Bliskog istoka ili Afrike, te tzv. politički islam, ili islamizam, kao odgovor na tamošnje modele i tipove vladanja. Tzv. politički islam, koji, dakako, nije svodiv na selefijfske/vehabijske pokrete, ali ga u jednom dijelu koriste kao sredstvo djelovanja, nerijetko je politički odgo-

vor na društvene izazove sa kojima se konkretna društva suočavaju. Govorio sam i pisao sam već o tome – problem je što se odgovor zasniva na reaproprijaciji koncepata posuđenih iz islamske tradicije, i svugdje je forma instrumentalizacije islama od strane pojedinaca, grupa ili organizacija koje teže ostvarivanju određenih političkih ciljeva. Mnogi autori su pisali da još veći problem predstavlja dehistoriciziranje islama i njegovo odvajanje iz specifičnog konteksta u kome se razvijao veoma dugi niz stoljeća. Islamski idiom neupečenom posmatraču može izgledati isti gdje god se pojavi, ali on se doista razlikuje od konteksta i okruženja do konteksta i okruženja. Privlačnost tzv. političkog islama ogleđa se prije svega u tome da su nerijetko vladajuće elite propustile ispuniti svoja obećanja za politički i ekonomski progres, veću političku participaciju, lično dostojanstvo tamošnjeg stanovništva. Po mnogima je nesporno da su, na primjer, saudijski petrodolari značajno doprinijeli izgradnji džamija i korišteni u širenju tzv. vebističkog svjetonazora širom svijeta, nebitno da li su muslimani veći na u konkretnim državama ili ne. Ali ono na šta se ne obraća dovoljno pažnje, praktično nimalo, jeste – o čemu se govori u tim džamijama, u obrednim obraćanjima religijskih službenika, i među samim vjernicima. Gotovo u pravilu to su lokalne teme i domaći problemi, minimalno o međunarodnoj ili eventualnoj saudijskoj islamskoj agendi.

Novi trendovi u tumačenju islama pojavili su se i na Balkanu, i prvenstveno se odražavaju u konzervativizmu, te u diskontinuitetu u pogledu razvoja moderne islamske misli. To nije slučaj samo sa islamom, jer su sve religijske zajednice, nakon kolapsa prethodnog režima, izgubile monopol na ekskluzivno pravo da budu jedini tumači vjerskih propisa i organizacije vjerskog života svojih zajednica. To nikako ne znači da tradicionalno zasnovane religijske zajednice na teritoriji bivše Jugoslavije nisu i dalje neupitni autoriteti za većinu vjerničke populacije, pa tako i islamske zajednice, ali je izvjesno da za razliku od perioda vladavine socijalizma, u „demokratiji“ djeluje i konkurencija. Islamski učenjaci i teolozi u BiH pokazali su u svojim radovima da su zagovornici novih tumačenja (uglavnom) diplomanti sa teoloških univerziteta sa Bliskog istoka, a domaćeg su porijekla, kao i

u manjoj mjeri strani borci – mudžahedini koji su boravili na prostorima bivše Jugoslavije u prethodnom ratu. Ono što oni promoviraju je prepoznato kao selefijski stavovi, ili insistiranje na pred-modernim pozicijama tumačenja islama. Načini širenja takvih stavova su uglavnom kroz alternativne štampane i elektronske medije, naročito koristeći internet i društvene grupe, ali i kroz prijevode i objavljivanje literature sa arapskog jezika (većinom onih autora i knjiga koji u periodu socijalizma nisu bili prisutni na domaćim jezicima).

Više puta sam na znanstvenim konferencijama, a još više puta od domaćih i inostranih medija bio pitan kakve su, po mom mišljenju, šanse „ukrojenjivanja“ selefijskih zajednica i ideja na Balkanu. Odgovor je uvijek bio isti – veoma male i biti će im veoma teško „ukorijeniti se“. Zašto? Pa uz napore najvećeg dijela uleme islamskih zajednica (naročito u Bosni i Hercegovini) da se suprotstave selefijskom utjecaju, zapravo su svakodnevni vjernici često nepokolebljivi protivnici selefija i zaista su nepremostiva prepreka širenju takvog prakticiranja islama. Zajednice muslimana na Balkanu imaju jake intelektualne lokalno zasnovane tradicije koje afirmiraju vrijednosti mirne koegzistencije u pluralističkim društvima. Većina regionalnih istraživača, uključujući i mene, smatra da za ogromnu većinu muslimana na Balkanu, privrženost njihovim lokalnim/nacionalnim zajednicama ima primat nad njihovom identifikacijom sa difuzno definiranom i apstraktnom globalnom ummom. Uz to, „radikalnom islamu“ na Balkanu manjka i historijski korijen, i socijalna osnova, međutim, jedan od krucijalnih elemenata nasuprot radikalizacije jesu unutrašnji odbrambeni mehanizmi zasnovani na autohtonim tradicionalnim islamskim praksama i vjerovanjima prakticiranim kroz stoljeća.

Bilo kako bilo, u ovom tekstu ću argumentirati da se islam u Bosni i Hercegovini može kategorizirati u najmanje tri modela/definicije – islam definiran kao osobna vjera, islam definiran kao zajednička kultura, i islam definiran kao diskriminirajuća politička ideologija (iako, prva dva su mnogo više prisutna nego što je to slučaj sa trećim slučajem). No, prije toga, nužan je kratak historijski osvrt na muslimane u Bosni i Hercegovini.

2. Veoma kratki historijski osvrt na bosanskohercegovačke muslimane i Islamsku zajednicu u Bosni i Hercegovini

Manje-više uobičajeno je prihvaćeno da korijeni islamskog prisustva u Bosni i Hercegovini datiraju u period Osmanskog carstva i njihovog osvajanja Balkanskog poluotoka sredinom 15. stoljeća. Kao rezultat vojnog uspjeha, Osmanlije su vladale Bosnom i Hercegovinom četiri stoljeća (do kraja 19. stoljeća), i to je razdoblje u kojem se proces konverzije lokalnog stanovništva na islam postepeno, ali sigurno i desio. Preobraćenici na islam potječu iz svih društvenih i vjerskih skupina, a velika većina povjesničara podupiru tvrdnju da je proces konverzije tekao mirno, dakle bez prisile. To je jedan od glavnih razloga zašto je bosanskohercegovačko društvo već u osmanskom periodu označeno kao multireligijsko (muslimani, katolici i pravoslavni kao glavne skupine) – a to je ostala karakteristika društva i do dan danas². Od tog povijesnog trenutka nadalje, prije svega kao religijska zajednica, a kasnije kao etnička/nacionalna zajednica, bosanskohercegovački muslimani su neizostavno povezani sa famoznim „trijumviratom Bosne i Hercegovine“.³

Ipak, treba naglasiti činjenicu da su formiranje i razvoj kolektivnog identiteta bosanskohercegovačkih muslimana, u svojim značajnim oblicima (etnički i religijski) određeni prihvaćanjem i prakticira-

² Tijekom bosanskohercegovačke povijesti, postoci različitih skupina zastupljenih u ukupnoj populaciji su varirali, tako da je, na primjer, u skladu s austrougarskom popisom iz 1910. bilo 43% Srba – pravoslavaca, 32% bosanskohercegovačkih muslimana i 23% Hrvata – katolika; podaci iz 1991. godine – Muslimani 43,5%, Srbi – pravoslavci, 31,2%, Hrvati – katolici 17,4%. Međutim, niti jedna od grupa nikada nije mogla iznositi većinski argument na temelju postotka stanovništva u svrhu teritorijalnih pretenzija. Više o tome vidjeti u: N. Malcolm, *Bosnia: A Short History*, NYU Press, 1996; M. Mazover, *The Balkans: A Short History*, Modern Library 2002; R. J. Donia and J.V.A Fine, *Bosnia and Herzegovina: A Tradition Betrayed*, C. Hurst & Co., 1997.

³ Jedan od najpoznatijih slogana iz perioda socijalizma, neposredno nakon Drugog svjetskog rata bio je: „BiH nije ni Srpska, ni Hrvatska ni Muslimanska, već i Srpska, i Hrvatska i Muslimanska”.

njem islama, ali, u isto vrijeme, različiti povijesni procesi, uključujući i društveno-političke sisteme nakon Osmanlija u i oko Bosne i Hercegovine, također su imali veoma važnu ulogu. U skladu s tim, prije svega treba imati u vidu dolazak Austrougarske u kasnom 19. stoljeću, i to razdoblje može biti kategorizirano kao prijelaz iz orijentalno-islamske na evropsko-zapadnu kulturu. Sa austrougarskom okupacijom Bosne i Hercegovine, od samog početka nametnuta je nova politička i pravna klima koja je dovela do dubokih društvenih i političkih promjena, pa su se dogodile dramatične promjene koje su utjecale na ukupni život muslimana.

Sve u svemu, pod novim vladarom, jedna od prvih promjena do kojih dolazi jeste ta da su šerijatske (islamsko vjersko pravo) odredbe ograničene samo na pitanja obiteljskih odnosa, pitanja vezana uz nasljedstvo i administraciju vakufa (vjerskih zadužbina). Ovo ograničenje opsega islamskih vjerskih zakonskih normi i odredaba rezultiralo je pojavom novog koncepta šerijata, koje predlaže i novi termin – osobni status – preuzet iz europskog kontinentalnog prava, do tada nepoznatog u šerijatskoj praksi bilo gdje na svijetu.⁴

Tijekom cijelog razdoblja vladavine Austrougarske, a nešto kasnije i u vrijeme Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca i Kraljevine Jugoslavije, društvenim životom bosanskohercegovačkih muslimana dominirale su dvije različite pozicije, pogotovo s obzirom na razumijevanje i socijalnu funkciju islamskog naučavanja i prakse. Ove pozicije mogu se odrediti kao „modernistička” i „tradicionalistička” pozicija. Konkretno, ideje modernistički orijentiranih islamskih reformista sa namjerom očuvanja islamske vjere u skladu sa zahtjevima vremena i suvremenosti su u konačnici postale dominantne.⁵

Tijekom vladavine socijalističkog režima u višereligijskim društvima Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ), pod snažnim uticajem zvanične politike (Komunistička partija Jugoslavije,

⁴ Vidjeti više u Enes Durmišević, *Uspostava i pravni položaj Rijasetu Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini 1882–1899*, Magistrat Sarajevo, 2002.

⁵ Veoma bitnu studiju o ovim pitanjima napisao je Fikret Karčić, objavljeno pod naslovom *Društveno-pravni aspekt islamskog reformizma*, Fakultet islamskih nauka, Sarajevo, 1990.

odnosno Savez komunista Jugoslavije), mjesto i uloga religije u društvenopolitičkim pitanjima u to vrijeme bila je, u najmanju ruku, shvatana dihotomno – prije svega u ideološkom ključu, gdje je religija negativno percipirana kao tradicionalistička, anahrona i retrogradna pojava koja nije u skladu s novom progresivnom „misli epohe“, a religijsko vođstvo smatrano je gotovo isključivo kao klerikalno i antirevolucionarno. Drugo, religija je razumijevanja i u kulturno-povijesnom kontekstu, gdje je smatrana činjenicom u uskoj vezi s nacionalnim bićem i osjećajima južnoslavenskih naroda.

U principu, odnosi između države i vjerskih zajednica u SFRJ mogu se razvrstati po različitim razvojnim fazama tih odnosa, počevši od razdoblja radikalnog ograničenja vjerskih sloboda, nakon toga slijedi faza značajne liberalizacije međusobnih odnosa, posljedično toj fazi – period koji je na granici da se označi kao stanje potpunih vjerskih sloboda, do, na kraju, razdoblja „velike transformacije“ u kasnim 1980-im i početkom 1990-ih.⁶

Ali, za razliku od Srba, Hrvata, Slovenaca, Crnogoraca i Makedonaca, u SFRJ, bosanskohercegovački muslimani nisu dobili status *jugoslavenskog naroda* do 1968. godine (1971). Do tog vremena, u službenim popisima, bosanskohercegovački muslimani imali na raspolaganju širok raspon varijanti i modela samoidentifikacije⁷. U skladu s tim, u popisu iz 1948. ponuđene opcije su: „Muslimani – nacionalno neopredijeljeni“, ali isto tako i „Srbin“ i „Hrvat“. Za one koji nisu željeli da se izjasne kao Srbi ili Hrvati za vrijeme popisa iz 1953. opcija je bila „Jugoslaven – nacionalno neopredijeljen“. Tokom 1961, muslimani su na popisu mogli birati da se izjasne u smislu pripadnosti etničkoj (majnjskoj) skupini (muslimani kao „narodnost“)⁸ i, konačno, na popisu

⁶ Više u Paul Mojzes, *The Role of Religious Communities in the Development of Civil Society in Yugoslavia, 1945-92* in Bokovoy, S.M. – Irvine, J. – Lilly, C. (eds.): *State-Society Relations in Yugoslavia, 1945-92*. St. Martin's Press, New York, 1997.

⁷ Detaljnije u T. Bringa, *Being Muslim in Bosnian Way*, Princeton University Press, 1995; Š. Filandra, *Bošnjačka politika u XX. stoljeću*, Izdavačka kuća Sejtarija, 1998.

⁸ *Narodnost*, za razliku od naroda, značilo je da se radi o etničkoj/nacionalnoj grupi čija zemlja porijekla nije SFRJ (na primjer, Italijani, Mađari, Jevreji, Rusini, Romi... Sve u svemu, 28 različitih *narodnosti* zvanično je prihvaćano i prepoznato u popisima).

1971. mogli su se se izjasniti pod odrednicom nacionalnost – Musliman kao nacionalnost. Moglo bi se reći da su se bosanskohercegovački muslimani (osobito među njima članovi Islamske zajednice, sljedbenici islama) u tim vremenima nalazili u situaciji koja bi mogla biti označena kao „nešto između“ nacionalne (ne)identifikacije i taktike pragmatičnog Jugoslavenstva.⁹

Ukratko, bez mreže ustanovljenih nacionalnih institucija, te sa „religijom prekrivenom velom nacionalnosti“, u vremenskom razdoblju nakon službenog priznanja muslimanske nacionalnosti – suprotno očekivanjima političkih elita – religija je postala još značajniji (ključ) faktor nacionalne samoidentifikacije bosanskohercegovačkih muslimana.

Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini (u to vrijeme Islamska vjerska zajednica u SFRJ¹⁰) ostala je, dakako, na pozicijama surogata za nacionalnu zajednicu *de facto* osnovna institucija muslimanskog naroda u SFRJ.

Danas je temeljna muslimanska institucija u državi, ali eksplicitno religijska, Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini, u skladu sa svojim zakonskim aktima (Ustav) definirana kao jedina zajednica muslimana u Bosni i Hercegovini, Bošnjaka¹¹ izvan domovine i drugih muslimana koji

⁹ Bosanskohercegovački muslimani nisu jedini muslimani koji su živjeli u SFRJ; međutim, drugi muslimani, Slaveni ili ne (iz ostalih republika socijalističke Federacije) identificirali su se sa dominantnom nacijom/jugoslavenskim narodom ili narodnosti u tim republikama (na primjer, Albanci, Makedonci), a ne kao Jugosloveni.

¹⁰ Nije zgoreg napomenuti da službeni naziv institucije u SFRJ (*Islamska vjerska zajednica*) uključuje oba termina, i „islam“ i „vjerska“ u isto vrijeme, bez obzira na to što je apsurdno razmišljati o zajednici koja je „islamska“ a nije i „vjerska“ u isto vrijeme!?

¹¹ Nakon 1993. godine, prema odluci Svebošnjačkog sabora održanog u Sarajevu, izraz „Muslimani kao nacionalnost“ više nije u upotrebi. Umjesto toga, naziv „Bošnjaci“ je prepoznat kao nacionalno ime, tako da se termin „muslimani“ koristi isključivo u domeni konfesionalne oznake. Na južnoslavenskim jezicima do tada se pravila se razlika između termina „Muslimani“ pisano velikim početnim m, i „muslimani“ pisano sa malim početnim slovom. U prvom slučaju se termin razumijevao i odnosio na pripadnike etničke/nacionalne skupine (što je, na neki način, sekularizirani pojam za tu populaciju u Bosni i Hercegovini, dakle sve do do 1993), dok se potonji koristio za označavanje pripadnika islam-

je prihvataju kao svoju zajednicu. Autonomija Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini temelji se na vjerskim i pravnim institucijama bosanskohercegovačkih muslimana iz vremena osmanske uprave u Bosni.

U organizacijskom smislu, Islamska zajednica se sastoji od džemata (organizacijska jedinica na najnižem teritorijalnom lokalnom nivou – najmanje stotinu domaćinstava), medžlis (organizacijska jedinica više razine od džemata, u većini slučajeva grupa od ne manje od sedam džemata iz jedne općine ili grada), muftijstvo (upravno područje sa uredom muftije – osam u Bosni i Hercegovini, jedno u Srbiji, jedno u Hrvatskoj i jedno u Sloveniji, plus Ured muftije vezan za Ministarstvo obrane), i Rijaset (najviše upravno i vjersko tijelo, pod predsjedanjem Reis-ul-uleme), te Sabor Islamske zajednice (najviše predstavničko i zakonodavno tijelo) i Ustavni sud Islamske zajednice (najviše tijelo koje djeluje kao kontrolni instrument i osigurava usklađenost aktivnosti jedinica Zajednice s Ustavom).

Islamska zajednica u svom sastavu ima blizu 1.700 džamija i mesdžida, međutim, prema nekim relevantnim podacima, za vrijeme posljednjeg rata 613 džamija je potpuno uništeno (gotovo 530 teško oštećeno), kao i 213 mesdžida i 69 mekteba, uz ostale uništene i oštećene objekte u vlasništvu Islamske zajednice. Što se tiče obrazovnih ustanova, postoji jedan Fakultet islamskih nauka, dva Islamska pedagoška fakulteta, šest Islamskih srednjih škola (medresa) u Bosni i Hercegovini, jedna u Srbiji, dok u Hrvatskoj djeluje Islamska gimnazija s četiri izborna (obvezatna) predmeta: arapski jezik, Kur'an i kur'anske znanosti, islamska kultura i civilizacija i islamski vjeronauk. Od ostalih institucija vezanih uz Rijaset, nalazi se i Vakufska uprava, Muslimanska novinska agencija (MINA), Centar za publikacije („El-Kalem“), Centar za islamsku arhitekturu, i Ured za bošnjačku dijasporu. Odnedavno djeluje i Institut za istraživanje islamske tradicije Bošnjaka. Službeni glasnik Islamske zajednice je *Glasnik*, štampa se i godišnjak (Takvim), te nekoliko drugih časopisa (Preporod, Novi Muallim) koji se redovito objavljuju.

ske zajednice, naime prakticirajuće vjernike. Paradoksalno, to jezičko razlikovanje omogućilo je situaciju gdje su postojali *Muslimani koji nisu muslimani*.

Dakle, iz povijesnog razvoja Islamske zajednice, od njenog institucionalnog osnivanja 1882. godine (za vrijeme Austrougarske vladavine i okupacije) do danas, vidljivo je da se dominantni modeli upravljanja islamskim poslovima – uz specifičnosti društvenih i političkih okolnosti – ogledaju prvenstveno u poziciju neovisnosti u odnosu na državu. To se može zaključiti na temelju istrajavanja na poziciji koje zahtijevaju razdvajanje organizirane religije i države, u zahtjevima za autonomnom pozicijom u izboru vođstva i upravljanja unutarnjim poslovima zajednice, posebno u području organiziranja vjerskog života, vjeronauka, kao i upravljanje vlastitom ekonomijom. U duhovnom smislu, zajednica se smatra neodvojivim dijelom ummeta, ali sa naglašenom tendencijom poštovanja i na inzistiranju na tradicionalno i povijesno oblikovanim domaćim običajima prakticiranja islama, vjerskih obreda i drugih očitovanja religijskih osjećanja u Bosni i Hercegovini.

Fikret Karčić je veoma efikasno sumirao ključne elemente koji čine islamsku tradiciju Bošnjaka:

„(...) *ehli-sunna* pravac u islamu, uključujući maturidijsko naučavanje u *akaid*-u i hanefijski mezheb u *fikh-u*; tradicija derviških redova (*tarikati*); baština osmansko-islamske kulturalne zone; prisutnost elemenata „islamizirane“ prakse koja datira iz predislamskog perioda; tradicija islamskog reformizma (*islah*) u tumačenju islama; institucionalizacije islama kroz Islamsku zajednicu; prakticiranje i iskustvo življenja islama u sekularnoj državi“ (Karčić, 2006).

Bilo kako bilo, kao što sam argumentirao na drugom mjestu¹², sljedeći elementi su važni za razmatranje kada su bosanskohercegovački muslimani predmet istraživanja: u Bosni i Hercegovini, od Drugog svjetskog rata do danas, pojam „musliman“ se ne odnosi isključivo na sljedbenike islama, već i na pripadnike nacionalne zajednice također, tako da govorimo o populaciji čiji su članovi ujedno i članovi Islamske zajednice (što je uža skupina) i nacionalne zajednice (šira skupina); bez obzira na to da li je određen član te zajednice samodeklarirani vjernik ili ne, bosanskohercegovački muslimani su se uglavnom borili

¹² D. Abazović: *Bosnian Muslims and Country in Transition*, in Đorđević, D. – Todorović, D – Mitrović, Lj. (eds.): *Islam at the Balkans: In the Past, Today and in the Future*, JUNIR, Niš, 2007.

za identitet koji je više etnički/nacionalni, pa tek onda čisto vjerski; u velikoj mjeri, bosanskohercegovački muslimani su bili sekularno orijentirani u SFRJ, a socijalistički režim je značajno doprinio takvom razvoju; nadalje, i to je važno spomenuti, u Bosni i Hercegovini, kao i drugdje, religijsko/konfesionalno samoidentificiranje nije identično religijskoj praksi i stupnju individualne religioznosti – samoidentifikacija se samo djelomično preklapa s religioznošću; neki dodatni elementi, kao što su povijesno iskustvo suživota sa nemuslimanima i geografski položaj Bosne i Hercegovine (potpuna teritorijalna odvojenost od takozvanih islamskih zemalja) uticao je na ideju o bosanskohercegovačkim muslimanima kada su u pitanju religijske prakse ili prakticiranje islama kao takvog; rat, ali i politička situacija neposredno nakon rata, dodatno su utjecali na procese u okviru korelacija religijski – nacionalni – državni identitet i ovi procesi još nisu završeni; oživljavanje religije u Bosni i Hercegovini pokazuje se kao desekularizacija javnog života, posebno u odnosu na *nexus* politika – religija, odnosno na političke zloupotrebe religije i obrnuto, tako da bosanskohercegovački muslimani, u tom smislu, nisu iznimka u odnosu na ostale religijske zajednice u BiH.

3. Bosanskohercegovački krvavi kraj stoljeća – Rat i religija

Opće mjesto svih relevantnih podsjećanja tipa „Što se dogodilo na taj dan“ uglavnom jeste da je prošlo stoljeće počelo i završio sa „pucnjavama u Sarajevu“ – početak XX stoljeća obilježio je atentat na austrijskog nadvojvodu Franca Ferdinanda, dakle uvod u Prvi svjetski rat, a kraj, snajperski pucnji na civile u Sarajevu, što je bio i konačni početak rata u Bosni i Hercegovini – dakle, najkrvavijeg sukoba na tlu Europe nakon Drugog svjetskog rata.

Ulogu religije i religijskih institucija u vrijeme sukoba i ratova na teritoriji republika SFRJ, iako je još uvijek nedovoljno istražena, ne bi trebalo niti podcijeniti, ali ni prenaglašavati. Ipak, jedan broj autora ne smatra da su sukobi bili vjerski ratovi zbog tvrde činjenice koju,

između ostalih, naglašava Milan Vukomanović¹³ – samo one ratove koji se vode iz religijskih razloga i problema treba uzeti u obzir kao vjerske ratove. No, čak i ako se uvaži ta polazna premisa, dakle da ratovi nisu bili vjerski, to ne znači da na određenom stupnju nisu imali i određene religijske dimenzije. Doista, rat je bjesnio protiv sakralnih mjesta, brojne bogomolje i hramovi, groblja i drugi vjerski objekti su potpuno uništeni, a sve strane u ratu koristile su religijske simbole u svrhu nacionalne/političke mobilizacije i vojnih napora. Jedno istraživanje koje je obuhvatio trećinu današnjeg bosanskohercegovačkog teritorija pokazalo je da je 705 sakralnih objekata porušeno i/ili oštećeno. Od tog broja, 435 su islamski, 146 katolički, 117 pravoslavni i sedam židovskih objekata.¹⁴

Dodatno,

„(...) Generalizirati naboj fundamentalizma je korišten prilično neselektivno kako bi se opisao položaj suparničkih religijskih zajednica [za vrijeme rata u Bosni], što je svakako prikladno da se označe ekstremisti u svakoj skupini, ali to nije (još) istinito predstavljanje svih članova zajednica“ (Mojzes, 1998: 83).

Prvi u nizu propagandističkih napora je bio predstaviti u posebno negativnoj perspektivi (*de facto* kao islamske fundamentaliste) pripadnike Armije Bosne i Hercegovine, od kojih su većina bili bosanskohercegovački muslimani. Ali, kao što Powers pokazuje,

„Islamizacija Bosne uglavnom je bila proizvod rata u kojem su muslimani bili ciljani samo zbog njihovog identiteta. Ako hrvatski i srpski strah od islamske države u Bosni postane stvarnost, to će biti uglavnom samospunjujuće proročanstvo“ (Powers, 1998: 233).

S druge strane, proces islamizacije bio je dijelom podržan za vrijeme rata i od strane političkog vođstva bosanskohercegovačkih muslimana također. Xavier Bougarel to pokazuje istražujući razvoj „kulta

¹³ Milan Vukomanovic, *Religijska dimenzija jugoslovenskih sukoba*, vidjeti na: http://veraznanjemir.bos.rs/index.php?page=tekstovi_%20analize&lang=srp&subaction=showfull&id=1248353218&archive=&start_from=&ucat=12&lang=srp&page=tekstovi_%20analize,

¹⁴ See more in I. Grbo, *Ogledalo nasilja*, Sarajevo, 1996

šehida (mučenika vjere)“ i na stvaranje takozvanih muslimanskih brigada, čiji borci poštuju islamske vjerske propise i posmatraju svoju borbu kao džihad (sveti rat)¹⁵. Sve u svemu,

„Imperativi samoobrane vis-à-vis napada bosanskih Srba, kao i borbe sa svojim bivšim hrvatskim saveznicima stimulira oblike radikalne religijske svijesti i ponašanja koji su bili prilično neuobičajeni za tradicionalno sekularno i umjereno muslimansko stanovništvo. Pod napadom i opsadom svojih etnoreligijskih susjeda, i sa osjećanjem da su napušteni od međunarodne zajednice – osim onih iz islamskog svijeta – mnogi muslimanski vojni, politički i vjerski lideri poticali su znatno veću ovisnost o duhovnim aspektima naslijeđa svoje zajednice kao sredstva za razvijanje solidarnosti i podizanje morala“ (Cohen, 1998: 68).

Ali, bitnije za kontekst ovog rada – slažem se s Markom Atila Hoare da je uloga vojnika srpske i hrvatske nacionalnosti u Armiji BiH bila značajnija od uloge stranih mudžahedina¹⁶, iako oni koji vole istaknuti ulogu potonjih to često ne priznaju¹⁷.

4. Postdaytonski razvoj i pitanje islama u Europi

Proces sveprevladavajuće etnicizacije koji je započeo i razvijao se u Bosni i Hercegovini od ranih devedesetih prošlog stoljeća, dakle odmah nakon prvih slobodnih, demokratskih, višestranačkih izbora, na-

¹⁵ X. Bougarel, *Islam and Politics in the Post-Communist Balkan*, at: www.hks.harvard.edu/kokkalis/GSW1/GSW1/13%20Bougarel.pdf; Bougarel in *The New Bosnian Mosaic: Identities, Memories and Moral Claims in Post-War Society*, Ashgate Publishing Limited, 2008

¹⁶ Movladi Udugov, jedan od najistaknutijih čečenskih mudžahedinskih vođa i bivši ministar za informiranje i štampu u vladi J. Dudayeva, izjavio je za Bosnu i Hercegovinu da je „razočaranje” i optužio bosanskohercegovačke muslimane, po postizanju dogovora sa Vladom SAD-a, da su izdali mudžahedinske napore u svijetu. Zahvalan sam Alexander Knyshu sa Univerziteta u Michiganu za ovu referencu.

¹⁷ „Bosanski rat nije bio rat između Muslimana, Srba i Hrvata, već se rat svodio između branitelja i razarača ujedinjene Bosne i Hercegovine. 381 Srbin, 436 Hrvata i 69 drugih nemuslimana/nebošnjaka poginuli su kao vojnici Armije BiH – gotovo 3% od ukupnih gubitaka Armije BiH (brojke ne uključuju strane dobrovoljce izvan Bosne, poput mudžahedina)“, Hoare, ibid. op. bilješka. 26.

stavio se i nakon rata. Taj proces podvrgnuo je sve događaje, društvena sredstva, mjere, norme i vrijednosti na samo jednu – „najvišu“ – referentnu kategoriju, kategoriju nacionalnosti. Rezultat je etnokratija umjesto demokratije.

Međunarodni dizajn¹⁸ Bosne i Hercegovine na daytonski prilagođen način odavno je dostigao svoj vrhunac, a jedino rješenje je – redizajn. Ipak, ako je sudbina Bosne i Hercegovine doista određena njenim putem ka integriranju u Europsku uniju, kako vrijeme prolazi, zahtjevi koje treba ispuniti biti će teži, a promjene koje su potrebne biti će radikalnije. Napredak Bosne i Hercegovine prema „obitelji zemalja“ koje su već „ujedinjene u različitosti“ može se mjeriti samo onim stupnjem koliko je taj isti oficijelni moto Europske unije zaživio u Bosni i Hercegovini u predpristupnog fazi – na istim načelima i vrijednostima koji se primjenjuju u Europskoj uniji.

Ipak, iako postoje mnogi aspekti u razmatranju integracije Bosne i Hercegovine u Europsku uniju, fokus dalje u tekstu usmjeravam prema sve češćim raspravama o Europi i islamu. Iako su uloga i položaj bosanskohercegovačkih muslimana nedovoljno istraženi i raspravljani u znanstvenim radovima u svjetlu EU integracija, ova tema se stalno daje i zbog (ne)selektivnih (domaćih i inozemnih) medijskih pristupa i izvještavanja, tako da postoji potreba kraće elaboracije i na tu temu.

Olivier Roy (2004), J. Nielsen (2007), i X. Bougarel (2007), između ostalog, tvrde da

postoje mnogi islami u Europi, ali da „Europski islam“ još ne postoji, bar ne u smislu da postoji zajednički religijski i intelektualni prostor u kojem se raspravlja o pitanjima koja su zajednička svim europskim muslimanima.¹⁹

¹⁸ Više o problemima sa institucionalnim ustrojem Bosne i Hercegovine vidi u D. Chandler, *Bosnia: Faking Democracy after Dayton*, Pluto, 1999; Florian Bieber, *Post-War Bosnia: Ethnicity, Inequality and Public Sector*, Palgrave MacMillan, 2006; Patricia C. McMahon, *Taming Ethnic Hatred: Ethic Cooperation and Transnational Networks in Eastern Europe*, Syracuse University Press, 2007.

¹⁹ Xavier Bougarel, *Bosnian Islam as 'European Islam': limits and shifts of a concept*, in A.al-Azmeh – E. Fokas (eds.): *Islam in Europe: Diversity, Identity, and Influence*, Cambridge University Press, 2007.

Uistinu, muslimani (zapadne) Europe su tako heterogeni u smislu njihovog etničkog porijekla, mezheba koji slijede, i u društvenom položaju, te se načini institucionalizacije vjerskih poslova značajno razlikuju od države do države. Osim toga, tu je i ambiguitetan pristup u percepciji islama u Europi, koji je J. Casanova (2004) označio sintagmom „neizgovoreni ‘kulturni’ zahtjeva [među europskim kršćanima] koje čine integraciju tako teškom“.²⁰

Ali, za razliku Casanove koji uglavnom promatra slučaj Turske i evropskih integracija, Talal Asad koristi model upravo bosanskohercegovačkih muslimana da bi raspravljao o istim pitanjima, ali na mnogo eksplicitniji način. Primjer analize nisu „neizgovoreni zahtjevi“ već upravo suprotno – ono što je izgovoreno! Asad analizira intervju sa Tadeusz Mazowietckim, objavljen u *New York Review of Books* na temu Mazowietckijeve principijelne ostavke na mjesto posebnog izvjestitelja UN-ove Komisije za ljudska prava na Balkanu.

Za Asada je ključni aspekt interviewa odsutnost reakcije Mazowietckog na pitanje da li je čudno to da on „kao Poljak i kršćanin brani Bosance, od kojih su mnogi muslimani“. Nema sumnje, Asad tvrdi da je to pitanje intencionalno postavljeno da bi Mazowietcki pozvao na toleranciju i upozorio kako je „loše za sve nas ako, na kraju dvadesetog stoljeća, Europa još uvijek nije sposobna graditi suživot sa muslimanskom zajednicom.“²¹

Mazowietckijeva „pretpostavka“, koju je prihvatio bez komentara od njegovih francuskih sugovornika/novinara koji su ga intervjuirali, navodi Asada na zaključak da za Mazowietckog „bosanskohercegovački muslimani mogu biti u Europi, ali nisu od Evrope – i upravo iz tog razloga ih treba tolerirati“. Drugim riječima – negiranje da su bosanskohercegovački muslimani Evropljani!

Bilo to validno rezoniranje ili ne, jedno od pitanja o kojoma se još uvijek raspravlja, iznova i uglavnom u novinarskom diskursu, jesu novi trendovi u tumačenju islama koji su se pojavili u Bosni i Hercego-

²⁰ José Casanova, *Religion, European secular identities, and European integration*, Eurozine, at <http://www.eurozine.com/pdf/2004-07-29-casanova-en.pdf>,

²¹ Svi citati u mom prijevodu su preuzeti iz T. Asad, *Formation of the Secular: Christianity, Islam, Modernity*, Stanford University Press, Stanford, California, 2003.

vini. Ti trendovi se, prije svega, ogledaju u konzervativizmu prema i diskontinuitetu spram suvremenog islamskog mišljenja u Bosni i Hercegovini. Fikret Karčić²² i Ahmet Alibašić²³, islamski teolozi, pokazuju da su zagovornici takvih novih stavova i interpretacija islama, kao što je i ranije rečeno, uglavnom diplomanti bosanskog porijekla koji su sticali teološko obrazovanje na univerzitetima u bliskoistočnim zemljama. Ono što se promovira su selefijski pogledi i tumačenja islama, odnosno insistiranje na predmodernim stajalištima unutar ovdje dominantno hanefijskog mezheba. Nerijetko, mogu se čuti opservacije da način prakticiranja islama u Bosni i Hercegovini, i baština/baštijnjenje „islamske tradicije Bošnjaka“, selefije vide kao nešto neprihvatljivo.

Stoga su zvanične strukture Islamske zajednice, na čelu sa Rijasetom, temeljeno na vlastitoj Ustavnoj proklamaciji da su jedina zajednica muslimana u Bosni i Hercegovini, a shodno odredbama državnog zakona²⁴, zatražile od države da odbije registrirati bilo koju drugu organizaciju sa atributom „islamska“ u svom nazivu i onemogućiti njihov rad i aktivnosti. Nadalje, imajući u vidu da Ustav Islamske zajednice navodi da se islamski vjerski obredi (hanefijski mezheb) moraju primjenjivati (član 8) – Reis-ul-ulema je prvi put tu činjenicu istaknuo već u decembru 1993. godine izdavanjem fetve²⁵ o obavezi pridržavanja hanefijskog mezheba. Ta orijentacija i pozicija također je podržana od strane Rijasetu Rezolucijom (naročito njenim dodacima) za tumačenje islama iz decembra 2006. godine.²⁶

²² Fikret Karcic, *From Law to Ethics: The Process of Modernization and reinterpreting the Shari'a in Bosnia*, at <http://www.law-religion.com/Norfa/Karcic.pdf>

²³ Ahmet Alibasic, *Traditional and Reformist Islam in Bosnia and Herzegovina*, at: <http://iseef.net/resources/traditional-and-reformist-islam-in-bosnia-and-herzegovina.html>

²⁴ Zakon o slobodi religije i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u Bosni i Hercegovini, član 5.

²⁵ Fetva o obavezi pridržavanja hanefijskog mezheba 1993, at: http://rijaset.ba/index.php?option=com_content&view=article&id=193:fetva-o-obavezi-pridrzanja-henefijskog-mezheba&catid=47:fetverezolucije&Itemid=79

²⁶ *Rezolucija*, http://rijaset.ba/index.php?option=com_content&view=article&id=192:rijasetova-dopunjena-rezolucija-o-tumanju-islama&catid=47:fetverezolucije&Itemid=79

Konačno, kao što je to Alibašić primijetio,

pored napora ispred Islamske zajednice koji su poduzeti u suprotstavljanju selefijskom uticaju, obični vjernici su vrlo često nepokolebljivi protivnici selefija i to bi doista mogla biti nepremostiva prepreka selefizmu u Bosni i Hercegovini.

Doista, do današnjeg datuma niti jedna od bosanskohercegovačkih džamija u sastavu Islamske zajednice nije pod „kontrolom” selefija, i nekoliko pokušaja preuzimanja džamija prije par godina završilo je fizičkim nasiljem između lokalnih članova džemata posvećenih bosanskohercegovačkoj tradiciji u prakticiranju islama, i takozvanih vehabija.

5. Zaključna razmatranja

Iz mog istraživanja (istraživanje provedeno na 600 bosanskohercegovačkih muslimana prije skoro deset godina) vidljivo je bilo da postoji veoma visoka stopa vezanosti bosanskohercegovačkih muslimana uz Islamsku zajednicu – tako 84,6 posto ispitanika od ukupno 92,6 posto koji su se samoidentificirali kao muslimani, i izjavili da vjeruju u Allaha, tvrde da su članovi Islamske zajednice. Također, zabilježena je visoka razina osobne vezanosti za religiju i trend čvrste konzistencije u osnovnom skupu religijskih uvjerenja. Međutim, aspekt ritualnog religijskog života i prakse nije bio naglašen.

Kada su u pitanju stavovi bosanskohercegovačkih muslimana prema pojedinim aspektima islamskih normi i načina života, bilo normativog bilo interpretativnog karaktera, utvrđeno je, uz ostalo, i sljedeće: na pitanje da li se muslimani u Bosni i Hercegovini trebaju pridržavati islamskih normi u vezi sa hranom i pićem, 52,3 posto je izjavilo da se definitivno slaže sa navedenom tvrdnjom, 31,7 posto se slaže u određenoj mjeri, 11 posto se ne slaže u određenoj mjeri, dok je samo dva posto ispitanika izjavilo da se u potpunosti ne slaže. Očito je dogmatska priroda razumijevanja halala (dozvoljenog) i harama (zabranjenog) bila preovladavajuća. No, kada je riječ o pitanjima koja su in-

terpretativne naravi, kao što su pitanja vanjskog izgleda, naročito ženskog odijevanja, većina ispitanika nije odobravala nužnost strogog pristupa – gotovo 20 posto ispitanika se u potpunosti nije slagalo sa stavom da žene trebaju biti odjevene u skladu sa islamskim normama, a dodatnih 32,4 posto se nije slagalo do određene mjere. Ipak, 17,7 posto ispitanika se u potpunosti složilo s tvrdnjom, a 26,1 posto se slagalo u određenoj mjeri. Na kraju, na pitanje je li hrana zabranjena muslimanima treba biti prisutna na bosanskohercegovačkom tržištu, više od 70 posto definitivno se složilo ili se složilo u određenoj mjeri da ne bi trebalo biti nikakvih problema s ponudom hrane na tržištu, dok se manje od 20 posto u potpunosti ne slažu ili se ne slažu u određenoj mjeri sa ponuđenom tvrdnjom.

Povijesno iskustvo života sa nemuslimanima zasigurno je značajno uticalo na današnje stavove bosanskohercegovačkih muslimana o društvu koje dijele sa Hrvatima (katolicima) i Srbima (pravoslavnim). Stoga, unatoč ratu i ratnim zločinima, i lošim uspomjenama na nedavnu prošlost, ispitanici su uglavnom preferirali društveni model suživota koji je negdje između „života jednih pored drugih” i „života zajedno, jednih sa drugima”.

S druge strane, uočen je negativan trend u ispitivanju stavova prema Zapadu, preciznije u u njihovoj percepciji Zapada. Na pitanje da li se slažu ili ne slažu s tvrdnjom da Zapad ne razumije islam, 69 posto je odgovorilo da se slažu u potpunosti, ili u određenoj mjeri. Nadalje, 63 posto ispitanika se složilo, ili se slaže u određenoj mjeri s tvrdnjom da Zapad radi protiv interesa Bošnjaka/muslimana, a 76 posto njih imali su percepciju da Zapad razumijeva Bošnjake/muslimane kao nedovoljno razvijen narod. Konačno, 68 posto ispitanika smatralo je da je Zapad radio više u korist drugih religijskih zajednica u Bosni i Hercegovini u odnosu na Islamsku zajednicu. Ipak, prije svega, pri analiziranju ovakvih odgovora ne smije se zanemariti faktor kako su se ponašale neke zapadne vlade u vrijeme ratnih dešavanja, ali i nakon rata, prije svega u smislu angažiranja takozvane međunarodne zajednice u oblikovanju bosanskohercegovačkog političkog i institucionalnog sistema. Neupitno, ključno pitanje i dalje je pitanje među-

narodne pravde u pogledu procesuiranja ratnih zločina i uhićenja osumnjičenih za počinjene ratne zločine.

Uzimajući u obzir sve navedeno, ako postoji pouka koju možemo izvući iz slučaju bosanskohercegovačkih muslimana, to bi trebalo biti u skladu sa sljedećim: bosanskohercegovački muslimani insistiraju na povijesno oblikovanim običajima prakticiraja religije, a njegova institucionalizacija je kroz autentične domaće oblike vjerske organizacije, i to ostaje ključni faktor za ublažavanje radikalizama.

Konačno, promjene se dešavaju na nivou osobne religioznosti svugdje, ali ne i u pogledu religije, stoga fokus treba usmjeriti na pitanje vrijednosti, a ne na norme, i na pitanje posljedica religioznosti a ne na anticipirane trendove u budućnosti.

Reference

- Abazović, Dino: *Bosnian Muslims and Country in Transition*, u Đorđević, D. – Todorović, D – Mitrović, LJ. (eds.): *ISLAM AT THE BALKANS: IN THE PAST, TODAY AND IN THE FUTURE*, JUNIR, Niš, 2007.
- Abazović, Dino: *Bosanskohercegovački muslimani između sekularizacije i desekularizacije*, SYNOPSIS, Sarajevo/Zagreb, 2014.
- Asad, Talal: *FORMATION OF THE SECULAR: CHRISTIANITY, ISLAM, MODERNITY*, Stanford University Press, Stanford, California, 2003.
- Bose, Sumantra: *The Bosnian State a Decade after Dayton*, International Peacekeeping, Vol.12, No. 3, Autumn 2005.
- Bougarel, Xavier: *Bosnian Islam as 'European Islam': limits and shifts of a concept*, in A.al-Azmeh – E. Fokas (eds.) *ISLAM IN EUROPE: DIVERSITY, IDENTITY, AND INFLUENCE*, Cambridge University Press, 2007.
- Cohen, Lenard: *Bosnia's 'Tribal Gods': The Role of Religion in Nationalist Politics*, in P. Mojzes (ed.): *RELIGION AND THE WAR IN BOSNIA*, The American Academy of Religion, Scholars Press, Atlanta, Georgia, 1998.
- Durmisevic, Enes: *USPOSTAVA I PRAVNI POLOZAJ RIJASETA ISLAMSKJE ZAJEDNICE U BOSNI I HERCEGOVINI 1882 – 1899*, Magistrat Sarajevo, 2002.

- Hoare, Marko-Atila: *What do the figures for the Bosnian war-dead tell us?*, at: <http://greatersurbiton.wordpress.com/2008/01/04/what-do-the-figures-for-the-bosnian-war-dead-tell-us/>
- Karcic, Fikret: *Šta je to islamska tradicija Bošnjaka?*, Preporod, 23/841, 01.12.2006.
- Karcic, Fikret: *DRUŠTVENO-PRAVNI ASPEKT ISLAMSKOG REFORMIZMA*, Fakultet islamskih nauka, Sarajevo, 1990.
- LeBor, Adam: *A HEART TURNED EAST: AMONG THE MUSLIMS OF EUROPE AND AMERICA*, St. Martin's Press, New York, 1997.
- Mojzes, Paul: *The Camouflaged Role of Religion in the War in B&H*, in P. Mojzes (ed.): *RELIGION AND THE WAR IN BOSNIA*, The American Academy of Religion, Scholars Press, Atlanta, Georgia, 1998.
- Mojzes, Paul: *The Role of Religious Communities in the Development of Civil Society in Yugoslavia, 1945-92* in Bokovoy, S.M. – Irvine, J. – Lilly, C. (eds.): *STATE-SOCIETY RELATIONS IN YUGOSLAVIA, 1945-92*. St. Martin's Press, New York, 1997.
- Powers, Gerard: *Religion, Conflict, and Prospects for Peace in Bosnia*, in P. Mojzes (ed.): *RELIGION AND THE WAR IN BOSNIA*, The American Academy of Religion, Scholars Press, Atlanta, Georgia, 1998.
- Roy, Olivier: *GLOBALISED ISLAM: IN SEARCH FOR A NEW UMMAH*, C. Hurst & Co Ltd., UK, 2004.
- Yannis, Alexandros: *The Creation and Politics of International Protectorates in the Balkans: Bridges Over Troubled Waters*, *Journal of International Relations and Development* 5, September 2002.

KAKO SU DNEVNE NOVINE, ČASOPISI I PORTALI U BOSNI I HERCEGOVINI PISALI O SELEFIJAMA/ VEHABIJAMA U PERIODU OD 1. 11. 2015. DO 31. 03. 2016. GODINE

dr Srđan Puhalo, Milkica Bulajić

Cilj ove analize nije da objašnjava i dokazuje presudnu ulogu medija u kreiranju javnog mnjenja, već da saznamo kako su i šta pisali štampari i elektronski mediji o domaćim selefijama. Kao što ćemo vidjeti, u svom izvještavanju o selefijama mediji mnogo više i mnogo češće koriste pojam vehabije i zbog toga smo odlučili da taj pojam zadržimo u naslovu i analizi. Iako je istraživanje Puhala iz 2015. godine pokazalo da je televizija i dalje najčešći kanal kojim se građani BiH (85,3%) informišu o političkim dešavanjima u zemlji, za našu analizu smo uzeli dnevne novine i neke od popularnih portala u BiH. Putem veb-portala, sajtova i blogova informiše se 36% građana BiH, dok dnevne novine koristi 34,1%. Informisanje putem društvenih mreža je prisutno kod svakog trećeg stanovnika BiH (33,5%). Prijatelji i poznanici su važan izvor informacija za 31,4% ispitanika, dok se putem radija o politici informiše 26,5% građana. Časopise čita 14,7%, dok svaki deseti ispitanik (10%) informacije o politici dobija od poznanika iz političkih partija. Interesantno je vidjeti da jednak broj građana prati veb-portale, sajtove, blogove i društvene mreže, koliko ih čita i dnevne novine, što jeste nešto novo na prostoru BiH.

1. Metodologija

U periodu od 1. novembra 2015. do 31. marta 2016. godine, u medijima su zabilježene 1044 objave koje su u svom sadržaju razmatrale problematiku terorizma, postojanje vehabijskih i selefijskih zajednica u BiH,

djelovanje Islamske države u BiH, pravosudne postupke za učešće na stranim ratištima, postojanje i djelovanje vjerskih zajednica koje ne spadaju pod okrilje islamske zajednice (paradžemata), napade koji su od strane pravosudnih institucija okarakterisani kao teroristički. „Press clipping“ i „web monitoring“ je obavila agencija Parametar iz Sarajeva.

Kvantitativna analiza obuhvaća ukupan broj objava i broj objava po mjesecima, vrste tema koje su zastupljene, vrijednosne orijentacije objava, vrijednosne orijentacije autora, vrijednosne orijentacije naslova objava, objave po vrsti izvještavanja, dok je kvalitativna analiza obuhvatila sam sadržaj onoga što je napisano za svaki analizirani mjesec pojedinačno. Zbog velikog broja objava analizirali smo pisanje samo o događajima koji su bili najdominantniji u tom mjesecu.

Ključne riječi po kojima je vršena pretraga su bile: vehabije, selefije, ISIL i terorizam, ali samo u kontekstu BiH.

Svakodnevno su praćeni sljedeći mediji:

- ❖ Dnevni štampani mediji: Dnevni avaz, Dnevni list, Euro Blic, Glas Srpske, Press RS, Nezavisne novine, Oslobođenje, Večernji list.
- ❖ Sedmični: Dani, Slobodna Bosna, Stav i Faktor.
- ❖ Internet portali: dnevnik.ba, frontal.ba, radiosarajevo.ba, slobodnaevropa.org, klix.ba, zurnal.info, byka.com.

2. Rezultati

Za proteklih pet mjeseci (kada je vršen monitoring štampanih medija i portala) identifikovane su 1044 objave u kojima se govori o selefijama. Najveći broj objava zabilježen je nakon ubistva dvojice pripadnika Oružanih snaga BiH, koje se desilo 18. novembra u blizini kasarne u Rajlovcu. Mada su i ranije mediji sebi za pravo davali da pojedine postupke karakterišu kao terorizam, iako se o tome ne bi eksplicitno odredile pravosudne institucije, nakon ovog napada, u medijima je krenuo svojevrsan „lov na vještice“. Enes Omeragić je odmah u medijima okarakterisan kao pripadnik vehabijske zajednice, iako to pravo-

sudne institucije nisu potvrdile. Mediji su svakodnevno objavljivali tekstove u kojima su naglašavali da BiH postaje sve opasnija za život, da pripadnike vehabijske zajednice treba krivično goniti, te da oni predstavljaju najveću opasnost po građane ove zemlje. Autori, posebno oni štampanih medija, svakodnevno su kroz naslove svojih tekstova doprinosili podizanju tenzija, često vršeći pritisak na pravosudne institucije da pojedina djela okarakterišu kao terorizam, iako to sama po sebi nisu bila.

Tokom navedenog perioda, uočena je velika sličnost u pristupu medija ovoj tematici i izvještavanju o njoj. Mediji su često bez dovoljno informacija „na svoju ruku“ donosili zaključke u kojima su govorili o potencijalnim opasnostima od terorističkih napada od strane „vehabija“. Primijećeno je da su upravo priče o „vehabijama“ i zajednicama u kojima žive pripadnici ovog pokreta uvijek smještene u negativan kontekst. Veoma često su „vehabije“ povezivane sa djelovanjem Islamske države, te je isticano da kroz njih Islamska država namjerava da se infiltrira na Balkan i destabilizuje ga. Česta meta novinara i izvora informacija su bile i pravosudne institucije, te je isticano da pravosudni organi na nivou BiH predstavljaju „kišobran“ i zaštitu svakom potencijalom i aktivnom teroristi u BiH. Takođe je u nekoliko navrata isticano da se „(...) u BiH formira nova selefijska frakcija koja je nastala cijepanjem postojeće grupacije, i koju čine religijski visokoobrazovani, disciplinovani i autoritativni lideri, tako da će njeno djelovanje biti znatno promišljenije, a time sa bezbjednosnog aspekta i višestruko opasnije“, kao i da „Rat za kalifat, državu uređenu po principima šerijata, vehabijski pokret neće više voditi u Siriji i Iraku, već će čekati pogodan momenat da za tu ideju ratuje na teritoriji BiH, a do tada će nastojati da ideološkom indoktrinacijom stekne što više sljedbenika“. Najveći broj ovakvih izjava zabilježen je u Nezavisnim novinama, Dnevnom listu i Glasu Srpske, koji su veoma često prenosili stavove takozvanih stručnjaka za bezbjednost, neimenovanih izvora informacija, izvora „bliskih istražnim organima“. U medijima su se takođe našle objave o vojnim kamповima u kojima se, navodno, obučavaju vehabije.

Prisutna je pristrasnost i neobjektivnost medija u izvještavanju, posebno medija iz Republike Srpske, kao i medija koje uređuju hrvat-

ski novinari. U tome prednjače Glas Srpske, Nezavisne novine, kao i Večernji list, te u nešto blažem obliku Dnevni list. Autori članaka ovih medija su skoro svakodnevno objavljivali tekstove u kojima je razmatrana ova tematika, a tekstovi su obično bili zastupljeni na naslovnici medija, praćeni senzacionalističkim naslovima i slikama pripadnika selefijske zajednice. Koliko su ovi mediji pokušavali da stvore klimu u kojoj je u BiH opasan život zbog postojanja velikog broja pripadnika „vehabijskih i selefijskih zajednica“, te povratnika sa stranih ratišta, svjedoče i tekstovi u kojima se kao razlog za pad nekih ekonomskih parametra, poput smanjenog broja turističkih posjeta, manjeg broja investicija, navodi opasnost od terorizma (Terorizam tjera turiste i strane ulagače iz BiH²⁷, Nezavisne novine, Nikola Salapura; Turisti sve manje dolaze u BiH zbog straha od terorizma²⁸, Večernji list, R.I).

Glas Srpske je ujedno medij u kome je zabilježen veliki broj komentara autora u kojima se na neobjektivan, senzacionalistički način diže tenzija i stvara panika kod čitalaca.

Najveći broj objava (tabela 1) u posmatranom periodu zabilježen je u Dnevnom avazu (167). Zatim slijede Dnevni list i Oslobođenje (100). Kada su u pitanju internet portali, najveći broj objava je zabilježen na portalu „dnevnik.ba“.

Tabela 1. Ukupan broj objava u medijima

Medij	Broj objava	%
Dnevni avaz	167	16.0
Dnevni list	100	9.5
Oslobođenje	100	9.5
Glas Srpske	98	9.3
Nezavisne novine	96	9.2
Dnevnik.ba	84	8.0
Večernji list	74	7.0

²⁷ <http://www.nezavisne.com/ekonomija/analize/Citajte-u-NEZAVISNIM-Terorizam-tjera-turiste-i-strane-ulagace-iz-BiH/338556>

²⁸ <http://www.vecernji.ba/turisti-sve-manje-dolaze-u-bih-zbog-straha-od-terorizma-1065324>

Press	59	5.6
Klix.ba	57	5.4
Radiosarajevo.ba	56	5.3
EuroBlic	36	3.4
6yka.com	32	3.0
Slobodna Evropa.org	32	3.0
Frontal.ba	20	1.9
Stav	12	1.1
Žurnal.ba	8	0.7
Dani	7	0.6
Slobodna Bosna	4	0.4
Start	2	0.2
Ukupno	1044	100.0

Tabela 2. Ukupan broj objava u medijima po mjesecima

Mjesec	Broj objava	%
Novembar	467	44.7
Decembar	185	17.7
Januar	113	10.8
Februar	129	12.3
Mart	150	14.3
Ukupno	1044	100.0

2.2 Novembar 2015. godine

Kao što smo na početku naglasili, najveći broj objava je zabilježen je u novembru kada se (18. 11. u Rajlovcu) desilo ubistvo dvojice pripadnika Oružanih snaga BiH koje je počinio Enes Omeragić, a slučaj je od strane Tužilaštva BiH okarakterisan kao teroristički čin. Tokom novembra mediji su prenosili i reakcije nakon terorističkog napada u Parizu, te stalne pozive na borbu protiv terorizma.

Tabela 3. Teme koje su bile zastupljene u medijima tokom novembra

Tema	Broj objava	%
Ubistvo vojnika u Rajlovcu	244	52.2
Teroristički napad u Parizu	49	10.5
Borba protiv terorizma	32	6.8
Reakcije nakon terorističkog napada u Parizu	29	6.2
Suđenja	25	5.3
Učešće bh. državljana na stranim ratištima	23	4.9
Elma Đusinac	22	4.7
Napad na policijsku stanicu Zavidovići	16	3.4
Vijesti umeta	7	1.5
Ostalo	6	1.5
Istraga o pokušaju terorističkog napada u Janji	5	1.2
Vehabijske i selefijske zajednice	4	0.8
Prijetnje ISIL-a	2	0.4
Islamska država formira centre u BiH i na Kosovu	1	0.2
Problem viška naoružanja	1	0.2
Veličanje ISIL-a	1	0.2
Ukupno	467	100.0

Interesantno je da već 19. 11, dan poslije ubistva vojnika, u Dnevnom Avazu možemo pročitati tekst „Pustio je bradu i počeo nositi skraćene pantalone“ u kojem novinar A. Aljimi prenosi izjave komšija koje aludiraju da je Omeragić „postao vehabija jer je pustio bradu i skratio pantalone i svi u mahali su se njega plašili. Komšije su naglasile da se u posljednje vrijeme družio sa osobama arapskog porijekla iz komšiluka, a njegov automehaničar je naglasio da je uvijek kod sebe imao ‘značajne iznose novca’.” Sasvim je jasno da je ovo jedna stereotipna slika vehabije u BiH. Već 20. 11. u Dnevnom Avazu Omeragić postaje lopov i narkoman koji se družio sa vehabijama. Interesantno je da nemamo vijesti o hapšenju drugih osoba sa kojima se Omeragić družio, iako se to stalno potencira u tekstovima. Interesantan je i tekst „Omeragić je bio spavač²⁹” M. Osmovića iz Dnevnog lista, gdje je teško

²⁹ <http://dnevni-list.ba/web1/omeragic-bio-spavac/>

u tekstu razaznati šta je činjenica, a šta puko nagađanje. Tako možemo pročitati: „Njegovi susjedi su govorili da je imao problema s drogom, volio je i da krade i da se liječio od ovisnosti. Priklonio se vehabijskom pokretu, a zanimljivo je, može biti i znakovito, da je navodno rođen u Parizu. Jučer su njegovi susjedi pričali da je jedno vrijeme proveo na robiji, pretpostavljaju da je nakon toga bio na ratištu u Siriji, a sigurni su da je njegov zet jedno vrijeme ratovao u toj zemlji kao pripadnik ISIL-a.” Onda opet imamo insinuacije: „Prema nekim, istina, nepotvrđenim informacijama, Obavještajno-sigurnosna agencija imala je Omeragića na popisu pripadnika vehabijskog pokreta u kategoriji ‘spavača’.” Nakon toga ide još strašnija generalizacija: „Vehabijski pokret u BiH pun je bivših robijaša, kriminalaca raznih vrsta i narkomana koji su u njemu našli i dobili utočište i svi oni su zapravo ‘spavači’ koji čekaju signal za terorističke akcije. Priča se i da su ‘spavači’ dobro naoružani automatskim puškama, pištoljima i eksplozivom koje drže u svojim kućama i stanovima i uvježbani su da ih upotrebljavaju. Bolje upućeni kažu i da su za ‘spavače’ uvijek osigurane dovoljne količine droge. Nije tajna i da su se u vehabijski pokret ubacili mnogi obavještajci, agenti i špijuni koji ga koriste za interese onih u čijoj su službi.”

Vehabije postaju sinonim za teroriste i to se veoma dobro može vidjeti kroz naslove „U BiH postoje teroristi i ljudi koji žele stvarati nered³⁰”, Večernji list, „Novac za finansiranje terorista

peru u BiH!”, Nezavisne novine, „Terorizam bi mogao postati svakodnevnica³¹”, Dnevni list, „Terorizam prijeti da uništi BiH³²” i „Štiti li država teroriste³³?”, www.Dnevnik.ba.

Posebno je interesantno vidjeti kako su mediji pisali o hapšenju selefijke Elme Đusinac iz Kosovske Mitrovice, koja je u BiH uhapšena 24. novembra od strane agencije SIPA, te joj je zbog kršenja odredaba Zakona o kretanju i boravku stranaca i azilu izrečena mjera protjeri-

³⁰ <http://www.vecernji.ba/u-bih-postoje-teroristi-i-ljudi-koji-zele-stvarati-nered-1039338>

³¹ <http://dnevni-list.ba/web1/terorizam-bi-mogao-postati-svakodnevnica-koliko-je-realna-opasnost-da-politicki-terorizam-postane-dijelom-i-zivota-nam-svagdasnjega/>

³² <http://www.dnevnik.ba/vijesti/bih/terorizam-prijeti-da-unisti-bih>

³³ <http://www.dnevnik.ba/vijesti/bih/stiti-li-drzava-teroriste>

vanja uz zabranu ulaska na teritoriju BiH u trajanju od pet godina. U Dnevnom listu od 26. 11. informacija o tom hapšenju je najavljena naslovom „Žena vehabije planirala napad?³⁴“, a tekst je potpisala Sanja Bjelica Šagovnović. Nezavisne novine od 27. 11. su o tome pisale u tekstu pod nazivom „‘Pala’ žena člana Bosnićeve grupe³⁵“, M. Lingo-Demirović, D. Sladojević; naslov „Đusinac planirala napad na dan državnosti BiH³⁶“ se pojavio u Glasu Srpske, a napisali su ga Željka Domazet i Goran Maunaga. Banjalučki Press RS je objavio članak „Mešićeva mlada stigla iz Sirije!³⁷“, autora Borisa Kneževića, u kojem „Izvori Pressa tvrde da postoje indicije da je Đusinčeva prošle godine boravila i u Siriji, gdje joj je, prema njihovim riječima, dodijeljena uloga jednog od operativaca IDIL-a na Balkanu!“, a onda slijedi „Međutim, odlično obaviješteni izvori našeg lista otkrivaju da je Elma Đusinac, inače nevjenčana supruga zloglasnog vehabijskog vođe iz Dubnice kod Kalesije, Enesa Mešića, predstavljala glavnu vezu između radikalnih islamista u BiH i Srbiji sa centralom vehabizma u Beču i koga predvode ekstremistički bošnjački imami Muhamed Porča i Nedžad Balkan!”

2.2 Decembar 2015. godine

Tokom decembra, mediji su najviše izvještavali o načinima na koje BiH treba da se bori protiv terorizma. U drugoj polovini mjeseca je bilo dominantno izvještavanje o akciji pod nazivom „Rez“ u kojoj je po nalogu Tružilaštva BiH uhapšeno 11 osoba zbog povezanosti sa terorizmom. Odmah nakon što je u javnost pristigla informacija o provedenoj akciji, mediji su počeli sa spekulacijama o pripremi mogućeg terorističkog napada tokom dočeka Nove godine, pozivajući se na neimenovane „dobro obaviještene izvore“.

³⁴ <http://dnevni-list.ba/web1/zena-vehabije-planirala-napad/>

³⁵ <http://www.sipa.gov.ba/assets/photos/press/1448530980-quotpalaquot-%C5%BEena-%C4%8Dlana-bosni%C4%87eve-grupe.pdf>

³⁶ http://www.glassrpske.com/novosti/vijesti_dana/Djusinac-planirala-napad-na-dan-drzavnosti-BiH/lat/197960.html

³⁷ <http://pressrs.ba/info/vijesti/tajni-zivot-vehabijske-nevjeste-mesiceva-mlada-stigla-iz-sirije-26-11-2015>

Tabela 4. Teme koje su bile zastupljene u medijima tokom decembra

Tema	Broj objava	%
Borba protiv terorizma	64	34.6
Hapšenja	52	28.1
Ubistvo vojnika u Rajlovcu	17	9.2
Ostalo	12	6.5
Učešće bh. državljana na stranim ratištima	11	5.9
Prijetnje u selu Koraj kod Lopara	6	2.2
Problem viška naoružanja	5	2.7
Vehabijske i sefijiske zajednice	5	2.7
Vojna obuka kod Donjeg Vakufa	5	2.7
Elma Đusinac	4	2.1
Suđenja	3	1.6
Veličanje ISIL-a	1	0.5
Ukupno	185	100.0

O pisanju medija o vehabijama najbolje možemo vidjeti kroz dva događaja, i to: kroz izvještavanja o akciji „Rez“, i informaciji o postojanju vojnog kampa za obuku vehabija kod Donjeg Vakufa. U operaciji „Rez“ 22. 12. uhapšeno je 11 osoba u vezi sa krivičnim djelima terorizam, finansiranje terorizma, podstrekavanje i pripremanje krivičnog djela kao i navođenje osoba na odlazak na strana ratišta i za kršenje Zakona o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u BiH. Već 23. decembra u Dnevnom listu autori Dejan Jazvić i Hassan Haidar Diab imaju tekst pod naslovom „Uhitili 11 vehabija koji su pripremali teroristički napad do Nove godine“, dok u Dnevnom listu Dario Pušić objavljuje tekst „Pripremali teroristički napad?³⁸“. Istog dana u Nezavisnim novinama pojavljuje se naslov „PreREZali im veze s teroristima³⁹“, dok Press RS objavljuje tekst naslovljen „IDIL-ovci planirali terorističke napade?“ U tekstu Gorana Maunage u Glasu Srpske od 24. 12. pod nazivom „Vehabije planirale da policajce dignu u

³⁸ <http://dnevni-list.ba/web1/pripremali-teroristicki-napad/>

³⁹ <http://www.infobiro.ba/article/928534>

vazduh⁴⁰”, možemo pročitati „U toku je suočavanje uhapšenih s dokazima i svjedocima koji potvrđuju da je postojao pakleni plan. Od uspjehnosti tog posla zavisiće i to da li će i kome od njih biti određen priltvor. Traje i potraga za još trojicom osumnjičenih koji su povezani s organizacijom napada i naoružavanjem terorističkih ćelija – kaže naš izvor i dodaje da su hapšenju doprinijele i izjave svjedoka da su osumnjićeni na sastancima u mesdžidima kritikovali reisa i muftije Islamske zajednice, posebno poslije usvajanja zajedničke izjave bošnjaćkih politićkih i vjerskih zvanićnika kojom su osudili svaki vid terorizma i distancirali Bošnjake i islamsku vjeru od takvih akcija.” Nakon 2 dana, tj. 26. 12. Maunaga u tekstu „Planirali da za Novu godinu ubiju više od 100 ljudi⁴¹” prenosi rijeći tužioca Ćampare „Grupa vehabija uhapšenih u akciji ‘Rez’ planirala je da u novogodišnjoj noći u Sarajevu izvede teroristićki napad, a pakleni plan podrazumijevao je da ubiju više od stotinu ljudi i dvojicu policajaca, pod ćiji automobil su namjeravali da postave eksploziv”, a potom i ovo: „Zaštićeni svjedok i svjedoci koje smo saslušali kažu da se radi o veoma opasnim ljudima spremnim na sve i da bi boravkom na slobodi prijetili i ugrozili život svjedoka i njegove porodice.” Epilog akcije „Rez” je da su 20. januara iz pritvora puštene sve uhapšene selefije, a da je Državno tužilaštvo saopštilo da je istraga pri kraju te da se uskoro može oćekivati podizanje optužnice.

U prvoj polovini mjeseca decembra, taćnije – 8. decembra, u dnevnim novinama iz Republike Srpske pojavila se informacija o postojanju kampa u okolini Donjeg Vakufa u kojem se obućavaju vehabije. Glas Srpske pod naslovom „Vojna obuka 120 vehabija u kampu kod Donjeg Vakufa⁴²” prenosi pisanje Slobodne Dalmacije, te možemo proćitati sljedeće: „Kamp je u selu Brezićani, a šef zajednice je instruktor Arif Ćagalj. U toj komuni, bivšem srpskom selu koje su nezaposlene

⁴⁰ http://www.glassrpske.com/novosti/vijesti_dana/Vehabije-planirale-da-policajce-dignu-u-vazduh/lat/199727.html

⁴¹ http://www.glassrpske.com/novosti/vijesti_dana/Planirali-da-za-Novu-godinu-ubiju-vise-od-100-ljudi/lat/199841.html

⁴² http://www.glassrpske.com/novosti/vijesti_dana/Vojna-obuka-120-vehabija-u-kampu-kod-Donjeg-Vakufa/lat/198666.html

vehabije otkupile, već godinama borilačke vještine i rukovanje oružjem usavršavaju radikalni islamisti”, a potom je neimenovani svjedok kazao „da je to prijavljivano više puta i da sve obavještajno-bezbjednosne službe znaju za taj kamp, ali da ništa ne preduzimaju.” Nakon toga ide i izjava pripadnika OBA (Obavještajno-bezbjedonosne agencije): „Oni idu na džumu u džamiju u Bugojnu koja ima status diplomatsko-konzularne teritorije, odnosno državne teritorije Saudijske Arabije. Policija zbog takvog statusa tu ne može ući.“ Istog dana, u Pressu RS u tekstu pod naslovom „Vehabije formirale kamp kod Donjeg Vakufa?⁴³”, Boris Knežević, pozivajući se na www.24sata.hr, piše: „U toj komuni, svojevremeno srpskom selu, koje su nezaposleni selefije kompletno otkupili, već godinama svakodnevno uče borilačke vještine, s oružjem, usavršavaju od 80 do 120 pripadnika radikalnog islama.” Interesantno je da tekst prati fotografija selefija iz Gornje Maoče sa kojima je autor istraživanja imao priliku da razgovara. Informaciju Slobodne Dalmacije o postojanju kampa u Donjem Vakufu prenosi i portal www.6uka.com, pod naslovom „Kamp u kojem se usavršava i do 120 vehabija smješten u Gornjem Vakufu, samo 100 km od Hrvatske!⁴⁴”, ali uz opravdano pitanje da li su ovo „šokantni podaci ili spin”.

2.3 Januar 2016. godine

Januar je obilježilo izvještavanje medija o ukidanju „paradžemata“. Islamska zajednica u BiH obavezala je glavne imame na područjima svih muftijstava da razgovaraju sa organizatorima i predvodnicima „paradžemata“, te ih posavjetuju da je njihovo djelovanje štetno za islam i muslimane u BiH.

⁴³ <http://pressrs.ba/info/vijesti/radikalni-islamisti-kampuju-u-donjem-vakufu-07-12-2015>

⁴⁴ <http://www.6yka.com/novost/95134/kamp-u-kojem-se-usavrsava-i-do-120-vehabija-smjesten-u-gornjem-vakufu-samo-100-km-od-hrvatske>

Tabela 5. Teme koje su bile zastupljene u medijima tokom januara

Tema	Broj objava	%
Hapšenja	41	36.3
Paradžemati	29	25.6
Borba protiv terorizma	19	16.8
Učešće bh. državljana na stranim ratištima	8	7.1
Ostalo	4	3.5
Prijetnje reisu Kavazoviću	4	3.5
Vijesti umeta	4	3.5
Napad u Zvorniku	2	1.7
Suđenja	2	1.7
Ukupno	113	100.0

Nakon ovog saopštenja Islamske zajednice, mediji su počeli da se bave problematikom postojanja ove vrste vjerskih zajednica, pri čemu je ponovo zabilježen senzacionalizam i negativan pristup temi, pa čak i kod onih medija koji su ranije pokazivali naklonost ka Islamskoj zajednici. Mediji su kreirali sliku o „paradžematima“ kao mjestima gdje se ljudima „ispira mozak“, odakle se ljudi šalju na strana ratišta, u kojima se otvoreno poziva na otvoreni sukob sa Islamskom zajednicom BiH, te da su instrument razaranja bošnjačkog naroda. To se veoma dobro može vidjeti kroz naslove „Nelegalni džemati unose kaos među muslimane u BiH⁴⁵“ slobodnaevropa.org 12. 01, „Džemati su centri za mobilizaciju“, Press RS 13. 01, „Vehabijske vođe miniraju naredbnu reisa Kavazovića“, Glas Srpske 18. 01. Inicijativu Islamske zajednice BiH i reisul-uleme Huseina efendije Kazazovića pozdravili su svi mediji. Ocijenjeno je da ovakav pristup Islamske zajednice predstavlja „početak obračuna sa vehabijama“, da će „svako normalan podržati IZ-BiH“, te da je Islamska zajednica počela da radi nešto od čega su pravosudne i državne institucije okretale glavu. Tako autor iz Glasa Srpske, Goran Maunaga u komentaru pod nazivom „Paradžemati⁴⁶“ navo-

⁴⁵ <http://www.slobodnaevropa.org/a/nelegalni-dzemati-unose-haos-medju-muslimane-u-bih/27483839.html>

⁴⁶ http://www.glassrpske.com/komentar/komentar_dana/Paradzemati/lat/2533.html

di: „Krajnje je vrijeme bilo da se Islamska zajednica oštro ogradi od djelovanja radikalnih islamista, da osudi djelovanje nelegalnih džemata, vehabijskih zajednica, izgradnju ‘nezavisnih’ mesdžida i propovijedanje krivog vjerskog učenja“. Autor članka iz Dnevnog avaza, Tarik Lazović, u komentaru pod nazivom „Burgijanje sukoba⁴⁷“ ističe: „Inicijativa reisul-uleme Islamske zajednice u BiH Huseina ef. Kavazovića da se integriraju ili zatvore nelegalni i neregistrirani objekti koji se koriste kao džamije ili mesdžidi u javnosti je shvaćena ispravno – kao uvođenje reda u vjerski život tamo gdje je on narušen, neorganiziran ili zloupotrebljen. No, neko je tu plemenitu i potrebnu inicijativu poželio predstaviti kao svojevrsni ‘lov na vještice’. Neko je vidio šansu da u vrlo delikatnim okolnostima izburgija bilo kakav vjerski sukob. Jer, da nije tako, zašto bi se onda u javnosti putem lobističkih grupa i pojedinih medija pokušavala legitimizirati tobožnja ‘koordinacija nezavisnih džemata’ kao pregovaračka strana. Stoga je razumljiva i ispravna pozicija Rijasetu da nema nikakvih pregovora s bilo kim, već samo realizacija inicijative u okviru nadležnosti IZ. Međutim, ne treba zatvarati oči pred onim što se događa. I pticama na grani je jasno da postoje politički centri moći kojima trebaju paradžemati, a ne jaka i organizirana Islamska zajednica BiH.“ U intrevjuu pod naslovom „Radikalni islamisti prkose i IZBiH i BiH“ koji je urednica Oslobođenja Vildana Selimbegović uradila sa Rešidom Hafizovićem, profesorom Fakulteta za islamske nauke istaknuto je da „kada su u pitanju ‘paradžemati’ da se radi o brutalnoj, zastrašujućoj i veoma prijetećoj činjenici i neugodnoj pojavi s kojom se Islamska zajednica, zasigurno, ne može sama izboriti.“

2.4 Februar 2016. godine

Tokom februara nastavljeno je izvještavanje medija o „paradžematima“, jer je rok koji je Islamska zajednica BiH dala za njihovo zatvara-

⁴⁷ <http://www.avaz.ba/clanak/223148/burgijanje-sukoba?url=clanak/223148/burgijanje-sukoba>

nje bio 29. februar. Mediji su se takođe bavili učešćem bh. državljana na stranim ratištima, kao i aktivnostima u borbi protiv terorizma.

Tabela 6. Teme koje su bile zastupljene u medijima tokom februara

Tema	Broj objava	%
Paradžemati	23	17.8
Učešće bh. državljana na stranim ratištima	23	17.8
Borba protiv terorizma	22	17.0
Suđenja	17	13.2
Prijetnje reisu Kavazoviću	10	7.7
Abu Hamza	7	5.4
Hapšenja	7	5.4
Vehabijske i selefijske zajednice	6	4.6
Ostalo	4	3.1
Prijetnje ISIL-a	4	3.1
Vijesti umeta	3	2.3
Prijetnje na portalu Saff.ba	1	0.8
Problem viška naoružanja	1	0.8
Ubistvo vojnika u Rajlovcu	1	0.8
Ukupno	129	100.0

Tokom marta dominantna tema u medijima je bila odlazak i učešće bh. državljana na stranim ratištima. Tome je umnogome doprinijelo i istraživanje Balkanske istraživačke regionalne mreže (BIRN) koje je pokazalo da je sa područja Balkana oko 900 ljudi otišlo na strana ratišta u Irak i Siriju, od čega navise sa područja Kosova. Mediji su konstantno ukazivali na slabu kaznenu politiku u BiH za povratnike sa stranih ratišta, kao i na to da blage kazne stimulišu priključivanje Islamskoj državi. U medijima su zabilježene objave u kojima se govorilo o povratku velikog broja bivših boraca Islamske države, pri čemu je navedeno da će paradžemati vršiti prihvat takvih osoba.

Interesantno je vidjeti kako se o jednoj saobraćajnoj nesreći koja se desila u Čapljini pisalo u BiH medijima. U članku „Vehabija vozi-

lom pokušao ubojstvo pa pobjegao⁴⁸”, objavljenom u Večernjem listu od 21. 02, možemo pročitati sljedeće: „Pokušaj ubojstva dogodio se u Bivolju Brdu kod Čapljinice kada je, kako se sumnja, vehabijama skloni Dževdet Čevra (46) iz susjednih Crnića vozilom audi 80 usred dana naletio na starijeg Ivana Ljoljića koji je stajao pokraj ceste te ga odbacio nekoliko metara. Vozač, koji nema jednu nogu, nakon toga se dao u bijeg bez vozila.” Dalje u tekstu saznajemo da je osumnjičeni „vehabija” od ranije imao neke konflikte sa porodicom osobe koju je udario autom i da je sklon nasilnom ponašanju. „Inače, Čevri ovo nije bio prvi slučaj. Kako smo pisali, on je još u svibnju 2007. pri izricanju presude za dvostruko ubojstvo u Županijskom sudu u Mostaru napravio pravu dramu koja, samo zahvaljujući prisebnosti sudskih policajaca, nije završila tragično. Naime, optuženi Čevra, inače ratni vojni invalid bez noge, uspio se pridići s klupe, uzeti pištolj jednom od policajaca i okrenuti cijev prema sucu Zoranu Krtaliću. Do pucnjave, srećom, nije došlo jer mu je oduzeto oružje iz ruke pa je i svladan. Inače, tijekom izricanja presude Čevrina obitelj, među kojima i njegov otac, majka i sin, oštro su prosvjedovali zbog osuđujuće presude od 2,6 godina.” Istog dana u Pressu RS se pojavljuje naslov „Vehabija autom udario pješaka!”. Već sutradan, 22. 02, EuroBlic objavljuje naslov „Vehabija hteo ‘audijem’ da usmrti pešaka”. Ostaje nedoumica zašto se u svim naslovima koji se tiču toka događaja pominje riječ „vehabija” kada iz pomenutih tekstova ne vidimo vezu između vehabizma i krivičnog djela.

2.5 Mart 2016. godine

U martu su u dnevnim novinama i na portalima dominirale tri teme koje se tiču vehabija: učešće BiH državljana na stranim ratištima, suđenja onima koji su optuženi za nezakonito pridruživanje terorističkim organizacijama i sudbina paradžemata.

⁴⁸ <http://www.vecernji.ba/vehabija-vozilom-pokusao-ubojstvo-pa-pobjegao-1061977>

Tabela 7. Teme koje su bile zastupljene u medijima tokom marta

Tema	Broj objava	%
Učešće bh. državljana na stranim ratištima	42	28.0
Suđenja	39	26.0
Paradžemati	31	20.6
Borba protiv terorizma	17	11.3
Reakcije nakon terorističkog napada u Briselu	9	6.0
Hapšenja	4	2.6
Migrantska kriza	2	1.3
Ostalo	2	1.3
Prijetnje ISIL-a	2	1.3
Ubistvo vojnika u Rajlovcu	1	0.6
Vehabijske i selefijske zajednice	1	0.6
Ukupno	150	100.0

Posebno ćemo izdvojiti pisanje medija o odnosu države BiH i njenih institucija prema paradžematima i vehabijama generalno. Već 01. 03. nailazimo na tekst „Policija okreće glavu od vehabijskih džemata⁴⁹” u Nezavisnim novinama koji potpisuju Dragan Sladojević i Nikola Salapura u kojem možemo pročitati sljedeće: „Odluka Islamske zajednice (IZ) u BiH, koja je naredila zatvaranje paradžemata, a za šta je rok istekao juče, po svemu sudeći, nije i neće naići na veliku podršku policijskih agencija. Procjenjuje se da postoji na desetine ilegalnih mesdžida, u kojima se uglavnom okupljaju pripadnici vehabijske zajednice, koji se već sedmicama suprotstavljaju odluci da prestanu s održavanjem i organizovanjem vjerskih aktivnosti. Najavljena su juče i eventualna hapšenja onih koji ne pristanu da se vrate u okvire Islamske zajednice u BiH, ali, ako je suditi po (ne)zainteresovanosti policije, takav scenario daleko je od mogućeg.” Interesantno je da ni u daljem tekstu novinari ne daju razloge zašto bi policijske i bezbjedonosne agencije trebalo da se uključe u aktivnosti ukidanja paradžemata. Nakon što smo vidjeli da policija ne želi da se obračuna sa vehabijama i

⁴⁹ <http://www.nezavisne.com/novosti/bih/Citajte-u-NEZAVISNIM-Policija-okrece-glavu-od-vehabijskih-dzemata/356779>

paradžematima, već 08. 03. možemo da pročitamo tekst u Dnevnom listu „Sud i Tužiteljstvo predstavljaju zaštitu svakom teroristi u BiH”. Nakon ovog teksta slijedi i tekst u Večernjem listu od 10. 03. koji prenosi izjavu Dževada Galijaševića „kako je u Sarajevu uspostavljen operativni i zapovjedni centar ‘Islamske države’ za izvođenje terorističkih operacija u cijeloj Europi. Galijašević je upozorio kako se to jasno vidi s obzirom na činjenicu da su najvažniji ljudi iz svijeta terorizma u Sarajevu i BiH. Naveo je kako Abu Hamza, koji predstavlja prijetnju nacionalnoj sigurnosti i koji je bio važan oficir u odredu ‘El Mudžahe-din’, koji je sudjelovao u zločinima na području Ozrena i središnje Bosne, dolazi kod poglavara Islamske zajednice Huseina Kavazovića, gostuje na raznim televizijama, daje izjave i kreće se u BiH kao da prema njemu nisu poduzete nikakve mjere nadzora.” Ovakva vrsta tekstova stvara sliku ne samo da se institucije BiH ne bore protiv terorizma, već i da ga podržavaju svojim nedjelovanjem.

Nakon isteka roka za inkorporiranje paradžemata u okvir Islamske zajednice BiH u medijima se pojavila nova teza o novoj opasnosti od ometnutih paradžemata čiji će rad biti mnogo sofisticiraniji i promišljeniji. Novinari Sladojević i Salapura, 26. 03, u Nezavisnim novinama u tekstu pod naslovom „Čeliči se nova selefijska frakcija u BiH⁵⁰” u kojem se pozivaju na dokumenta bosanskohercegovačkih bezbjednosnih agencija pišu: „Očito, na pomolu je nova vjerska struktura selefijske populacije, koja ima svoje šejhove, redovne aktivnosti, redovna okupljanja i predavanja. Ova struktura konstantno postaje jača zbog novih pristalica i povećanja broja novih daija, koji se vraćaju sa školovanja u arapskim zemljama.”

O istoj temi, pozivajući se na iste izvore, Sladojević piše i u tekstu pod naslovom „Nova selefijska struja višestruko opasnija⁵¹”, od 29. 03: „Iako se ova frakcija deklarativno distancira od Al Kaide i Islamske države, njihovi stavovi su izrazito radikalni prema ustavnopravnom poretku BiH, demokratskim procesima, zapadnim civilizacijskim do-

⁵⁰ <http://www.nezavisne.com/novosti/bih/Celici-se-nova-selefijska-frakcija-u-BiH/361549>

⁵¹ <http://www.nezavisne.com/novosti/bih/Pred-bh-bezbjednosnim-agencijama-veliki-izazov-Nova-selefijska-struja-visestruko-opasnija/361970>

stignućima, tradicionalnim opredjeljenjima Bošnjaka, te zvaničnoj Islamskoj zajednici (IZ) u BiH”, stoji u dokumentaciji bezbjednosnih krugova. „Njihove propagandne i aktivnosti organizacione prirode dugoročno mogu predstavljati značajan politički i bezbjednosni problem.” Zanimljivo je da u tekstovima koji se tiče paradžemata, veoma rijetko imamo stavove selefija, već se najčešće navode izjave predstavnika Islamske zajednice ili predstavnika bezbjedonosnih agencija, npr. ministra Mektića i pojedinih analitičara.

2.6 Vrijednosne orijentacije objava

Kada je u pitanju vrijednosna orijentacija objava, najveći broj objava je označen kao neutralan. Neutralnim su označene one objave u kojima se govorilo o problemu terorizma, ali koje u svom sadržaju nisu imale negativne elemente, niti stavove prema „vehabijama“. Negativim su označene one objave u kojima su „vehabije“ stavljene u negativan kontekst, u kojima su autori govorili o otvorenoj opasnosti od vehabijskog pokreta u BiH, te otvoreno pozivali na hapšenja ovih osoba.

Tabela 8. Vrijednosne orijentacije objava

Vrijednosna orijentacija	Broj objava	%
Negativno	483	46.3
Neutralno	560	53.6
Pozitivno	1	0.1
Ukupno	1044	100.0

Najveći broj objava sa negativnim tekstovima (tabela 9) zabilježen je u Dnevnom avazu i Nezavisnim novinama (62 objave), a potom Glas Srpske i Dnevni list (55 objava). Slijedi Večernji list (45 objava), Dnevnik.ba (42 objave) i Press RS (41 objava). Neutralnih tekstova nalazimo u Dnevnom avazu (105 objava), Oslobođenju (78 objava), Dnevnom listu i portalu Klix.ba (45 objava), a slijede Glas Srpske (43 objave) i Dnevnik.ba (42 objave).

Tabela 9. Vrijednosne orijentacije objava po pojedinim medijima

Medij	Negativno	%	Neutralno	%	Pozitivno	%	Ukupno	%
6yka.com	18	3.7	14	2.5			32	3.0
Dani	2	0.4	5	0.9			7	0.7
Dnevni avaz	62	12.8	105	18.7			167	16.0
Dnevni list	55	11.4	45	8.0			100	9.5
Dnevnik.ba	42	8.7	42	7.5			84	8.0
EuroBlic	23	4.7	13	2.3			36	3.4
Frontal.ba	7	1.4	13	2.3			20	1.9
Glas Srpske	55	11.4	43	7.7			98	9.3
Klix.ba	12	2.5	45	8.0			57	5.4
Nezavisne novine	62	12.8	34	6.0			96	9.2
Oslobođenje	21	4.3	78	13.9	1	100.0	100	9.5
Press	41	8.5	18	3.2			59	5.6
Radiosarajevo.ba	19	3.9	37	6.6			56	5.3
Slobodna Bosna	2	0.4	2	0.3			4	0.4
Slobodna Evropa.org	7	1.4	25	4.4			32	3.0
Start	0	0.0	2	0.3			2	0.2
Stav	3	0.6	9	1.6			12	1.1
Večernji list	45	9.3	29	5.2			74	7.0
Žurnal.ba	7	1.4	1	1.2			8	0.7
Ukupno	483	100.0	560	100.0	1	100.0	1044	100.0

Kada je u pitanju stav autora (tabela 10), zabilježeno je 276 objava sa negativnim stavom autora. Najveći broj objava sa negativnim uklo-
nom autora zabilježen je u Nezavisnim novinama i Glasu Srpske.

Tabela 10. Vrijednosne orijentacije autora

Stav autora	Broj objava	%
Negativan	276	26.4
Neutralan	768	73,6
Ukupno	1044	100.0

Pored informativnih, kao najbrojnije vrste naslova, zabilježen je veliki broj senzacionalističkih naslova. Po broju senzacionalističkih naslova izdvajaju se Nezavisne novine (Čeliči se nova selefijska frakcija u BiH; Policija okreće glavu od vehabijskih džemata; Vehabijski vođa priželjkuje nadiranje Islamske države; Pali džihadisti naoružani do zuba; Vehabije će rat iz IS voditi u BiH; BiH uvozila džihadiste, a danas ih izvozi; Vehabizam se čeliči u 28 naselja), Dnevni list (Sud i Tužiteljstvo predstavljaju zaštitu svakom teroristi u BiH; Rat za šerijatsku državu vodit će se u BiH; Paradžemati prave svoju islamsku zajednicu?; Uskoro ćemo vam glave skidati; Sprema se osnivanje novog fronta kalifata na Balkanu; Najzloglasniji teroristi vratili se na Balkan da obučavaju džihadiste) i Večernji list (Velika Kladuša ISIL-ova baza za Austriju i Njemačku?; Teroristi napali zgradu policije, a prijete i izvorima pitke vode i struje; Prava opasnost prijete od onih koji nisu otišli u Siriju. Takvi bi mogli izvoditi napade u svojim sredinama kao doprinos borbi u šoku nakon što je vehabija u Sarajevu usmrtio dvojicu pripadnika OS BiH).

Tabela 11. Vrijednosne orijentacije naslova objava

Vrsta naslova	Broj objava	%
Informativni ⁵²	809	77.5
Senzacionalistički ⁵³	201	19.2
Metaforički ⁵⁴	34	3.2
Ukupno	1044	100.0

Autori koji su najčešće koristili senzacionalističke naslove su Goran Maunaga (Glas Srpske), Dragan Sladojević (Nezavisne novine), Boris Knežević (Press RS), Dejan Jazvić (Večernji list), Amarildo Gutić (zurnal.info).

⁵² Informativni naslov informiše odnosno priča. U kombinaciji nadnaslova i glavnog naslova (kada kažemo naslov mislimo na kombinaciju ova dva elementa) moguće je ponuditi u par riječi dosta informativnih elementa).

⁵³ Senzacionalistički naslovi potenciraju šokantne činjenice i određene događaje mada sama sadržina teksta, ili nečija izjava nije bila osnovna konstrukcija događaja.

⁵⁴ Metaforički naslovi su duhoviti i provokativni. Sa informativnog stanovišta, ovakvi naslovi izražavaju samo tanku logičnu vezu sa sadržajem.

Tabela 12. Objave po vrsti izvještavanja

Forma	Broj objava	%
Izvještaj	487	46.6
Vijest	457	43.8
Komentar	44	4.2
Istraživački i analitički	32	3.0
Intervju	24	2.3
Ukupno	1044	100.0

Izvještaj je bio najdominantnija forma izvještavanja u proteklih 5 mjeseci – 487 ili 46,6%, a slijede ga vijesti – 457 (43,8%). Znatno je manje komentara – 44 (4,2%), istraživačkih i analitičkih tekstova – 32 (3%) i intervju – 24 (2,3%).

U tabeli 13 možemo da vidimo da kako su sve objave raspoređene po medijima i vrstama izvještavanja. Interesantno je vidjeti da u dnevnim novinama koje izlaze u Sarajevu imamo više vijesti nego izvještaja, dok u dnevnim novinama u kojima dominiraju hrvatski izdavači nalazimo više izvještaja, nego vijesti. Važno je navesti da u dnevnim novinama Glas Srpske nemamo nijednog izvještaja i tu dominiraju vijesti.

Sarajevski mediji u svojim tekstovima o selefijama su mnogo oprezniji od medija koje izlaze u Mostaru i Banjaluci. Oni se u velikom broju slučajeva pozivaju na relevantne studije: „Zov rata u Siriji i bosansko-hercegovački kontigent stranih boraca“, Dnevni avaz; „ISIL ne skriva nuklearnu bombu u BiH“, Dani; ili na sagovornike: profesor FPN-a Vlado Azinović, teolog Muhamed Jusić, Amin Kržalić iz Centra za sigurnosne studije u BiH, direktor Federalne uprave policije Dragan Lukač, direktor Agencije za radijacijsku sigurnost BiH Emir Dizdarević, Sadik Ahmetović, bivši ministar sigurnosti BiH i član Zajedničke komisije za nadzor nad radom OSA, docent Goran Kovačević sa Fakulteta za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije, ali rijetko na nekog od analitičara i stručnjaka iz Republike Srpske: Galijašević, Čeranić i dr.

Među sarajevskim medijima najviše senzacionalizma nalazimo u dnevnim novinama Dnevni avaz i Oslobođenje, ali to je i očekivano, s obzirom na sam način na koji funkcionišu dnevne novine u odnosu na časopise.

Tabela 13. Objave po vrsti izvještavanja i za svaki medij posebno

Medij	Intervju	%	Istraživački tekst	%	Istraživački i analitički	%	Izveštaj	%	Komentar	%	Vijest	%	Ukupno	%
6yka.com	0	0	0	0	1	1.6	20	4.4	1	2.2	10	2.1	32	3.0
Dani	0	0	1	16.6	4	6.6	2	0.4	0	0	0	0	7	0.7
Dnevni avaz	1	4.1	1	16.6	1	1.6	75	16.5	9	20.4	80	17.5	167	15.9
Dnevni list	1	4.1	0	0	0	0	50	11.0	2	4.4	47	10.2	100	9.6
Dnevnik.ba	0	0	0	0	0	0	50	11.0	1	2.2	33	7.2	84	8.0
EuroBlic	1	4.1	1	16.6	1	1.6	15	3.3	1	2.2	17	3.7	36	3.44
Frontal.ba	0	0	0	0	0	0	13	2.8	1	2.2	6	1.3	20	1.9
Glas Srpske	2	8.2	1	16.6	34	56.6	0	0	7	15.9	54	11.8	98	9.3
Klix.ba	1	4.1	0	0	1	1.6	17	3.7	0	0	38	8.3	57	5.4
Nezavisne novine	1	4.1	1	16.6	5	8.3	51	11.2	3	6.6	35	7.6	96	9.1
Oslobodjenje	5	20.8	0	0	1	1.6	40	8.8	4	9.0	50	10.9	100	9.5
Press	3	12.5	0	0	1	1.6	28	6.1	4	9.0	23	5.0	59	5.6
Radiosarajevo.ba	0	0	0	0	0	0	21	4.6	1	2.2	34	7.4	56	5.3
Slobodna Bosna	0	0	0	0	2	3.2	2	0.4	0	0	0	0	4	0.3
Slobodna Evropa.org	3	12.5	0	0	4	6.6	17	3.7	0	0	8	1.7	32	3.0
Start	0	0	0	0	0	0	2	0.4	0	0	0	0	2	0.2
Stav	3	12.5	0	0	1	1.6	1	0.2	7	15.9	0	0	12	1.1
Večernji list	3	12.5	1	16.6	0	0	45	9.9	3	6.6	22	4.8	74	7.0
Žurnal.ba	0	0	0	0	4	6.6	4	0.8	0	0	0	0	8	0.7
Ukupno	24	100.0	6	100.0	60	100.0	453	100.0	44	100.0	457	100.0	1044	100.0

3. Rezime

Od početka novembra 2015. godine do kraja marta 2016. urađen je monitoring osam dnevnih novina, četiri sedmična štampana izdanja i sedam informativnih portala, po ključnim riječima vehabije, selefije, ISIL i terorizam, ali samo u kontekstu BiH. Cilj nam je bio da vidimo na koji način mediji u BiH pišu o ovoj kategoriji ljudi i kakvu sliku kreiraju o njima. Prikupljene su 1044 objave koje su u svom sadržaju razmatrale problematiku terorizma, postojanje vehabijskih i selefijskih zajednica u BiH, djelovanje Islamske države u BiH, pravosudne postupke za učešće na stranim ratištima, postojanje i djelovanje vjerskih zajednica koje ne spadaju pod okrilje Islamske zajednice (paradžemata), napade koji su od strane pravosudnih institucija okarakterisani kao teroristički.

Najveći broj objava zabilježen je u Dnevnom avazu, zatim slijede Dnevni list i Oslobođenje. Kada se govori o internet portalima, najeći broj objava je zabilježen na portalu www.dnevnik.ba.

Najviše objava smo imali u novembru, kada se desilo ubistvo dvojice pripadnika Oružanih snaga BiH u Rajlovcu. Tokom preostala četiri mjeseca takođe se nije prestajalo pisati o selefijama, a povodi su bili različiti – od hapšenja od strane SIPE u akciji „Rez“, odnosa Islamske zajednice BiH i selefija, ukidanje paradžemata, do pitanja prijetnje od terorizma i ISIL-a.

Kada je u pitanju vrijednosna orijentacija objava, nešto je veći broj neutralanih (53,6%), nego negativnih (46,3%). Najveći broj objava sa negativnim tekstovima zabilježen je u Dnevnom avazu i Nezavisnim novinama, a potom u Glasu Srpske i u Dnevnom listu. Slijede Večernji list, Dnevnik.ba i Press RS. Neutralnih tekstova je najviše u Dnevnom avazu, Oslobođenju, Dnevnom listu i na portalu Klix.ba, a slijede Glas Srpske i Dnevnik.ba. Kada je u pitanju stav autora, zabilježeno je 276 objava sa negativnim stavom autora. Najveći broj objava sa negativnim stavom autora zabilježen je u Nezavisnim novinama i u Glasu Srpske. Kada govorimo o naslovima, oni su najčešće bili informativni (809), a potom senzacionalistički (201). Najviše senzacionalističkih naslova nalazimo u Nezavisnim novinama, Dnevnom i Večernjem listu.

Autori koji su najčešće koristili senzacionističke naslove su Goran Maunaga (Glas Srpske), Dragan Sladojević (Nezavisne novine), Boris Knežević (Press RS), Dejan Jazvić (Večernji list),

Amarildo Gutić (zurnal.info). Izvještaj je bio najdominantnija forma izvještavanja u proteklih 5 mjeseci (46,6%), a slijede vijesti (43,8%). Znatno je manje komentara (4,2%), istraživačkih i analitičkih tekstova (3%) i intervjuja (2,3%).

Ubistvo dvojice pripadnika Oružanih snaga BiH u Rajlovcu, koje je počinio Enes Omeragić, pokazalo je da je medijima veoma važno da brzo reaguju nauštrb kvaliteta, tačnosti i provjerenosti informacija. U želji da nam što je moguće prije saopšte vijest, mediji ne posjeduju pouzdane informacije o tome, već se pri tome pozivaju na „neke, istina nepotvrđene informacije iz Obavještajno-sigurnosnih agencija”, te na „izjave i pretpostavke komšija”.

U slučaju Omeragić možemo vidjeti da se selefije prikazuju stereotipno: „pustio bradu i skaratio pantalone“, i to samo na osnovu izjava komšija koji „pretpostvaljaju i smatraju“. Izjava Omeragićevog automehaničara da je „uvijek kod sebe imao značajne iznose novca” nam sugeriše da je za taj vehabizam bio i veoma dobro plaćen.

Ne pravi se razlika između selefija i terorista. Omeragić je opisan kao „spavač” tj. pritajeni terorista koji počinje sa aktivnostima kada dobije naređenja od centrale, a navedeno je i da se Elma Đusinac borila u Siriji i da je glavna veza između terorista u BiH i Austrije. Slična situacija je bila i kod izvještavanja o akciji „Rez”, gdje su uhapšeni bili odmah etiketirani kao IDIL-ovci za koje postoje pouzdane informacije da žele da ubiju policajca i još više od sto ljudi. Posebno je interesantno vidjeti generalizacije koje u tom trenutku prate pripadnike selefijskog pokreta, gdje se u par rečenica kriminalci i narkomani pretvaraju u teroriste: „Vehabijски pokret u BiH pun je bivših robijaša, kriminalaca raznih vrsta i narkomana koji su u njemu našli i dobili utočište i svi oni su zapravo ‘spavači’ koji čekaju signal za terorističke akcije.”

Mediji, kroz pisanje o kampovima za obuku terorista u BiH (Donji Vakuf, planina Zelengora, okolina Bihaća i Maglaja), državu prikazuju kao nemoćnu da se suprotstavi ovim prijetnjama ili (ono što je još gore) kao nezainteresovanu da to učini. Pozivanje na neimenovane,

ali „provjerene izvore” i dokumenta, ovoj priči daje oreol misterije i građanima BiH šalje poruke da su i bezbjednosne službe „šuplje”, tj. da su potpale pod uticaj i kontrolu selefija. Sasvim je očekivano da takvo pisanje izaziva strah i nelagodu kod građana BiH, smanjuje povjerenje i u institucije države i pojačava odbojnost i sumnjičavost prema selefijama.

Interesantna je i činjenica da vrlo često možemo pročitati da su selefijaska naselja ili pojedini vjerski i vojni objekti izvan nadležnosti države BiH, tj. da institucije države nemaju kontrolu nad njima i da im je zabranjen ulazak u njih, što nije tačno.

Sarajevski mediji u svojim tekstovima o selefijama su mnogo oprezniji (manje negativnih tema i senzacionalističkih naslova) i njihovi izvori informacija i sagovornici su relevantni i javni, za razliku od medija iz Mostara i Banjaluke.

Mediji su zdušno podržali aktivnosti Islamske zajednice BiH za ukidanjem paradžemata. Paradžemati su, prema pisanju medija, izvor svih zala i haosa među muslimanima u BiH. Oni nisu samo paralelne i konkurentske institucije Islamskoj zajednici BiH, u njima se muslimanima „ispira mozak“ i odatle se oni šalju na strana ratišta. Odatle se otvoreno poziva na javni sukob sa Islamskom zajednicom BiH. Ocijenjeno je da ovakav pristup Islamske zajednice predstavlja „početak obračuna sa vehabijama“, da će „svako normalan podržati IZBiH“, te da je Islamska zajednica počela da radi nešto od čeka su pravosudne i državne institucije okretale glavu, ali je upitno da li to može uraditi bez pomoći države.

Reference

- Puhalo, S. (2015). *Kako građani BiH opažaju nevladin sektor?*. Sarajevo. Friedrich Ebert Stiftung
- Terorizam tjera turiste i strane ulagače iz BiH; *Nezavisne novine*, <http://www.nezavisne.com/ekonomija/analize/Citajte-u-NEZAVISNIM-Terrorizam-tjera-turiste-i-strane-ulagace-iz-BiH/338556>

Turisti sve manje dolaze u BiH zbog straha od terorizma; *Večernji list*, <http://www.vecernji.ba/turisti-sve-manje-dolaze-u-bih-zbog-straha-od-terorizma-1065324>

Omeragić je bio spavač; *Dnevni list*, <http://dnevni-list.ba/web1/omeragic-bio-spavac/>

U BiH postoje teroristi i ljudi koji žele stvarati nered; *Večernji list*, <http://www.vecernji.ba/u-bih-postoje-teroristi-i-ljudi-koji-zele-stvarati-nered-1039338>

Terorizam bi mogao postati svakodnevnicom; *Dnevni list*, <http://dnevni-list.ba/web1/terorizam-bi-mogao-postati-svakodnevnicom-koliko-je-realna-opasnost-da-politicki-terorizam-postane-dijelom-i-zivota-nam-svagdasnjega/>

Terorizam prijeti da uništi BiH; *www.Dnevnik.ba*, <http://www.dnevnik.ba/vijesti/bih/terorizam-prijeti-da-unisti-bih>

Štiti li država teroriste?; *www.Dnevnik.ba*, <http://www.dnevnik.ba/vijesti/bih/stiti-li-drzava-teroriste>

Žena vehabije planirala napad?; *Dnevni list*, <http://dnevni-list.ba/web1/zena-vehabije-planirala-napad/>

“Pala“ žena člana Bosničke grupe, *Press RS*, <http://www.sipa.gov.ba/assets/photos/press/1448530980-quotpalaquot-%C5%BEena-%C4%8Dlana-bosni%C4%87eve-grupe.pdf>

Đusinac planirala napad na dan državnosti BiH; *Glas Srpske*, http://www.glassrpske.com/novosti/vijesti_dana/Djusinac-planirala-napad-na-dan-drzavnosti-BiH/lat/197960.html

Mešićeva mlada stigla iz Sirije!; *Press RS*, <http://pressrs.ba/info/vijesti/tajni-zivot-vehabijske-nevjeste-mesiceva-mlada-stigla-iz-sirije-26-11-2015>

Pripremali teroristički napad?; *Dnevni list*, <http://dnevni-list.ba/web1/pripremali-teroristicki-napad/>

PreREZali im veze s teroristima; *Nezavisne novine*, <http://www.infobiro.ba/article/928534>

Vehabije planirale da policajce dignu u vazduh; *Glas Srpske*, http://www.glassrpske.com/novosti/vijesti_dana/Vehabije_planirale-da-policajce-dignu-u-vazduh/lat/199727.html

Planirali da za Novu godinu ubiju više od 100 ljudi; *Glas Srpske*, http://www.glassrpske.com/novosti/vijesti_dana/Planirali-da-za-Novu-godinu-ubiju-vise-od-100-ljudi/lat/199841.html

Vojna obuka 120 vehabija u kampu kod Donjeg Vakufa; *Glas Srpske*, http://www.glassrpske.com/novosti/vijesti_dana/Vojna-obuka-120-vehabija-u-kampu-kod-Donjeg-Vakufa/lat/198666.html

Vehabije formirale kamp kod Donjeg Vakufa?; *Press RS*, <http://pressrs.ba/info/vijesti/radikalni-islamisti-kampuju-u-donjem-vakufu-07-12-2015>

Kamp u kojem se usavršava i do 120 vehabija smješten u Gornjem Vakufu, samo 100 km od Hrvatske!?!; *www.6yka.com*, <http://www.6yka.com/novost/95134/kamp-u-kojem-se-usavršava-i-do-120-vehabija-smjesten-u-gornjem-vakufu-samo-100-km-od-hrvatske>

Nelegalni džemati unose haos među muslimane u BiH; <http://www.slobodnaevropa.org>, <http://www.slobodnaevropa.org/a/nelegalni-dzemati-unose-haos-medju-muslimane-u-bih/27483839.html>

Paradžemati; *Glas Srpske*, http://www.glassrpske.com/komentar/komentar_dana/Paradzemati/lat/2533.html

Burgijanje sukoba; *Dnevni avaz*, <http://www.avaz.ba/clanak/223148/burgijanje-sukoba?url=clanak/223148/burgijanje-sukoba>

Vehabija vozilom pokušao ubojstvo pa pobjegao; *Večernji list*, <http://www.vecernji.ba/vehabija-vozilom-pokusao-ubojstvo-pa-pobjegao-1061977>

Policija okreće glavu od vehabijskih džemata; *Nezavisne novine*, <http://www.nezavisne.com/novosti/bih/Citajte-u-NEZAVISNIM-Policija-okrece-glavu-od-vehabijskih-dzemata/356779>

Čeliči se nova selefijska frakcija u BiH; *Nezavisne novine*, <http://www.nezavisne.com/novosti/bih/Celici-se-nova-selefijska-frakcija-u-BiH/361549>

Nova selefijska struja višestruko opasnija; *Nezavisne novine*, <http://www.nezavisne.com/novosti/bih/Pred-bh-bezbjednosnim-agencijama-veliki-izazov-Nova-selefijska-struja-visestruko-opasnija/361970>

Prilog 1.

Tekstovi koju su korišteni u analizi a koji se ne mogu pronaći na internetu

Sokolje sinoć:
Bio poznat kao
ovisnik o drogama

SOKOLJE Komšije se plašile Omeragića, ubice dvojice vojnika

Pustio je bradu i počeo nositi skraćene pantalone

Enes Omeragić aktivno se u posljednje vrijeme druži s osobama arapskog porijekla koje su se doselile u komšiluk, tvrde komšije

Pored blokirane ceste u sarajevskom naselju Sokolje sinoć smo zatekli dvije komšice Enesa Omeragića, ubice dvojice vojnika Oružanih snaga BiH.

Brat i sestra

Jedna od njih kazala nam je da su se svi u komšiluku sklanjali od Omeragića, jer je bio poznat kao ovisnik o drogama.

U posljednjoj godini pustio je bradu, počeo nositi skraćene pantalone. On je rano ostao bez majke, koja je

izvršila samoubistvo skokom u bunar, a njegov otac poslije se oženio i radi kao vozač autobusa u GRAS-u, zove se Hasan. Znam da je trebao ići u penziju, ali nije mu bio uplaćen staž. Otac mu je, inače, veoma fin čovjek, fin komšija, za razliku od njega. Također, ima brata i sestru - kazala nam je komšica.

Druga komšica ispričala nam je da se plašila Omeragića te da je prije nekoliko dana doživjela veliku neugodnost.

- On me je pozdravio na

Imao velike sume novca

Kako nam je ispričao vlasnik lokalnog autoservisa, koji, naravno, nije htio da mu se otkrije identitet, Omeragić

je često dolazio kod njega na servis svog automobila Golfa i uvijek je kod sebe imao značajne iznose novca.

ulici, a ja sam samo prošla, nakon čega je on krenuo ka meni i prijetio je da će me izudarati nogama. Na svu sreću, u blizini je bio moj otac, koji je uzeo metalnu šipku i nasrnuo na njega te ga je otjerao od mene. Inače, svi su se u mahali plašili

je često dolazio kod njega na servis svog automobila Golfa i uvijek je kod sebe imao značajne iznose novca.

njega - ispričala nam je vidno uznemirena komšica, koja nije htjela da joj objavljujemo ime.

Izoliran od porodice

Omeragić, sa sarajevskom adresom u ulici Ibrahim Perviza na broju 14,

stanovao je sam u prizemlju dvospratne kuće. Na prvom spratu stanovala je njegova porodica.

Kako su nam kazali i drugi mještani koji su bili prisiljeni da čekaju kraj sinoćne policijske akcije, osumnjičeni je bio izoliran i od svoje porodice. Navode i da se Enes Omeragić u posljednje vrijeme aktivno družio s osobama arapskog porijekla koje su se doselile u komšiluk te da je upravo od tada počeo da prakticira vehabizam. **A. ALJIMI**

Britanskom novinaru nedvosmisleno rečeno da je preko BiH najlakše prebaciti novac teroristima

Dragan SLADOJEVIĆ

BANJALUKA, SARAJEVO - Preko računa u BiH vrši se pranje novca prikupljenog u džamijama Velike Britanije, a koji se koristi za finansiranje terorista Islamske države (IS), tvrde britanski mediji.

Dok se predstavljao kao "brat iz Bradforda", istraživaču britanskog lista "Daily Star" je na društvenim mrežama putem četa rečeno da se donirani novac preko BiH šalje militantima na Bliski istok.

Još mu je poručeno da za donaciju kontaktira izvjesnog Isu Amrikiya, koji se na društvenim mrežama predstavlja pod imenima HoneyNtea i Wolf Raised. Kada je to i učinio, Amriki mu je rekao da se dosta novca za IS prikupi u džamijama Velike Britanije i potvrdio da se uplate vrše direktno u BiH, "jer je to najsigurniji način".

Dok je, dakle, britanskom novinaru nedvosmisleno rečeno da je preko BiH najlakše prebaciti novac teroristima, iz Državne agencije za istrage i zaštitu (SIPA) tvrde da se već radi po pitanju finansiranja terorističkih aktivnosti.

Kristina Jozić, portparol SIPA, kaže da kontinuirano vrše provjere kod poslovnih banaka u BiH u odnosu na određene transakcije ili osobe, kako one koje su eventualno povezane s finansiranjem terorističkih aktivnosti, tako i za druge klijente obveznika.

Jozićeva nas je, za konkretan predmet, uputila da se obratimo Tužilaštvu BiH.

Međutim, iz Tužilaštva BiH, pravosudne institucije pod čijom dirigentskom palicom se sprovode istrage koje se odnose na terorizam, zbog kojeg su bh. građani već danima u strahu, poručili su nam da ne mogu dati komentar.

Upitana da prokomentariše pisanja britanskih medija da se preko BiH pere novac za terorizam, Aleksandra Pandurević, šef Kluba poslanika SDS-a u Predstavničkom domu Parlamentarne skupštine BiH, rekla je da to nije problem samo BiH, te da je to pitanje problem čitavog svijeta.

*Podsjetiti vas da smo mješnjali krivični zakon upravo zbog ovakvih stvari prije godinu dana, i

Humu čeka otkaz u OBA

Zlatka Humu (24), pripadnika OBA, koji je aktivirao pirotehničku napravu u blizini automobila načelnika Štaba oružanih snaga BiH general-pukovnika Ante Jeleća, vjerovatno čeka otkaz.

"Mi smo već pokrenuli postupak unutar OBA", potvrdio je Osman Memhedagić, direktor OBA, koji je juče preuzeo dužnost, navodeći da je prvi korak suspenzija uz oduzimanje službene značke. Kazao je da za zaposlene u OBA moraju važiti isti zakoni kao i za sve druge građane. Priznao je da su zapošljavanje i rad s mladim kadrovima te agencije tek "dio dubljeg problema". "Vjerovatno će sve biti okvalifikovano kao teška povreda dužnosti, koja predviđa raskid radnog odnosa", kazao je Mehmedagić. Utvrđeno je da je Humo iz automobila u pokretu, u tunelu Salakovac, kod Mostara, u petak naveče bacio pirotehničku napravu koja je eksplodirala pored automobila u kojem je bio Jeleć. (Agencije)

Jake policijske snage jučer su u zoru pretražile 13 lokacija i uhitile osobe iz selefijskog pokreta

Lov na mudžahedine u BiH

Uhitili 11 vehabija koji su pripremali teroristički napad do Nove godine

Akcija "Rez" provedena je nakon objave da SAD u BiH šalje specijalne agente protiv terorizma

**Dejan Jazvić,
Hassan Halid Džab**

U improviziranoj džamiji u Sarajevu bez odobrenja Islamske zajednice BiH obavljali su vjerske obrede i vrbovali ljude za džihad

Jake policijske snage na većem broju lokacija u Sarajevu uhitile su jučer ukupno 11 osoba iz selefijskog pokreta za koje se sumnja da su povezane s terorizmom, a posebno za pripremu i organiziranje odlaska bosansko-hercegovačkih građana na sirijsko ratnište kao pripadnika tzv. Islamske države.

Bez policijskih dosjea

U akciji kodnog naziva "Rez" policija je pretražila čak 13 lokacija, uključujući jedan privatni objekt na periferiji Sarajeva, za koji se vjeruje da je bio improvizirana džamija u kojoj su uhićeni zajedno s drugim pripadnicima selefijskog pokreta obavljali vjerske obrede i predavanja bez odobrenja i znanja Islamske zajednice BiH. Zbog toga ih se tereti i za kršenje Zakona o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u BiH. Neslužbeno se doznaje kako se upravo u tom objektu propagirala ideologija ISIL-a i vrbovali mladi ljudi za odlazak na sirijsko ratnište.

Neke od tih lokacija nalaze se u neposrednoj blizini naselja u kojem je prošlog mjeseca vehabija Enes Omeragić u jednoj sportskoj kladionici ubio dvojicu pripadnika Oružanih snaga BiH. Stručnjak

za terorizam iz Sarajeva, profesor Vlado Azinović, smatra kako akcija Federalne uprave policije potvrđuje pretpostavku da veća urbana središta u BiH, a prije svih Sarajevo, postaju središta okupljanja i djelovanja militantnih selefijskih skupina.

Akcija je izvedena i dijelom po saznanjima dobijenim tijekom istrage nedavnog terorističkog napada u Rajlovcu, također jednom od sarajevskih predgrada u kojima djeluju ovakve skupine. Postoje naznake da je ova skupina pripremala terorističke aktivnosti koje je namjeravala izvesti pred kraj godine. Akcija je izvedena u rjesnoj suradnji s Tužiteljstvom BiH i Obavještajno sigurnosnom agencijom – ističe Azinović.

Uhićeni su Elvir Muratović, Kemal Murić, Semir Salković, Bilal Dervišić, Zulfik Alajbegović, Edin Tabaković, Darko Peco, Elvir Ma-

šić, Adis Kešan, Nermin Čuprića i Admir Ahmetović. Zanimljivo je da mnogi od jučer privedenih selefija otkriju nemaju policijske dosjee. Jedan od uhićenih, Admir Ahmetović, navodno je registrirani autoprijevoznik, dok obitelj uhićenog Kemala Murića, za kojeg se sumnja da je među predvodnicima radikalnih selefija u Sarajevu, tvrdi da on živi povučeno obiteljskim životom i da se bavi stolarstvom.

Ipak, činjenica da je u pretrazi objekata pronađen dokazni materijal koji upućuje na povezanost uhićenih s ISIL-om, pa čak i zastava te terorističke organizacije, pokazuje da sve nije tako bezazleno kako rođaci uhićenih predstavljaju javnosti.

Više od tri tisuće islamista

Akcija "Rez" događa se neposredno nakon objave informacije da će SAD u BiH poslati specijalne agente za borbu protiv terorizma i otkrivanje potencijalnih terorista. Oni su navodno već uključeni u Udarnu skupinu za borbu protiv terorizma koja postoji u BiH. Pretpostavlja se da je u BiH više od tri tisuće simpatizera radikalnih islamističkih pokreta i potencijalnih terorista. Pretpostavlja se da se trenutno više od 300 bh. državljana bori u postrojbama ISIL-a. Procjene su i da se najmanje 60 ISIL-ovih veterana vratilo u BiH i njih sigurnosne službe smatraju najvećom prijetnjom.

Islamska zajednica u BiH pozvala je muslimane da se usprotive radikalnim skupinama koje pogrešno interpretiraju islamsku vjeru. ●

NAPAD U RAJLOVCU

Akcija je izvedena i po saznanjima dobijenim tijekom istrage nedavnog terorističkog napada u Rajlovcu

VLADO AZINOVIĆ

Stručnjak za terorizam

Islamska zajednica BiH pozvala muslimane da se usprotive radikalima koje krivo tumače islam

AKCIJA RAZBIJENA GRUPA EKSTRE

IDIL-ovci PLAN TERORISTIČKE

Dokazi Policija Federacije BiH uhapsila je juče u Sarajevu 11 pripadnika selefijskog pokreta za koje postoje saznanja i dokazi da održavaju veze sa radikalnim islamističkim grupama i teroristima iz IDIL-a. Postoje indicije da su namjeravali da izvedu napade širom BiH

Boris Knežević
Sarajevo

Policija Federacije BiH uhapsila je juče u Sarajevu 11 pripadnika selefijskog pokreta za koje postoje saznanja i dokazi da održavaju veze sa radikalnim islamističkim grupama i teroristima iz IDIL-a, kao i da su planirali izvođenje terorističkih napada širom BiH!

Odlučno obaviješteni izvori našeg lista otkrivaju da je upravo zbog saznanja do kojih je policija došla intenzivnim praćenjem aktivnosti uhapšenih vežbavica, posebno nakon prošlomjesečnog ubistva dvojice pripadnika Oružanih snaga BiH, najvjerovat-

nije spriječena čitava serija terorističkih akcija u izvođenju ove grupe!

- Policija sada pokušava da poveže aktivnosti uhapšenih selefijskih terorističkih grupa od 18. novembra, kada je Enes Omeragić u Rajlovcu ubio dvojicu vojnika OS BiH i još jednog ranio - otkrivaju izvori Pressa.

Iz Federalne uprave policije juče je saopšteno da se akcija kodnog naziva "Rez", koja je obavljena po nalogu Su-

da BiH i tužioca iz Odjeljenja za terorizam Tužilaštva BiH, odvijala na desetak lokacija u širem rejonu Sarajeva te da je prilikom akcije izvršen pretres više kuća i objekata koje su islamisti koristili kao mjesta za tajne sastanke. Takođe je navedeno da su prilikom pretresa pronađeni dokazi koji ukazuju na povezanost uhapšenih sa strukturama IDIL-a.

- Uhapšene osobe dovode se u vezu sa krivičnim djeli-

ISTA U SARAJEVU

RALI NAPADE?

PRONAĐENA I
ZASTAVA IDIL-a
Pretrazeno 13 lokacija

"Ljudi s bradom"

U izjavama koje su juče davali federalnim medijima kojima je uhapšenog Admira Ahmetovića isticalo su da se u objektu u njegovom dvorištu, koji "podsjeća na džamiju bez minareta", često okupljali "ljudi s bradom" te da niko osim njih tamo nije smio da priđe. Musa Murić, otac uhapšenog Kemala Murića, novinarima je izjavio da je njegov sin "praktikovao vjeru", ali je odbacio bilo kakvu mogućnost da je imao veze sa teroristima.

ma terorizam, finansiranje terorizma, podstrekavanje i pripremanje krivičnog djela, kao i navođenje osoba na odlazak na strana ratišta. Oni se dovode i u vezu sa kršenjem zakona o slobodi vjere. Pretresi su izvršeni na 13 lokacija na području Kantona Sarajeva. Uhapšene osobe privedene su u službene prostorije FUP-a, gdje će nad njima biti izvršena kriminalistička obrada - izjavio je direktor Federalne uprave policije Dragan Lukač.

Akcija "Rez" obavljena bez utešča SIPA

Nezvanično saznajemo da su u jučešnja antiterorističkoj akciji federalne policije uhapšeni Admir Ahmetović, Kemal Murić, Semir Salković, Elvir Muratović, Bilal Deravić, Zulfo Alajbegović, Adis Kešan, Edin Tabaković, Nermin Čuprija, Darko Peco i Elvir Mušić.

Prijetnja Deportovana Elma Đusinac

Služba za poslove sa strancima saopštila je da je u toku jučešnja akcija iz BiH u Srbiju deportovana Elma Đusinac (21), državljanka Srbije koja je proglašena prijetnjom po nacionalnu bezbjednost. Đusićevoje, pored protjerivanja, izrečena i mjera zabra-

ne ulaska u BiH u periodu od pet godina. Podsjećamo, Elma Đusinac je 25. novembra, sa svojim suprugom Enesom Mešićem, uhapšena u Kalesiji zbog sumnje da je povezana sa terorizmom. Mešić je od ranije poznat obavještajnim i bezbjed-

nosnim agencijama BiH s obzirom na to da se nalazio u grupi radikalnih islamista koji su uhapšeni 3. septembra prošle godine u policijskoj akciji "Damask" sa Bilalom Bosnićem, Avdulahom Hasanovićem, Eminom Hođićem i Ademom Karamujom.

DŽEVAD GALIJAŠEVIĆ

Džemati su centri za mobilizaciju

•••

BANJALUKA - Ekspert za borbu protiv terorizma Dževad Galijašević tvrdi da su 64 džemata (vjerske opštine) koja djeluju van sistema Islamske zajednice u BiH centri za mobilizaciju ekstremista.

- Zbog islamskog radikalizma i ekstremizma, oni su opredijeljeni da djeluju mimo Islamske zajednice u BiH, iako u ove džemate dolaze i lica koja nisu sklona ekstremizmu - rekao je Galijašević.

On je istakao da svi koji učestvuju u formiranju džemata mimo Islamske zajednice u BiH krše zakone.

- Džemati, koji djeluju mimo Islamske zajednice u BiH, formirani su kada je poglavar ove vjerske zajednice bio Mustafa Cerić. To su centri za mobilizaciju ekstremista, odnosno vjerske baze radikalnog islama - dodao je Galijašević.

On je naveo da džemati za mobilizaciju ekstremista funkcionišu u Gornjoj Maoči, Ošvama, Bočinji...

- Važno je što sadašnji poglavar Islamske zajednice u BiH, Husein Kavazović, pokušava da riješi ovaj problem - navodi Galijašević. **Srna**

РАДИКАЛНЕ ГРУПЕ НЕМАЈУ НАМЈЕРУ ДА УТАСЕ ПАРАЦЕМАТЕ КОЈИ ДЈЕЛУЈУ ИЗВАН ИСЛАМСКЕ ЗАЈЕДНИЦЕ БИХ

Вехабијске вође минирају наредбу реиса Кавазовића

Поједини парацемати судски регистровани као удружења грађана или невладине организације, чим је наговјештено да ће бити наложено да буду враћени под окриље Исламске заједнице.

Регистрација убрзана када је иницијатива постала званична

ПИШЕ ГОРАН МАУНАГА
g.munaga@glasrpske.com

САРАЈЕВО - Иницијатива за враћање исламских вјерских општина, односно џемата под окриље Исламске заједнице БиХ наишла је на велики отпор вехабијских вођа и проповедника, а велики број њих покушава то изјубити судским регистравањем као удружења грађана и невладине организације.

Извор из безбједносних структура казао је "Гласу Српске" да су поједини па-

рацемати одски регистровани као удружења грађана или невладине организације, чим је наговјештено да ће реис Исламске заједнице БиХ Хусеин Кавазовић наложити да буду враћени под окриље Исламске заједнице или ће у супротном државни органи приступити њиховој забрани.

- Када је иницијатива Исламске заједнице постала званична, убрзана је регистрација парацемата у удружења грађана и невладине организације. То је посебно изражено на подручју Зенице,

Травника и Бикаћа. Само у Зеничком и травничком муфтиству у последњих неколико дана, послје наређења реиса Кавазовића, 13 парацемата је регистровано као удружења грађана - каже наш саговорник.

Потасио је да на подручју ова три муфтијства дјелује више од 40 радикалних вехабијских парацемата, од којих је више од 20 регистровано као удружења грађана.

- Исламска заједница над тим џематима до сада није имала никакав надзор, а неће

успјети да га успостави ни након наређења реиса Кавазовића - тврди наш саговорник.

Долаје да нико у БиХ, па ни реис Кавазовић нема никакве шансе да успостави контролу над функционисањем џемате Краља Фахада у Сарајеву, у коју још јавно позива на уништење РС, називајући је епитетом сазанам на злочину и геноциду.

- Та џемата дјелује као својерестан двој Исламске државе и њој власти БиХ не могу ништа, јер је то екстериторијални вјерски објекат, који има дипломатски статус - казао је наш саговорник.

**СМАЈИЋ:
ПРОБЛЕМ
ПОСТОЈИ
ОД
ЗАВРШЕТКА РАТА У БИХ**

Реис Кавазовић затражио је од главних имама у цијелој БиХ да обаве разговоре са представницима и организаторима парацемата и позову их да се укључе у подручне џемате, који дјелују у оквиру Исламске заједнице. Навео је да је неопходно затворити објекте у којима нелегално организују вјерске обреде.

Управо на тим обредима представљају парацемата шире радикалне нације и врбују и организују потенцијалне терористе.

Џемате у вехабијском упоритштима у Горњој Маочини, Ошвама и Бочинама, који дјелују ван система Исламске заједнице, још нису посетили нико од имама које је реис Кавазовић задужио за разговоре с представницима тих парацемата.

Замјеник поглавара Исламске заједнице Хусеин Смајић каже да је тврдио да су многи незаконити џемати регистровани у судовима као удружења грађана.

- Законска обавеза је да свако ко се бави исламом и исламским прописима и вођењем џемата мора да затражи сагласност Исламске заједнице. Међутим, то је често изубегавано и зато данас имамо велики број парацемата - каже Смајић, који је раније изјавио да изван система Исламске заједнице дјелују 64 џемата и дозвао да тај проблем постоји од завршетка рата у БиХ.

Рок за гашење

Реис Хусеин Кавазовић одредио је да је рок за гашење парацемата крај фебруара.

- Уколико неко од представника парацемата не прихвати захтев за гашење и затварање нелегалних објеката, остаће изван правног оквира Исламске заједнице БиХ и суочиће се са свим посљедицама ванитституционалног дјеловања на властиту одговорност - наведено је у одлуци реиса Кавазовића.

Rešid Hafizović, profesor na Fakulte

RADIKALNI ISLAM

Islamska zajednica mora zahtijevati od onih koji se tako rado vole oslovljavati "ulemom" da ozbiljno porade na svome obrazovanju, pismenosti i općoj kulturi, kaže prof. Hafizović koji u narednim Pogledima govori o hldžabu i Srebnici

Razgovarala:

Viđana SELIMBAZOVIĆ

• **Vijeće muftija bavilo se proteklih dana akcijom zatvaranja paradžemata zbog koje su prijetnje upućene i reisu Kavazoviću. Vi ste odavna suočeni s prijetnjama upravo zbog ukazivanja na problem radikalnih islamista. Kako dobiti ovu bitku?**

- Da je prethodna administracija Islamske zajednice u BiH odgovorno radila svoj posao i da nije otvoreno paktirala sa selefistima i radikalnim islamistima u ovoj zemlji, Vijeće muftija u aktualnoj administraciji IZ-BiH ovu tačku danas ne bi uopće imalo na dnevnom redu. Da se ne zavaravamo, naravno, danas nije više riječ o pukoj tački dnevnog reda, već o jednoj brutalnoj, zastrašujućoj i veoma prijeteljoj činjenici i neugodnoj pojavi s kojom se Islamska zajednica, zasigurno, ne može sama izboriti. Pomoć određenih institucija države će joj neminovno biti potrebna. Ne samo zbog Islamske zajednice čiji integritet se ozbiljno narušava, nego i zbog same države čija kredibilnost je, baš usljed ove neugodne pojave, u više navrata bila ozbiljno dovedena u pitanje.

Globalno mobiliziranje

Izazov zvani selefistički radikalni islamisti još uvijek je tu, odlučno možda više nego ikada ranije da prkosi IZBiH i ovoj državi do posljednjega daha. Sreća u ovoj našoj kolektivnoj nesreći je tek u činjenici što je virus radikalnih islamista danas prepoznat kao globalna prijetnja kojoj ništa, ali baš ništa nije sveto, tako da se značajan dio čovječanstva sada ozbiljno mobilizira

ra u nakani da na tu prijetnju odlučno i učinkovito odgovori na način kako je to trebalo davno učiniti. No, to globalno mobiliziranje protiv dotične prijetnje za sada ne rješava naš problem kod kuće. Mi se s njim sami moramo suočiti i razriješiti ga što bezbolnije, a što učinkovitije. Ne smije se gubiti iz vida da imamo posla sa ljudima kojima se ništa ne dopada u ovoj zemlji: ni njena vojska, ni njeno sekularno uređenje, ni njeno školstvo, pa ni njena Islamska zajednica Bošnjaka u BiH, što su jasno stavili do znanja osnivanjem paradžemata i otvorenim najavama kako žele utemeljiti paralelnu islamsku zajednicu u BiH. U proteklih godinama oni su činili sve da, makar na dijelu teritorija ove zemlje,

podignu paralelne institucije unutar svakog od rečenih segmenta društvenog uređenja ove zemlje. Da bismo mi ovdje u BiH dobili bitku protiv te neugodne pošasti, IZ-BiH i nadležne državne institucije moraju djelovati združeno i beskompromisno, ne pomišljajući da ikada više zažmire na jedno oko militantima svih boja i vrsta u BiH, kako je to bio slučaj u prethodnom periodu. Uz to, IZBiH mora zahtijevati od onih koji se tako rado vole oslovljavati "ulemom" da ozbiljno porade na svome obrazovanju, pismenosti i općoj kulturi, kako bi bili dominantni na terenu, među muslimanskim vjernicima, jer previše je u ovoj zemlji religijskih i političkih turbana, ali pod njima ni za lijeka nema ni "alima" ni "sultana" od formata. Da budemo još konzekventniji: imamo posla sa ljudima koji svojim i samo njima primjerenim "prakticiranjem" vjere jasno stavljaju do znanja da im se ne svida ni Islam kakav je Bog objavio ljudskom rodu, a pečatni Poslanik islama (a.s.) vlastitim životom posvjedočio, i kakav stoljećima tradicionalno upražnjavaju muslimani diljem svijeta, pa tako i u BiH.

• **Spadate u ljude koji su – recimo to tako – borili se protiv ISIL-a i prije nego je postao planetarna pošast. Do kada će teroristi zlorabiti Islam?**

- Rekao bih sljedeće: činiće to sve dok muslimani ne postanu veoma obrazovani, pismeni, tehnološki i vojno snažni; sve dok se njihove religijske elite suštinski ne promijene i svojim kreativnijim i produbljenijim tumačenjem islama ne počnu

Leksikon

Mnogo je toga u proceduri i u različitim fazama istraživanja i pisanja. U ovoj godini bi, ako Bog dadne, trebala da se pojavi moja autorska knjiga koja raspravlja o teoriji spoznaje u islamu. Iza toga bi, u razumnom vremenskom roku, mogao da se pojavi moj Leksikon teološko-filozofskih i sufijskih pojmova koje obradujem po principu enciklopedijskih natuknica, tako da je za očekivati da ovo djelo ima i enciklopedijske razmjere. Paralelno s tim, pripremam i prijevod na bosanski jezik trvanredne knjige Williama C. Chitticka pod naslovom „Sufijski put spoznaje – Ibn 'Arabi-jeva metafizika i imaginacija.“ I ovaj prijevod rečenog djela bi u doglednije vrijeme trebao ugledati svjetlo dana.

islamskih nauka u Sarajevu

STI PRKOSE I IZBIH I BIH

mного više ličiti svome pečatom glasonosi islama, pružajući tako najbolji primjer svojim vjernicima na terenu; sve dok se religijske elite ne otmu iz zagrljaja svojih političkih elita i same budu pravile agendu svog djelovanja, umjesto što ispunjavaju želje svojim političkim mentorima kod kuće: sve dok političke elite u muslimanskom svijetu ne budu djelovale u interesu muslimana i muslimanskog svijeta, umjesto što, uglavnom, djeluju protiv njihova interesa, a sve to čineći zarad svojih partikularnih interesa i interesa svojih političkih partnera izvan granica muslimanskoga svijeta, baš onih koji, nerijetko, otvoreno djeluju protiv muslimana i protiv muslimanskog svijeta. Trebam li upopće podsjećati na nevidenu avanturu zvanu "arapsko proljeće" koja danas u krvi potapa mu-

TURBANI

Previše je u ovoj zemlji religijskih i političkih turbana, ali pod njima ni za lijeka nema ni "allma" ni "sultana" od formata

slimanski svijet, čiji najuzasniiji izum i posljedica je ISIL koga su kreirali Rijad, Tel Aviv i Vašington; sve dok se muslimanska društva ne demokratiziraju, ne sruše brutalne autoritarne režime u svojim zemljama i ne vrate dostojanstvo i puni opseg ukradenih im ljudskih prava; sve dok pojedine muslimanske zemlje ne prestanu uspostavljati neprincipijelne koalicije, slijepo vođene vlastitim sebičnim i uskogrudim interesima, kao što je ova najnovija koja je uspostavljena na relaciji Ankara, Rijad i Tel Aviv, jer takve koalicije su, nesumnjivo, anti-muslimanske, i izvan svake razumne sumnje idu protiv interesa muslimanskog svijeta; sve dok... sve dok..., tada se može nadati da teroristi više nikada neće biti u situaciji zlorabiti islam i terorizirati muslimane i ostali poštenii svijet.

• Rangovarano uoči Dana nezavisnosti BiH. Nedavno smo predali aplikaciju za članstvo u EU. Ide li zemlja naprijed, kako se to Vama čini i mogu li Bošnjaci dolje?

– Osim Dana nezavisnosti koji bi ova zemlja uskoro trebala proslaviti, malo šta drugo u njoj je nezavisno i vrijedno ikakva slavlja. Ovu su zemlju naprijde ubijali agresori i njeni domaći izdajnici, a u njenom postrotnom vremenu, posljednjih dva desetaka godina, ubijaju je i satiru njeni političari od čljev "pa-

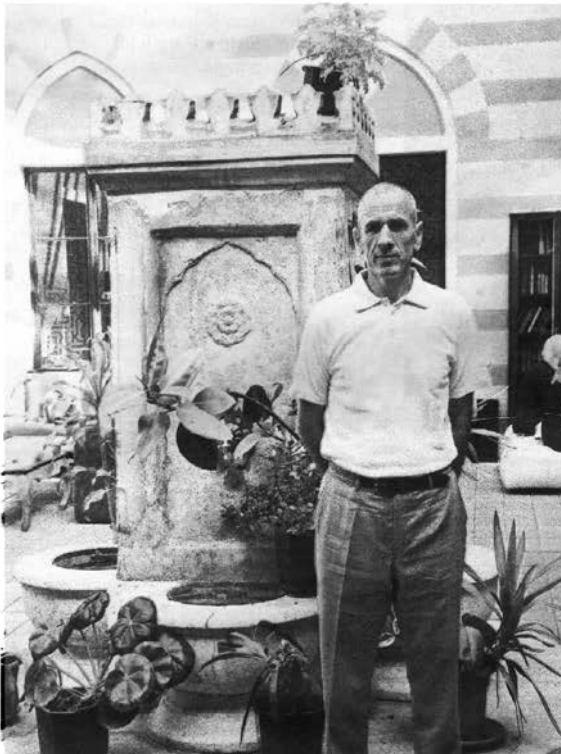

Foto: Semei (G01/PLCC)

Selefisti

Zašto im se ne sviđa islam koji upražnjava apsolutna većina muslimana na planeti i zašto im se ne dopada pečatni Poslanik islama (a.s.) kakvog ga u svojoj memoriji trajno zadržavaju tradicionalni muslimani kao petina svjetskog populusa danas? Valjda zato jer se takav islam i njegov pečatni Poslanik (a.s.) ne sviđaju tradicionalnim dušmanima islama i muslimana u čijim rukama su militantni selefisti tajno, ali i najrazornije oružje koje danas rastače islam i muslimanski svijet u cjelosti. Stoga oni svojom praksom, a drugdje u svijetu i svojom militantnom propagandom i brutalnom silom islama, Poslanika islama (a.s.) i muslimane karikiraju do bola, vulgarnije i destruktivnije nego li čini ijedan islamofobični časopis u Europi i na Zapadu. Njima se, kako rekoh, ne dopada ni pečatni Poslanik islama (a.s.) koji je, Božijom Voljom, uveo ljudski rod u duhovno punoljetstvo, a svojom paradigmatičnom primjenom islama uspostavio sve najbolje standarde unutar svih segmenata ljudskoga života, da ga je, baš zbog toga, njemačka orijentalistica Annemarie Schimmel, kao i mnogi drugi intelektualci na Zapadu, veoma često oslovljavala "šalom slave oko vrata ljudske civilizacije". I pored svih tih činjenica oni bi danas našli za shodno držati mu lekcije o, kako ga oni vole zvati, tzv. "Gistom islamu" kakav samo oni zamišljaju u svojim glavama.

triotizma", čije shvaćanje je nepomirljivo polarizirano u ovoj zemlji, ona jedva još da diše, dok njeni podanici traže svaku priliku da je napuste, kao da im ona nije majka, već mačeha i babaroga. Njeni parazitski političari, kako oni koji je otvore-

no mrze i od te mržnje žive kao bubreg u loju, tako i oni koji je tobože vole, pa joj iz neodoljive ljubavi sišu posljednje kapi svježe krvi, od nje su načinali živu strvinu koja postaje nepoželjna čak i onima koji su je uvijek voljeli srecem i nesebičnom

ljubavi. Kako bi onda takva ubijena i izmrcvarena mogla biti zanimljiva EU čiji predstavnici joj se otvoreno podsmijavaju i poodavna aktivno sudjeluju, skupa sa našim političarima, u njenoj višedecenijskoj agoniji i samrtnom ropcu?

Zarobljenici političkih elita

Prema tome, aplikacija za članstvo u EU nije podnesena zbog ove hude zemlje i njenih podanika, već zbog samih političara koji građanima bacaju prašinu u oči odlučni da dodatno kreditno zaduže nas i našu djecu, a za dobrobit i lagodan život njihove djece, unučad i prauučad. Do same aplikacije koju su podnijeli za članstvo u EU oni drže taman koluti do lanjskog snijega. Prema tome, nijedan narod, pa tako ni Bošnjaci, u ovoj zemlji ne može bolje nego što jest, jer svi su zarobljenici svojih političkih elita koji se ne odriču svojih kmetova-naroda do posljednje kapi naše i krvi naše djece.

OSUMNJIČEN ZA NAMJERU

Vehabija autom udario pješaka!

ČAPLJINA - Vehabija Dževdet Čevra vozilom marke "audi 80" naletio je na pješaka Ivana Ljojića u mjestu Bivolje Brdo kod Čapljine, pri čemu je Ljojić zadobio povrede i prevezen je u bolnicu. Sumnja se da je Čevra namjerno oborio pješaka zbog nerasčičenih odnosa s njim.

- Protiv vozača su preduzete zakonom propisane mjere, dok je automobil izuzet radi sprovođenja istrage - navedeno je u MUP-u HNK.

Ivanova supruga Anica juče je ispričala da je čula udar ispred kuće, gdje je njen muž radio u dvorištu, a zatim je ugledala upaljeno vozilo s otvorenim vratima.

- Tada sam čula zapomaganje supruge, koga sam samo tri minuta ranije pozvala na ručak. Nakon toga sam vidjela čovjeka obučenog u crno kako sa štakama bježi u šumu. Suprug ima polomljen grudni koš i rebra, kao i niz drugih povreda - rekla je Ljojićeva. **B. S.**

POLICIJA ISTRAŽUJE POKUŠAJ UBISTVA U ČAPLJINI

Vehabija hteo „audijem“ da usmrti pešaka

GORAN OBRADOVIĆ

ČAPLJINA » Policija traga za vehabijom Dževdetom Čevrom (46) zbog sumnje da je pokušao da ubije Ivana Ljoljića u Bivoljerm Brodu kod Čapljine.

Čevro je osumnjičen da je „audijem 80“ velikom brzinom, najverovatnije namerno, udario Ljoljića koji je stajao pored puta, a zatim ostavio automobil i pobjegao.

Čevro je ratni vojni imalid bez jedne noge, a policija je u subotu i nedjelju pretražila više lokacija, ali ga do zatkačenja „EuroBlica“ nisu ga našli.

Ljoljićeva supruga Anica ispričala je da je čula jak udarac ispred kuće, a kad je izašla, ugledala je upaljeno vozilo sa otvorenim vratima.

Tada sam čula zapomagane supruge koga sam samo nekoliko minuta ranije zvala na ručak. Videla sam čoveka u crnom kašo beži

u šumu, pomoću štaka. Da nije bilo velikog kamena pored puta, ubio bi ga, i to namerno - rekla je Anica. Ona je dodala da su Ivanu pokoljeni grudni koš i rebra, kao i da ima brojne druge povrede. Čevro je pre nesreće bio u dizaljci, a tokom uviđaja policija nije našla tragove

#
POLICIJA NIJE NAŠLA TRAGOVE KOČENJA, ČEVRO POSLE NESREĆE OSTAVIO „AUDI“ I POBEGAO

kočenja. Motiv ovog pokušaja ubistva bi mogao biti taj što je Čevro pre 14 godina sumnjicao njihovog sina, koji je u međuvremenu umro, da je pucao u njega. Međutim, policija je utvrdila da Ljoljićev sin nije stajao iza te pucnjave. Čevro je odranije poznat policiji. ■

DRAMA U SUDNICI

Dževdet Čevro je u maju 2006. godine pri izricanju presude za pokušaj dvostrukog ubistva napravio dramu u sudu u Mostaru. On je tada suškom policajcu izvikao pištolj iz futrole i uperio ga u suškom veće. Na sreću, nije uspeo da ispalj nitac, jer ga je savladao jedan od policajaca.

GALIJAŠEVIĆ

Sud i Tužiteljstvo predstavljaju zaštitu svakom teroristi u BiH

Stvarna i stalna prijetnja od terorizma u BiH potiče od globalne terorističke mreže, prije svega od "Islamske države" i Al-Qaede. Mnoge terorističke organizacije, uz pomoć Alije Izetbegovića i njegove SDA, napravile su snažan prodor u bošnjačko društvo - u političke stranke, nevladine organizacije, Islamsku zajednicu BiH, ali i u strukture političke moći u Sarajevu, posebno u obavještajno-sigurnosni i pravosuđni aparat. Sud i Tužiteljstvo BiH na čelu s Meddžidom Kreso i Goranom Salihovićem, kao i sigurnosne agencije na razini BiH, predstavljaju 'kišobran' i zaštitu svakom potencijalnom i aktivnom teroristi u BiH. Svugdje

u svijetu borba protiv terorizma počinje u samom društvu, nastavlja u sigurnosnim agencijama, a završava u pravosudnim institucijama, dok su samo u BiH sigurnosne agencije i pravosuđe slabi, nesprenmi i nesposobni za tu borbu. SDA, na čelu s Bakirom Izetbegovićem, svojim je odnosom prema organiziranom kriminalu i terorizmu pokazala da ne misli na državu, da ne poštuje državne propise, da mrzi njene narode i da je glavni krivac za ružne identifikacije cijelog bošnjačkog naroda s terorizmom i ekstremizmom, ustvrdio je stručnjak za borbu protiv terorizma Dževad Galijašević.

PUBLIKACIJE Iz ove godine objavljenog istraživačkog projekta "Atlantske inicijative", čiji su autori dr. sc.

Zvornički ratnici u Siriji i Bosni i Hercegovini i bosanskohercegovački kontingent stranih

Uz već uobičajene pretpostavke o tome kako se ljudi sa stranih ratišta vraćaju kao moguće dodatno ideološki motivirani i operativno nekoliko mjeseci, a u vezi sa sukobima u Siriji i Iraku, izvedeno je više od dvadeset terorističkih napada u Kanadi, Australiji, Belgiji, ● Pretpostaviti je da se većina boraca povratnika ipak neće angažirati u aktima nasilja u Bosni i Hercegovini, ali i bez toga veterani iz vrijednosti s kojima se identifikiraju, u svojim bi lokalnim zajednicama mogli postati nekom vrstom društvenih uzora, osobito za mlade Hercegovina u ljeto 2014. godine uvela je dopune Kaznenog zakona članom 162b (Protuzakonno formiranje i pridruživanje stranir sankcioniraju osobe koje organiziraju, rukovode, obučavaju, opremaju ili mobiliziraju pojedince ili skupine ljudi da se pridruže stranc izvan Bosne i Hercegovine ● Od presudne bi važnosti bilo razumjeti i prepoznati faze radikalizacije, naročito prve znakove i promjen intervenirati u dovoljno ranoj fazi tog procesa

Povratak ratnika

Značajan broj osoba koje su bile na sirijskim ratištima već se vratilo u Bosnu i Hercegovinu. Prema nalogima ovog istraživanja, to su do sada učinili 48 muškaraca i tri žene. Svim je moguće da se radi o osobama koje su bile razočarane onim što su vidjele i doživjele u Siriji i Iraku, ili koje vjeruju kako su ispunile svoju dužnost i želja da potragne sigurnoj zajednici čiji se dijelom osjećaju. Bilo bi za očekivati da te osobe žele u Bosni i Hercegovini nastaviti normalan i miran život. Međutim, bez obzira na njihove stvarne namjere, kontekst globalni i lokalni, ne delimični uprijeti.

Tri napada

Uz već uobičajene pretpostavke o tome kako se ljudi sa stranih ratišta vraćaju kao moguće dodatno ideološki motivirani i operativno osposobljeni za akcije u matičnim sredinama, tokom posljednjih nekoliko mjeseci, a u vezi sa sukobima u Siriji i Iraku, izvedeno je više od dvadeset terorističkih napada u Kanadi, Australiji, Belgiji, Francuskoj i Tunisu, a koje je izravno potaknulo ili obrabrio ISIL. Direktor britanskog MIS Andrew Parker potvrdio je da se pred kraj 2014. i početkom 2015. godine ova služba sprečila tri teroristička napada u Velikoj Britaniji koja su bila povezana s razvojem prilika u Siriji i Iraku.

Autorima ovog istraživanja poznato je da su srijeteni teroristički napadi u još nekim evropskim zemljama, ali zbog specifičnosti informacija o tome

ne mogu na ovom mjestu navesti više pojedinosti.

Uz to, usporilo sa slabljenjem i uz izvjesnim nestankom samoproglašene Islamske države realno je očekivati akcije odmahde njenih pristalica u drugim dijelovima svijeta, posebno u državama članicama antiterorističke koalicije. Za te bi se akcije također mogli angažirati upravo povratnici, veterani ratova u Siriji i Iraku koji su tamno sponjavali veze sa osobama sličnih ideoloških uvjerenja i možda se vratili u matične zemlje s unaprijed i precizno zadanim ciljem. Takav se scenarij na praprostu ne može isključiti.

Pitanje je, naravno, i šta će se dogoditi s hiljadama stranih dobrovoljaca kada takovana Islamska država doživljava krak. Očekuje se svi ti ljudi rasprijeti? Kam će poći? U svakoj od skoro devedeset zemalja svijeta iz kojih potječu ti dobrovoljci ova pitanja se obilno razmatraju. Položaj veterana povratnika dodatno komplikirani čine svakodnevni poticaji i porivi na navle prema matičnim sredinama koji dolaze iz ISIL-a.

"Ako niste u stanju napraviti improvizirano ekspanzivnu napravu ili neki metak, izdvojite nevjernika - Amerikana, Francuza, ili bilo kogog od njihovih saveznika. Razbijte mu glavu kamenom, zakolajte ga nožem, pregazite ga autoom, bacite ga s neke visuvine, udavite ga, ili otravite. Ne oklijevajte. Budite nemilosrdni. Neka vam slogan bude: 'Nema mi spasa sve dok živj onaj koji obolava krizi i sluzi tagute (one koji vladaju

po islamskim zakonima)". A ako ni to ne možete, spalite mu kuću, auto, djecu, ili mu unistite letvu", poručio je u jesen 2014. godine sljedbenicima izvan Iraka i Sirije glasnogovornik ISIL-a šejh Abu Muhammad al-Adnani as-Shami.

Modus operandi

Osobe iz Bosne i Hercegovine koje su boravile na ratištima u Siriji i Iraku, i posebno u formacijama potčinjenim ili u sastavu ISIL-a, bile su u bliskom dotiru s ideologijom i modusom operandi ove skupine. Također, stvorene su veze i prijateljstva sa sudbrcima iz Srbije, Crne Gore, Makedonije, Albanije i s Kosova. Njihovi su zapovjednici najekse bili Čečeni. U prostoru ratnih operacija u Siriji i Iraku došlo je i do sinergije postojećih i novonastalih regionalnih mreža s međunarodnim ekstremistima i militantima.

I takve ideološke i operativne metode, u 2014. godini izvedena su dva samoubilačka bombačka napada čiji su počinitelji iz Kosova i iz Bosne i Hercegovine, dok se jedan borac iz te regije našao u lokumu medija time što se odsjeo kao glavni zarobljenom sirijskom vojniku. (Blairn Heta a.k.a. Abu Habib al-Kosovi, prvi bombaž samoubijca u Italiji, nazvano se u Bagdadu, 25. marca 2014. godine, i ubio 52 osobe. Emrah Fojnica, drugi Hattab, koji je zbog nedostatka dokaza oslobođen za nekoliko mjeseci u napadu na ambasadu SAD-a u Sarajevu 28. oktobra 2011. godine, izvreo je samoubilački napad u pred-

Prvi balkanski bombash-samoubijca

Blairn Heta iz Urševca prije je bombaž samoubijca sa Balkana. Heta se pre nedelju dana raznio u Bagdadu u ton protivnik ubio 52 osobe. Pre odlaska u Irak, Heta je radio u američkoj bazi Baidista.

Intervju samoubilačkog napada u Bagdadu 25. marca otkriveno je da je prvotni motivator ovog napada bio Heta, koji se vratio iz Sirije, a koji se dan ranije javio porodici rekavši da je ubio "deset Albanaca".

Blairn Heta. Prvi bombaž samoubijca u Italiji raznio se u Bagdadu 25. marca 2014. i ubio 52 osobe

gradu Bagdadu 7. augusta 2014. u kojem su poginule 24 osobe, među njima jedanast žena i jedno dijete. Ladinim Mukharri, pripadnik ISIL-a i Kosova, prvo je u ljeto 2014. izveo prvomostvodo napadom na kojem predvodi skupinu sudbrcu ISIL-a u stvarnom paljenju pasola zemalja iz kojih su došli, a potom i samkom odrubljivanja glave zarobljenom mladiću za kojeg se pretpostavlja da je bio pripadnik sirijske vojske.

Bilo bi preporodno i prapostaviti da većina pripadnika ISIL-a, uključujući i one koji su se vratili u Bosnu i Hercegovinu, odobrava ovu praksu i da tu je i sama sprečna prakse. No, činjenica da su joj svjedoci i moguće u njoj sudjelovali svakako ne umanjuje. Jedan od ključnih pro-

blema vezanih za veterane povratnike u Bosnu i Hercegovinu, ali i drugdje, leži u tome da još uvijek ne postoje standardizirani alati za procjenu sigurnosnog rizika koji oni predstavljaju za matičnu sredinu. U teorijskim razmatranjima navodi se kako bi povratnici iz Sirije i Iraku i Siriji mogli preuzeti više uloga, od kojih se neke mogu višestruko preklapati.

Prima tim procjenama, nekadašnji borci mogu biti angažirani:

(1) u kampanje čiji je cilj odvratiti potencijalne buduće dobrovoljce od odlaska na strana ratišta,

(2) mogu se vratiti normalnom životu,

(3) mogu se uključiti u proces radikalizacije i mobilizacije novih dobrovolj-

ca,

(4) mogu se uključiti u mrežu kognitivne, financijske i druge vrste potpore procesu regrutacije, mobilizacije i putovanja,

(5) mogu se odlučiti za povratak na ratišta,

(6) mogu se uključiti u planiranje izvršnih terorističkih napada u matičnoj ili nekoj drugoj sredini,

(7) u obzirima na vještine u rukovanju oružjem i eksplozivom, mogu se uključiti u neke kriminalne skupine. Uz ovo treba dodati kako je svim trješeno da je među osobama koje nazivamo veteranima povratnicima bilo relativno malo onih koji su imali prethodna bežebna iskustva i da će ih se napređi dio neizbježno vratiti sa simptomima posttraumatskog stresa.

Vlado Azinović, vanredni profesor na FPN u Sarajevu, i Muhamed Jusić, islamski teolog i publicista

hercegovački boraca

osposobljeni za akcije u matičnim sredinama, tokom posljednjih Francuskoj i Tunisu, a koje je izravno potaknuo ili ohrabrio ISIL Sirije i Iraka, sa stečenim ugledom autentičnih boraca za s margina - neprilagodene, otuđene i dezorijentirane • Bosna i paravojnim ili parapolicijskim formacijama) kojim se vojnoj, paravojnoj ili parapolicijskoj formaciji koja djeluje u razmišljanju i ponašanju kod mladih, kako bi se moglo

Atlantska inicijativa

ZOV RATA U SIRIJI I BOSANSKOHERCEGOVAČKI KONTINGENT STRANIH BORACA

Vlado Azinović i Muhamed Jusić
Muhamed Jusić, Sarajevo, 2015.

Azinović i Jusić: Autori projekta "Atlantska inicijativa"

Društveni izazovi

Iz dosadašnjeg uvida u radikalizaciju, vrbovanje, putovanja, a kasnije i boravak državljana Bosne i Hercegovine u Siriji/Iraku jasno je da sve ove aktivnosti često uključuju niz socijalno, moralno i pravno kontroverznih ili kažnjivih aktivnosti (preljub, silovanje, nasilje u porodici, napuštanje djece, otmice, otuđenje imovine), a koje se prikazuju ne samo kao opravdane nego i kao propisane teološkim imperativom, odnosno Božijim nalogom. U suštini, pa makar i posredno, ta praksa predstavlja pokušaj uvođenja normi u inače praktično nenormirano društvo.

U nedostatku vidljive i prepoznatljive vrijednosne alternative ovom trendu on u Bosni i Hercegovini može imati formativni potencijal, posebno za mlade. Uz to, radikalizacija konteksta može negativno utjecati na stanje društvene svijesti općenito.

Za pretpostaviti je da se većina boraca povratnika

ipak neće angažirati u aktima nasilja u Bosni i Hercegovini, ali i bez toga veterani iz Sirije i Iraka, sa stečenim ugledom autentičnih boraca za vrijednosti s kojima se identificiraju, u svojim bi lokalnim zajednicama mogli postati nekom vrstom društvenih uzora, osobito za mlade s margina - neprilagodene, otuđene i dezorijentirane.

Oni su već svakako ranijih i najizloženiji procesu radikalizacije i vrbovanja koji prethode odlascima na strana ratišta. Veterani rata u Siriji i Iraku mogu vrlo lako postati i izazov autoritetu dosadašnjih vođa takvih zajednica s kojima je ranije, preko neformalnih i često obiteljskih veza, ipak održavan neki oblik komunikacije. Novi lideri mogli bi posve onemogućiti takve kontakte i produbiti izolaciju svojih zajednica od većinskog okruženja, a time pojačati mogućnost za dodatni međusobni antagonizam.

Opasnost od povratka mladih na ratišta iz Sirije

Sankcioniranje i prevencija odlazaka

Masovni odlasci građana iz velikog broja zemalja na ratišta u Siriju i Irak te strah da bi se po povratku u matične sredine oni mogli angažirati za vrbovanje, pripremanje ili počinjenje akata nasilja, uključujući terorizam, potaknu su Ujedinjene narode da nađe člancima da osposobe svoje pravne i pravosudne sisteme za pronalaganje ovakvih osoba.

Takva obaveza odre-

đena je Rezolucijom Vijeća sigurnosti UN-a 2178 od 24. septembra 2014. godine. Uz definiciju termina "izvanboreni" otklonio je već bilo govora, rezolucija uz osuđeno traži uspostavu tijelesne suradnje u pristupu relevantnim informacijama, sprečavanje putovanja osobama za koje se sumnja da putuju zbog angažiranja u terorističkim aktivnostima, te rad u zajednicama koje su posebno podložne vrbovanju i poticanju na

odlazak na strana ratišta.

Usporedo s ovim međunarodnim naporom za stvaranje pravnog okvira za represiju i prevenciju odlazaka na strana ratišta, države više izdvojene ovoj pojavi samostalno nastoje sankcionirati. Nizozemska tako predviđa mogućnost opoziva državljanstva i dozvole prebivališta osobama za koje se utvrdi da su putovale na strana ratišta.

Njemačka je u takvim slučajevima predvidjela

oduzimanje putnih isprava, zabranu napuštanja zemlje i ukidanje osobnih iskaznica. U slične mjere, Velika Britanija je uvela "upravljanje" povratkom državljanima osumnjičenih za terorističke aktivnosti u imovinu. U slučajevima učešća u terorističkim aktivnostima izvan zemlje, Austrija takvim osobama može oduzeti državljanstvo, dok francuske vlasti imaju široke ovlasti za sprečavanje građana da na-

pušte tu zemlju.

Od zemalja zapadnog Balkana, Crna Gora, Kosovo, Makedonija i Srbija svojim su zakonima, tokom 2014. i 2015. godine, također predvidjeli sankcioniranje odlazaka na strana ratišta.

I prije navedenih država, Bosna i Hercegovina je u ljeto 2014. godine uvela dopune Kaznenog zakona članom 162b (Proizakonto formiranje i pridruživanje stranaj

vojnim ili parapolicijskim formacijama) kojim se sankcioniraju osobe koje organiziraju, rukovode, obučavaju, operiraju ili mobiliziraju pojedince ili skupine ljudi da se pridruže strani vojnoj, paravojnoj ili parapolicijskoj formaciji koja djeluje izvan Bosne i Hercegovine. Sankcionirano je i pridruživanje takvim formacijama, kao i druge aktivnosti, uključujući poticanje na izvršenje ovog

(nastavak na 43. strani)

Tragom tvrdnji bivšeg isilovca da svijetu prijete novi napad

ISIL ne skriva nuklearnu bombu u BiH!

Sumnje da bi se u BiH moglo skrivati oružje za masovno uništavanje Armin Kržalić smatra neutemeljenim, jer po njegovom mišljenju, ISIL za sada ne posjeduje potrebne kapacitete u BiH. Obavještajno-sigurnosne agencije u BiH nemaju operativnih saznanja o postojanju takve mogućnosti kao ni Državna agencija za radijacijsku sigurnost

Piše: **Ernad Metaj**

Kontejneri po kojima se hvata hrđa, loš prilazni put, nedovoljno svjetla tokom noći, rampe koje se ručno podižu, slika je graničnog prelaza u Vardištu, nedaleko od Višegrada. Prvi dojam ne ulijeva povjerenje da se ovdje može odvijati efikasna zaštita državne granice, a samim tim i sigurnosti građana. Uzme li se u obzir da je slična situacija na još nekim graničnim prelazima koji su dio ionako komplikovanog i rascjepkanog sigurnosnog sistema bez dovoljno razvijene koordinacije, BiH se čini pogodnim tlo za nelegalni promet materijala i ljudi potrebnih za realizaciju planova terorističkih organizacija na tlu Evrope. U tim planovima sve više se spominje i upotreba oružja za masovno uništenje od strane ISIL-a.

Obavještajno-sigurnosne agencije u BiH za sada ne raspolažu informacijama da bi se u BiH moglo skrivati nuklearno oružje ili materijali pogodni za izradu "prljavih bombi" koje su radioaktivne. Prema njihovim procjenama, postoje grupe i pojedinci poput povratnika sa sirijskog ratišta ili vehabij-

skih zajednica koji mogu predstavljati opasnost po sigurnost BiH, ali zvanično za sada nema operativnih saznanja o mogućim terorističkim aktivnostima.

Do bombe preko crnog tržišta

Povod za sumnje je nedavna ispovijest Salema Abdeslame, bivšeg pripadnika ISIL-a, koji je u činu pokajanja javno ukazao na mogućnost da je ova organizacija na tlu Evrope i SAD-a sakrila četiri nuklearne bombe. Njegov mail prvo je objavljen na njemačkom portalu *Netzplanet*.

"Ja sam Saleh Abdeslam. Nadam se da će ovaj mail pomoći javnosti da shvati istinu. Možda će pomoći da se spriječi rat koji treba da počne ove godine. Ova 2016. je godina u kojoj počinje treći svjetski rat. ISIL posjeduje četiri nuklearne bojeve glave tipa W25 i W89 koje su skrivene u Evropi i SAD-u. Lično sam ih vidio", napisano je u objavljenom mailu.

Tačnost ovih tvrdnji nije dokazana, kao ni da li ISIL posjeduje druge vrste radioaktivnog naoružanja, za što postoje određene indicije. Prije svega, ovdje se misli na 40 ki-

Kržalić:

Očito da se naše sigurnosne institucije nisu susretale sa ovim informacijama i problemima i zbog toga nije bilo potrebe da se ovo pitanje delegira. Naše institucije nisu krile ovakve informacije

lograma uranijuma koji su teroristi otieli sa Univerziteta u iračkom gradu Mosul i kojem se nakon toga gubi svaki trag. Stručnjaci smatraju da to nije dovoljno za izradu nuklearne bombe, ali jeste pogodno za pravljenje takozvanih "prljavih bombi" koje mogu nanijeti veliku štetu na prostoru gdje budu aktivirane. Uz ovo ISIL se vezuje i za sve prometnije tržište radioaktivnog materijala čiji putevi vode iz Istočne Evrope preko Balkana.

"Procjena je da u Rusiji, Kazahstanu, Bjelorusiji, Ukrajini i Uzbekistanu postoji 1.350 metričkih tona plutonijuma i visoko obogaćenog uranijuma, dovoljnog za blizu 40.000 komada nuklearnog naoružanja, odnosno koje može da se iskoristi kao dodatak za proizvodnju tzv. prljavih bombi. U izvještaju na stranici IAEA se navodi da organizovani kriminal ima dobro utabane krijumčarske kanale na Balkanu koji vode do Srbije i onda dalje, već prema potrebama i interesovanju potencijalnih kupaca", izjavio je za *Dane* Armin Kržalić iz Centra za sigurnosne studije u BiH.

DENSTAG, 16. FEBRUAR, 2016 Kontakt – Gastbeitrag – Registrierung – Kommentarrregeln

Bilder Gesundheit Multikulti Nachrichten Panorama Politik Soziales Wirtschaft Netzplanet

Startseite | Multikulti | 18.000 Terrorzellen in Deutschland - Sallah Abdeslams Brief an die Presse

18.000 TERRORZELLEN IN DEUTSCHLAND – SALLAH ABDESLAMS BRIEF AN DIE PRESSE

NP 30. Januar 2016 Multikulti, Nachrichten

Der Krieg der Kulturen beginnt 2016. Alleine in Deutschland befinden sich 18.000 Terrorzellen des IS. Wenn man den Bildern und Aussagen Glauben schenken kann, bahnt sich eine unvorstellbare Katastrophe in Europa an.

Wie immer bei Schreiben jeder Art, die im Internet verbreitet werden, können wir den Wahrheitsgehalt nicht überprüfen.

[Link des Schreibens an die Presse](#)

Sallah Abdeslams Brief an die Presse

Vlasti u Moldaviji u saradnji sa FBI-jem do sada su četiri puta uspjele spriječiti pokušaj prodaje nuklearnog materijala ekstremistima sa Bliskog istoka. Posljednji slučaj desio se prošle godine, kada je prekinuta prodaja ogromne količine smrtonosnog cezijuma, dovoljna da kontaminira nekoliko gradskih četvrti. Ovo je samo pokazatelj koliko je opasno crno tržište nuklearnog materijala. U Moldaviji smatraju da je prekid saradnje Zapada i Rusije u ovoj oblasti, nepoznatim ostavio kolike količine su ostale dostupne na crnom tržištu.

Uprkos tome, sumnje da bi se u BiH moglo skrivati oružje za masovno uništavanje Kržalić smatra neuteemeljenim, jer po njegovom mišljenju, ISIL za sada ne posjeduje potrebne kapacitete u BiH. Za njega cilj takvih priča je zastrašivanje stanovništva i dalja destabilizacija ovog prostora, što ide u prilog zagovornicima međunarodnog terorizma i njegove ideologije.

Sigurnosne agencije bez informacija

"Državna agencija za istrage i zaštitu SIPA ne raspolaže informa-

cijama o skrivanju osiromašenog uranijuma, odnosno tzv. prljave bombe u BiH", stoji u zvaničnom dopisu *Danima* iz ove agencije. Operativna saznanja o tome nema ni federalno Ministarstvo unutrašnjih poslova, rekao nam je Dragan Lukač, direktor Federalne uprave policije, a takva informacija se ne pominje ni u izvještajima koje obavještajno-sigurnosne agencije dostavljaju Parlamentu.

Informacije o mogućem skrivanju oružja za masovno uništavanje u našoj državi ili ilegalnom unošenju nuklearnog materijala u BiH

Sumnjiva
 ispovijest Salema
 Abdeslama

nemaju ni u Državnoj agenciji za radijacijsku sigurnost. Agencija ima inspektora koji je zadužen za neovlaštenu promet i njegova je dužnost da izvještava međunarodnu bazu podataka o svakom neovlaštenom prometu nuklearnog i radioaktivnog materijala. Ključnu ulogu u tome ima Međunarodna agencija za atomsku energiju IAEA, koja je propisala da se svaka proizvodnja, upotreba ili transport radioaktivnih materija mora odvijati striktno prema propisanim procedurama uz stalni nadzor.

Prema preporukama IAEA, za otkrivanje nelegalnog prometa radioaktivnim materijalima odgovornost snose države i njihove obavještajno-sigurnosne agencije, istakao je Emir Dizdarević, direktor Agencije za radijacijsku sigurnost BiH.

Agencija se ne bavi istražnim radnjama, ali prema riječima Dizdarevića, spremna je pružiti stručnu pomoć obavještajno-sigurnosnim službama čija je to nadležnost. Problem za BiH, kao i većinu sličnih zemalja, jeste nedostatak novca za obezbjeđivanje neophodne opreme koja bi služila za otkrivanje takvih materijala, zbog čega se više moraju oslanjati na obavještajne podatke.

Veliki problem predstavlja i pravna regulativa koja se znatno razlikuje od države do države, što bitno ometa uspostavljanje cjelovitog sistema. U svrhu rješavanja tog problema, pokrenuta je inicijativa u UN-u koja je rezultirala Konvencijom o suzbijanju akata nuklearnog terorizma. Glavni ciljevi te konvencije su jačanje međunarodne suradnje u usvajanju učinkovitih mjera za sprečavanje nuklearnog terorizma, stvaranje pravne osnove za gonjenje i kažnjavanje onih koji takva djela pripremaju (bez obzira na njihovo boravište ili državljanstvo) i striktno poštivanje mjera propisanih od IAEA prilikom rukovanja nuklearnim materijalima ili napravama. BiH je potpisala ovu konvenciju, ali je nikada nije ratificirala.

Problem u razmjeni informacija može predstavljati činjenica da BiH sa EUROPOL-om još nije potpisala operativni sporazum, bez čega nije moguće ni imenovanje oficira za vezu. Prema informacijama do kojih su došli *Dani*, BiH nema ni osobu koja bi direktno radila sa Interpolom, za što je procedura pokrenuta još 2009., ali se predstavnici vlasti nisu mogli dogovoriti koji bi institucija imenovala to lice.

Iskra:

Bez obzira na tvrdnje pojedinih analitičara i medija, ja odgovorno tvrdim da u FBiH ne postoji ni jedan kamp za obuku terorista, kao ni mjesto u kojima ne djeluje pravna država

U slučaju nestanka uranijuma iz Iraka, moguće su samo dvije stvari. Međunarodne obavještajno sigurnosne agencije ili nemaju podatke gdje se nalazi uranijum ili nisu smatrale neophodnim informisati BiH o njegovom kretanju, što bi značilo da ne postoje saznanja da bi mogao završiti na ovim prostorima. Druga mogućnost je da domaće obavještajno-sigurnosne agencije takvu informaciju ne žele podijeliti sa javnošću, što je manje vjerovatno, bar prema procjenama iz Centra za sigurnosne studije.

Javnost ima pravo da bude informisana o ovim pitanjima. Međutim, očito da se naše sigurnosne institu-

cije nisu susretale sa ovim informacijama i problemima i zbog toga nije bilo potrebe da se ovo pitanje delegira. Naše institucije nisu krile ovakve informacije ni u slučajevima kada se radilo o bombama koje su korištene u vojnim udarima", smatra Kržalić.

Otkrivanje opasnih materijala iziskuje kadrovsku i tehničku opremljenost. Direktora Agencije za radioaktivnu sigurnost upozorava da treba imati u vidu kako je nuklearne materijale teže otkriti od radioaktivnih, jer imaju malo gama zračenje. Prema njegovim riječima, u BiH su zabilježeni slučajevi sprečavanja nelegalnog transporta radioaktivnih materijala, ali se ne mogu dovesti u vezu sa terorističkim aktivnostima.

"To se dešava dva do tri puta godišnje i uglavnom je riječ o radioaktivnim gromobranima i kazaljka sa vojnih vozila za koje organizatori transporta nisu znali da spadaju u obavezu evidentiranja", istakao je Dizdarević.

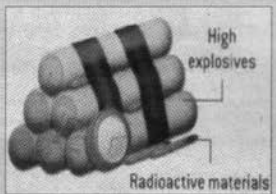
Povratnici iz Sirije stvarna prijetnja za BiH

Evidentirane će biti i sve osobe koje odlaze na ratišta u Siriju i Irak i poslije se vraćaju u BiH, tvrde u FUP-u. U sklopu najpješnije akcije preveniranja borbe protiv terorizma, završava se izrada registra takvih osoba koje trenutno predstavljaju najveću prijetnju za sigurnost u BiH. Direktor FUP-a Dražan Lukač za *Dane* je izjavio da postoji određen broj onih koji su se vratili u BiH, ali da je veći broj još na ratištu. O brojevima Lukač nije želio govoriti, mada se pretpostavlja da je put Sirije otišlo oko 330 državljanina BiH. Među njima su i žene i djeca.

Povratnici s ratišta generalno se smatraju direktnom prijetnjom ne samo po bezbjednost BiH nego i po regionalnu i međunarodnu bez-

Šta je "priljava bomba"

"Priljava bomba" sastoji se od eksploziva koji je okružen radioaktivnim materijalom. Za razliku od nuklearne, "priljava bomba" nema udarnog vala i velikog razaranja, nema "gljive", nema toplotnog zračenja, ali ima rasipanja radioaktivnih čestica u okoliš. Pri eksploziji se radioaktivni materijal raspršen u čestice rasipa po velikoj površini i kontaminira je. Eksplozija "priljave bombe" desetljećima bi izbacila iz upotrebe objekte iznad ili pored kojih je eksplodirala. Osim toga, udisanje radioaktivnih čestica na mjestu eksplozije dovelo bi do visoke šanse za pojavu raka kod skoro svih koji bi tome bili izloženi. Najčešće se kao radioaktivni izvori uzimaju oni koji se koriste u medicini ili u industriji, recimo kobalt-60 ili cezij-137, jer su zato i lako dostupni.

bjednost, navodi se u studiji *Zov rata u Siriji i bosanskohercegovački kontingent stranih boraca*, koju je objavila Atlantska inicijativa BiH. Prema njihovom istraživanju, 156 muškaraca, 36 žena i 25 djece, državljanina ili porijeklom iz BiH, od kraja 2012. do kraja 2014. godine boravilo je u Siriji, a pojedini i u Iraku. Iz te skupine, 48 muškaraca i tri žene vratili su se u BiH do početka 2015. Taj broj danas je nešto veći, ali se broj povratnika smanjuje nakon što je učešće na stranim ratovima mimo međunarodnih koalicija okarakterisano kao krivično djelo, za što su izrečene i prve presude.

Lukač ističe da su povratnici sa ratista predmet kontinuiranog nadzora. Iz FUP-a ne kriju ove aktivnosti, jer smatraju da te osobe trebaju biti svjesne takve činjenice. Za direktora FUP-a oni predstavljaju opasnost iz više razloga, a prevashodno jer su bili dio terorističke organizacije čiji osnov ratovanja je radikalna ideologija koju su očigledno prihvatili.

U dopisu koji smo dobili iz SIPA, također se navodi da i ova agencija vrši razmjenu i prikupljanje podataka o svim osobama koje se mogu dovesti u vezu sa ISIL-om. Prema informaciji koju je ministar sigurnosti BiH Dragan Mektić dostavio Zajedničkoj komisiji za sigurnost i odbranu, broj osoba koje predstavljaju opasnost po sigurnost za BiH kreće se između 150 i 200. Ovo je znatno manje od ranijih procjena obavještajno-sigurnosne agencije (OSA) prema kojim u BiH postoji oko 3.000 osoba koje predstavljaju opasnost po sigurnost BiH.

Za Dragana Lukača problem terorizma u BiH je predimenzioniran i smatra da se podatak OSA može posmatrati samo u kontekstu postojanja radikalnih zajednica u BiH koje ne moraju nužno biti terorističke. Direktor FUP-a je naveo da takvih zajednica ima oko 60, uglavnom na području FBiH, s tim da se ni jedna od njih ne može dovesti u vezu sa postojanjem kampova za obuku terorista.

"Bez obzira na tvrdnje pojedinih analitičara i medija, ja odgovorno tvrdim da u FBiH ne postoji ni jedan kamp za obuku terorista, kao ni mjesta u kojima ne djeluje pravna država", tvrdi Lukač.

Sa ocjenom da je priča o terorizmu u BiH preuveličana, slaže se i Sadik Ahmetović, član Zajedničke komisije za nadzor nad radom OSA i nekadašnji ministar sigurnosti BiH. To štetno djeluje na imidž BiH dajući priliku za njeno predstav-

ljanje kao potencijalnog žarišta terorizma na Balkanu. Svoje mišljenje Ahmetović temelji na činjenici da nakon toga sa sličnim podacima nije baratala nijedna sigurnosna agencija u BiH. Za njega rezultat je to komplikovanog i rascjepkanog sistema sigurnosti u BiH u kojem je teško postići visok stepen saradnje između svih službi, što se pokazalo prilikom terorističkog napada napada u Rajlovcu kada su ubijena dva pripadnika Oružanih snaga BiH.

Granični prelazi kao crne tačke

Do napada Mevlida Jašarevića na zgradu američke ambasade u Sarajevu, u BiH nije bilo sistemskog pristupa terorizmu. Ovom pojavom ozbiljnije se bavila Federalna uprava policije, koja je uspjela spriječiti jedan teroristički napad eksplozivnim napravama koje su pripremili Mirsad Bektašević, Abdulkadir Cesur i Bajro Ikanović. Nakon izdržane kazne, Bektašević i Ikanović su otišli put Sirije i priključili se ISIL-u. Ikanović je postao jedan od zapovjednika ISIL-a i slao je prijeteće poruke ovdašnjim službama sigurnosti putem društvenih mreža. Prijeto je i Bektašević. Tri puta je pokušavao ući u BiH iz pravca Srbije u mjestu Uvac, nakon čega mu se gubi svaki trag.

Ovo nas vraća na početak priče i stanje u kojem se nalaze pojedini granični prelazi. Prema informacijama koje je tokom prošle godine medijima dao direktor Granične policije BiH, postoji znatan broj graničnih prelaza na kojima neadekvatna infrastruktura stvara poteškoće u radu pripadnika ove službe. Prema

tim navodima, osim Vardišta postoje granični prelazi poput Huma, Ivanjice, Ulva, koji nemaju čak ni nadstrešnice, vođu, električnu energiju, a neki čak ni su ogradeni i nemaju svjetla. U takvim uslovima trebalo bi se spriječiti krijumčarenje nedozvoljenih roba, pa i onih poput uranijuma ukradenog u Mostulu ili radioaktivnih materija sa crnog tržišta u istočnoj Evropi.

Jedina istraga na osnovu razmjene obavještajnih podataka u BiH je vođena prije šest, sedam godina. Tada su postojale sumnje da određene grupe planiraju izradu "prljave bombe" koristeći crvenu živu, što se pokazalo neosnovanim.

Za efikasnu borbu protiv nelegalnog korištenja radioaktivnih materija neophodna je savremena i kvalitetna oprema. U Agenciji za radioaktivnu sigurnost BiH ističu da to omogućavaju prije svega portalni detektori koji služe za skeniranje svakog vozila koje prolazi kroz granični prelaz. Prema informacijama kojima raspolaže ova agencija, takvih detektora u BiH ne postoji mnogo, tek jedan ili dva.

U nedostatku takve opreme, službenici na granici moraju se oslanjati na iskustvo u procjeni kada bi trebalo primijeniti ručne detektore. Ovo iz razloga jer međunarodni standardi podrazumijevaju sposobnost otkrivanja krijumčara bez nepotrebnog zadržavanja poštenih građana, a statistike govore da je takvih 98 odsto.

Osim nedovoljnog stepena tehničke opremljenosti, prema procjenama sigurnosnih agencija, problem je i pokrivenost prostora između graničnih prelaza, ali i činjenica da BiH osim sa Crnom Gorom još nije definisala granice sa ostalim susjedima.

Pitanje je da li je Mirsad Bektašević naivno pokušavao ući u BiH na legalan način ili je to bio samo test naših sigurnosnih službi. Po ocjeni Dragana Lukača, povratnici iz Sirije i Iraka prijetnju sigurnosti predstavljaju i zbog činjenice da su osposobljeni za rukovanje najsavremenijim oružjem i eksplozivnim sredstvima. Njihova upotreba u datom trenutku s obzirom na prihvaćenu ideologiju koja podrazumijeva i žrtvovanje vlastitog ili života sljedbenika čini se vrlo izvjesnom. ■

Dizdarević
U BiH su zabilježeni slučajevi sprečavanja nelegalnog transporta radioaktivnih materijala, ali se ne mogu dovesti u vezu sa terorističkim aktivnostima

Ikanović komanduje u Siriji

METODOLOGIJA I TOK ISTRAŽIVANJA

dr Srđan Puhalo

1.1 Selefije

Istraživanje je sprovedeno od februara do aprila 2016. godine na uzorku od 126 ispitanika koji sebe opažaju kao selefije. U okviru istraživanja posjetili smo njihove zajednice u Jablanici, Sarajevu, Zenici, Bočinja, Ošvama, Maglaju, Tuzli, Gornjoj Maoči, Ključu, Sanskom Mostu i Doboju. Ispitanici su samostalno i dobrovoljno popunjavali upitnik, u njihovim domovima, na mjestima gdje se okupljaju ili na mjestima koja su unaprijed dogovorena, ali obavezno u prisustvu ispitivača. Upitnik su dobijali u koverti i nakon njegovog popunjavanja ponovo su ga vraćali u kovertu i predavali ispitivaču. Na ovaj način smo željeli postići anonimnost ispitanika, koliko je ona moguća kod ovakve vrste anketiranja.

Ispitanike smo zamolili da samostalno popune upitnik i da odgovore na sva pitanja, ali im je ostavljena mogućnost da ako ne žele – ne moraju da odgovore na neko pitanje. Opšti utisak je da su ispitanici bili motivisani da popune anketu i da su se trudili da na njega iskreno odgovore.

1.2 Građani Bosne i Hercegovine

Istraživanje je sprovedeno u drugoj polovini maja 2016. godine na uzorku od 1004 punoljetna stanovnika Bosne i Hercegovine, metodom anketiranja licem u lice. Ispitanici nisu samostalno popunjavali upitnik, već su odgovarali na pitanja koja im je čitao anketar. Terenski rad obavili su kontrolori i anketari *Agencije Prime Communications* iz Banje Luke.

Prilikom izbora uzorka, vodilo se računa o sljedećim demografskim elementima:

1. Broj stanovnika u entitetima i distriktu Brčko;

2. Broj stanovnika u pojedinim regionima i kantonima;
3. Odnos urbanog i ruralnog stanovništva u pojedinim regionima i kantonima;
4. Veličina pojedinih naseljenih mjesta u okviru regiona;
5. Broj muškaraca i žena je približno isti.

Istraživanje je sprovedeno u 27 opština u Federaciji BiH i 21 opštini u Republici Srpskoj, u sljedećim regionima:

Republika Srpska

- ❖ **Region Banja Luka:** Banja Luka, Srbac, Gradiška, Laktaši, Čelinac, Kotor Varoš.
- ❖ **Region Prijedor:** Prijedor, Novi Grad.
- ❖ **Region Doboј:** Doboј, Stanari, Teslić, Derventa.
- ❖ **Region Bijeljina:** Bijeljina, Brčko.
- ❖ **Region Zvornik:** Zvornik, Milići, Bratunac.
- ❖ **Region Istočna Republika Srpska:** Sokolac, Pale, Višegrad.
- ❖ **Region Trebinje:** Trebinje.

Federacija BiH

- ❖ **Unsko-sanski kanton:** Bihać, Cazin, Bosanska Krupa.
- ❖ **Tuzlanski kanton:** Tuzla, Gračanica, Banovići, Lukavac, Kalesija.
- ❖ **Zeničko-dobojski kanton:** Zenica, Kakanj, Visoko.
- ❖ **Srednjobosanski kanton:** Jajce, Travnik, Vitez, Novi Travnik.
- ❖ **Hercegovačko-neretvanski kanton:** Mostar, Jablanica, Čitluk.
- ❖ **Zapadnohercegovački kanton:** Široki Brijeg, Ljubuški.
- ❖ **Kanton Sarajevo:** Centar, Ilidža, Novi Grad, Novo Sarajevo, Vogošća.
- ❖ **Herceg-bosanski kanton:** Livno, Tomislavgrad.

Prilikom rada na terenu, anketari su se pridržavali nekoliko pravila koja su nam omogućila da izbor ispitanika bude slučajan. Anketari su dobili ime mjesne zajednice u koju idu, kao i uputstvo kako da iza-

beru određenu ulicu, broj kuće od koje se kreće s radom (start), kao i broj kuća koje se moraju preskočiti (korak) da bi uradili novu anketu. Po ulasku u domaćinstvo anketari su birali za ispitanika punoljetnu osobu kojoj slijedi rođendan. Ovim smo izbjegli bilo kakvu mogućnost da anketari na bilo koji način utiču na izbor ispitanika. Anketari su morali da ispituju podjednak broj muškaraca i žena.

2.1 Demografija na uzorku selefija

Tabela 14. Pol

	N	%
Odbija	4	3.2
Muškarci	95	75.4
Žene	27	21.4
Total	126	100.0

U okviru uzorka nalazimo 75,4% muškaraca i 21,4% žene, dok su 4 osobe ili 3,2% odbile da daju svoje podatke.

Tabela 15. Obrazovanje

	N	%
Odbija	1	.8
Osnovna škola	6	4.8
Zanat	34	27.0
Srednja škola 4. stepen	42	33.3
Viša škola	4	3.2
Fakultet	34	27.0
Magisterij ili doktorat	5	4.0
Total	126	100.0

Najveći broj ispitanih selefija ima završenu srednju školu, 4. stepen (33,3%), fakultet (27%) i zanat (27%). Završenu osnovnu školu ima

tek 4,8% ispitanika, dok je 3,2% završilo višu školu. U okviru uzorka nalazimo 4% selefija sa završenim magisterijem ili doktoratom.

Tabela 16. Starost

	N	%
Odbija	2	1.6
Od 18 do 29 godina	46	36.5
Od 30 do 44 godine	51	40.5
Od 45 do 59 godina	25	19.8
Stariji od 60 godina	2	1.6
Total	126	100.0

Među ispitanicima najviše je onih starosti između 30 i 44 godine (40,5%), a slijede ispitanici starosti od 18 do 29 godina (36,5%) i oni između 45 i 59 godina (19,8%). Starijih od 60 godina je 1,6%, dok 2 osobe nisu željele da odgovore na ovo pitanje.

Tabela 17. Da li ste odrasli

	N	%
Odbija	3	2.4
Na selu	45	35.7
U gradu do 10 000 stanovnika	8	6.3
U gradu od 10 000 do 25 000 stanovnika	9	7.1
U gradu od 25 000 do 50 000 stanovnika	4	3.2
U gradu koji ima od 50 000 do 100 000 stanovnika	6	4.8
U gradu koji ima preko 100 000 stanovnika	49	38.9
Mnogo smo se selili	2	1.6
Total	126	100.0

Najveći broj selefija je odraslo u gradovima koji imaju preko 100 000 stanovnika (38,9%) ili na selu (35,7%), dok ostatak ispitanika u znatno manjim procentima dolazi iz mjesta koja se nalaze između ove dvije kategorije.

Tabela 18. *Koliko članova broji vaše domaćinstvo?*

	N	%
Odbija \ Ne zna	1	.8
1	2	1.6
2	13	10.3
3	29	23.0
4	31	24.6
5	21	16.7
6	17	13.5
7	5	4.0
8	2	1.6
9	3	2.4
10	2	1.6
Total	126	100.0

Prosječan broj članova porodice ispitanika iznosi 4,3, a najviše je četvoročlanih porodica (24,6%) i tročlanih (23%). Slijede petočlane porodice (16,7%), šestočlane (13,5%) i porodice sa dva člana (10,3%). Više od šest članova porodice nalazimo kod svakog desetog selefije (9,6%).

2.2 Demografija na uzorku građana Bosne i Hercegovine

Tabela 19. *Pol ispitanika*

	N	%
Muškarci	529	52.7
Žena	475	47.3
Total	1004	100.0

Među građanima BiH koji su učestvovali u našem istraživanju nalazimo skoro podjednak broj muškaraca (52,7%) i žena (47,3%).

Tabela 20. Godine starosti ispitanika

	N	%
Od 18 do 29 godina	281	28.0
Od 30 do 44 godine	336	33.5
Od 45 do 59 godina	241	24.0
60 i više godina	139	13.8
Odbija	7	.7
Total	1004	100.0

S obzirom na starost ispitanika, u okviru uzorka imamo 33,5% ispitanika od 30 do 44 godine, a slijede ispitanici od 18 do 29 godina (28%), od 45 do 59 godina (24%), dok je starijih od 60 godina 13,8%. Uzorak nije reprezentativan s obzirom na rezultate popisa, ali moramo imati na umu da u trenutku provođenja istraživanja nismo imali zvanične podatke popisa iz 2013. godine.

Tabela 21. Obrazovanje ispitanika

	N	%
Osnovna škola	78	7.8
Zanat	148	14.7
Srednja škola 4. stepen	438	43.6
Viša i visoka škola	316	31.5
Odbija	24	2.4
Total	1004	100.0

Među ispitanicima imamo najviše ispitanika sa završenom srednjom školom, 4. stepen (43,6%), a slijede ispitanici sa završenom višom i visokom školom (31,5%), zanatom (14,7%) i osnovnom školom (7,8%). Imamo li u vidu rezultate popisa iz 2013. godine, možemo reći da uzorak nije reprezentativan s obzirom na obrazovanje ispitanika.

Tabela 22. Ukupan mjesečni prihod domaćinstva

	N	%
Do 500 KM	149	14.8
Od 501 KM do 750 KM	129	12.8
Od 751 KM do 1000 KM	223	22.2
Od 1001 KM do 1500 KM	106	10.6
Više od 1501 KM	89	8.9
Odbija	308	30.7
Total	1004	100.0

Najveći broj ispitanika (30,7%) nije želio da odgovori na pitanje koje se ticalo njihovih primanja. Među onima koji su odgovorili na ovo pitanje, najviše je ispitanika (22,2%) sa primanjima od 751 KM do 1000 KM. Slijede ispitanici sa primanjima do 500 KM (14,8%), od 501 KM do 750 KM (12,8%), a preko 1000 KM njih 19,5%.

Tabela 23. Tip naselja

	N	%
Grad	558	55.6
Selo	446	44.4
Total	1004	100.0

U okviru našeg uzorka imali smo 55,6% ispitanika koji žive u gradovima i 44,4% ispitanika sa sela.

Tabela 24. Entitet

	N	%
Republika Srpska	334	33.3
Federacija BiH	670	66.7
Total	1004	100.0

U okviru uzorka imali smo 33,3% ispitanika iz Republike Srpske i 66,7% iz Federacije BiH i možemo reći da je ovaj omjer ispitanika reprezentativan s obzirom na rezultate popisa iz 2013. godine.

Tabela 25. *Koje ste nacionalnosti*

	N	%
Hrvat	153	15.2
Bošnjak	459	45.7
Srbin	327	32.6
Ostalo	65	6.5
Total	1004	100.0

S obzirom na etničku pripadnost ispitanika u okviru uzorka nalazimo 45,7% Bošnjaka, 32,6% Srba, 15,2% Hrvata i 6,5% ostalih. Imamo li u vidu da jedan broj ispitanika koji je popisao 2013. godine ne živi u BiH možemo da kažemo da je etnički odnos ispitanika, dobijen u okviru uzorka, reprezentativan na nivou BiH.

Tabela 26. *Koji od sljedećih izraza najbolje opisuje prirodu Vaših vjerskih ubjeđenja*

	N	%
Odbija	21	2.1
Uvjereni sam vjernik i prihvatam sve što moja vjera uči	389	38.7
Vjernik sam, ali ne prihvatam baš sve što moja vjera uči	424	42.2
Nisam siguran, i vjerujem i ne vjerujem	89	8.9
Nisam religiozan, nemam ništa protiv da drugi vjeruju	73	7.3
Nisam religiozan i protivnik sam religije	8	.8
Total	1004	100.0

Kao što možemo da vidimo, najveći broj ispitanika sebe opaža kao vjernike (80,9%), ali je među njima nešto više onih koji ne prihvataju baš sve što vjera uči (42,2%) dok je 38,7% ispitanika koji su uvjereni vjernici i koji prihvataju sve što ih vjera uči. Svaki deseti ispitanik nije

siguran u svoju religioznost (8,9%), dok njih 8.1% tvrdi da nije religiozno. Popis iz 2013. je pokazao da se 96,6% ispitanika izjašnjava kao musliman, katolik ili pravoslavac.

Tabela 27. *Da li ste zbog ratnih dešavanja postali...?*

	N	%
Izbjeglica	91	9.1
Raseljeno lice	131	13.0
Niste napustali grad u kojem sada živite	755	75.2
Odbija	27	2.7
Total	1004	100.0

U okviru uzorka imali smo 9,1% izbjeglica, 13,0% raseljenih lica dok 75,2% nije napuštalo mjesto u kojem su živjeli prije rata.

Tabela 28. *Da li ste u toku rata...?*

	N	%
Ranjeni	38	3.8
Hapšeni i zatvarani	24	2.4
Mučeni	3	.3
Izgubili bliskog člana porodice	171	17.0
Ništa od navedenog	762	75.9
Odbija	6	.6
Total	1004	100.0

Najveći broj ispitanika (75,9%) nije imao bilo kakve ratne posljedice, dok među ispitanicima nalazimo 3,8% onih koji su ranjeni, 2,4% onih koji su hapšeni i zatvarani, 0,3% onih koji su mučeni, dok je 17% ispitanika izgubilo bliskog člana porodice.

3.1 Instrumenti selefije

Upitnik je sastavljen iz tri dijela:

Prvi dio čine podaci o ispitanicima, tj. njihove sociodemografske karakteristike:

- ❖ Pol,
- ❖ Starost,
- ❖ Obrazovanje,
- ❖ Radni status,
- ❖ Ukupan broj članova domaćinstva,
- ❖ Veličina mjesta u kojem su odrastali (broj stanovnika),
- ❖ Vjersko obrazovanje,
- ❖ Ukupna mjesečna primanja porodice,
- ❖ Ratno iskustvo i
- ❖ Religioznost ispitanika u odnosu na njihove roditelje.

Drugi dio upitnika čine pitanja koja se tiču:

- ❖ Percepcije djetinjstva ispitanika,
- ❖ Odnosa sredine prema njihovom načinu praktikovanja vjere,
- ❖ Ličnog iskustva nasilja nad njima i reakcije na nasilje.

Treći dio upitnika se sastojao iz skala:

Lokus kontrole je modifikovana skala Likertovog tipa (Opačić, 1995). Skala se sastoji se od devet tvrdnji, sa petostepenom skalom odgovora:

1. Uopšte se ne slažem.
2. Uglavnom se ne slažem.
3. I slažem se i ne slažem se.
4. Djelimično se slažem.
5. Potpuno se slažem.

Što je skor na skali lokusa kontrole veći, to ispitanik ima izraženiji spoljašnji lokus kontrole.

Dogmatizam je modifikovana skala Likertovog tipa (Bojanović, 2004). Skala se sastoji se od osam tvrdnji, sa petostepenom skalom odgovora:

1. Uopšte se ne slažem.
2. Uglavnom se ne slažem.
3. Neodlučan.
4. Djelimično se slažem.
5. Potpuno se slažem.

Što je skor na skali dogmatizma veći, to ispitanik ima izraženije dogmatsko mišljenje.

Cilj opravdava sredstvo je modifikovana skala Likertovog tipa (Bojanović, 2004). Skala se sastoji se od osam tvrdnji, ali je naknadno jedna tvrdnja izbačena, sa petostepenom skalom odgovora:

1. Uopšte se ne slažem.
2. Uglavnom se ne slažem.
3. I slažem se i ne slažem se.
4. Djelimično se slažem.
5. Potpuno se slažem.

Što je skor na skali cilj opravdava sredstvo veći, to je ispitanik skloniji makijavelističkom ponašanju.

HEXACO inventar je skala koja mjeri šest dimenzija ličnosti (de Vries, 2013). Skala se sastoji od dvadeset četiri tvrdnje, kojima se ispituje 6 osobina ličnosti, sa petostepenom skalom odgovora:

0. Nimalo.
1. U maloj mjeri.
2. Umjereno.
3. Uglavnom.
4. U potpunosti.

Skala samosviđanja i samokompetentnosti (SLSC) (Tafarodi i Swann, 2001) sadrži 16 tvrdnji od kojih se 8 odnosi na samosviđanje, a 8 na samokompetenciju, sa petostepenom skalom odgovora:

1. Uopšte se ne slažem.
2. Uglavnom se ne slažem.
3. I slažem se i ne slažem se.
4. Djelimično se slažem.

5. Potpuno se slažem.

Što je skor na skalama samosviđanja i samokompetentnosi veći, to ispitanici imaju ljepše mišljenje o sebi i sebe opažaju efikasnijim.

Zadovoljstvo životom je mjereno Indeksom ličnog blagostanja (PWI-A) (2001) koji se sastoji od 8 stavki na koje su ispitanici mogli da daju odgovore na skali od 0 (nimalo zadovoljan) do 10 (potpuno zadovoljan). Prvom stavkom se mjeri generalno zadovoljstvo životom, dok ostalih sedam stavki mjere zadovoljstvo životom na pojedinim aspektima života (životni standard, zdravlje, postignuće u životu, odnos sa drugim ljudima, osjećanje sigurnosti, pripadnost lokalnoj zajednici, osjećanje bezbjednosti).

Što je skor na skali zadovoljstva životom veći, to znači da je ispitanik zadovoljniji životom generalno ili u pojedinim aspektima života.

3.2 Instrumenti građani

Upitnik je sastavljen iz tri dijela:

Prvi dio čine podaci o ispitanicima, tj. njihove sociodemografske karakteristike: Pol,

- ❖ Starost,
- ❖ Obrazovanje,
- ❖ Etnička pripadnost,
- ❖ Mjesto stanovanja selo/ grad,
- ❖ Entitet u kojem žive,
- ❖ Ratno iskustvo,
- ❖ Ukupna mjesečna primanja porodice,
- ❖ Izbjeglički status i
- ❖ Religioznost ispitanika

Drugi dio upitnika čine pitanja koja se tiču:

- ❖ Samoprocjene znanja o selefijama,
- ❖ Iskustva i kontakta sa selefijama

Stavovi o selefijama (Puhalo, 2016) sadrži 13 tvrdnji od kojih su njih 7 afirmativne prema ovoj grupi, a 6 ih stavljaju u negativan kontekst. Ispitanici odgovaraju na petostepenoj skali odgovora:

1. Uopšte se ne slažem.
2. Uglavnom se ne slažem.
3. I slažem se i ne slažem se.
4. Djelimično se slažem.
5. Potpuno se slažem.

Faktorskom analizom izdvojena su tri faktora: radikalni antiselefizam, pravo na selefizam i animozitet prema selefizmu. Što je skor na skali veći, to ispitanici imaju pozitivnije stavove o selefijama.

Stereotipi prema selefijama su mjereni putem 24 atributa (odnosno 12 parova pozitivno-negativnih atributa), gdje su anketari čitali attribute ispitanicima, a oni su govorili da li su ti atributi karakteristični za selefije. Iako ostaje činjenica da je ispitivanje stereotipa putem ponuđenih atributa dosta ograničeno i diskutabilno, još se obavljaju na ovakav način zbog ekonomičnosti.

Treći dio upitnika se sastojao iz skala:

Lokus kontrole je modifikovana skala Likertovog tipa (Opačić, 1995). Skala se sastoji se od devet tvrdnji, sa petostepenom skalom odgovora:

1. Uopšte se ne slažem.
2. Uglavnom se ne slažem.
3. I slažem se i ne slažem se.
4. Djelimično se slažem.
5. Potpuno se slažem.

Što je skor na skali lokusa kontrole veći, to ispitanik ima izraženiji spoljašnji lokus kontrole.

Dogmatizam je modifikovana skala Likertovog tipa (Bojanović, 2004). Skala se sastoji se od osam tvrdnji, sa petostepenom skalom odgovora:

1. Uopšte se ne slažem.
2. Uglavnom se ne slažem.
3. Neodlučan.
4. Djelimično se slažem.
5. Potpuno se slažem.

Što je skor na skali dogmatizma veći, to ispitanik ima izraženije dogmatsko mišljenje.

Cilj opravdava sredstvo je modifikovana skala Likertovog tipa (Bojanović, 2004). Skala se sastoji se od osam tvrdnji, ali je naknadno jedna tvrdnja izbačena, sa petostepenom skalom odgovora:

1. Uopšte se ne slažem.
2. Uglavnom se ne slažem.
3. I slažem se i ne slažem se.
4. Djelimično se slažem.
5. Potpuno se slažem.

Što je skor na skali cilj opravdava sredstvo veći, to je ispitanik skloniji makijavelističkom ponašanju.

HEXACO inventar je skala koja mjeri šest dimenzija ličnosti (de Vries, 2013). Skala se sastoji od dvadeset četiri tvrdnje, kojima se ispituje 6 osobina ličnosti, sa petostepenom skalom odgovora:

0. Nimalo.
1. U maloj mjeri.
2. Umjereno.
3. Uglavnom.
4. U potpunosti

4.1 Pouzdanost instrumenta selefije

Imajući u vidu specifičnost populacije i uslove u kojem je istraživanje rađeno, pouzadnost je zadovoljavajuća. Najmanju pouzdanost imamo na skali cilj opravdava sredstvo, dok je najveća pouzdanost kod skale samosviđanje.

Tabela 29. Pouzdanost skala

	α
Dogmatizam	.72
Cilj opravdava sredstvo	.70
Lokus kontrole	.73
Samosviđanje	.82
Samokompetentnost	.77

4.2 Pouzdanost instrumenta građani

Imajući u vidu da je ovo istraživanje javnog mnjenja i uslove u kojem je rađeno, pouzadnost je zadovoljavajuća. Najmanju pouzdanost imamo na skali cilj opravdava sredstvo, dok je najveća pouzdanost kod skale lokus kontrole.

Tabela 30. Pouzdanost skala

	α
Dogmatizam	0.84
Cilj opravdava sredstvo	0.80
Lokus kontrole	0.86

OPIS VARIJABLI

dr Srđan Puhalo

1. Lokus kontrole

Čovjek oduvijek pokušava da razumije i objasni sve što se dešava njemu ili nekom drugom. Na taj način on pokušava uspostaviti kontrolu nad vlastitim životom i sredinom u kojoj živi. Otuda i pitanja ljudi šta su uzroci koji su doveli do nekog događaja. Sami uzroci bilo koje pojave koja se opaža mogu biti objektivni i subjektivni. Objektivnim se smatraju oni koji stvarno dovode do javljanja određene pojave i čije je postojanje u osnovi te pojave pravilno. Subjektivnim uzrocima se označavaju oni koje sami obilježavamo kao uzročnike datih pojava, bez obzira da li je to tačno. Primjeri označavanja različitih faktora kao subjektivnih uzroka nekih pojava su prisutni u svakodnevnom životu.

Lokus kontrole je u literaturi primarno tretiran kao motivacioni faktor. Prema Popadiću (1986), postoje tri osnovna značenja koja lokus kontrole može imati:

- ❖ Lokus uzročnosti
Označava vjerovanje u značaj spoljašnjih ili unutrašnjih faktora, odnosno, uvjerenost u određen stepen zavisnosti ishoda različitih događaja od unutrašnjih (spoljašnjih) faktora. Ovakvo značenje je vrlo često u definicijama lokusa kontrole.
- ❖ Opažena kontrola
U ovom slučaju internalni lokus kontrole bi bio uvjerenje u mogućnost postizanja određenog cilja, dok bi eksternalni bio uvjerenje o vlastitoj nemoći.
- ❖ Prihvatanje odgovornosti
Preuzimanje odgovornosti se odnosi na akcentovanje jednog izdvojenog aspekta složene situacije i preuzimanje određenog stepena odgovornosti za njega.

Uzroke onoga što mu se dešava pojedinac može nalaziti u samom sebi ili u vanjskim faktorima koji mogu biti trenutni ili stalni. Pri utvrđivanju uzroka, opšta je sklonost ljudi da sebi i svojim stalnim sposobnostima pripisuju uspjehe, a neuspjehe spoljašnjim, trenutnim faktorima; to nam potvrđuju i brojna istraživanja (Opačić 1995; Rotter, 1966; Goodstat & Hjelle, 1973; Leftcourt et al. 1975). Uz to, brojni istraživački nalazi govore o značajnoj povezanosti unutrašnjeg lokusa kontrole sa većim stepenom odgovornosti koja se prihvata za vlastite postupke. U vezi s tim se može tumačiti i nalaz Odella (1959). Ovaj autor je ustanovio da ljudi sa spoljnim lokusom kontrole imaju izraženiji konformizam nego oni kod kojih je dominantan unutrašnji lokus. S obzirom na to da preuzimanje odgovornosti za vlastite postupke ne odgovara bespogovornom prihvatanju stavova i naredbi autoriteta ili većine, logično je očekivati da unutrašnjem lokusu kontrole odgovara manja spremnost na submisivno ponašanje.

O odnosu lokusa kontrole i religioznosti možemo pročitati kod Dušanića i Čekrlje (2005), gdje kažu: „Naime, budući da religioznost podrazumijeva vjerovanje u neko natpriorodno, superiorno božansko biće, to se automatski odražava i na doživljaj sopstvene kontrole, moći, kompetencije. Efekti religioznosti na lokus kontrole prema Bogu po Pargamentu (1997) najčešće ima 3 oblika:

1. Osoba sebe stavlja u superioran položaj, Bog je ne interesuje, sama odlučuje o svemu.
2. Osoba stavlja Boga u superioran položaj, očekuje da on kreira tok njenog života i rješava sve problem, donosi odluke.
3. Pojedinac doživljava Boga kao partnera, konsultuje ga, ali i sam čini napor pri rješavanju životnih problema.

Najkorisnije efekte po čovjeka ima ovaj treći, partnerski stil. Ovaj stil podrazumijeva vjeru u Boga, što donosi optimizam i sigurnost, ali i inicijativu pojedinca, što opet rezultira njegovim aktivnim odnosom prema životu.”

Rezultati istraživanja Dušanića i Čekrlje (2005) na mladima u BiH pokazuju da su određene dimenzije religioznosti koje smo označavali kao „ekstrinzička religioznost”, i „institucionalna religioznost” u

značajnoj vezi sa određenim aspektima spoljašnjeg lokusa kontrole kao što su „predodređenost” i „prihvatanje sudbine”. Nasuprot tome, faktori koje smo definisali kao „ateizam” i „neprihvatanje religioznosti” koreliraju sa faktorima lokusa kontrole koji više asociraju na unutrašnji lokus kontrole. Te faktore smo nazvali „neprihvatanje odsustva kontrole” i „nevjerovanje u sudbinu”.

Neka istraživanja u svijetu (Schraugera i Silvermana, 1971, Furnham, 1982; Silvestri, 1979; Tipton, Harrison & Mahoney, 1980; prema Spilke, Hood & Gorsuch, 1985) pokazuju da osobe koje su više uključene u religijske aktivnosti opažaju da imaju i više kontrole nad svojim životom. Ovo je posebno naglašeno među religijskim fundamentalistima. Povezanost između lokusa kontrole i vrste religioznosti je pozitivna i značajna kod intrinzičke religioznosti i unutrašnjeg lokusa kontrole (Kahoe, 1974; Strickland & Shaffer, 1971, Moris i Hood, prema Donahue, 1985). Randall i Desrosiers (1980, prema Spilke, Hood & Gorsuch, 1985) primijetili su tendenciju da je vjerovanje u natprirodno povezano s vanjskim lokusom kontrole.

2. Dogmatizam

Adorno i saradnici su još 50-ih godina 20. vijeka, baveći se autoritarnošću, izdvojili jednu dimenziju koju su nazvali rigidnost mišljenja praćena stereotipima. Upravo ta rigidnost mišljenja je sinonima za dogmatizam. Danas dogmu možemo definisati kao „krajnje uprošćeno objašnjenje, konačna ‘istina’ u različitim oblastima, koje se ne zasniva na racionalnom prosuđivanju, već na autoritetu ili vjeri” (Bojanović, 2004).

Istraživanjem dogmatizma bavio se Rokič (Rokeach), kritikujući Adornov koncept autoritarnosti nastojao je da pokaže da se autoritarnost ne može svesti na ideološki (spoljni) sadržaj, već je dogmatizam pokazatelj unutrašnje strukture i funkcionisanja kognitivnog sklopa (prema Milas, 2004). On dogmatizmu pristupa kao sistemu uvjerenja, jer je zapazio da dogmatizam možemo naći i kod pojedinaca ekstremno lijevih i desnih ideoloških shvatanja. Dogmatski duh je zatvoren i

predstavlja zaokruženi kognitivni sistem i ne može se vezati za bilo koji politički sistem. U dogmatskom sistemu nema mjesta za nedoumice, dvosmislenosti ili neznanje. On pojedincu omogućava da ima jasnu i jednostavnu sliku svijeta, a to znači i jasnu i čvrstu kognitivnu strukturu. S druge strane, dogmatizam daje pojedincu osjećaj sigurnosti. Rokič je ustanovio da dogmatični ljudi imaju sklonost ka odbacivanju drugih grupa i kategorija ljudi, pogotovo onih koje su izrazito različite od sopstvene (prema Beit- Hallahmi, Argyle, 1997).

Nasuprot dogmatizmu nalazi se „otvoreni duh”, tj. kritičko mišljenje i spremnost da se stalno kritički preispituju i istražuju „svete” istine. Ljudi „otvorenog duha” spremni su da prime više informacija i da komuniciraju s drugim i drugačijim. Oni ne robuju autoritetima, već ih neprestano provjeravaju i situaciju sagledavaju iz šire vremenske perspektive.

Ne smijemo zaboraviti ni to da odstupanje od dogmi nije poželjno ni u jednom društvu, koje na manje ili više demokratski način želi nametnuti svoje „istine” i svoja vjerovanja. Imamo li to u vidu, teško je očekivati da većina pojedinaca preispituje dominantne društvene dogme, i pritom rizikuje da ih sredina u kojoj žive osudi, odbaci ili kazni.

Dogmatizam je karakterističan za religiozni fundamentalizam. Evo šta Dušanić (2008) o tome kaže: „Ta vrsta fundamentalizma predstavlja prihvatanje da postoji određen sistem religioznih učenja koji obuhvata osnovne; suštinske istine o Bogu i ljudima koje su suprotne silama zla; a učenja se i danas trebaju bez izmjena praktikovati kao i u prošlosti, a oni koji to praktikuju imaju i poseban odnos sa Bogom (Altemeyer & Hunsberger, 1992, prema Dušanić). Fundamentalizam, dakle, ne predstavlja poseban set uvjerenja, pravila i stavova prema nečemu, već stav prema tim uvjerenjima. U nekim ranijim istraživanjima religiozni fundamentalizam je obično u pozitivnoj vezi sa predrasudama, prije svega prema homoseksualcima, nacionalnom vezanošću, pa i rasizmom (Altemeyer, Hunsberger, 2005, prema Dušanić, 2008). Takođe, utvrđena je povezanost religiozne ortodoksnosti i pro-ratnih stavova u Americi (Granberg, Campbell, 1973, prema Dušanić, 2008). Hrišćani u Americi koji su se izjašnjavali religiozno posvećeni-

jim su bili i naklonjeniji vojnim i ratnim opcijama (Russel, 1971, prema Dušanić 2008).”

Istraživanje Dušanića iz 2005. (Dušanić, 2007) godine na adolescentima Republike Srpske je utvrdilo nisku, ali statistički značajnu razliku, korelaciju dogmatizma sa intrinzičkom religioznošću, religioznim iskustvom i religioznim fundamentalizmom. Stavovi mladih o (RKPO) ratu kao ponašajnoj opciji (Dušanić, 2008) su pokazala da su značajni prediktori stavova mladih prema RKPO autoritarnost, etnička vezanost i dogmatizam, dok se religiozni fundamentalizam nalazi na samoj granici.

U ispitivanju odnosa religioznosti i sekularnih stavova kod studenata (Marković, 2003), kao generalni nalaz izdvaja se izvjesna dosljednost između sistema vrijednosti i sistema religioznog vjerovanja: intenzitet religioznosti povezan je sa nižom tolerancijom za sekularne norme, odnosno manjim stepenom njihovog prihvatanja. Kognitivnu disonancu nereligiozni ispitanici rješavaju očekivanjem reformi i liberalizacijom shvatanja i normi crkve o spornim pitanjima. Kod religioznih ispitanika se najčešće bira relativistička strategija uravnotežavanja disonantnih etičkih normi, koja je data u vidu reinterpretacije vjerske dogme u duhu tolerantnosti. Formalno- logički, ova strategija se oslanja na argument da svako pravilo dozvoljava i neke izuzetke koji ga, u zavisnosti od njihove specifične etičke motivacije, ne moraju negirati.

Istraživanje Puhala (2010) pokazuje da je dogmatsko mišljenje izraženo među religioznim građanima BiH, kao i osobama starije životne dobi, stanovnicima sela i izbjeglicama, dok dogmatizam opada sa porastom obrazovanja i primanja.

Belgijski psiholog Hutsebaut (prema Marković, 2003) je konstruisao skalu post-kritičkog vjerovanja da bi mjerio religiozne stavove u sekularizovanom kontekstu, a ona obuhvata 4 supskale: „Ortodoksnost”, „Spoljašnja kritika”, „Relativizam”, i „Drugostepena naivnost”. U ovom ukrštanju, dimenzija “Ortodoksnosti” definisana je kao doslovno shvatanje, prihvatanje i tumačenje religioznog učenja svetih spisa. Nađeno je da osobe koje imaju visoke skorove na ovoj skali imaju visoke skorove i na skalama doslovnog mišljenja, religiozne si-

gurnosti, pozitivnih predstava Boga, anksioznosti i krivice, i etnocentrizma. U kontekstu ovih socijalnopsiholoških istraživanja nailazimo, dakle, na „Ortodoksnost” razmatranu kao da je indikator jedne epistemološke orijentacije koja je bliže povezana sa prirodom religioznog učenja koje ima karakter dogme, dok je u teološko-crkvenoj misli ortodoksija propovijedanje i ispovijest Božje Riječi u njenoj čistoj i nepromijenjenoj formi. Upravo ova čistota, vejeuje se da je ono što je čini svetom za crkvu i vjernike.

Tokom istraživanja autoritarnosti, Adorno i saradnici (1950) su našli povezanost sa konzervativizmom i religioznošću, a Eckhardt i Lentz (prema Šram, 2001) sa dogmatizmom, autoritarnosti, konzervativizmom i religioznošću. Nema nikakve sumnje da su koncepti poput autoritarne ličnosti, dogmatizma, makijavelizma, etnocentrizma i konzervativizma međusobno povezani. Ekstrinzična religioznost pozitivno korelira sa dogmatizmom i autoritarnošću (Kahoe, 1974, prema Dušanić 2007).

3. Cilj opravdava sredstvo (makijavelizam)

Pod makijavelizmom podrazumijevamo svako ponašanje za koje je karakteristično manipulisanje ljudima uz pomoć lukavstva, laskanja, zavaravanja, prijetnji i pritisaka s namjerom da se upravlja i kontroliše ponašanje u svrhu postizanja ličnih ciljeva. Osoba sklona makijavelističkom načinu ponašanja navraća druge da rade ono što inače ne bi radili bez upotrebe sile. Za makijaveliste je karakteristično:

1. opiranje društvenom uticaju
2. usmjerenost na kogniciju
3. inicijacija i kontrolisanje strukture.

Makijavelista je koncentrisan na zadatak i zatvoren je prema spontanoj afektivnoj interakciji s drugima, za svoje ponašanje nalazi uvijek racionalna obješnjenja koje su povezana sa ostvarenjem željenog cilja.

Kako istraživanja sistemski pokazuju, makijavelizam je u negativnoj korelaciji s potrebom socijalnog odobravanja, a pozitivno korelira s nizom obilježja koja ukazuju na prisutnost socijalnih vještina i uspješnosti u socijalnim interakcijama.

4. HEXACO inventar ličnosti

HEXACO⁵⁵ inventar je skala koja mjeri šest dimenzija ličnosti i to: Iskrenost i skromnost: Osobe sa veoma visokim rezultatom na skali iskrenosti – skromnosti izbjegavaju manipulaciju drugih radi lične koristi, rijetko dolaze u iskušenje da prekrše pravila, nisu zainteresovani za raskošno bogatstvo i luksuz i ne smatraju da imaju pravo na povišeni socijalni status. S druge strane, osobe sa veoma niskim rezultatom laskaju drugima kako bi dobili ono što žele, skloni su kršenju pravila za ličnu dobit, motivisani su materijalnim koristima i imaju jak osjećaj sopstvenog značaja.

Emocionalnost: Osobe sa veoma visokim rezultatom na skali emotivnosti strahuju za fizičku opasnost, osjećaju anksioznost u prisustvu životnih stresova, potrebna im je emocionalna podrška drugih, osjećaju empatiju i sentimentalnu povezanost sa drugima. S druge strane, osobe s veoma niskim rezultatima nisu obeshrabrene perspektivom fizičke opasnosti, ne osjećaju veliku brigu čak i u stresnim situacijama, ne osjećaju veliku potrebu da svoje brige dijele sa drugima, te se osjećaju emotivno odvojenim od drugih.

Ekstraverzija: Osobe sa visokim rezultatima na skali ekstraverzije misle pozitivno o sebi, puni su samopouzdanja kada će obraćaju drugima, uživaju u društvenim okupljanjima i interakcijama, osjećaju pozitivne emocije entuzijazma i energije. S druge strane, oni sa lošim rezultatima smatraju sebe nepopularnim, osjećaju se neprijatno kada su u centru pažnje, ravnodušni su prema društvenim aktivnostima, te su manje živahni i pesimisti.

Prijatnost (u odnosu na bijes): Osobe sa visokim rezultatima na testu složnosti opraštaju nepravde koje su pretrpjeli, blagi su kada

⁵⁵ <http://hexaco.org/scaledescriptions>

sude drugima, spremni su na kompromis i saradnju sa drugima i lako kontrolišu svoju narav. S druge strane, osobe sa veoma niskim rezultatima kivne su na one koji su ih povrijedili, prilično su kritične prema drugima, tvrdoglave su u odbrani svog gledišta i osjećaju ljutnju kao odgovor na nepravdu.

Savjesnost: Osobe sa visokim rezultatima na testu savjesnosti organizuju svoje vrijeme i svoju fizičku okolinu, rade na disciplinovan način ka ostvarenju svojih snova, teže savršenosti u svojim zadacima i pažljivo razmišljaju prilikom donošenja odluka. S druge strane, osobe s niskim rezultatima imaju tendenciju da zanemare uređeno okruženje i raspored, izbjegavaju teške zadatke ili izazovne ciljeve, zadovoljni su radom koji sadrži neke greške, donose odluke impulsivno i sa vrlo malo razmatranja ishoda.

Otvorenost ka iskustvima: Osobe sa visokim rezultatima na testu otvorenosti privučene su ljepotom umjetnosti i prirodom, radoznale su u različitim domenima znanja, koriste maštu nesmetano u svakodnevnom životu i interesuju ih neobični ljudi i ideje. S druge strane, osobe sa niskim rezultatima, prilično su ravnodušne prema umjetničkim djelima, osjećaju slabu intelektualnu radoznalost, izbjegavaju kreativne zadatke i osjećaju slabu privlačnost prema idejama koje izgledaju radikalno ili nekonvencionalno.

5. Lična sreća

Doživljaj ličnog blagostanja ili običnim rječnikom rečeno – sreća, predstavlja kombinaciju dvije osnovne komponente, i to sazajne i afektivne komponenta (Diener et al., 1985; Diener et al., 2010). Afektivna komponenta definisana je kao manje ili više izražena dominacija pozitivnog u odnosu na negativni afektivitet (Diener et al., 2003; Diener et al., 2010). Sazajna komponenta je doživljaj ili (samo)procjena pojedinca u kojoj je mjeri zadovoljna sopstvenim životom uopšte, u svim njegovim aspektima, nezavisno od konkretnih vrijednosti, normi i ciljeva (Diener et al., 1985).

Religija ima mnoge adaptivne funkcije važne za funkcionisanje pojedinca i to: podsticanje grupne kohezije, zadovoljenje interpersonalnih potreba, pružanje socijalne podrške, pomoć u prevladavanju negativnih životnih događaja, davanje smisla životu, podsticanje ponašanja za koje se smatra da je ispravno i moralno (poniznost, saosjećajnost, skromnost, zahvalnost, opraštanje i sl.).

Veoma dobar pregled istraživanja odnosa religioznosti i sreće dao je Dušanić u svojoj publikaciji „Religiozna orijentacija i naučena bespomoćnost adolescenata” (2007), gdje vidimo da religiozniji ljudi sebe češće opažaju kao sretne generalno, ali i kod pojedinih aspekata sreće. To je naročito izraženo kod ljudi u godinama, penzionera, bolesnika i siromašnih. Takođe, postoji visoka korelacija između sreće i odlaska u crkvu. Vjerovanje korelira sa zadovoljstvom životom i to je naročito izraženo kod funadamentalističkih vjerovanja. Osjećaj smisla koji sa sobom nosi religioznost takođe je povezan sa srećom pojedinca. U knjizi “Psihologija subjektivnog blagostanja” (Jovanović, 2016) nailazimo na nekoliko istraživanja religioznosti i sreće. Istraživanje Sanua iz 1969. godine pokazuje da on nije našao vezu između religioznosti i unapređenja mentalnog zdravlja, dok neki drugi autori nalaze vezu između religioznosti i niže depresivnosti, manje stope samoubistava, i niže prevalence zloupotrebe psihoaktivnih supstanci. Velika studija Dienera i saradnika u 153 zemlje pokazala je da su u siromašnim državama religiozne osobe značajno zadovoljnije životom, doživljavaju više prijatnih i manje neprijatnih emocija nego nereligiozne osobe. U bogatim društvima situacija je potpuno obrnuta.

Imajuću sve ovo u vidu, Jovanović donosi zaključak da na osnovu dosadašnjih istraživanja religioznost sama po sebi nije ni loša ni dobra za subjektivno blagostanje osobe, već njeni efekti zavise od društvenog konteksta.

6. Samopoštovanje

Postoje različite definicije samopoštovanja. Rosemberg (1965) definiše samopoštovanje kao „sveukupno mišljenje i osjećaje koje osoba ima

prema sebi“ i ističe da postoji globalno samopoštovanje, tj. opšte zadovoljstvo sobom. Coopersmith (1967) pod pojmom samopoštovanje podrazumijeva evaluaciju koju pojedinac stvara ili održava o sebi, a koja odražava stav prihvatanja ili odbijanja i upućuje na razinu na kojoj pojedinac sebe doživljava sposobnim, uspješnim, značajnim i vrijednim. Dakle, pojedinci s visokim samopoštovanjem poštuju sebe i smatraju se vrijednima, dok su pojedinci niskoga samopoštovanja skloni odbacivanju sebe, nezadovoljstvu sobom i preziru prema sebi. Međutim, neki autori dovode u pitanje postojanje globalnog samopoštovanja, jer čak i rezultati dobijeni na Rosenbergovoj skali ličnog samopoštovanja faktorskom analizom najčešće izlučuju dva faktora. Vođeni ovom logikom, neki autori raščlanjuju samopoštovanje na niz vrlo specifičnih domena i počinju da razlikuju pojedine domene samopoštovanja, ali prihvataju i koncept opšteg samopoštovanja (Coopersmith, 1967.; Harter, 1999).

Tafarodi i Swann (1995) smatraju da je samopoštovanje u osnovi estetski ili evaluativni fenomen, te se kao takav može razumjeti s obzirom na razliku između instrumentalne i intrinzične vrijednosti. Instrumentalna se odnosi na to zašto je neki objekt dobar, ili šta može učiniti, dok se intrinzična vrijednost odnosi na kvalitete objekta koje su dobre same po sebi. U kontekstu osobina, to znači da ljudi vrše evaluaciju sebe s obzirom na ono što mogu i s obzirom na ono što jesu.

Samosviđanje je iskustvena procjena sebe kao dobre ili loše osobe. To je generalna slika sebe koja se odnosi na sveukupan osjećaj vlastite vrijednosti kao osobe sa socijalnim značajem. Ono podrazumijeva moralne karakteristike osobe, fizičku privlačnost i ostale socijalne vrijednosti kao što su šarm, integritet, srdačnost. Iako u razvoju samosviđanja najvažniju ulogu ima okolina, odnosno značajni drugi, koji su izvor povratnih informacija o našoj vrijednosti, zrela osoba konačne zaključke o tome donosi sama. Kroz odrastanje dolazi do internalizacije vrijednosnih standarda iz okoline, koji postaju osnova za prihvatanje ili odbacivanje sebe. Što je osoba zrelija, to je manje pod uticajem vrednovanja drugih ljudi, a više se oslanja na vlastitu procjenu. Međutim, uticaj drugih na samopoštovanje nikad ne prestaje u potpunosti.

Samokompetentnost se odnosi na sveukupni pozitivni i negativni stav prema sebi kao izvoru snage i efikasnosti. Ona proizlazi iz procjene lične uspješnosti u manipulaciji vlastitom okolinom i realizaciji vlastitih ciljeva. Autonomno je definisana kroz ono što želimo da se dogodi, u odnosu na ono što vidimo da se događa. Dakle, zavisi o podudarnosti između namjera i objektivnih rezultata naših napora da te namjere ostvarimo.

U tekstu Jelića (2012) „Nove spoznaje u istraživanjima samopoštovanja: konstrukt sigurnosti samopoštovanja“ dat je odličan pregled istraživanja o ovoj temi. Možemo reći da su dobijeni rezultati prilično kontadiktorni i pokazuju da je visoko samopoštovanje, između ostalog, povezano i sa samoopterećivanjem, agresivnošću (Baumeister i sar., 1996), predrasudama (Crocker i sar., 1987; Verkuyten, 1996), diskriminacijom (posebno onih koji predstavljaju prijetnju slici o sebi). Istraživanja provedena u Hrvatskoj pokazuju da visoko samopoštovanje može biti prediktor pristranosti i diskriminacije u međugrupnim odnosima (Jelić, 2003).

Reference

- Adorno, T. W., Frenkel-Brunswick, E., Levinson, D. J., Stanford, R. N. (1950). *The Authoritarian Personality*, New York, Harper.
- Bojanović, R. (2004). *Autoritarni pogled na svet*. Beograd. Centar za primjenjenu psihologiju.
- Beit-Hallahmi, B., Argyle, M. (1997). *The psychology of religious behaviour, belief, experience*. New York: Routledge.
- Coopersmith, S. (1967). *The Antecedents of Self-Esteem*, San Francisco, Freeman.
- Ćorić, Š. Š. (1997). *Psihologija religioznosti*, Zagreb, Udžbenici sveučilišta u Zagrebu - Naklada slap.
- Dušanić, S. i Čekrlija, Đ. (2005). Kanoničke relacije religioznosti i loka kontrola. *Ličnost i društvo: Etnički, državni i evropski identitet*. Banjaluka. Friedrich Ebert Stiftung. 150- 158.

- Donahue, M. J. (1985). Intrinsic and Extrinsic Religiousness: Review and Meta- Analysis, *Jurnal of Personality and Socijal Psychology*, 48(2), 400- 419.
- Leftcourt, H. M. et al. (1975). Casual attribution as a function of locus of control, initial confidence, and performance outcomes. *Journal of personality an social psychology*. 3. 391-397
- Goodstat, B. E. & Hjelle, L. A. (1973). Power to the powerless; locus of control and the use of power. *Journal of personality and social psychology*. 2, 190-196.
- Jelić, M. (2003). *Provjera postavki teorije socijalnog identiteta na etničkim grupama*, Magistarski rad, Odsjek za psihologiju, Zagreb, Filozofski fakultet,
- Jelić, M. (2012). Nove spoznaje u istraživanjima samopoštovanja: konstrukt sigurnosti samopoštovanja. *Društvena istraživanja*, God. 21, Br. 2 (116), Zagreb. 443-463
- Jovanović, V. (2016). *Psihologija subjektivnog blagostanja*. Novi Sad, Filozofski fakultet
- Odell, M. (1959) *.Personality correlates of independence and conformity*. Unpublished master's thesis. Ohio State university.
- Opačić ,G. (1995). *Ličnost u socijalnom ogledalu*. Beograd. Institut za pedagoška istraživanja.
- Popadić, D. (1986). *Lokus kontrole i atribucija kao pristupi tumačenja uzroka postignuća*. magistarski rad. Beograd. Filozofski fakultet.
- Rotter, J. B. (1966). Generalised expectancies for internal versus external control of reinforcements. *Psychology monographs* 80.
- Spilke, B., Hood, R. W. Jr & Gorsuch, R, L, (1985). *The Psychology of religion. An emprical approach*, Englewood Cliffs, N.J. Prentice Hall.
- Marković, J. (2003). Kognitivna disonanca između religioznih i sekularnih socijalnih stavova. *Psihologija*, Vol. 36 (2), 217-231.
- Dušanić, S. (2007). *Religiozna orjentacija i naučena bespomoćnost adolescenta*. Banjaluka. Centar za kulturni i socijalni popravak.
- Dušanić, S. (2007). *Psihološka istraživanja religioznosti*. Banjaluka. Filozofski fakultet Banjaluka.
- Dušanić, S. (2008). Prediktori stavova mladih o ratu kao ponašajnoj opciji. *Godišnjak za psihologiju*, vol 5, No 6-7., 95-110.

- Puhalo, S. (2010). Nacionalizam i dogmatizam kod stanovnika BiH- socio- demografske razlike. Znakovi i poruke: časopis iz komunikologije. Broj III-1- 2010. 7-26.
- Šram, Z. (2001). Religioznost i društvena svijest. *Crkva u svijetu* 36, br, 4, 389-419.
- Diener, E., Emmons, R. A., Larsen, R. J., & Griffin, S. (1985). The Satisfaction With Life Scale. *Journal of Personality Assessment*, 49, 71-75.
- Diener, L., Oishi, S., & Lucas, R. E. (2003). Personality, culture, and subjective well-being: Emotional and cognitive evaluations of life. *Annual Review of Psychology*, 54, 403-425.
- Diener, E., Kesebir, P., & Tov, W. (2010). Happiness. In M. R. Leary & R. H. Hoyle (Eds.), *Handbook of individual differences in social behavior*. New York/London: The Guilford Press. 147-160
- Hejvud, A. (2005). *Političke ideologije*. Beograd. Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- HEXAKO inventar ličnosti <http://hexaco.org/scaledescriptions> pristupljeno 10.02.2016. godine.
- Eckhardt, W. & Lent, T.F. (1971). Factors of war/peace attitudes. *Peace Resolution Review*. 2. 1-105.
- Eckhardt, W. (1991). Authoritarianism. *Political Psychology*. 1. 97-124.
- Eysenck, H.J & Wilson, G.D. (1978). *The Psychological Basis of Ideology*. Lancaster. MPT Press.
- Rot, N. (1994). *Osnovi socijalne psihologije*. Beograd. Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Rosenberg, M. (1965). *Society and Adolescent Self-Image*, Princeton, New Jersey, Princeton University Press.
- Šram, Z. (2006). Socijalni stavovi i osobine ličnosti kao komponente političke culture. u Mihailović S. (ur.) *Pet godina tranzicije u Srbiji*. 2. Beograd. Socijaldemokratski klub i Fondacija Friedrich Ebert. 200-218.
- Šušnji, Đ. (1995). *Otpori kritičkom mišljenju*, Beograd, Čigoja štampa.
- Tafarodi, R. W. i Swann, W. B. (1995). Self-Liking and Self-Competence as Dimensions of Global Self-Esteem: Initial Validation of a Measure. *Journal of Personality Assessment*, 65 (2): 322-342. doi:10. 1207/s15327752jpa6502_8

- Tafarodi, R. W. i Swann, W. B. (2001). Two-dimensional self-esteem: theory and measurement. *Personality and Individual Differences*, 31, 653-673.
- Trebešanin, Ž. (2000). *Riječnik psihologije*, Beograd Stubovi kulture.
- Opačić, G. (1995). *Ličnost u socijalnom ogledalu*. Beograd. Institut za pedagoška istraživanja.
- De Vries, R. E. (2013). The 24-item Brief HEXACO Inventory (BHI). *Journal of Research in Personality*, 47, 871-880.
- PWI-A <http://www.acqol.com.au/iwbg/wellbeing-index/pwi-a-english.pdf>
- Dušanić, S. (2007). *Religiozna orijentacija i naučena bespomoćnost adolescenata*. Banjaluka. Centar za kulturni i socijalni popravak

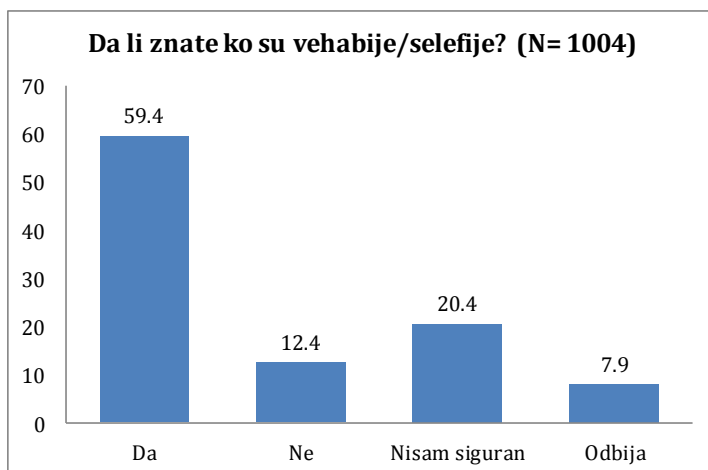
GRAĐANI BOSNE I HERCEGOVINE I VEHABIJE/ SELEFIJE?

dr Srđan Puhalo

Rezultate dobijene nakon ispitivanja građana ćemo prikazati u pet segmenta. Na početku ćemo prikazati kako građani BiH procjenjuju svoje znanje o selefijama, a potom vrstu socijalnih odnosa koje imaju ili su uspostavili sa ovom grupom ljudi. Nakon toga, vidjećemo kakve stereotipe o selefijama imaju stanovnici BiH, kao i rezultate dobijene na skalama dogmatizam, makijavelizam, lokus kontrole, inventar ličnosti HEXACO i na kraju ćemo se upoznati sa stavovima o vebabijama/selefijama.

U analizi našeg rada korišćićemo pojmove vebabije/selefije iz dva razloga. Pojam vebabije se mnogo više koristi u javnom govoru, od strane medija, političara, građana i taj pojam se nalazio u samom upitniku. Istovremeno, pojam vebabije se odbacuje od strane ispitanika koji su predmet našeg istraživanja i zato ćemo koristiti naziv selefije.

1. Rezultati istraživanja

Grafikon 1

Najveći broj stanovnika BiH (59,4%) tvrdi da zna ko su vehabije/selefijske, dok svaki peti ispitanik nije siguran ko su oni (20,4%). Ko su selefijske/vehabije ne zna 12,4% ispitanika, dok je 7,9% odbilo da odgovori na ovo pitanje.

Među Bošnjacima nalazimo najveći procenat onih koji kažu da znaju ko su vehabije (66,0%), a slijede Hrvati (61,4%) i Srbi (51,7%). ($V=37.738$, $df=6$, $p=.000$)⁵⁶.

Sa porastom godina ispitanika u BiH raste i procenat onih koji znaju ko su vehabije/selefijske ($V=25.046$, $df=9$, $p=.003$).

Među zanatlijama nalazimo najveći procenat onih koji kažu da znaju ko su vehabije (67,6%), dok kod ostalih obrazovnih kategorija taj procenat iznosi oko 58% ($V=20.082$, $df=9$, $p=.017$).

Među stanovnicima grada (61,3%) nalazimo više onih koji znaju ko su vehabije/selefijske nego među stanovnicima sela (57,0%); ($V=9.474$, $df=3$, $p=.024$).

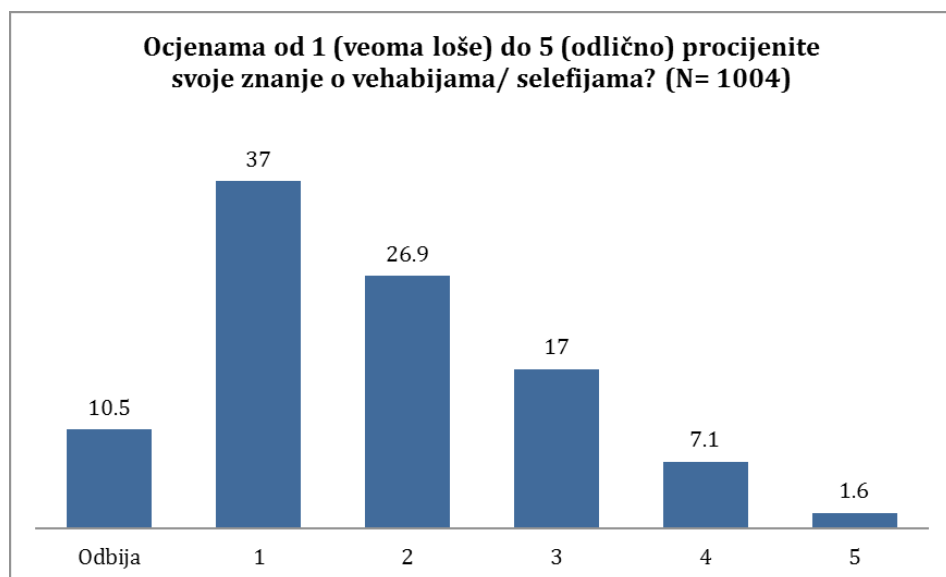
Dvije trećine muškaraca (64,7%) tvrdi da zna ko su vehabije/selefijske, za razliku od 53,5% žena ($V=13.273$, $df=3$, $p=.004$).

Kada smo zamolili ispitanike da svojim riječima opišu ko su to vehabije/selefijske, dobili smo mnogo odgovora koje možemo svrstati u nekoliko kategorija. Za najveći broj ispitanika to je drugačiji (radikalniji) pristup islamu koji je praćen i posebnim izgledom (brada, potkraćene nogavice na pantalonama i sl.), posebnim obredima i posebnim načinom života. Ovdje se ispitanici dijele na manju grupu onih koji ih ne osuđuju, ali i ne podržavaju takav način praktikovanja islama, i veću grupu koja smatra da je to sekta koja je prihvatila učenje izvana (Saudijske Arabije) i na taj način deformiše islam koji se praktikuje u BiH.

Među onima koji prihvataju vehabije/selefijske kao takve i ne osuđuju ih imamo jedan dio ispitanika koji smatra da su oni pravi vjernici i da je to put ka povratku izvornom islamu, dok ih drugi dio prihvata kao takve, ne iznoseći bilo kakav vrijednosni sud o tome. Među ovim ispitanicima se izdvaja posebna grupa koja ih opisuje kao vrijedne i poštene ljude sa kojima nemaju problema i sa kojima dobro saraduju, ne obazirući se na njihova vjerska određenja.

⁵⁶ Razlike koje su statistički značajne detaljno su prikazane tabelarno u prilogima na kraju publikacije.

Mnogo je više ispitanika koji vehabije/selefije opažaju kao nešto loše (sektu) čije je učenje, sa mudžahedinima, uvezeno i koje nama mnogo bliskosti sa islamom koji se parktikuje u BiH. Vehabije/selefije se najčešće opisuju kao ekstremisti i teroristi koji se vežu za Islamsku državu i njenu ideologiju. Opisuju se kao bolesnici, zlikovci, nasilnici koji svoj način islama nasilno nameću drugima i ubijaju one koji se sa njima se slažu. Zbog njih su muslimani u svijetu na lošem glasu i treba se boriti protiv njih.

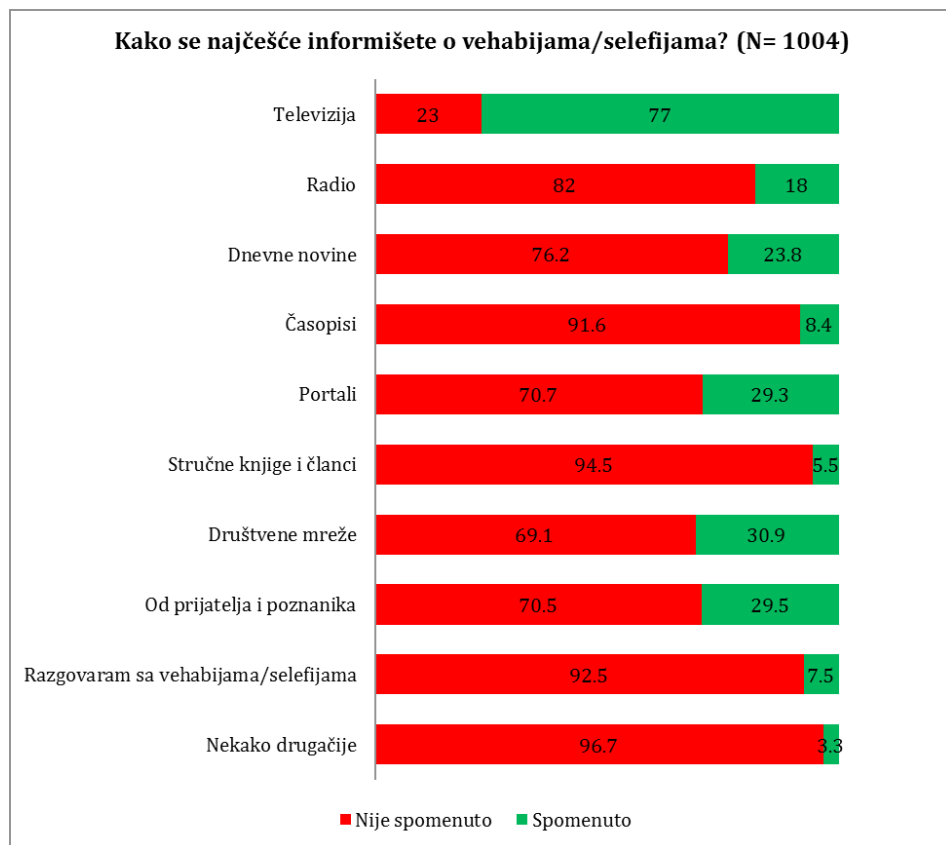

Grafikon 2

Kao što možemo da vidimo iz grafikona 2, ispitanici svoje znanje o selefijama/vehabijama ocjenjuju kao prilično loše. Najveći broj ispitanika je svoje znanje ocijenio ocjenom 1 (37%), pa slijedi ocjena 2 (26,9%) i 3 (17%). Svoje znanje o vehabijama/selefijama 7,1% ispitanih građana je ocijenilo ocjenom 4, a 1,6% ocjenom 5. Prosječna ocjena ispitanika, bez odgovora onih koji su odbili da odgovore, iznosi 1,99 od maksimalnih 5.

Bošnjaci svoje znanje o selefijama/vehabijama ocjenjuju prosječnom ocjenom 2,22, a slijede Srbi 1,90 i Hrvati 1,34 ($p = .000$).

Muškarci svoje znanje o vebacijama/selefikama ocjenjuju ocjenom 2,12, za razliku od žena koje su svoje znanje o ovoj temi ocijenilo ocjenom 1,85 (p= .000).

Grafikon 3

Najveći broj ispitanika (77,0%) se o vebacijama/selefikama informiše putem televizije, a onda putem društvenih mreža (30,9%), prijatelja i poznanika (29,5%), portala (29,3%) i dnevnih novina (23,8%). Slijedi radio (18,0%), dok 7,5% razgovara sa vebacijama/selefikama. Putem časopisa se informiše 8,4% ispitanika, dok 5,5% to čini čitajući stručnu literaturu (članke i knjige).

Televizija kao najznačajniji kanal informisanja o vebacijama/selefikama najviše je uočljiva kod Srba (85,9%) i Hrvata (83,7%), dok kod

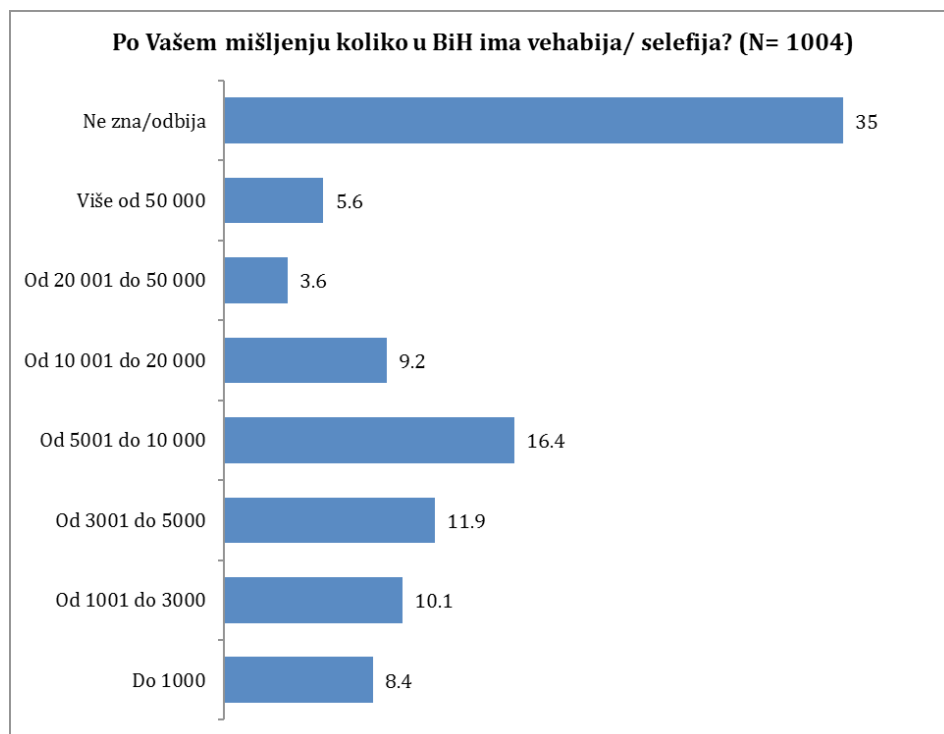
Bošnjaka taj procenat iznosi (71,0%); ($V= 28.077$, $df=6$, $p= .000$). Putem radija se najviše informišu Srbi (25,4%), potom Bošnjaci (17,4%) i najmanje Hrvati (9,2%); ($V= 19.138$, $df=6$, $p= .000$). O vehabijama/selefijama se iz časopisa najviše informišu Srbi (11,3%), potom Bošnjaci (8,7%) i najmanje Hrvati (2,0%); ($V= 11.746$, $df=6$, $p= .003$). U odnosu na druge dvije etničke grupe, Hrvati se o vehabijama/selefijama najviše informišu putem portala (43,1%), a potom Bošnjaci (34,4%) i Srbi (14,7%); ($V= 54.014$, $df=6$, $p= .000$). Stručne članke o vehabijama/selefijama najviše čitaju Bošnjaci (9,2%), a potom Srbi (3,1%) i Hrvati (0,7%); ($V= 21.856$, $df=6$, $p= .000$). Putem društvenih mreža najviše se informišu Bošnjaci (43,8%), a slijede Srbi (19,9%) i Hrvati (15,0%); ($V= 72.522$, $df=6$, $p= .000$). Sasvim očekivano, Bošnjaci se o vehabijama/selefijama mnogo više informišu putem prijatelja i poznanika (39,4%), u odnosu na Hrvate (25,5%) i Srbe (19,0%); ($V= 39.886$, $df=6$, $p= .000$). Sa vehabijama/selefijama najviše razgovaraju Bošnjaci (14,8%), a taj procenat kod Srba (1,2%) i Hrvata (0,7%) je zanemarljiv ($V= 62.126$, $df=6$, $p= .000$).

Sa porastom obrazovanja raste i procenat ispitanika koji se o vehabijama/selefijama najčešće informišu putem televizije ($V= 8.117$, $df=3$, $p= .044$). Što se tiče portala, možemo reći da se ispitanici od 18. do 59. godine tu ne razlikuju mnogo i njih oko 30% se na ovaj način informiše, dok kod ispitanika starijih od 60 godina taj procenat iznosi 15,8% ($V= 14.608$, $df=3$, $p= .002$). Informisanje putem društvenih mreža o vehabijama/selefijama je najviše prisutno kod ispitanika od 18 do 29 godina (40,2%) i sa porastom starosti taj procenat opada na 12,2%, kod ispitanika starijih od 60 godina ($V= 35.275$, $df=3$, $p= .000$). O vehabijama/selefijama putem prijatelja i poznanika najčešće se informiše oko 30% ispitanika starijih od 30 godina, dok je taj procenat manji (23,5%) kod ispitanika mlađih od 29 godina ($V= 8.911$, $df=3$, $p= .031$). Sa vehabijama/selefijama razgovara 14,1% ispitanika starosti od 45 do 59 godina, potom 4,1% ispitanika starih između 30 i 44 godine, 5,8% starijih od 60 godina i 3,2% mlađih od 30 godina ($V= 23.254$, $df=3$, $p= .000$).

Sa porastom obrazovanja ispitanika raste i procenat onih koji se o vehabijama/selefijama najčešće informišu putem dnevnih novina ($V= 8.788$, $df=3$, $p= .032$). Sličnu situaciju imamo i kod portala ($V= 11.190$, $df=3$, $p= .011$) i društvenih mreža ($V= 21.364$, $df=3$, $p= .000$).

Stanovnici grada (oko 33%) se u većem procentu nego stanovnici sela (oko 25,0%) o vehabijama/selefijama informišu putem portala ($V= 7.485$, $df=1$, $p= .006$) i kroz razgovor sa prijateljima i poznanicima ($V= 9.815$, $df=1$, $p= .002$).

Kada govorimo o kontaktu građana sa vehabijama/selefijama, nalazimo statistički značajnu razliku samo u situaciji neposrednog razgovora, tj. muškaraci (10,6%) češće nego žene (4,0%) razgovaraju sa ovom kategorijom ljudi ($V= 15.705$, $df=1$, $p= .000$).

Grafikon 4

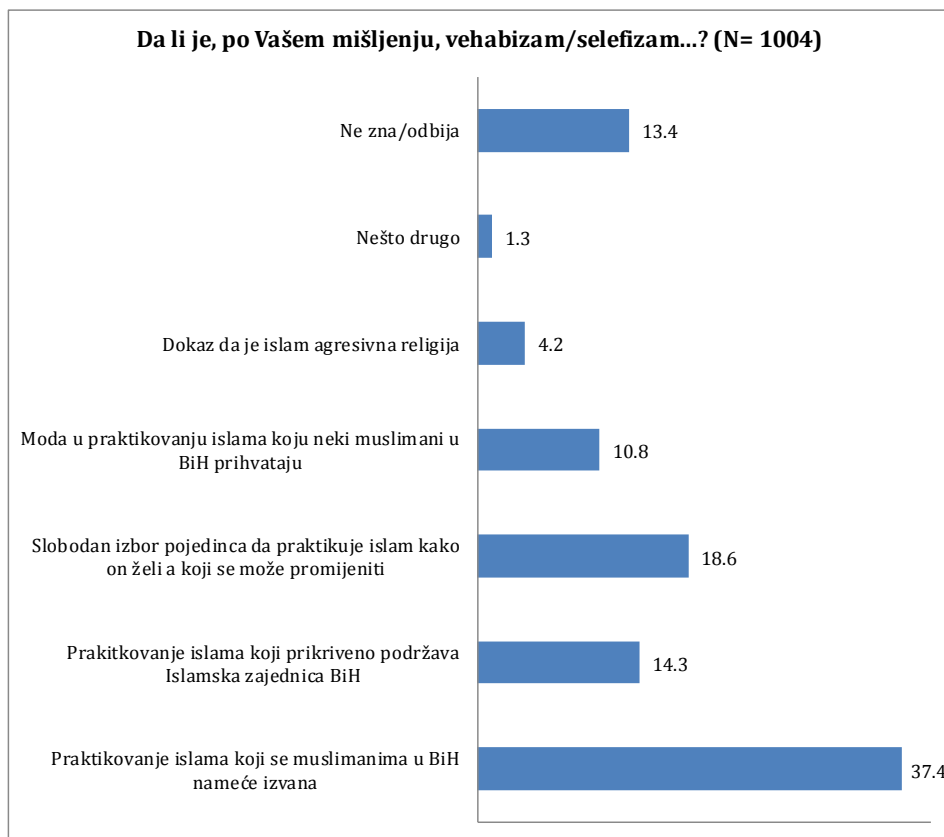
Najveći broj ispitanika (16,4%) smatra da u BiH postoji između 5001 i 10 000 vehabija/selefija, dok svaki deseti ispitanik (9,2%) misli da ih je između 10 001 i 20 000. Da u BiH živi preko 20 000 selefija/vehabija smatra 9,2% ispitanika. U BiH živi između 3001 i 5000 vehabija/selefija – to smatra 11,9% ispitanika, dok je njih 10,1% koji smatraju da je taj broj između 1001 i 3000. Da manje od 1000 vehabija/selefija živi u BiH mišljenje je 8,4% građana koji žive u ovoj zemlji.

Dobijeni rezultati pokazuju da više od polovine Hrvata (58,8%) na ovo pitanje nije znalo ili nije htjelo da odgovori, dok najveći broj Bošnjaka (22,4%) smatra da vehabija/selefija u BiH ima između 5001 i 10 000. Među Bošnjacima nalazimo i po 10% onih koji smatraju da ova skupuna broji između 3001 i 5000 i između 10 001 i 20 000 ljudi. Srbi opet procjenjuju da je vehabija/selefija do 1000 (11,3%), između 1001 i 3000 (14,7%), od 3001 do 5000 (16,8%) i između 5001 i 10 000 13,8%. Interesantno je da 8,3% Bošnjaka smatra da u BiH ima više od 50 000 vehabija/selefija, dok to isto misli 5,2% Hrvata i 3,1% Srba; ($V = 97.499$, $df = 14$, $p = .000$).

S obzirom na starost ispitanika, možemo reći da se oni razlikuju u procjeni broja vehabija/selefija u BiH. Ispitanici starosti do 29 godina smatraju da se taj broj kreće maksimalno do 10 000, dok ispitanici koji su nešto stariji, od 30 do 44 godine, smatraju da je taj broj između 3001 i 10 000. Ispitanici stariji od 45 godina smatraju da je broj pripadnika ove populacije nešto veći i iznosi između 5000 i 20 000 ljudi ($V = 33.321$, $df = 21$, $p = .043$).

Ispitanici koji žive na selu smatraju da se taj broj kreće maksimalno do 10 000, dok stanovnici gradova procjenjuju da je taj broj između 3001 i 20 000 ($V = 21.710$, $df = 7$, $p = .003$).

Generalno gledajući, muškarci su ti koji smatraju da u BiH ima više vehabija/selefija (u odnosu na žene). Muškarci smatraju da taj broj iznosi i do 20 000, dok najveći broj žena misli da u BiH ima oko 10 000 pripadnika ovog pokreta ($V = 23.975$, $df = 7$, $p = .001$).

Grafikon 5

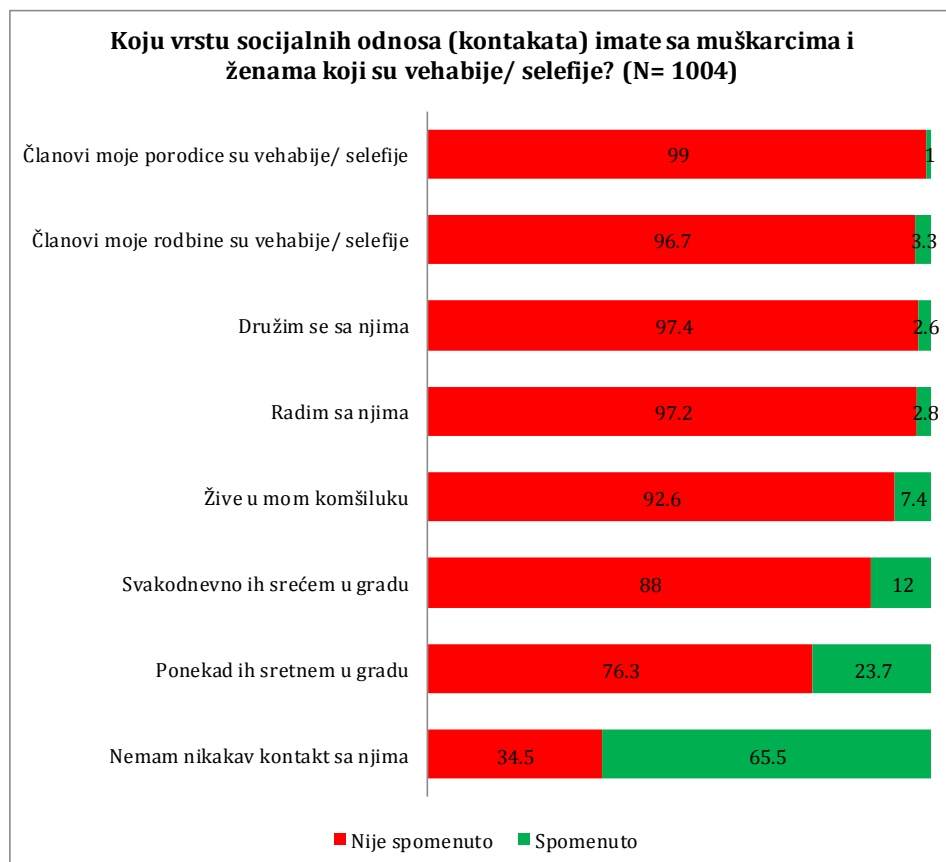
Za najveći broj ispitanika (37,4%) vehabizam/selefizam je praktikovanje islama koje se muslimanima u BiH nameće izvana, dok 18,6% njih misli da je slobodan izbor svakog pojedinca to kako želi da praktikuje islam. Da ovakav način praktikovanja islama podržava Islamska zajednica BiH smatra 14,3% ispitanika, a svaki deseti ispitanik (10,8%) je mišljenja da je to moda u praktikovanju islama koju neki muslimani u BiH prihvataju. Interesantno je da samo 4,2% ispitanika u vehabizmu/selefizmu vidi dokaz da je islam agresivna religija.

Najveći broj Hrvata smatra da je vehabizam/selefizam nešto što se domaćim muslimanima nameće izvana (40,5%), dok 19,0% smatra

da takvo praktikovanje islama prikriveno podržava Islamska zajednica BiH. Među Bošnjacima dominira mišljenje (37,9%) da se takvo praktikovanje islama muslimanima u BiH nameće izvana, ali svaki četvrti Bošnjak (25,9%) smatra da je to slobodan izbor pojedinca. I Srbi (38,2%) smatraju da se vehabizam/selefizam muslimanima nameće izvana, dok svaki peti ispitanik (20,5%) misli da takvo praktikovanje vjere podržava Islamska zajednica BiH; ($V= 99.432$, $df=12$, $p=.000$).

Za najveći broj ispitanika u BiH vehabizam/selefizam je praktikovanje islama koje se muslimanima nameće izvana i to mišljenje je najviše prisutno kod ispitanika starijih od 60 godina (46,8%), a najmanje kod mlađih od 29 godina (32,4%). Ispitanici mlađi od 29 godina kao drugi razlog navode slobodan izbor pojedinca da praktikuje islam kako on to želi (26,3%), dok se kod ispitanika od 30 do 44 godine na drugom mjestu nalaze dva razloga: praktikovanje islama po izboru pojedinca (17,0%) i da je to rezultat prikrivene podrške Islamske zajednice BiH (15,2%). Za ispitanike starosti od 45 do 59 godina, drugi razlog praktikovanja vehabizma/selefizma je slobodan izbor pojedinca (17,4%), dok stariji od 60 godina misle da je to rezultat skrivena podrške Islamske zajednice BiH (19,4%); ($V= 45.509$, $df=18$, $p=.000$).

Baz obzira na obrazovanje, najveći broj ispitanika smatra da je vehabizam/selefizam nešto što se domaćim muslimanima nameće izvana i to misli 34,6% onih sa završenom osnovnom školom, 41,2% zanatlija, 33,8% onih koji su završili srednju školu – četvrti stepen i 41,1% visokoobrazovanih. Kao drugi razlog, ispitanici sa osnovnom školom navode slobodan izbor pojedinca da praktikuje islam kako on želi (14,1%), dok zanatlije kao drugi razlog navode prikrivenu podršku Islamske zajednice BiH (16,9%). Za ispitanike koji su završili srednju školu – 4. stepen, drugi razlog pojave vehabizma/selefizma u BiH je slobodan izbor pojedinca (21,2%), a slično razmišljaju i visokoobrazovani (19,9%); ($V= 34.935$, $df=18$, $p=.010$).

Grafikon 6

Kada govorimo o neposrednom iskustvu koje građani BiH imaju sa vehabijama/selefijama, vidimo da dvije trećine ispitanika nema nikakav kontakt sa njima (65,5%), dok ih svaki četvrti ispitanik (23,7%) ponekad sretno na ulici. Svakodnevne susrete sa vehabijama/selefijama ima 12% ispitanika, dok ih 7,4% prepoznaje među komšijama. Sa njima radi 2,8% ispitanika, a 2,6% se druži sa njima. Među ispitanicima nalazimo 3,3% onih koji među rodbinom imaju ljude koji su vehabije/selefije, a kod 1% oni su i članovi porodice.

Najveći broj Hrvata i Srba (oko 90%) nema nikakav kontakt sa vehabijama/selefijama, kao i 41% Bošnjaka; ($V= 239.397$, $df=2$, $p= .000$). Svaki treći Bošnjak kaže da vehabije/selefije ponekad sretno na ulici

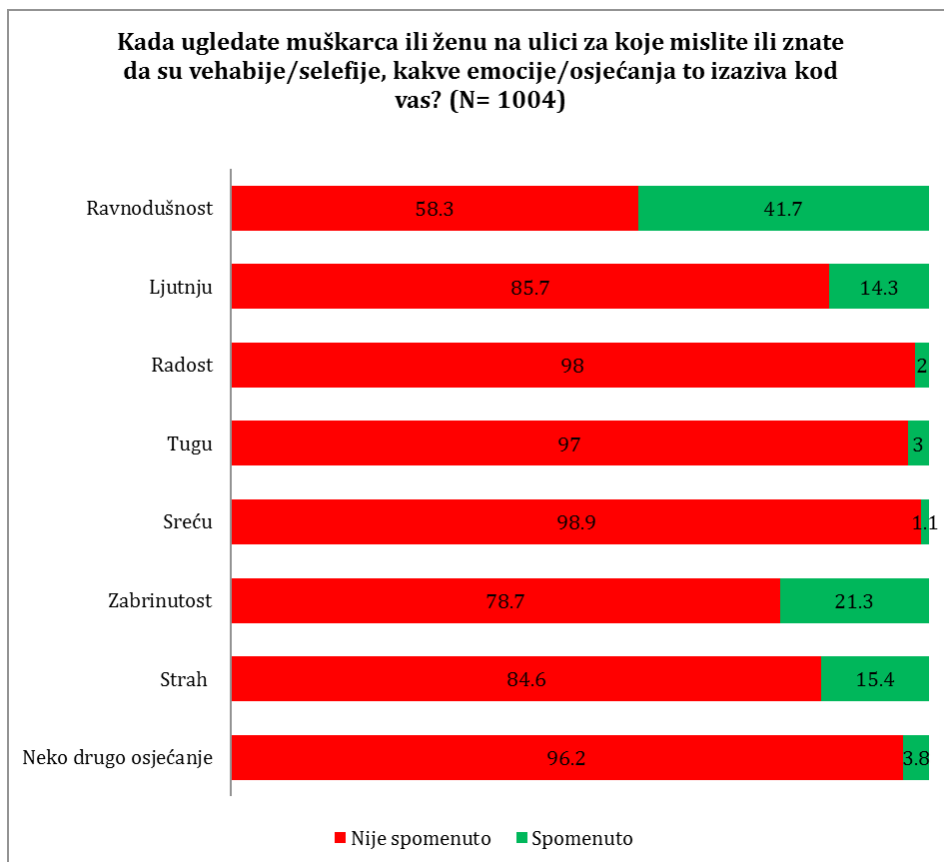
(33,3%) dok se to dešava kod 13,1% Hrvata i 11,6% Srba; ($V= 60.943$, $df=2$, $p= .000$). Svaki četvrti Bošnjak (24,0%) pripadnike ovog pokreta svakodnevno sreće na ulici, što je znatno više u odnosu na Hrvate (2,6%) i Srbe (0,6%); ($V= 112.199$, $df=2$, $p= .000$). Vehabije/selefije kao komšije ima 13,9% Bošnjaka, 2,0% Hrvata i 0,3% Srba ($V= 60.459$, $df=2$, $p= .000$), a kolege na poslu su kod 5,9% Bošnjaka i 0,3% Srba ($V= 26.145$, $df=2$, $p= .000$). Sa njima se druži 5,2% Bošnjaka i 0,3% Srba ($V= 22.858$, $df=2$, $p= .000$), dok 6,1% Bošnjaka kaže da je neko od njegove rodbine vehabija/selefija, što je slučaj i kod 0,7% Hrvata i 0,6% Srba; ($V= 22.034$, $df=2$, $p= .000$). Kod 2,2% Bošnjaka nalazimo podatak da su im članovi porodice vehabije/selefije ($V= 10.570$, $df=2$, $p= .000$).

Najmanje kontakta sa vehabijama/selelijama imaju ispitanici stariji od 60 godina (71,9%), a potom ispitanici mlađi od 29 godina (69,8%). Slijede ispitanici starosti od 30 do 44 godine (65,8%) i na kraju oni starosti od 45 do 59 godina (56,0%); ($V= 14.377$, $df=3$, $p= .002$). Među ispitanicima starosti od 45 do 59 godina nalazimo najviše komšija vehabija/selefija (10,8%), dok taj procenat kod ispitanika starosti od 18 do 44 godine iznosi oko 7% ($V= 9.618$, $df=3$, $p= .022$). Ispitanici starosti od 45 do 59 godina u 5,8% slučajeva imaju vehabiju/selefiju među članovima svoje porodice, dok je taj procent oko 3% kod ispitanika starosti između 30 i 44 godine, ali i starijim od 60 godina ($V= 9.155$, $df=3$, $p= .027$).

Sa porastom obrazovanja, raste i procenat ispitanika koji vehabije/selefije sretnu u gradu ($V= 8.466$, $df=3$, $p= .037$). Sa vehabijama/selelijama radi 3,4% ispitanika sa završenom srednjom školom 4. stepen i 4,1% ispitanika sa višim i visokim obrazovanjem ($V= 8.954$, $df=3$, $p= .030$).

Stanovnici grada (14,3%) više sreću vehabije/selefije (svakodnevno) u odnosu na stanovnike sela (9,0%); ($V= 6.788$, $df=1$, $p= .009$), i u većem procentu stanovnici grada (9,7%) imaju ovu kategoriju ljudi za komšije nego ljudi koji žive na selu (4,5%); ($V= 9.791$, $df=1$, $p= .002$).

Žene (69,7%) imaju manje kontakata sa vehabijama/selelijama u odnosu na muškarce (61,8%); ($V= 6.862$, $df=1$, $p= .009$). Muškarci se više družu sa vehabijama/selelijama u odnosu na žene ($V= 13.702$, $df=1$, $p= .000$), a među muškim ispitanicima nalazimo i više onih čiji su članovi porodice pripadnici ovog pokreta, u odnosu na žene ($V= 9.324$, $df=1$, $p= .002$).

Grafikon 7

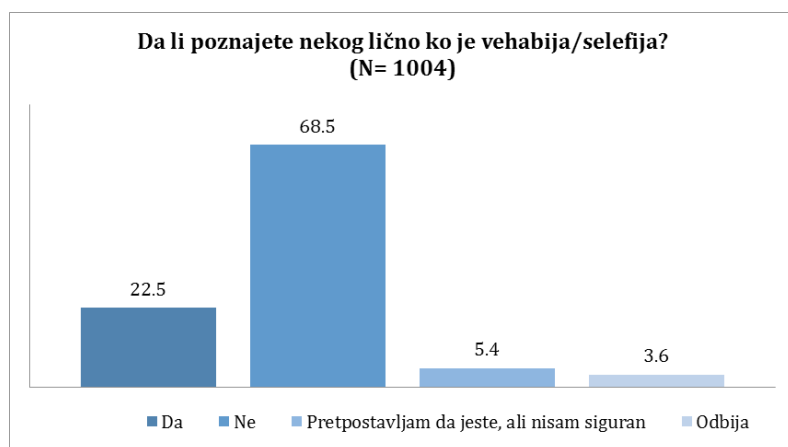
Emocija koja najčešće prati opažanje vehabija/selefija je ravnodušnost i ona je prisutna kod 41,7% ispitanika, a slijede zabrinutost (21,3%), strah (15,4%) i ljutnja (14,3%).

Među Bošnjacima nalazimo najviše ravnodušnih (59,7%) prema vehabijama/selefijama, dok je taj osjećaj prisutan kod 29,7% Srba i 10,5% Hrvata; ($V= 142.450$, $df=2$, $p= .000$). Osjećaj ljutnje je najviše prisutan kod Hrvata (22,2%), a potom kod Srba (19,0%) i Bošnjaka (9,4%); ($V= 21.909$, $df=2$, $p= .000$). Među Bošnjacima nalazimo najviše onih koji se raduju kada ugledaju vehabiju/selefiju i njih je 3,9% ($V= 16.368$, $df=2$, $p= .000$). Osjećaj tuge je najviše prisutan kod Srba (5,8%), a slijede Bošnjaci (1,5%) i Hrvati (1,3%); ($V= 13.894$, $df=2$, $p= .001$). Kada ugledaju nekoga za koga pretpostavljaju da je vehabija/selefija, osjećanje

sreće se javlja kod 2,2% Bošnjaka i 0,3% Srba; ($V= 7.952$, $df=2$, $p= .019$). Zabrinutost je najviše prisutna kod ispitanika iz reda hrvatskog naroda (34,6%), a slijede Srbi (23,2%) i Bošnjaci (15,5%); ($V= 26.291$, $df=2$, $p= .000$). Sličnu situaciju uočavamo i kod emocije straha, ona je najviše prisutna kod Hrvata (35,3%), a slijede Srbi (21,1%) i Bošnjaci (5,4%); ($V= 87.768$, $df=2$, $p= .000$).

Što su ispitanici mlađi, to su ravnodušniji prema vehabijama/selefijskim. Polovina ispitanika do 29 godina kaže da je ravnodušno kada ugleda nekoga ko liči na pripadnike ovog pokreta, dok je taj procenat kod starijih od 60 godina 32,4% ($V= 19.543$, $df=3$, $p= .000$). Osjećanje radosti je najviše prisutno kod osoba starosti od 45 do 59 godina (4,6%), dok je taj procenat veoma mali u ostalim starosnim kategorijama ($V= 11.104$, $df=3$, $p= .011$). Kada ugledaju vehabiju/selefijsku, osjećanje tuge osjeti 5% ispitanika starosti od 45 do 59 godina i 4,3% ispitanika starijih od 60 godina ($V= 8.338$, $df=3$, $p= .040$). Iako je mali broj ljudi kazao da je srećan kada ugleda vehabije/selefijske, takvih je najviše među ispitanicima starosti od 45 do 59 godina (2,9%); ($V= 10.719$, $df=3$, $p= .013$). Sa porastom godina, raste i osjećanje zabrinutosti ispitanika prilikom susreta sa vehabijama/selefijskim ($V= 18.240$, $df=3$, $p= .000$).

Kada govorimo o osjećanjima koje pojava vehabija/selefijska izaziva kod muškaraca i žena, možemo da konstatujemo da muškarci, u odnosu na žene, više osjećaju ljutnju ($V= 10.687$, $df=1$, $p= .001$), radost ($V= 11.396$, $df=1$, $p= .001$), sreću ($V= 6.517$, $df=1$, $p= .011$), dok je zabrinutost više prisutna kod žena ($V= 5.187$, $df=1$, $p= .023$), kao i strah ($V= 14.370$, $df=1$, $p= .000$).

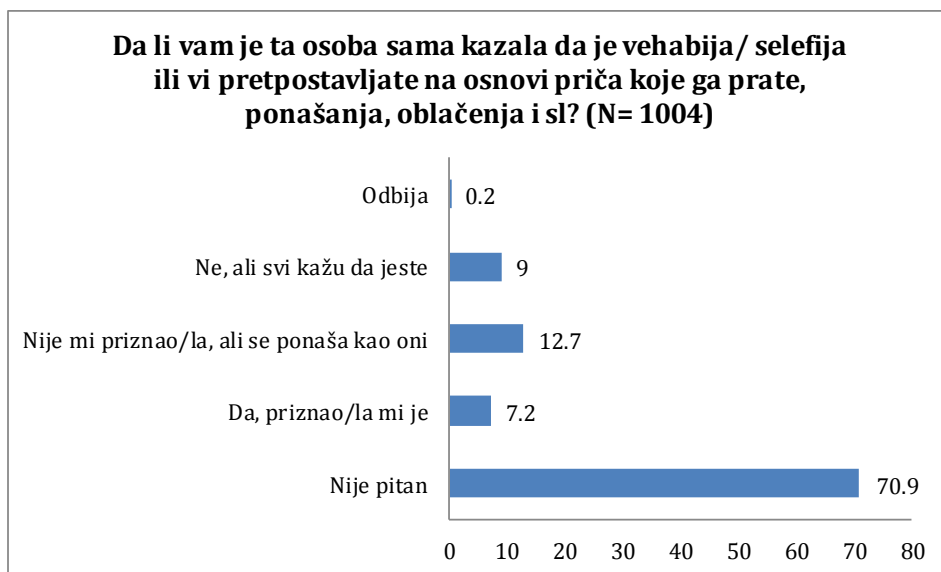
Grafikon 8

Svaki peti ispitanik (22,5%) lično poznaje vehabiju/selefiju, dok njih 68,5% ne poznaje takve osobe. Onih koji misle za neke ljude da su vehabije/selefije, ali nisu sigurni je 5,4%, dok je 3,6% odbilo da odgovori na ovo pitanje.

Sasvim očekivan, među Bošnjacima nalazimo najviše onih koji lično poznaju vehabiju/selefiju (41,0%), dok je taj procenat među Hrvatima (3,9%) i Srbima (6,4%) znatno niži ($V= 215.015$, $df=6$, $p= .000$).

Među ispitanicima koji poznaju vehabije/selefije, najviše je onih starosti između 45 i 59 godina (31,1%), a slijede ispitanici mlađi od 44 godine (oko 20%) i stariji od 60 godina (13,7%); ($V= 22.732$, $df=9$, $p= .007$).

Među muškarcima nalazimo veći procenat (26,1%) onih koji poznaju nekog vehabiju/selefiju nego među ženama (18,5%); ($V= 12.441$, $df=3$, $p= .006$).

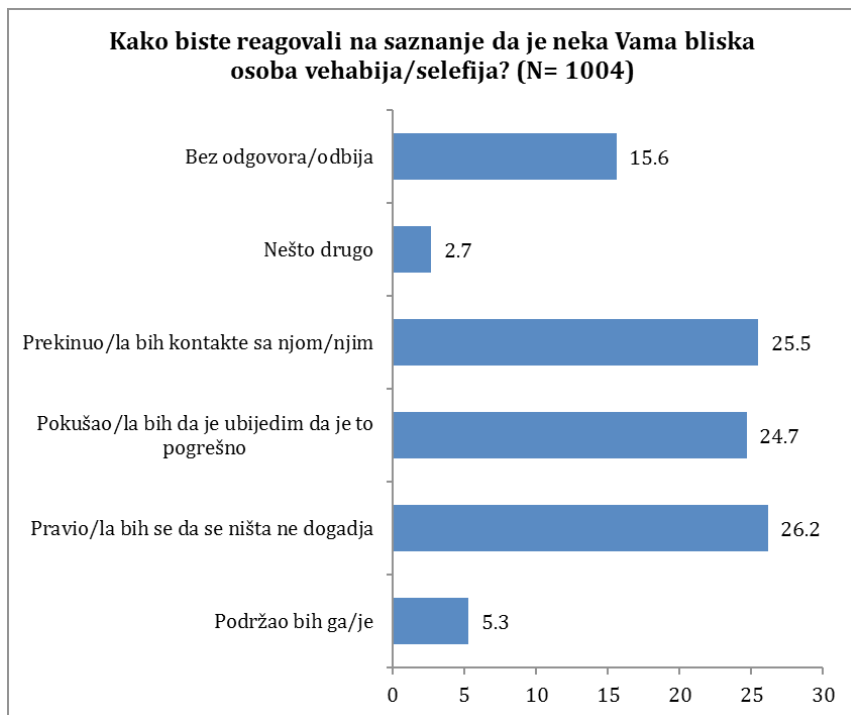

Grafikon 9

Kao što možemo da vidimo iz grafikona 9, najveći broj ispitanika svoju pretpostavku da li je neko vehabija/selefija zasniva na osnovu njihovog ponašanja (12,7%) i na pričama drugih (9,0%), dok je 7,2% tu informaciju dobilo od njih samih.

Interesanto je vidjeti da je i među Bošnjacima najveći procenat onih koji o tome da li je neko vehabija/selefija sude na osnovu njegovog ponašanja (23,5%), dok je 14,1% tu pretpostavku potvrdilo kroz razgovor sa njima. Da je neko pripadnik ove vjerske skupine, od drugih je čulo 13,1% ispitanika ($V= 217.721$, $df=8$, $p= .000$).

Kao što smo ranije vidjeli, ispitanici starosti između 45 i 59 godina najviše (u odnosu na ostale starosne grupe) poznaju nekog od vehabija/selefija i među njima nalazimo i najviše ispitanika (10,4%) koji su to priznanje dobili direktno od pripadnika te skupine. Kod ispitanika mlađih od 44 godine, taj procenat je oko 6,5%, a kod starijih od 60 godina 3,6%. Procenat ispitanika koji o tome da li je neko vehabija/selefija ili nije zaključuju na osnovu ponašanja je najveći kod ispitanika mlađih od 30 godina (15,7%) i ispitanika starosti između 45 i 59 godina (14,5%). Svaki deseti ispitanik (11,6%) starosti od 30 do 44 godine na osnovu ponašanja smatra/zaključuje da je neko vehabija/selefija ($V= 21.153$, $df=12$, $p= .048$).

Grafikon 10

Na osnovu odgovorane na pitanje „Kako biste reagovali na saznanje da je neka Vama bliska osoba vehabija/selefija?“, uočavamo da je veoma podijeljeno mišljenje ispitanika. Podjednak je procenat onih koji bi to prihvatili i ne bi reagovali, onih koji bi ubjeđivali blisku osobu da je to pogrešna odluka i onih koji bi prekinuli sve kontakte sa tom osobom (oko 25%).

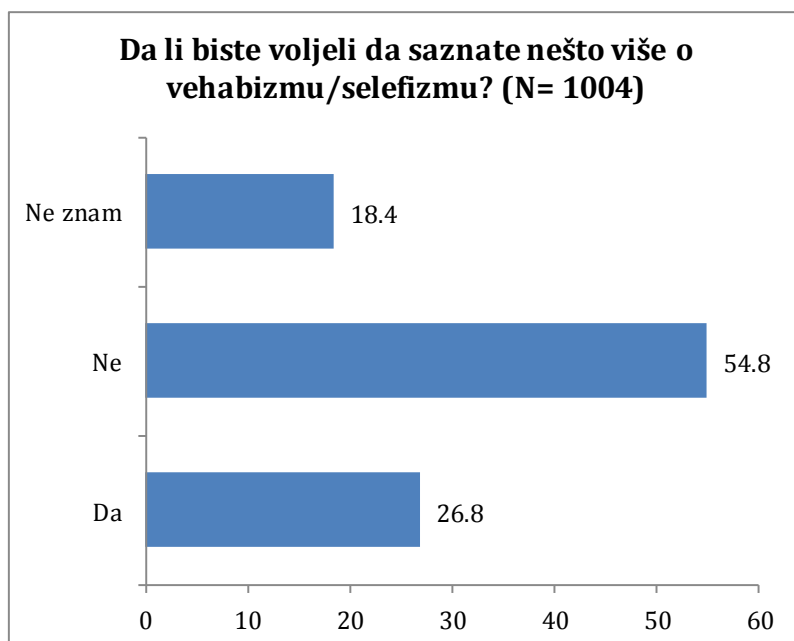
S obzirom na etničku pripadnost ispitanika, na osnovu nje u velikoj mjeri zavisi i njihovo ponašanje u slučaju da njima bliska osoba postane vehabija/selefija. Svaki treći Bošnjak (34,2%) bi se pravio da to ne primjećuje, dok bi svaki četvrti (25,3%) pokušao da tu osobu ubijedi da je to pogrešno. Svaki deseti Bošnjak bi odmah prekinuo kontakte sa tom osobom (11,5%), dok bi ga u toj odluci podržalo 10,5%. Među Hrvatima dominiraju oni koji bi odmah prekinuli sve kontakte (45,8%), dok bi njih 32,0% pokušalo da ga odvrate od toga. Svaki treći Srbin (36,4%) odmah bi prekinuo svaki kontakt sa osobama za koje posumnja da su vehabije/selefije, svaki peti (21,1%) bi pokušao da mu objasni da je to pogrešno (21,1%), a 25,4% bi se pravilo da se ništa nije dogodilo ($V= 160.031$, $df=10$, $p= .000$).

U slučaju da saznaju da je osoba njima bliska postala vehabija/selefija, podržalo bi je 3,6% ispitanika mlađih od 29 godina, 5,7% ispitanika starosti od 30 do 44 godina i 7,9% ispitanika od 45 do 59 godina. Među ispitanicima starijim od 60 godina nalazimo 3,6% onih koji bi podržali ovaj izbor. Sa porastom godina, smanjuje se procenat ispitanika koji bi se pravili da se ništa ne dešava, a raste procenat onih koji bi sa njima prekinuli kontakte. S obzirom na starost, među ispitanicima je približno jednak procenat onih koji bi pokušali da ubijede vehabije/selefije da je to pogrešno ($V= 64.082$, $df=15$, $p= .000$).

Možemo reći da s obzirom na obrazovanje ispitanika postoji razlika u odnosu prema mogućnosti da je njima bliska osoba postala vehabija/selefija. Ispitanici sa završenom osnovnom školom bi u najvećem procentu (28,2%) prekinuli kontakte sa tom osobom, dok bi svaki četvrti ispitanik (24,4%) pokušao da ukaže osobi da je to pogrešan izbor. Svaki peti ispitanik (21,8%) sa završenom osnovnom školom u takvoj situaciji bi se pravio da se ništa nije dogodilo, dok bi 5,1% podržalo tu odluku. Slično razmišljaju i zanatlije, ali se procenti donekle razlikuju.

Svaki treći zanatlija (36,5%) bi prekinuo kontakte, svaki četvrti (24,3%) bi ubjeđivao vehabiju/selefiju da je to pogrešno, dok bi se svaki peti (19,6%) pravio da se ništa ne događa. Među ispitanicima sa završenom srednjom školom 4. stepen je najviše onih koji bi se pravili da se ništa ne dešava (30,4%), dok je podjednak procenat (oko 23%) onih koji bi odmah prekinuli kontakte sa vehabijama/selefijama ili bi im pokušali objasniti da je to pogrešno. Kada se radi o ispitanicima sa višim i visokim obrazovanjem, možemo reći da bi oni podjednako koristili sve tri dominantne strategije: izbjegavanje, ubjeđivanje i kao da se ništa nije dogodilo ($V= 26.460$, $df=15$, $p= .033$).

Kada bi saznali da je neka njima bliska osoba vehabija/selefija, 27,0% muškaraca bi se pravilo da se ništa ne događa, 25,3% bi prekinuo kontakte sa njom, 22,9% bi pokušalo da joj objasni da je to pogrešno, a 7,9% bi je podržalo u toj odluci. Među ženama imamo skoro podjednak procenat onih koje bi se pravile da se ništa ne dešava (25,3%), koje bi ga ubjeđivale da je to pogrešno (26,7%), dok bi 25,7% prekinule kontakte sa tom osobom (25,7%). Prihvatanje vehabizma/selefizma od strane bliske osobe je uočeno kod 2,3% žena ($V= 18.196$, $df=5$, $p= .003$).

Grafikon 11

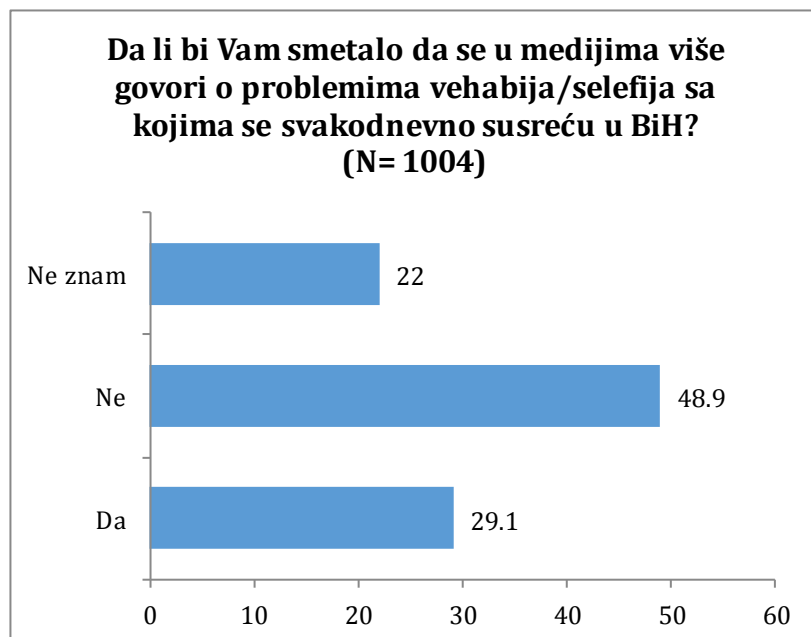
Svaki peti ispitanik (26,8%) bi volio da sazna nešto više o vehabizmu/selefizmu, dok 54,8% ispitanih građana nema potrebu za tim. Ipak, svaki peti ispitanik (18,4%) na ovo pitanje je odgovorio „ne znam“.

Interesantno je da bi pripadnici sve tri etničke grupe u BiH, skoro podjednako, voljeli da saznaju nešto više o vehabizmu/selefizmu, i Srbi (29,4%), i Bošnjaci (28,5%) i Hrvati (22,2%) ($V= 29.929$, $df=4$, $p= .000$).

O vehabizmu/selefizmu bi najviše voljeli da saznaju ispitanici starosti od 45 do 59 godina (36,5%), a potom ispitanici starosti od 30 do 44 godine (26,5%) i stariji od 60 godina (24,5%). Najmanje zainteresovanih nalazimo kod ispitanika mlađih od 29 godina (20,3%); ($V= 18.425$, $df=6$, $p= .005$).

Kod stanovnika grada (29,2%) postoji veća želja da saznaju nešto više o vehabizmu/selefizmu nego kod stanovnika sela (23,8%), ali i veće nedoumice ($V= 9.141$, $df=2$, $p= .010$).

Među muškarcima (30,8%) nalazimo više onih koji bi voljeli da saznaju nešto više o vehabizmu/selefizmu nego među ženama (22,3%), ($V= 14.992$, $df=2$, $p= .001$).

Grafikon 12

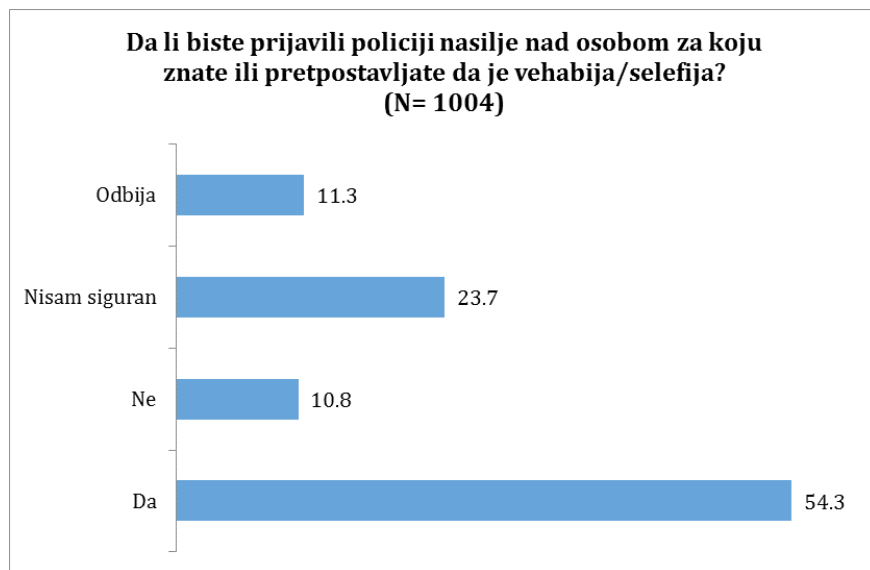
Da mediji treba da govore više o problemima vehabija/selefija sa kojima se svakodnevno susreću u BiH, smatra 48,9% ispitanika, dok 29,1% misli da o tome ne treba da se govori više. Svaki peti ispitanik (22%) na ovo pitanje je odgovorio „ne znam“.

Da se više priča o problemima sa kojima se svakodnevno susreću vehabije/selefije ne bi smetalo polovini ispitanih Srba (52,0%), polovini Bošnjaka (50,5%) i 37,9% Hrvata. Ipak, to bi smetalo svakom trećem Srbinu (34,9%), te 27,2% Bošnjaka i 19,0% Hrvata ($V= 41.213$, $df=4$, $p= .000$).

Da se o svakodnevnim problemima vehabija/selefija govori u medijima najviše bi smetalo ispitanicima sa završenom osnovnom školom (39,7%) i visokoobrazovanim (32,0%), dok je taj procenat kod ispitanika sa srednjom školom oko 26% ($V= 17.225$, $df=6$, $p= .008$).

Stanovnicima sela (33,0%) bi više smetalo da se više govori o svakodnevnim problemima vehabija/selefija nego stanovnicima grada (26,0%); ($V= 6.231$, $df=2$, $p= .044$).

Među muškarcima nalazimo 52,2% onih kojima ne bi smetalo da se u medijima više govori o problemima vehabija/selefija sa kojima se svakodnevno susreću, za razliku od 45,3% žena. Ipak, svaka četvrta žena (26,5%) nije sigurna kako bi odgovorila na ovo pitanje, u odnosu na 18,0% muškaraca ($V= 11.027$, $df=2$, $p= .004$).

Grafikon 13

Nasilje nad vebacijama/seleficijama policiji bi prijavilo (54,3%) ispitanika, 10,8% to ne bi učinilo, dok svaki četvrti ispitanik nije siguran kako bi se ponašao u tom trenutku (23,7%).

Nasilje nad vebacijama/seleficijama bi prijavilo 76,0% Bošnjaka, 41,8% Hrvata i 29,1% Srba. Među onima koji to ne bi prijavili najviše je Srba (24,2%), a slijede Hrvati (7,8%) i Bošnjaci (2,4%); ($V= 217.706$, $df=6$, $p= .000$).

Kod stanovnika grada (61,3%) nalazimo veću spremnost da prijave nasilje nad vebacijama/seleficijama policiji nego kod stanovnika sela (45,5%); ($V= 26.960$, $df=3$, $p= .000$).

2. Stereotipi o seleficijama

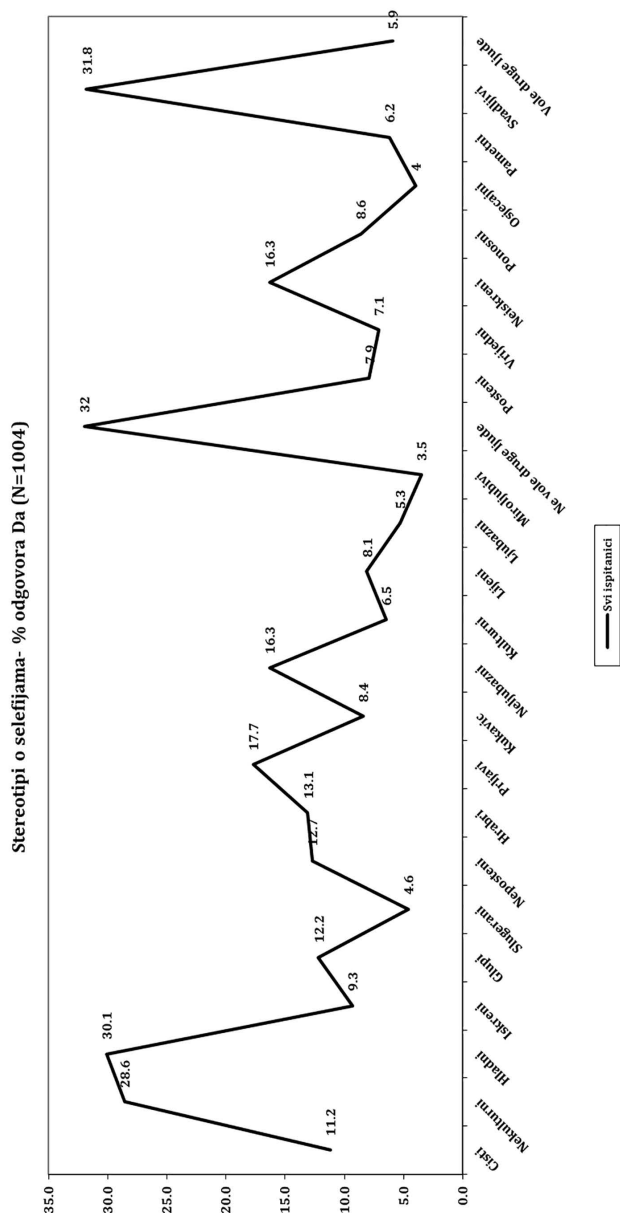
U grafikonu 14, možemo da vidimo odgovore svih ispitanika i sasvim je jasno da među građanima BiH dominiraju negativni stereotipi prema vebacijama/seleficijama. Njih najčešće opisuju kao nekoga ko ne voli druge ljude (32,0%), svadljive (31,8%), hladne (30,1%), nekulturne (28,6%), prljave (17,7%), neljubazne (16,3%) i neiskrene (16,3%). Iako smo među ponuđenim stereotipima imali podjednak broj pozitivnih i negativnih stereotipa, vidimo da među građanima ove zemlje preovladavaju negativni. Imajući to u vidu, uradili smo analizu stereotipa po etničkoj pripadnosti ispitanika, jer smo željeli da vidimo da li se Bošnjaci, Hrvati i Srbi razlikuju u percepciji vebacija/selefija.

U tabeli 31 i grafikonu 15 vidimo da se Hrvati, Bošnjaci i Srbi međusobno razlikuju u percepciji vebacija/selefija na skoro svim ponuđenim osobinama.

Hrvati ovu grupu ljudi opaža kao svadljive (51,6%), da ne vole druge ljude (45,8%), prljave (37,9%), nekulturne (32,7%), hladne (32,7%), nepoštene (32,0%) i neiskrene (25,5%). Kao što vidimo, među Hrvatima dominiraju negativni stereotipi – bez ijedne pozitivne osobine.

Bošnjaci vebacije/selefije opažaju kao svadljive (30,1%), hrabre (24,8%), čiste (22,2%), ne vole druge ljude (20,9%), nekulturne (16,8%), poštene (15,9%) i ponosne (15,7%). Očigledno je da Bošnjaci na vebacije/selefije ne gledaju crno-bijelo – s jedne strane, oni se opažaju kao neko ko svojim ponašanjem odbija druge ljude od sebe, a s druge strane – možemo reći da imaju neke osobine koje se veoma cijene u našem društvu.

Mađu Srbima je najviše onih koji vehabije/selefije opisuju kao ne-kulturne (44,6%), ne vole druge ljude (39,1%), hladne (37,6%), svadljive (25,4%), neiskrene (23,2%) i prljave (16,5%). Slično Hrvatima, i Srbi prema vehabijama/selefijskima gaje negativne stereotipe, ali su oni manje izraženi u odnosu na Hrvate.

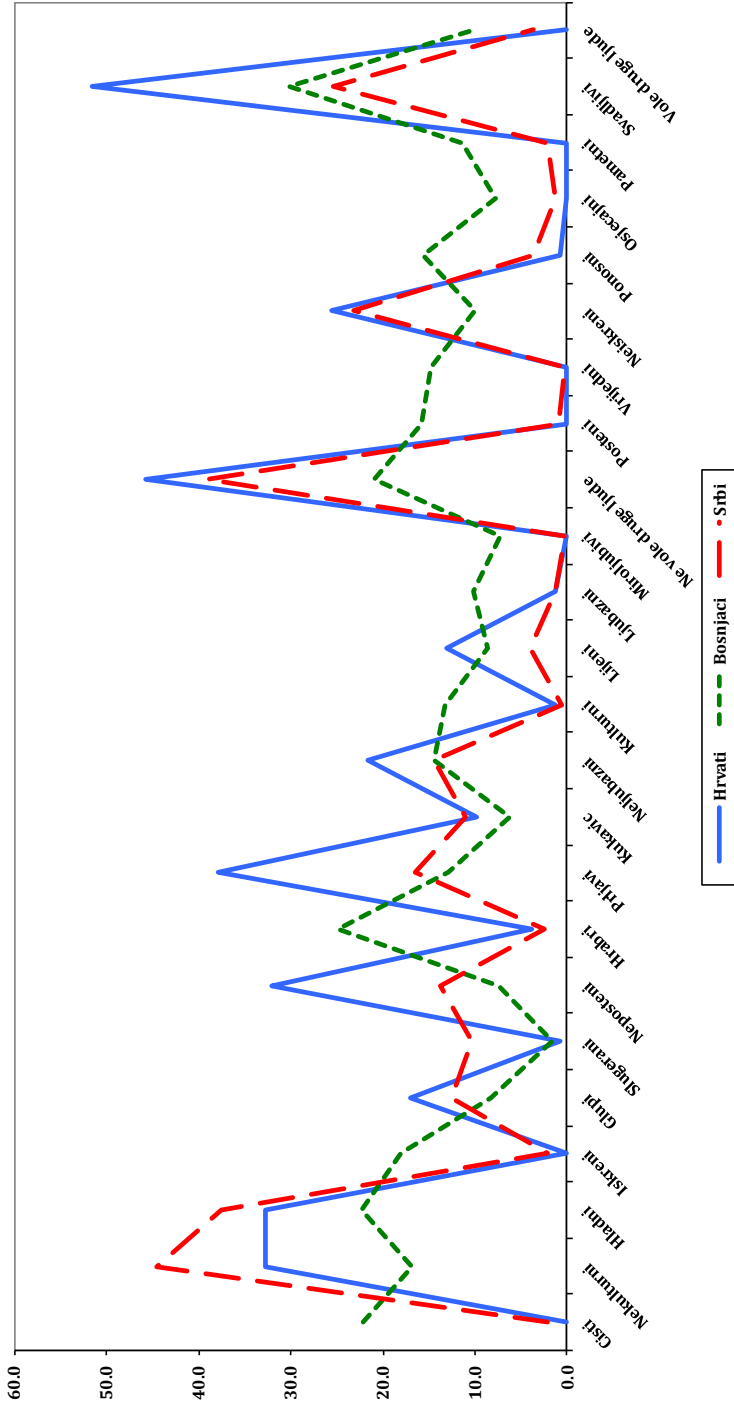

Grafikon 14

Tabela 31. Stereotipi o selefijama- % odgovora Da (po etničkoj pripadnosti)

	Hrvati	Bosnjaci	Srbi	V	df	p
Čisti	0,0%	22.2%	2.10%	99.055	2	.000
Nekulturni	32.7%	16.8%	44.6%	73.096	2	.000
Hladni	32.7%	22.4%	37.6%	22.139	2	.000
Iskreni	0,0%	18.1%	2.1%	75.379	2	.000
Glupi	17,0%	8.3%	12.5%	9.704	2	0.008
Slugerani	0.7%	1.7%	10.4%	39.18	2	.000
Nepošteni	32.0%	7.4%	13.8%	59.08	2	.000
Hrabri	3.9%	24.8%	2.4%	95.949	2	.000
Prljavi	37.9%	12.9%	16.5%	49.331	2	.000
Kukavice	9.8%	6.3%	11.0%	5.779	2	.056
Neljubazni	21.6%	14.4%	14.4%	5.045	2	0.08
Kulturni	1.3%	13.3%	0.6%	56.583	2	.000
Lijeni	13.1%	8.7%	4.0%	13.136	2	.001
Ljubazni	1.3%	10.2%	1.2%	35.605	2	.000
Miroljubivi	0,0%	7.2%	0.3%	32.796	2	.000
Ne vole druge ljude	45.8%	20.9%	39.1%	47.229	2	.000
Pošteni	0.0%	15.9%	0.9%	73.754	2	.000
Vrijedni	0.0%	14.8%	0.3%	73.541	2	.000
Neiskreni	25.5%	10.0%	23.2%	32.450	2	.000
Ponosni	0.7%	15.7%	3.7%	49.153	2	.000
Osjećajni	0,0%	7.8%	1.2%	28.651	2	.000
Pametni	0,0%	11.3%	2.1%	39.633	2	.000
Svadljivi	51.6%	30.1%	25.4%	34.504	2	.000
Vole druge ljude	0,0%	10.0%	3.7%	25.329	2	.000

Stereotipi Hrvata, Bošnjaka i Srba o selefijama- % odgovora Da (N= 934)

Grafikon 15

3. Dogmatizam, makijavelizam, lokus kontrole

Kao što smo ranije napomenuli, u okviru našeg istraživanja mjerili smo i varijable dogmatizam, makijavelizam i lokus kontrole i sada ćemo prikazati njihove prosječne vrijednosti i odstupanja tih vrijednosti od teorijske sredine skale.

Tabela 32. Prosječne vrijednosti građana BiH na skalama dogmatizam, makijavelizam i lokus kontrole u odnosu na teorijsku sredinu skale

	N	M	SD	SEM
Dogmatizam	1004	3.2491	.92150	.02908
Makijavelizam	1004	2.3450	.78011	.02462
Lokus kontrole	1004	3.0369	.87442	.02760

Tabela 32.1. One-Sample Test

	Test vrijednost = 3		
	t	df	p
Dogmatizam	8.566	1003	.000
Makijavelizam	-26.605	1003	.000
Lokus kontrole	1.335	1003	.182

Iz tabele 32.1, možemo da vidimo da postoji statistički značajna razlika između dobijenih prosjeka kod stanovnika BiH na skalama dogmatizam ($p = .000$) i makijavelizam ($p = .000$) u odnosu na teorijsku sredinu skale (3).

Kod građana nalazimo povišen dogmatizam (3,24) i nizak makijavelizam (2,34).

4. HEXACO inventar ličnosti

Sada ćemo prikazati prosječne vrijednosti dobijene na HEXACO inventaru ličnosti i odstupanja tih vrijednosti od teorijske sredine skale.

Tabela 33. Prosječne vrijednosti građana BiH na HEXACO inventaru ličnosti u odnosu na teorijsku sredinu skale

	N	M	SD	SEM
Iskrenost i skromnost	1004	2.5593	.74886	.02363
Emocionalnost	1004	1.8952	.63262	.01997
Ekstraverzija	1004	2.7946	.70495	.02225
Prijatnost	1004	2.0553	.61880	.01953
Savjesnost	1004	2.3130	.72637	.02292
Otvorenost ka iskustvima	1004	2.0152	.80607	.02544

Tabela 33.1. One-Sample Test

	Test vrijednost = 2		
	t	df	p
Iskrenost i skromnost	23.664	1003	.000
Emocionalnost	-5.251	1003	.000
Ekstraverzija	35.714	1003	.000
Prijatnost	2.831	1003	.005
Savjesnost	13.654	1003	.000
Otvorenost ka iskustvima	.597	1003	.551

Iz tabele 33.1, možemo da vidimo da postoji statistički značajna razlika između dobijenih prosjeka kod selefija na skalama ekstraverzija ($p = .000$), iskrenost i skromnost ($p = .000$), emocionalnost ($p = .000$), prijatnost ($p = .005$) i savjesnost ($p = .000$), u odnosu na teorijsku sredinu skale (2).

Kod građana nalazimo povišene vrijednosti na skalama ekstraverzija (2,79), iskrenost i skromnost (2,55) savjesnost (2,31) i prijatnost (2,05), dok je na skali emocionalnost (1,89) taj skor niži od očekivanog.

5. Stavovi građana BiH prema vehabijama/ selefijama – faktorska analiza

Prije nego što krenemo sa analizom dobijenih podataka, da bismo što bolje razumjeli prirodu pojava koje mjerimo, moraćemo se upoznati sa načinima na koje ih mjerimo. U faktorskoj analizi skale stavova prema vehabijama/selefijama smo se koristili varimax rotacijom koja je grupisala ponuđene tvrdnje u tri faktora koji objašnjavaju 63,7% varijanse. Prvi faktor: 44,7%, drugi faktor: 10,2%, treći faktor: 8,8%. U tabeli 34.1 su prikazane korelacije stavki skale sa svakim od faktora veće od 0.3.

Tabela 34. Procenati objašnjene varijanse faktorima

Faktori	Karakteristične vrijednosti		
	Total	% varijanse	% kumulativne varijanse
1	5.815	44.733	44.733
2	1.328	10.218	54.951
3	1.142	8.788	63.739

Prvi faktor među stavovima prema vehabijama/selefijama koje građani BiH i prihvataju i preferiraju može se uslovno nazvati **radikalni antiselefizam**, jer je najviše zasićen tvrdnjama: „Vehabije/selefije u BiH treba zabraniti“ (0,79), „IZ treba da radi na suzbijanju vehabizma/selefizma“ (0,73), „Vehabije/selefije treba protjerati iz BiH“ (0,71), „Vehabije/selefije moralno uništavaju naš narod“ (0,56), „Vehabizam/selefizam je grijeh u Božjim očima“ (0,51), „Vehabije/selefije su ugrožena grupa u BiH i treba im pomoći da se integrišu u društvo“ (-0,36), „Verbalno nasilje nad vehabijama/selefijama je opravdano“ (0,33), „Vehabije/selefije imaju pravo da slobodno i javno izražavaju svoja vjerska ubjedjenja“ (-0,30) i „Neulaskom u EU porašće broj vehabija u BiH“ (-0,35).

Drugi faktor se može nazvati **pravo na selefizam**, jer su u njemu dominantni: „Prava vehabija/selefija se moraju garantovati bez obzira na to šta mi mislili o njima” (0,74), „Vehabije/selefije imaju pravo da slobodno i javno izražavaju svoja vjerska ubjedenja” (0,64), „Trebalo bi da postoje mjesta koja su javna i dostupna za druženje vehabija/selefija” (0,58), „Vehabije/selefije su ugrožena grupa u BiH i treba im pomoći da se integrišu u društvo” (0,54), „Vehabije/selefije su dobri radnici” (0,43), „Vehabije/selefije moralno uništavaju naš narod” (0,35) i „Vehabije/selefije u BiH treba zabraniti” (0,34).

Treći faktor smo nazvali **animozitet prema selefijama** jer se kod njega ističu: „Verbalno nasilje nad vehabijama/selefijama je opravdano” (0,72), „Fizičko nasilje nad vehabijama/selefijama je neopravdano” (0,54), „Vehabije/selefije imaju pravo da slobodno i javno izražavaju svoja vjerska ubjedenja” (0,38), „Vehabije/selefije su dobri radnici” (0,34), „Prava vehabija/selefija se moraju garantovati bez obzira na to šta mi mislili o njima” (0,33), „Vehabije/selefije treba protjerati iz BiH” (0,32) i „Vehabije/selefije moralno uništavaju naš narod” (0,31).

Tabela 34.1. Faktorska matrica

	Faktorska zasićenja		
	1	2	3
Vehabije/selefije moralno uništavaju naš narod	.568	.353	.318
Vehabije/selefije imaju pravo da slobodno i javno izražavaju svoja vjerska ubjedenja	.300	.647	.381
Vehabizam/selefizam je grijeh u Božjim očima	.516		
Prava vehabija/selefija se moraju garantovati bez obzira na to šta mi mislili o njima		.747	.337
Verbalno nasilje nad vehabijama/selefijama je opravdano	.333		.721
Vehabije/selefije su dobri radnici		.437	.349
Neulaskom u EU porašće broj vehabija u BiH	-.359		
IZ treba da radi na suzbijanju vehabizma/selefizma	.734		

Vehabije/selefije su ugrožena grupa u BiH i treba im pomoći da se integrišu u društvo	.369	.546	
Vehabije/selefije treba protjerati iz BiH	.713		.328
Fizičko nasilje nad vehabijama/selefijama je neopravdano			.546
Vehabije/selefije u BiH treba zabraniti	.790	.345	
Treba da postoje mjesta koja su javna i dostupna za druženje vehabija/selefija		.588	

6. Razlike između građana BiH s obzirom na varijable radikalni antiselefizam, pravo na selefizam i animozitet prema selefizmu

Sada ćemo vidjeti da li postoji statistički značajna razlika među građanima BiH po mjestu stanovanja, godinama starosti, obrazovanju i etničkoj pripadnosti na varijablama radikalni antiselefizam, pravo na selefizam i animozitet prema selefijama. Zbog interpretacije rezultata, važno je naglasiti da viši skor na skali označava i tolerantnije stavove prema vehabijama/selefijama.

Tabela 35. Razlika između građana BiH s obzirom na njihovo mjesto stanovanja na varijablama radikalni antiselefizam, pravo na selefizam i animozitet prema selefizmu

		N	M	SD	SEM	t	df	p
Radikalni antiselefizam	Grad	558	-.0462303	.83127283	.03519059	-1.828	1002	.068
	Selo	446	.0578397	.97154189	.04600384			
Pravo na selefizam	Grad	558	.0409362	.85623586	.03624735	1.685	1002	.092
	Selo	446	-.0512162	.86658801	.04103413			
Animozitet prema selefizmu	Grad	558	.1045875	.77181202	.03267341	4.559	1002	.000
	Selo	446	-.1308516	.86194177	.04081413			

S obziroma na mjesto stanovanja ispitanika, možemo da vidimo da postoji statistički značajna razlika na varijabli animozitet prema selefizmu, gdje je taj animozitet prisutniji kod stanovnika sela, u odnosu na stanovnike grada.

Iz tabele 36, vidimo da postoji statistički značajna razlika između građana BiH različite starosne dobi kod varijabli radikalni antiselefizam, pravo na selefizam i animozitet prema selefijama.

Tabela 36. Razlika između građana BiH s obzirom na njihovu starost na varijablama radikalni antiselefizam, pravo na selefizam i animozitet prema selefizmu

		N	M	SD	SE	Kruskal-Wallis Test
Radikalni antiselefizam	Od 18 do 29 godina	281	.1604706	.91205959	.05440891	.000
	Od 30 do 44 godine	336	-.0344433	.89632423	.04889850	
	Od 45 do 59 godina	241	.0038635	.88792247	.05719611	
	60 i više godina	139	-.2327185	.84391714	.07158012	
Pravo na selefizam	Od 18 do 29 godina	281	.0245050	.82419721	.04916748	.012
	Od 30 do 44 godine	336	-.0015208	.85330302	.04655150	
	Od 45 do 59 godina	241	.0891442	.90640314	.05838656	
	60 i više godina	139	-.2222612	.84881971	.07199595	
Animozitet prema selefizmu	Od 18 do 29 godina	997	-.0030448	.86176761	.02729245	.026
	Od 30 do 44 godine	281	.0324523	.80839494	.04822480	
	Od 45 do 59 godina	336	.0474794	.81963424	.04471471	
	60 i više godina	241	-.0120857	.82825793	.05335278	

Radikalni antiselefizam je najviše prisutan kod ispitanika starijih od 60 godina i onih starosti između 30 i 44 godine, a najmanje kod ispitanika starosti od 45 do 59 godina i mlađih od 29 godina. Pravo na sele-

fizam je najmanje izraženo kod ispitanika starijih od 60 godina i onih starosti od 30 do 44 godine, a najviše kod građana mlađih od 29 godina i ispitanika starosti od 45 do 59 godina. Animozitet prema selefijama je najviše prisutan kod ispitanika starijih od 60 i mlađih od 29 godina, dok je to manje prisutno kod ispitanika starosti između 30 i 44 godine.

Kada govorimo o radikalnom antiselefizmu, tabela 36.1, vidimo da se ispitanici mlađi od 29 godina značajno razlikuju od ispitanika iz ostale tri starosne kategorije. Takođe, postoje i razlike između ispitanika starijih od 60 godina i ispitanika starosti od 30 do 44 godine i od 45 do 59 godina. Na varijabli animozitet prema selefijama, ispitanici stariji od 60 godina se značajno razlikuju od ispitanika starosti od 30 do 44 godine i mlađih od 29 godina.

Tabela 36.1. LSD

			MD	SE	p
Radikalni antiselefizam	Od 18 do 29 godina	Od 30 do 44 godine	.19491394	.07208369	.007
		Od 45 do 59 godina	.15660712	.07828721	.046
		60 i više godina	.39318914	.09246584	.000
	Od 30 do 44 godine	60 i više godina	.19827521	.08992635	.028
	Od 45 do 59 godina	60 i više godina	.23658202	.09497146	.013
Pravo na selefizam	Od 18 do 29 godina	60 i više godina	.24676617	.08895455	.006
	Od 30 do 44 godine	60 i više godina	.22074034	.08651150	.011
	Od 45 do 59 godina	60 i više godina	.31140543	.09136502	.001
Animozitet prema selefijama	Od 18 do 29 godina	60 i više godina	.19720874	.08504581	.021
	Od 30 do 44 godine	60 i više godina	.21223582	.08271011	.010

Iz table 37, vidimo da postoji statistički značajna razlika između građana BiH različitog obrazovanja kod varijabli radikalni antiselefizam i animozitet prema selefizmu.

Tabela 37. Razlika između građana BiH s obzirom na njihovo obrazovanje na varijablama radikalni antiselefizam, pravo na selefizam i animozitet prema selefizmu

		N	M	SD	SE	Kruskal-Wallis Test
Radikalni antiselefizam	Osnovna škola	78	-.0586203	.91369141	.10345518	.032
	Zanat	148	-.1974328	.75449785	.06201934	
	Srednja škola 4. stepen	438	.0661317	.92994028	.04443427	
	Viša i visoka škola	316	.0102678	.91183071	.05129448	
Pravo na selefizam	Osnovna škola	78	-.0795388	.89940638	.10183772	.78
	Zanat	148	-.0345804	.80576650	.06623360	
	Srednja škola 4. stepen	438	-.0064028	.86414597	.04129049	
	Viša i visoka škola	316	.0374280	.87380195	.04915520	
Animozitet prema selefizmu	Osnovna škola	78	-.1388561	.83684500	.09475404	.002
	Zanat	148	-.1625351	.85745216	.07048213	
	Srednja škola 4. stepen	438	-.0268155	.82864386	.03959414	
	Viša i visoka škola	316	.1367629	.76710493	.04315302	

Među građanima BiH, radikalni antiselefizam je najmanje prisutan kod ispitanika sa završenom srednjom školom četvrti stepen i među visokoobrazovanim, a znatno više kod građana sa završenom osnovnom školom i među zanatlijama. Animositet prema selefizmu je najviše prisutan kod građana sa završenim zanatom, potom osnovnom školom i srednjom školom četvrtog stepena, a najmanje kod visokoobrazovanih ispitanika.

Tabela 37.1 LSD

			MD	SE	p
Radikalni antiselefi-zam	Zanat	Srednja škola 4. stepen	-.26356447	.08541974	.002
		Viša i visoka škola	-.20770057	.08948741	.020
Animozitet prema selefijama	Osnovna škola	Zanat	-.27561906	.10297427	.008
	Zanat	Osnovna škola	-.29929800	.08112525	.000
	Srednja škola 4. stepen	Osnovna škola	-.16357842	.06011413	.007

Ispitanici koji imaju završen zanat pokazuju značajne razlike na varijabli radikalni selefizam u odnosu na ispitanike sa završenom srednjom školom četvrtog stepena i u odnosu na visokoobrazovane. S druge strane, na varijabli animozitet prema selefizmu, visokoobrazovani se razlikuju u odnosu na ostale tri obrazovne kategorije.

Tabela 38. Razlika između građana BiH s obzirom na njihovu etničku pripadnost na varijablama radikalni antiselefizam, pravo na selefizam i animozitet prema selefizmu

		N	M	SD	SE	Kruskal-Wallis Test
Radikalni antiselefi-zam	Hrvati	153	-.4833311	.67905387	.05489825	.000
	Bosnjaci	459	.2764670	.81401458	.03799495	
	Srbi	327	-.1840355	.98486964	.05446342	
Pravo na selefizam	Hrvati	153	-.5002455	.72212427	.05838029	.000
	Bosnjaci	459	.2688392	.79286970	.03700799	
	Srbi	327	-.1677193	.90034274	.04978907	
Animozitet prema selefizmu	Hrvati	153	.0269919	.77684495	.06280419	.000
	Bosnjaci	459	.2908887	.67575845	.03154170	
	Srbi	327	-.4186026	.88371749	.04886969	

Postoji statistički značajna razlika, tabela 38, između građana različite etničke pripadnosti u BiH kod varijabli radikalni antiselefizam, pravo na selefizam i animozitet prema selefizmu.

Radikalni antiselefizam je najprisutniji kod Hrvata, nešto manje kod Srba, a najmanje kod Bošnjaka. Pravo na selefizam najviše osporavaju Hrvati, potom Srbi, dok su Bošnjaci najtolerantniji. Animizitet prema selefijama je najviše izražen kod Srba, potom kod Hrvata i najmanje kod Bošnjaka.

Kada govorimo o radikalnom aniselefizmu, Bošnjaci se značajno razlikuju od Hrvata i Srba, ali je razlika primjetna i između Hrvata i Srba. Kod varijable pravo na selefizam, nalazimo razlike između Bošnjaka i druga dva naroda, kao i između Hrvata i Srba. Što se tiče animoziteta prema selefijama – tu se Hrvati značajno razlikuju od Srba i Bošnjaka, ali nalazimo razliku i između Srba i Bošnjaka.

Tabela 38.1. LSD

			MD	SE	p
Radikalni antiselefizam	Hrvati	Bošnjaci	-.75979815	.08013840	.000
		Srbi	-.29929559	.08408490	.000
	Bošnjaci	Srbi	.46050256	.06212238	.000
Pravo na selefizam	Hrvati	Bošnjaci	-.76908468	.07667475	.000
		Srbi	-.33252619	.08045069	.000
	Bošnjaci	Srbi	.43655849	.05943740	.000
Animizitet prema selefijama	Hrvati	Bošnjaci	-.26389683	.07191427	.000
		Srbi	.44559447	.07545577	.000
	Bošnjaci	Srbi	.70949129	.05574712	.000

7. Korelacija prosječnih vrijednosti varijabli dogmatizam, makijavelizam, lokus kontrole, HEXACO inventara ličnosti, radikalnog antiselefizma, prava na selefizam i animoziteta prema selefizmu

Dobijene korelacije (tabela 39) na građanima BiH pokazuju da sa porastom dogmatizma slabo ali značajno rastu makijavelizam ($r = .319$) i

lokus kontrole ($r = .342$). Takođe, sa porastom dogmatizma veoma slabo raste i ekstravertnost ($r = .234$), savjesnost ($r = .207$) i otvorenost ka iskustvima ($r = .133$), a smanjuje se animozitet prema selefijama ($r = .086$) i negativna korelacija sa varijablom radikalni antiselefizam ($r = -.196$). Sa porastom makijavelizma slabo raste spoljašnji lokus kontrole ($r = .297$), ali opadaju iskrenost i skromnost ($r = -.235$). Makijavelizam je u pozitivnoj, ali veoma slaboj korelaciji ($r = .071$) sa otvorenošću prema novim iskustvima i u negativnoj korelaciji sa radikalnim antiselefizmom ($r = -.094$). Negativnu, ali veoma slabu korelaciju nalazimo između makijavelizma i animoziteta prema selefijama ($r = -.145$). Lokus kontrole je u negativnoj i veoma slaboj korelaciji sa iskrenošću i skromnošću ($r = -.101$), dok pozitivnu i veoma slabu korelaciju nalazimo sa ekstraverzijom ($r = .160$), savjesnošću ($r = .081$), otvorenošću ka iskustvu ($r = .138$) i pravom na selefizam ($r = .127$). Negativnu, ali veoma slabu korelaciju nalazimo između lokusa kontrole i radikalnog selefizma ($r = -.121$) i animoziteta prema selefijama ($r = -.066$). Iskrenost i skromnost je u pozitivnoj, ali veoma slaboj korelaciji sa emocionalnošću ($r = .158$), ekstraverzijom ($r = .074$), prijatnošću ($r = .114$) i animozitetom prema selefizmu ($r = .090$). Sa porastom iskrenosti i skromnosti opada otvorenost ka iskustvima ($r = -.249$), a raste savjesnost ($r = .268$). Emocionalnost je u negativnoj i veoma slaboj korelaciji sa ekstraverzijom ($r = -.111$), otvorenošću ka iskustvu ($r = -.070$), radikalnim antiselefizmom ($r = -.086$) i animozitetom prema selefizmu ($r = -.082$). Ekstraverzija pozitivno i niskoko relira sa prijatnošću ($r = .212$), savjesnošću ($r = .193$), otvorenošću ka iskustvu ($r = .274$) i animozitetu prema selefijama ($r = .254$), dok je u negativnoj korelaciji sa radikalnim selefizmom ($r = -.076$). Prijatnost je u pozitivnoj i veoma niskoj korelaciji sa savjesnošću ($r = .114$), otvorenošću ka iskustvu ($r = .188$), radikalnim antiselefizmom ($r = .093$), pravom na selefizam ($r = .077$) i animozitetom prema selefizmu ($r = .077$). Savjesnost je u pozitivnoj i niskoj korelaciji sa otvorenošću ka novom iskustvu ($r = .224$) i animozitetu prema selefizmu ($r = .150$). Otvorenost ka iskustvima je u pozitivnoj i niskoj korelaciji sa animozitetom prema selefijama ($r = .177$). Varijabla radikalni selefizam pozitivno korelira sa pravom na selefizam ($r = .141$) i animozitetom prema selefizmu ($r = .099$). Pravo na selefizam pozitivno korelira sa animozitetom prema selefizmu ($r = .131$).

Generalno gledajući, dobijene korelacije su niske i teško je na osnovu njih donositi neke značajne zaključke. Ipak, sada ćemo analizirati korelacije varijabli koje se tiču stavova prema selefijama sa drugim varijablama.

Za ispitanike koji zastupaju radikalni antiselefizam možemo reći da su skloniji dogmatskom mišljenju i njihov lokus kontrole je više usmjeren vani. Ispitanici koji se zalažu za pravo selefija da budu to što jesu imaju spoljašnji lokus i imaju manje radikalne stavove protiv selefizma. Ispitanici koji imaju manji animozitet prema selefijama skloni su makijavelističkom ponašanju, imaju više samopouzdanja i druželjubiviji su, savjesniji su, otvoreniji ka novim iskustvima i smatraju da selefije imaju prava da praktikuju svoju vjeru onako kako žele.

Tabela 39. Korelacija prosječnih vrijednosti varijabli dogmatizam, makijavelizam, lokus kontrole, HEXACO inventara ličnosti, radikalnog antiselefizma, prava na selefizam i animoziteta prema selefizmu

	Dogmatizam	Makijavelizam	Lokus kontrole	Iskrenost i skromnost	Emocionalnost	Ekstraverzija	Prijatnost	Savjesnost	Otvorenost ka iskustvima	Radikalni antiselefizam	Pravo na selefizam	Animozitet prema selefizmu
Dogmatizam	1											
Makijavelizam	.319**	1										
Lokus kontrole	.342**	.297**	1									
Iskrenost i skromnost	.057	-.235**	-.101**	1								
Emocionalnost	.000	-.002	.045	.158**	1							
Ekstraverzija	.234**	-.059	.160**	.074*	-.111**	1						
Prijatnost	.043	-.011	.016	.114**	-.049	.212**	1					
Savjesnost	.207**	-.048	.081*	.268**	.034	.193**	.114**	1				
Otvorenost ka iskustvima	.133**	.071*	.138**	-.249**	-.070*	.274**	.188**	.224**	1			
Radikalni antiselefizam	-.196**	-.094**	-.121**	.052	-.086**	-.076*	.093**	-.052	-.003	1		
Pravo na selefizam	.000	.045	.127**	-.038	-.049	-.035	.077*	.003	.044	.141**	1	
Animozitet prema selefizmu	.086**	-.145**	-.066*	.090**	-.082**	.254**	.077*	.150**	.177**	.099**	.131**	1

** korelacija značajna na nivou 0.01

* korelacija značajna na nivou 0.05

8. Možemo li građane svrstati u neke kategorije?

Kao što smo već naglasili, u istraživanju su učestvovala 1004 stanovnika BiH oba pola i željeli smo da vidimo da li se ispitanici mogu rasporediti u neke kategorije na osnovu stavskih varijabli: dogmatizam, makijavelizam, lokus kontrole, te ličnosnih varijabli: ekstraverzija, iskrenost i skromnost, savjesnost, prijatnost i otvorenost ka iskustvu i emocionalnost i stavova o selefijama: radikalni antiselefizam, pravo na selefizam i animozitet prema selefijama.

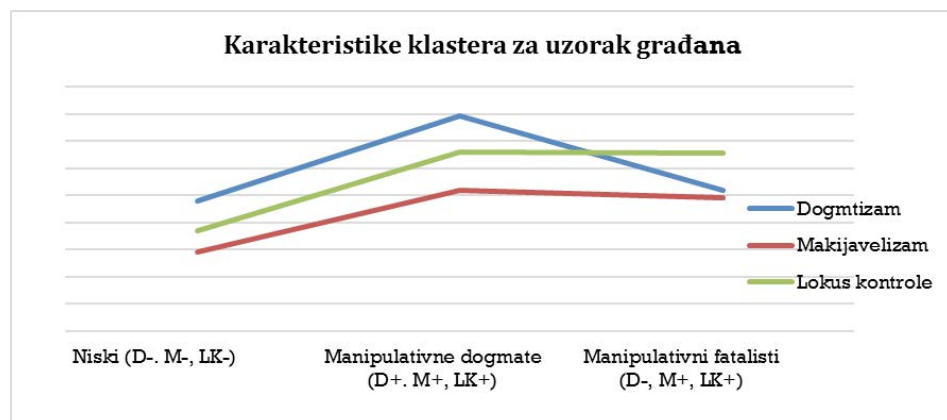
Da bismo dobili odgovore na ova pitanja, koristili smo klaster analizu koja je zasnovana na mjerama koje u većem stepenu reprezentuju stavove (dogmatizam, lokus kontrole i makijavelizam) nego ličnost i stavovi prema selefijama. Testirana su 2–4 klasterska rješenja na stavskim (dogmatizam, lokus kontrole i makijavelizam) i na ličnosnim (6-faktorski model) varijablama i stavovima prema selefijama; relativno smislenim su se pokazala trofaktorska rješenja u oba slučaja, ali smo izabrali rješenje sa stavskim varijablama, pa njega ovdje prikazujemo.

Tabela 40. Karakteristike klastera za uzorak građana

	Ispitanici sa niskim skorovima (D-, LK-, M-)		Manipulativni fatalisti (D-, LK+, M+)		Manipulativne dogmate (D+, LK+, M+)	
	M	SD	M	SD	M	SD
Dogmatizam	2,39	0,81	2.59	0.55	3,97	0,46
Makijavelizam	1,45	0,39	2.45	0.70	2,60	0,70
Lokus kontrole	1,85	0,54	3.28	0.70	3,31	0,70

Kao što možemo da vidimo iz tabele 40 i grafikona 16, dobijena su tri klastera, jedan na kojem ispitanici imaju niske skorove na svim varijablama (i koji je najmanji, 18% ispitanika), onda najveći klaster (50,4% ispitanika) manipulativnih dogmata (visokih na dogmatizmu, lokusu kontrole i na manipulativnosti) i treći, od 31,6% ispitanika, fak-

tor manipulativnih fatalista (visokih skorova na makijavelizmu i loku-
su kontrole, a niskih na dogmatizmu).

Grafikon 16

Tabela 41. Poređenje klastera uzorka građana po mjerama ličnosti

	Ispitanici sa niskim skorovima (D-, M-, LK-) N=180 (18%)		Manipulativni fatalisti (D-, M+, LK+) N=318 (31,6%)		Manipulativne dogmate (D+, M+, LK+) N=506 (50,4%)		F	p	Eta2
	M	SD	M	SD	M	SD			
Iskrenost i poniznost	2,79	0,64	2,39	0,77	2,58	0,75	16,770	,000	,032
Emocionalnost	1,86	0,55	1,92	0,66	1,89	0,64	,707	,493	,001
Ekstraverzija	2,68	0,72	2,70	0,69	2,89	0,70	10,041	,000	,020
Prijatnost	2,04	0,63	2,10	0,62	2,04	0,62	1,124	,325	,002
Savjesnost	2,21	0,67	2,17	0,72	2,44	0,73	15,144	,000	,029
Otvorenost ka iskustvima	1,77	0,85	2,01	0,80	2,11	0,78	12,424	,000	,024

Iz table 41 vidimo da se ove tri grupe donekle razlikuju između sebe kada su u pitanju crte ličnosti iz šestofaktorskog modela – nađene su određene, relativno slabe, ali značajne razlike na dimenzijama:

iskrenost – poniznost, ekstraverzija, savjesnost i otvorenost ka iskustvu. Na varijabli iskrenost i pouzdanost, manipulativne dogmate i fatalisti imaju niže skorove od ispitanika sa nižim skorovima, što je i očekivano, jer su manipulativne dogmate, pa i fatalisti, skloni manipulisanju drugima radi lične koristi, kršenju pravila, materijalnom bogatstvu i precjenjuju svoje značenje. Manipulativne dogmate imaju najveći skor (u odnosu na druge dvije kategorije ispitanika) na crtama ličnosti: ekstraverzija, savjesnost. Dobijeni rezultati su prilično očekivani, imamo li u vidu da manipulativne dogmate krasi izraženo samopouzdanje u obraćanju drugima, društvenost i energičnost, ali su istovremeno i dobro organizovani, disciplinovani u ostvarivanju svojih ciljeva i pažljivi prilikom donošenja odluka. Ono što je svakako teško objasniti je najveći skor manipulativnih dogmata i fatalista na crti ličnosti otvorenost ka iskustvu gdje smo očekivali potpuno suprotne rezultate. Naknadnom analizom utvrđana je niska pouzdanost ove skale i ovaj rezultat svakako treba uzeti sa rezervom.

Tabela 42. Poređenje klastera građana po stavovima prema vehabijama/selefijama

	Ispitanici sa niskim skorovima (D-, M-, LK-) N=180 (18%)		Manipulativni fatalisti (D-, M+, LK+) N=318 (31,6%)		Manipulativne dogmate (D+, M+, LK+) N=506 (50,4%)		F	p	Eta2
	M	SD	M	SD	M	SD			
Radikalni antiselefizam	.29	1.05	.04	.83	-.13	.85	15.067	.000	.029
Pravo na selefizam	-.16	.85	.13	.85	-.02	.86	6.653	.001	.013
Animozitet prema selefijama	.05	.94	-.06	.71	.02	.84	1.234	.292	.002

Iz tabele 42 vidimo da se ove tri grupe donekle razlikuju između sebe kada su u pitanju stavovi prema selefijama – nađene su relativno slabe, ali značajne razlike na dimenzijama: radikalni antiselefizam i pravo na selefizam. S obzirom na stavove prema vehabijama/selefija-

ma, možemo da vidimo da je radikalni antiselefizam najviše prisutan kod manipulativnih dogmata, potom kod fatalista, a najmanje kod ispitanika koji imaju niske skorove na skalama dogmatizma, makijavelizma i lokusa kontrole. Manipulativni fatalisti najviše prihvataju pravo na selefizam, a slijede dogmate i ispitanici koji imaju niske skorove na skalama dogmatizma, makijavelizma i lokusa kontrole, koji se međusobno ne razlikuju.

9. Rezime

Istraživanje je provedeno u drugoj polovini maja 2016. godine, u 48 opština, na uzorku od 1004 punoljetna stanovnika BiH, metodom anketiranja licem u lice. Ispitanici nisu samostalno popunjavali upitnik, već su odgovarali na pitanja koja im je čitao anketar. U okviru uzorka imamo podjednak broj muškaraca i žena. Jedna trećina ispitanika dolazi iz Republike Srpske, a dvije trećine iz Federacije BiH. S obzirom na etničku pripadnost ispitanika, u okviru uzorka nalazimo 45,7% Bošnjaka, 32,6% Srba, 15,2% Hrvata i 6,5% ostalih. U okviru uzorka imali smo najveći broj ispitanika sa završenom srednjom školom, a svaki treći ispitanik je bio visokoobrazovan, što je znatno više u odnosu na rezultate popisa u BiH iz 2013. godine. Kada govorimo o godinama starosti, vidimo da je najveći procenat ispitanika starosti između 30 i 44 godine (33,5%), dok je mlađih od 29 godina nešto više od jedne četvrtine (28,0%). Svaki četvrti ispitanik je starosti od 45 do 59 godina, a starijih od 60 godina je 13,8%.

Najveći broj stanovnika BiH (59,4%) tvrdi da zna ko su vehabije/selefije, dok svaki peti ispitanik nije siguran ko su oni. Ipak, ispitanici svoje znanje o vehabijama/selefijama procjenjuju kao veoma loše.

Za najveći broj ispitanika vehabizam/selefizam je drugačiji (radikalniji) pristup islamu koji je praćen i posebnim izgledom (brada, potkraćene nogavice na pantalonama i sl.), posebnim obredima i posebnim načinom života. Ovdje se ispitanici dijele na manju grupu onih koji ne osuđuju vehabije/selefije, ali i ne podržavaju takav način praktikovanja islama; i veću grupu koja smatra da je to sekta koja je pri-

hvatila učenje izvana (Saudijske Arabije) i na taj način deformišu islam koji se praktikuje u BiH. Među onima koji prihvataju vehabije/selefije kao takve i ne osuđuju ih imamo jedan dio ispitanika koji smatra da su oni pravi vjernici i da je to put ka povratku izvornom islamu, dok ih drugi prihvataju kao takve, ne iznoseći bilo kakav vrijednosni sud o tome. Među ovim ispitanicima se izdvaja posebna grupa ljudi koja ih opisuje kao vrijedne i poštene, sa kojima nemaju problema i sa kojima dobro saradaju, ne obazirući se na njihova vjerska određenja. Mnogo je više ispitanika koji vehabije/selefije opažaju kao nešto loše (sektu) čije je učenje, sa mudžahedinima, uvezeno, i koje nema mnogo bliskosti sa islamom koji se praktikuje u BiH. Vehabije/selefije se najčešće opisuju kao ekstremisti i teroristi koji se vežu za Islamsku državu i njenu ideologiju. Opisuju se kao bolesnici, zlikovci, nasilnici koji svoj način islama nasilno nameću drugima i ubijaju one koji se sa njima se slažu. Zbog njih, muslimani u svijetu su na lošem glasu i treba se boriti protiv takvih.

Glavni kanal informisanja o vehabijama/selefijama je televizija, a slijede društvene mreže, prijatelji i poznanici, te portali i dnevne novine. Stručne članke i knjige o vehabijama/selefijama čita 5,5% ispitanika i to najviše Bošnjaci, a potom Srbi i najmanje Hrvati. Sasvim očekivano, Bošnjaci se o vehabijama/selefijama mnogo više informišu putem prijatelja i poznanika ili u direktnom razgovoru. Što se tiče informisanja o ovoj populaciji putem portala, možemo reći da se ispitanici od 18 do 59 godina ne razlikuju mnogo, ali informisanje putem društvenih mreža je najviše prisutno kod ispitanika od 18 do 29 godina i sa porastom starosti taj procenat opada.

Građani BiH ne mogu da se slože oko broja vehabija/selefija u BiH. Svaki peti ispitanik smatra da ih ima najviše 3000, dok nešto manje od polovine ispitanika smatra da ih je maksimalno 10 000.

Za najveći broj ispitanika (37,4%) vehabizam/selefizam je praktikovanje islama koje se muslimanima u BiH nameće izvana, dok 18,6% njih misli da je to slobodan izbor svakog pojedinca. Da ovakav način praktikovanja islama podržava Islamska zajednica BiH smatra 14,3% ispitanika, a svaki deseti ispitanik to opaža kao modu u praktikovanju islama koju neki muslimani u BiH prihvataju. Interesantno je to da

samo 4,2% ispitanika u vehabizmu/selefizmu vidi dokaz da je islam agresivna religija. I kod Srba, i kod Bošnjaka i kod Hrvata dominira mišljenje da je ovakvo praktikovanje vjere nametnuto izvana, dok Hrvati i Srbi smatraju da iza toga stoji prikrivena podrška Islamske zajednice BiH.

Kada govorimo o neposrednom iskustvu koje građani BiH imaju sa vehabijama/selefijama, vidimo da dvije trećine ispitanika nema nikakav kontakt sa njima, dok ih svaki četvrti ispitanik ponekad sretne na ulici. Svakodnevne susrete sa vehabijama/selefijama ima svaki deseti ispitanik, dok ih 7,4% ima među komšijama. Sa njima radi 2,8% ispitanika, a druži se 2,6% ispitanika. Među ispitanicima nalazimo 3,3% onih koji među rodbinom imaju ljude koji su vehabije/selefije, a kod 1% su oni i članovi porodice. Najveći broj Hrvata i Srba (oko 90%) nema nikakav kontakt sa vehabijama/selefijama, kao ni 41% Bošnjaka. Sasvim očekivano, Bošnjaci imaju najviše kontakata sa vehabijama/selefijama. Oni su im komšije u 13,9% slučajeva, kolege na poslu u 5,9% slučajeva, 5,2% ispitanika se druži sa njima, dok 6,1% ima rodbinu među njima. Kod 2,2% Bošnjaka nalazimo da su im članovi porodice vehabije/selefije.

Emocija koja najčešće prati opažanje vehabija/selefija je ravnodušnost, a slijede zabrinutost, strah i ljutnja. Među Bošnjacima nalazimo najviše ravnodušnih prema vehabijama/selefijama, a slijede ih Srbi i Hrvati. Osjećaj ljutnje je najviše prisutan kod Hrvata, a potom kod Srba i Bošnjaka. Među Bošnjacima nalazimo najviše onih koji se raduju kada ugledaju vehabiju/selefiju, ali je taj procenat veoma mali (3,9%). Kada ugledaju nekoga za koga pretpostavljaju da je vehabija/selefija, osjećanje sreće se javlja kod 2,2% Bošnjaka. Zabrinutost i strah je najviše prisutna kod ispitanika iz reda hrvatskog naroda, a slijede Srbi i Bošnjaci.

Svaki peti ispitanik lično poznaje vehabiju/selefiju, dok dvije trećine tvrde da ne poznaju takve osobe. Sasvim očekivano, među Bošnjacima nalazimo najviše onih koji lično poznaju vehabiju/selefiju (41,0%), dok je taj procenat među Hrvatima (3,9%) i Srbima (6,4%) znatno niži.

Na pitanje „Kako biste reagovali na saznanje da je neka Vama bliska osoba vehabija/selefija?“ imamo izuzetno podjeljeno mišljenje is-

pitanika. Podjednak je procenat (oko 25%) onih koji bi to prihvatili i ne bi reagovali, onih koji bi ubjeđivali blisku osobu da je to pogrešna odluka i onih koji bi prekinuli sve kontakte sa tom osobom. Svaki treći Bošnjak bi se pravio da to ne primjećuje, dok bi svaki četvrti pokušao da tu osobu ubijedi da je to pogrešno. Svaki deseti Bošnjak bi odmah prekinuo kontakte sa tom osobom ili bi ga podržao u toj odluci. Među Hrvatima dominiraju oni koji bi odmah prekinuli sve kontakte, dok bi svaki treći pokušao da odvrati osobu od toga. Svaki treći Srbin odmah bi prekinuo svaki kontakt sa osobama za koje posumnja da su vehabije/selefije, a svaki peti bi pokušao da mu objasni da je to pogrešno, dok bi se jedna četvrtina pravila da se ništa ne događa.

Svaki peti ispitanik bi volio da sazna nešto više o vehabizmu/selefizmu, dok nešto više od polovine ispitanih građana nema potrebu za tim. Interesantno je da bi pripadnici sve tri etničke grupe u BiH, podjednako, voljele da saznaju nešto više o vehabizmu/selefizmu. Da mediji treba više da govore o problemima vehabija/selefija sa kojima se svakodnevno susreću u BiH smatra 48,9% ispitanika, i to polovina Srba i Bošnjaka i 37,9% Hrvata.

Nasilje nad vehabijama/selefijama policiji bi prijavilo 76,0% Bošnjaka, 41,8% Hrvata i 29,1% Srba.

Među građanima BiH dominiraju negativni stereotipi prema vehabijama/selefijama. Njih najčešće opisuju kao nekoga ko ne voli druge ljude, kao svadljive, hladne, nekulturne, prljave, neljubazne i neiskrene. Percepcija vehabija/selefija od strane Srba, Hrvata i Bošnjaka se prilično razlikuje. Bošnjaci na vehabije/selefije ne gledaju crno-bijelo; s jedne strane, oni se opažaju kao neko ko svojim ponašanjem odbija druge ljude od sebe, a s druge strane možemo reći da imaju neke osobine koje se veoma cijene u našem društvu (hrabri, pošteni, ponosni). Hrvati i Srbi prema vehabijama/selefijama gaje negativne stereotipe, ali su oni kod Srba manje izraženi u odnosu na Hrvate.

Faktorskom analizom skale stavova prema vehabijama/selefijama, izdvojila su se tri faktora i objašnjavaju 63,7% varijanse: radikalni antiselefizam, pravo na selefizam i animozitet prema selefijama. Radikalni antiselefizam je najprisutniji kod Hrvata, nešto manje kod Srba, a najmanje kod Bošnjaka. Pravo na selefizam najviše osporavaju Hrvati

ti, potom Srbi, dok su Bošnjaci najtolerantniji. Animositet prema selefijama je najviše izražen kod Srba, potom kod Hrvata i najmanje kod Bošnjaka. Animositet prema selefijama je prisutniji kod stanovnika sela, u odnosu na stanovnike grada. Radikalni antiselefizam je najviše prisutan kod ispitanika starijih od 60 godina i onih starosti između 30 i 44 godine, a najmanje kod ispitanika starosti od 45 do 59 godina i mlađih od 29 godina. Pravo na selefizam je najmanje izraženo kod ispitanika starijih od 60 godina i onih starosti od 30 do 44 godine, a najviše kod građana mlađih od 29 godina i ispitanika starosti od 45 do 59 godina. Animositet prema selefijama je najviše prisutan kod

ispitanika starijih od 60 i mlađih od 29 godina, dok je to manje prisutno kod ispitanika starosti između 30 i 44 godine. Među građanima BiH, radikalni antiselefizam je najmanje prisutan kod ispitanika sa završenom srednjom školom četvrti stepen i među visokoobrazovanim, a znatno više kod građana sa završenom osnovnom školom i među zanatlijama. Animositet prema selefizmu je najviše je prisutan kod građana sa završenim zanatom, potom osnovnom školom i srednjom školom – četvrtog stepena, a najmanje kod visokoobrazovanih ispitanika.

Generalno gledajući, dobijene korelacije su niske i teško je na osnovu njih donositi neke značajne zaključke. Ipak, sada ćemo analizirati korelacije varijabli koje se tiču stavova prema selefijama sa drugim varijablama. Za ispitanike koji zastupaju radikalni antiselefizam možemo reći da su skloniji dogmatskom mišljenju i njihov lokus kontrole je više usmjeren ka vani. Ispitanici koji se zalažu za pravo selefija da budu to što jesu imaju spoljašnji lokus i imaju manje radikalne stavove protiv selefizma. Ispitanici koji imaju manji animozitet prema selefijama skloni su makijavelističkom ponašanju, imaju više samopouzdanja i druželjubiviji su, savjesniji su, otvoreniji ka novim iskustvima i smatraju da selefije imaju prava da praktikuju svoju vjeru onako kako žele.

SELEFIJE U BOSNI I HERCEGOVINI

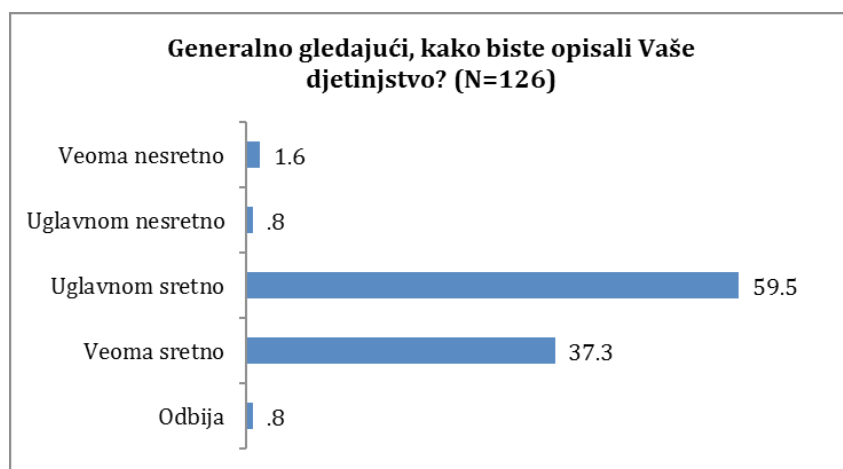
dr Srđan Puhalo

Rezultete dobijene na selefijama ćemo prikazati kroz četiri segmenta. Na početku ćemo predstaviti jedan dio njihove svakodnevice i njihova iskustva sa sredinom u kojoj žive, a potom njihovo zadovoljstvo pojedinim aspektima života. Nakon toga, prikazaćemo rezultate dobijene na skalama dogmatizam, makijavelizam, lokus kontrole, samosviđanja i samokompetentnosti i na kraju ćemo se upoznati sa dobijenim rezultatima inventara ličnosti HEXACO.

Svaki put kada bih razgovarao sa selefijama, obavezno bi mi skrenuli pažnju da oni nisu ni selefije, ni vehabije, ni braća, već samo muslimani. Ipak, da bismo naglasili specifičnost njih kao grupe koja se donekle razlikuje u razumijevanju i praktikovanju islama u odnosu na druge muslimane u Bosni i Hercegovini, zvaćemo ih selefijama.

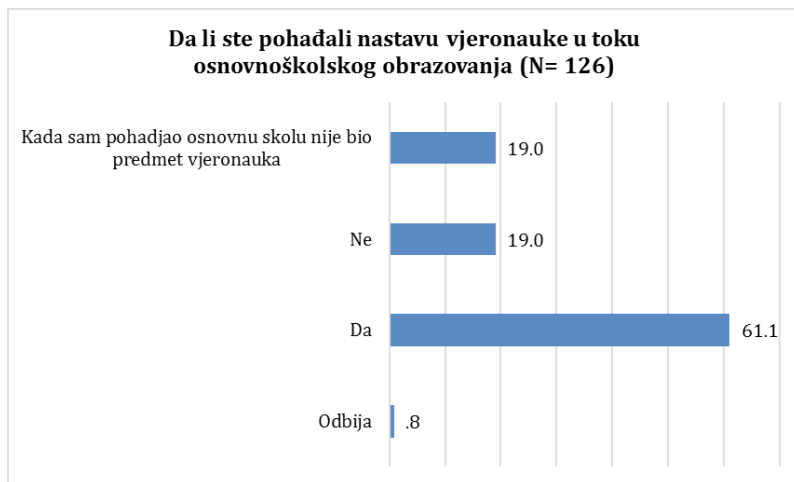
1. Rezultati istraživanja

Selefije danas

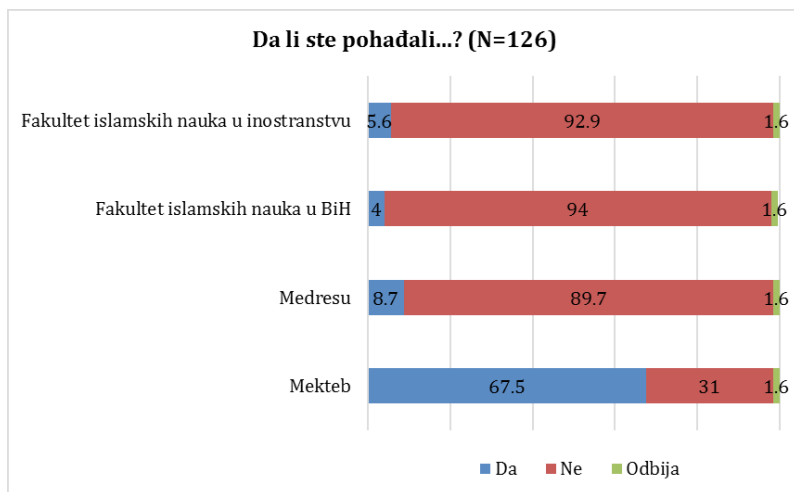
Grafikon 17

Najveći broj ispitanika svoje djetinjstvo opisuje kao uglavnom sretno (59,5%), a njih 37,3% kao veoma sretno. Tek 0,8% selefija svoje djetinjstvo opisuje kao uglavnom nesretno, a 1,6% veoma nesretno.

Grafikon 18

Skoro dvije trećine selefija (61,1%) pohađalo je nastavu vjeronauke tokom osnovnoškolskog obrazovanja, dok 19% to nije činilo. Svaki peti ispitanik (19,0%) je osnovnu školu završio u vrijeme kada vjeronauka nije bila dio školskog programa.

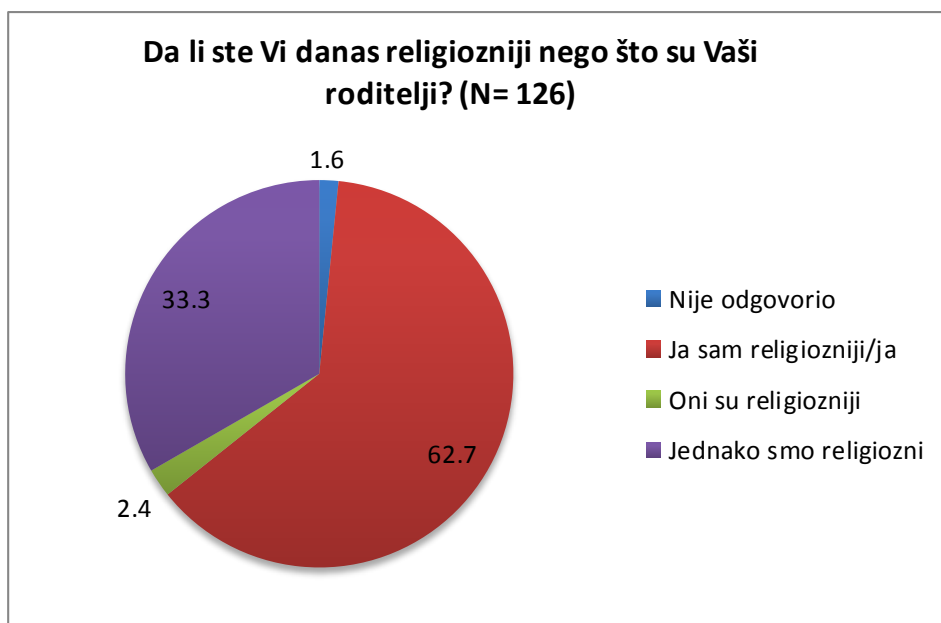
Grafikon 19

Među ispitanicima je najviše onih koji su pohađali mekteb (67,5%), a potom medresu 8,7%. Fakultet islamskih nauka u inostranstvu pohađalo je 5,6% selefija, a 4% fakultet islamskih nauka u BiH.

Postoji statistički značajna razlika između muškaraca i žena kada se radi o pohađanju mekteba. ($V = 10.696$, $df = 2$, $p = .005$)⁵⁷. Među ženama imamo 92,6% onih koje su pohađale mekteb, u odnosu na 58,9% muškaraca.

Medresu je pohađalo 22,2% žena i 5,3% muškaraca i ova razlika je statistički značajna ($V = 7.794$, $df = 2$, $p = .020$).

Iako mekteb i medresu više pohađaju žene nego muškarci, situacija se mijenja kada se radi o fakultetu islamskih nauka u BiH. Među selefijama je više muškaraca (14,8%) nego žena (1,1%) koje su završili tu visoku školu, Ova razlika je statistički značajna ($V = 10.588$, $df = 2$, $p = .005$).

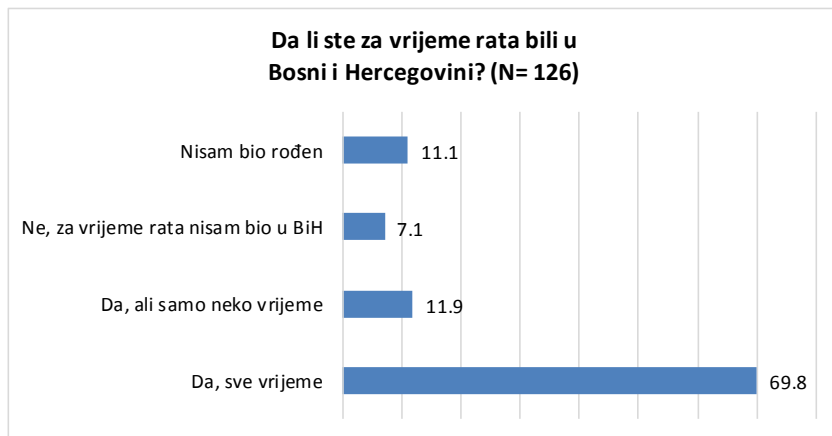

Grafikon 20

Skoro dvije trećine selefija (62,7%) za sebe kažu da su religiozniji u odnosu na njihove roditelje, dok svaki treći ispitanik (33,3%) tvrdi da

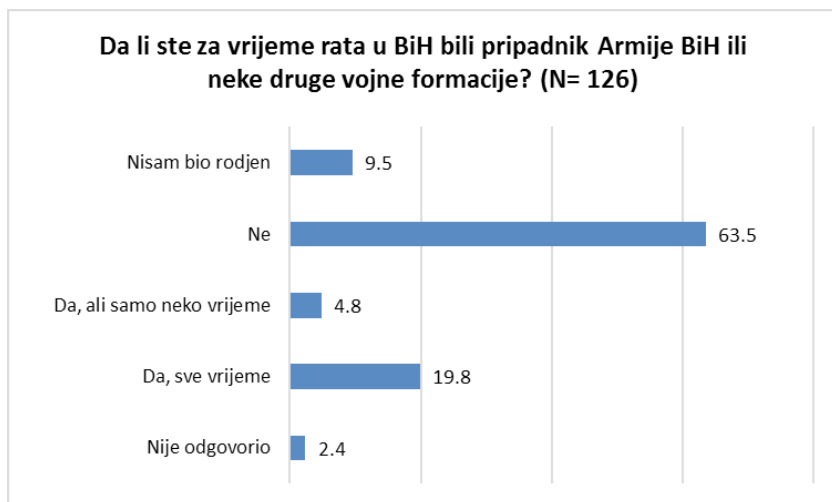
⁵⁷ Razlike koje su statistički značajne detaljno su prikazane tabelarno u priložima na kraju publikacije.

su jednako religiozni. Kod 2,4% ispitanika imamo situaciju da su roditelji su bili religiozniji u odnosu na njih, dok 1,6% nije odgovorilo na ovo pitanje.

Grafikon 21

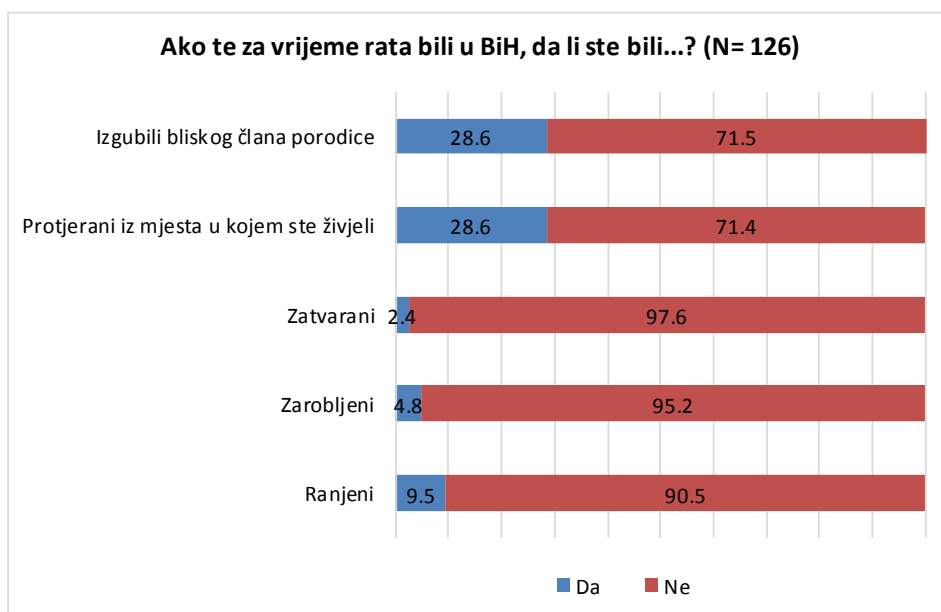
Nešto više od dvije trećine ispitanika (69,8%) je cijeli rat provelo u BiH, dok je njih 11,9% bilo samo neko vrijeme. U vrijeme rata izvan BiH je bilo 7,1% ispitanika, dok svaki deseti ispitanik (11,1%) u to vrijeme nije bio rođen.

Grafikon 22

Od ukupnog broja ispitanika, dvije trećine (63,5%) nisu bili pripadnici Armije BiH ili bilo koje druge vojne formacije, dok je svaki peti ispitanik (19,8%) bio učesnik rata, a 4,8% samo neko vrijeme. Svaki deseti selefija (9,5%) nije bio ni rođen u vrijeme rata u BiH.

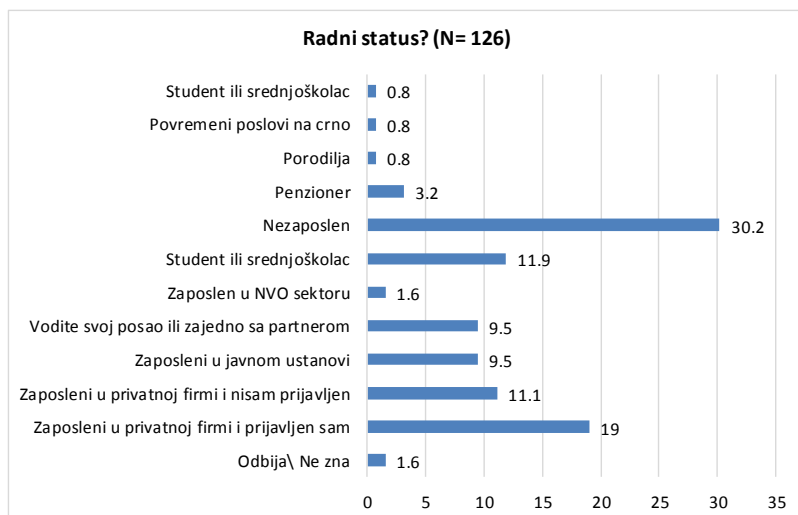
Sasvim očekivano postoji statistički značajna razlika između muškaraca i žene kada se radi o pripadnosti određenim vojnim formacijama za vrijeme rata u BiH ($V= 10.260$, $df= 4$, $p= .036$). Među ispitanicima je više onih koji su sve vrijeme rata bili u nekoj vojnoj formaciji (22,1%), nego među ispitanicama (7,4%). Slična situacija je i kod onih koji su samo neko vrijeme proveli u ratu, muškarci (5,3%) i nijedna žena.

Grafikon 23

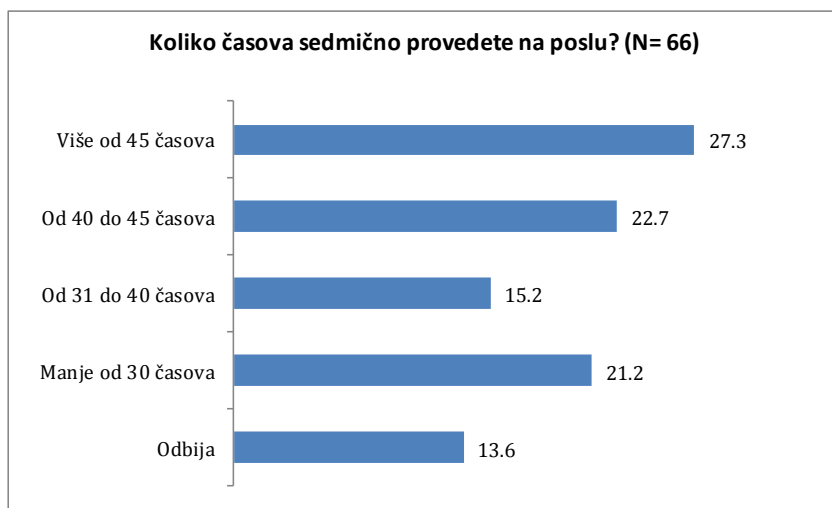
Kada govorimo o posljedicama koje rat ostavlja, vidimo da je 28,6% ispitanika izgubilo nekog bliskog člana porodice ili je protjerano iz mjesta u kojem su živjeli. Svaki deseti ispitanik je ranjen (9,5%), dok je 4,8% bilo zarobljeno, a 2,4% zatvoreno.

Među ženama nalazimo više onih koje su protjerane tokom rata iz mjesta u kojem su živjele (44,4%) u odnosu na muškarce (24,2%) i ova razlika je statistički značajna ($V= 4.207$, $df= 1$, $p= .040$).

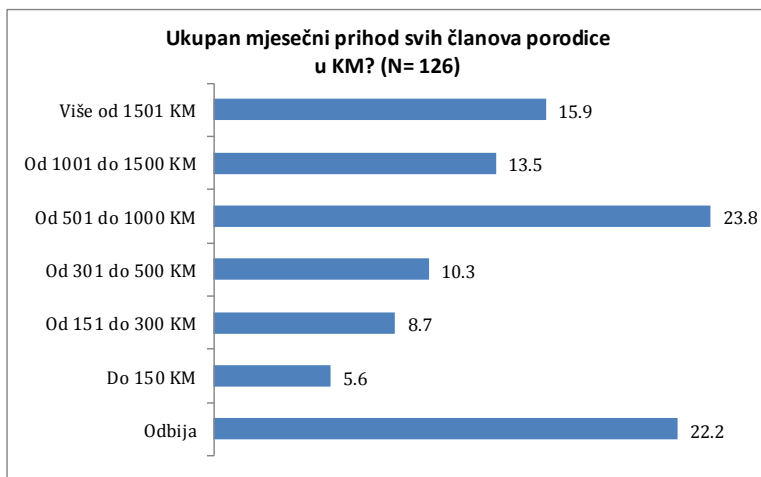
Grafikon 24

Kada se govori o radnom statusu selefija, vidimo da je svaki treći nezaposlen (30,2%), dok je svaki peti (19%) zaposlen u privatnoj firmi i prijavljen. Svaki deseti ispitanik (11,1%) radi na crno, dok 9,5% ispitanika vodi svoj posao ili je zaposlen u javnoj ustanovi. Među ispitanicima nalazimo 11,9% srednjoškolic i studenata.

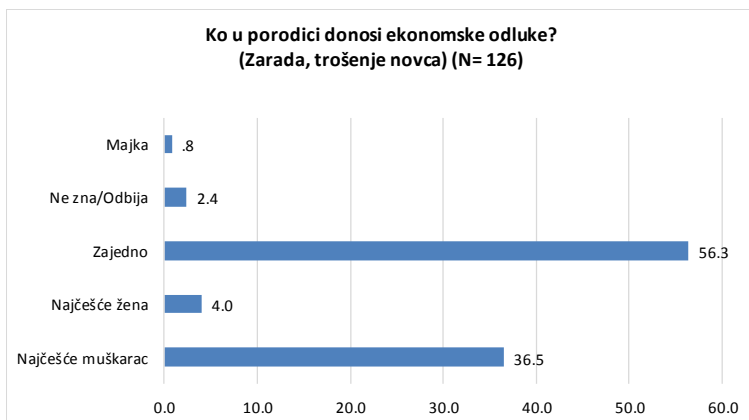
Grafikon 25

Na ovo pitanje su odgovarali samo ispitanici koji su zaposleni. Najveći broj ispitanika sedmično na poslu provede više od 45 časova (27,3%), dok 22,7% radi od 40 do 45 časova. Od 31 do 40 časova sedmično provodi na poslu 15,2%, a manje od 30 časova 21,2% selefija. Na ovo pitanje nije odgovorilo 13,6% selefija.

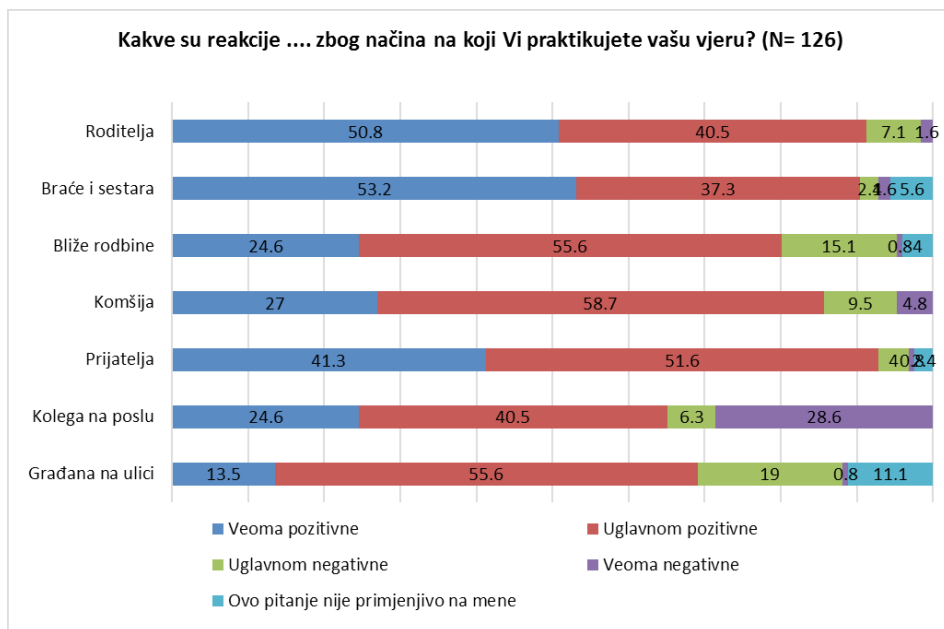
Grafikon 26

Svaki četvrti ispitanik (23,8%) ima ukupna mjesečna primanja svih članova porodice između 501 KM i 1000 KM, dok 15,9% ima primanja veća od 1501 KM. Od 1000 KM do 1500 KM ima 13,5% ispitanih selefija, a primanja manja od 500 KM njih 24,6%. Veliki broj ispitanika, njih 22,2%, nije želio da odgovori na ova pitanja ili je rekao da nema nikakva primanja.

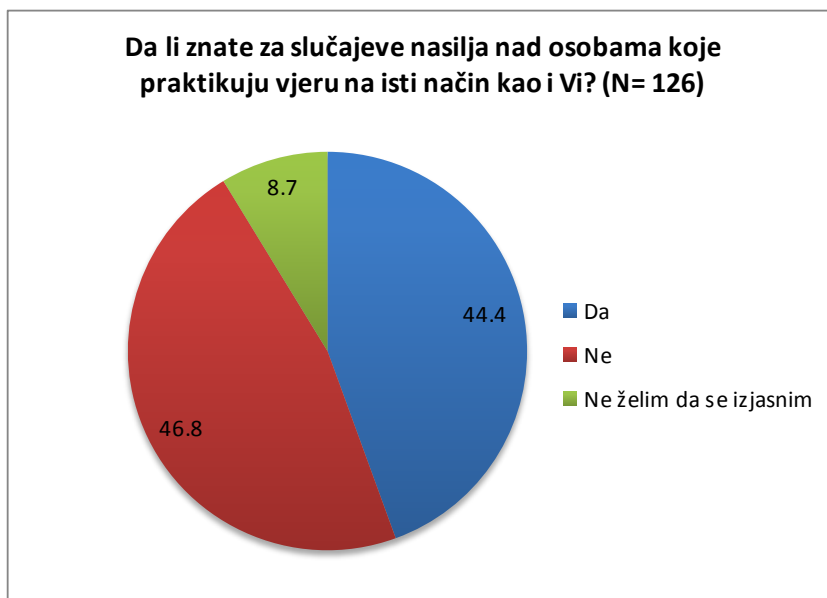
Grafikon 27

Nešto više od polovine ispitanika (56,3%) odluke o raspolaganju novcem donosi zajedno sa bračnim partnerom, dok kod trećine ispitanika (36,5%) odluku o tome najčešće donosi muškarac. Žene o tome vode računa kod 4% ispitanika.

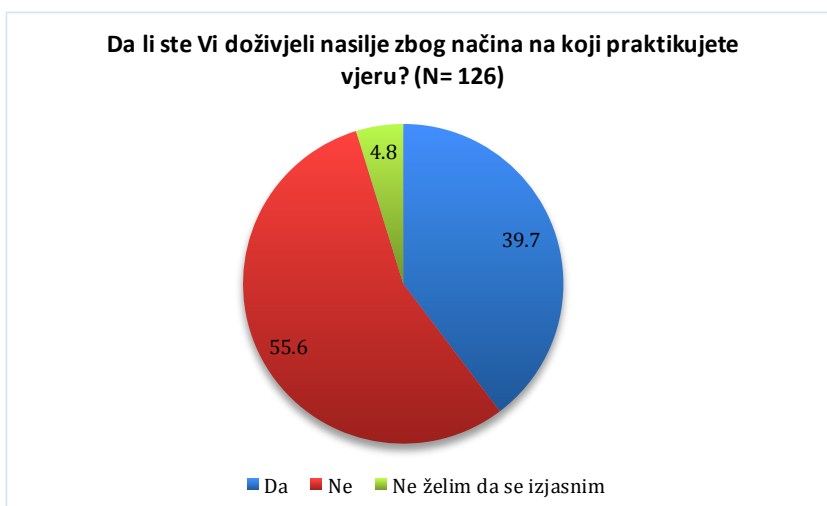
Grafikon 28

Kada govorimo o reakcijama sredine u kojoj selefije žive i funkcionišu, možemo reći da najviše pozitivnih reakcija dobijaju od braće i sestara (90,5%), roditelja (91,3%) i prijatelja (92,9%). Negativne reakcije su najviše prisutne kod kolega sa posla (34,9%), građana na ulici (19,8%) i bliže rodbine (15,9%).

Grafikon 29

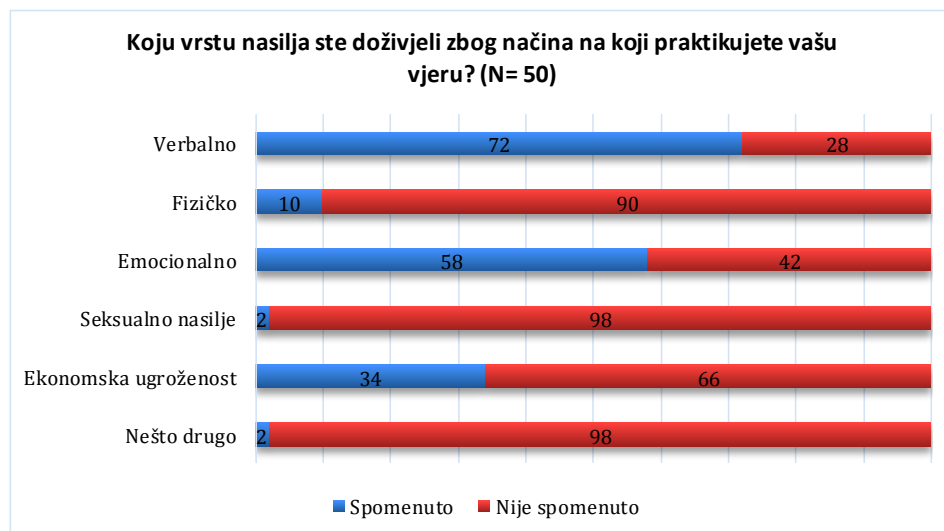
Podjednak je procenat ispitanika (oko 44,5%) koji znaju za neki oblik nasilja nad selefijama i onih koji o tome ništa ne znaju. Na ovo pitanje nije odgovorilo 8,7% ispitanika.

Grafikon 30

Neku vrstu nasilja doživjelo je 39,7% selefija, dok 55,6% ispitanika nije imalo takvo iskustvo.

Na grafikonima 30, 31, 32, 33, 34, 35 i 36 prikazani su odgovori selefija koji su lično doživjeli neki oblik nasilja zbog toga što praktikuju vjeru na drugačiji način od ostalih.

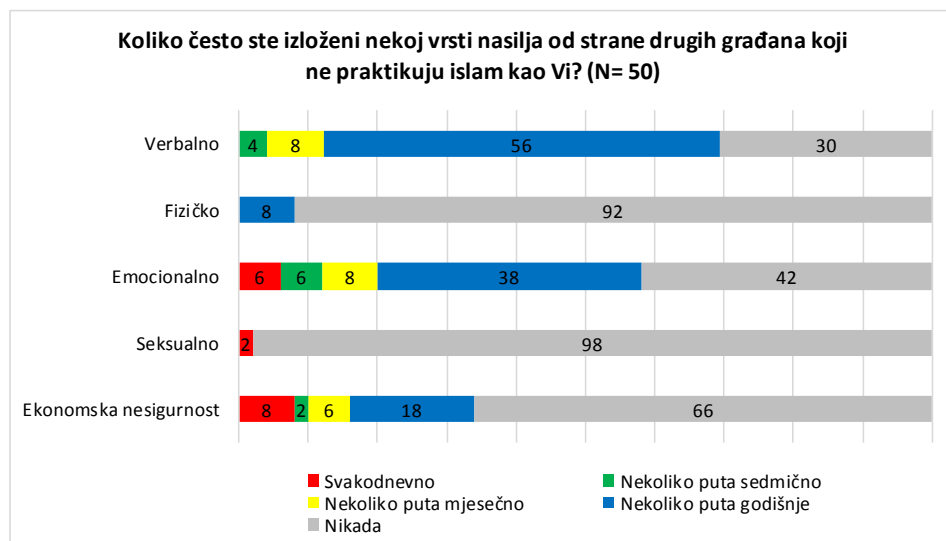

Grafikon 31

Selefije se najčešće susreću sa verbalnim (72%) i emocionalnim (58%) nasiljem, dok se na trećem mjestu nalazi ekonomska ugroženost (34%). Svaki deseti ispitanik (10%) je imao probleme sa fizičkim nasiljem.

Kada smo zamolili selefije da nam opišu šta im se tačno desilo, njih 41 je dalo odgovor. Kada se govori o verbalnom nasilju, to su najčešće dobacivanja i primjedbe zbog njihovog izgleda (nindža, barbaroga, osobe kojima plaše djecu, psovanje, neslane šale). Ipak, ne ostaje sve na verbalnim kritikama, već je bilo situacija da se ta odjeća pokušavala ukloniti, tj. skinuti sa njih. Fizičko zlostavljanje je takođe prisutno (gađanje kamenicama, napad pijanih osoba, udarci, pljuvanje). Nekoliko lica je doživjelo hapšenja i zatvaranja, da bi kasnije bili pušteni na slobodu. Jedan dio kritika se odnosi na njihov način praktikovanja

islama, način klanjanja i sl. Oni se teško zapošljavaju kod drugih zbog svog izgleda, žene zbog pokrivanja, a muškarci zbog brade. Problemi u okviru porodice se svode na verbalne prijetnje roditelja, ali i traženje da obriju bradu.

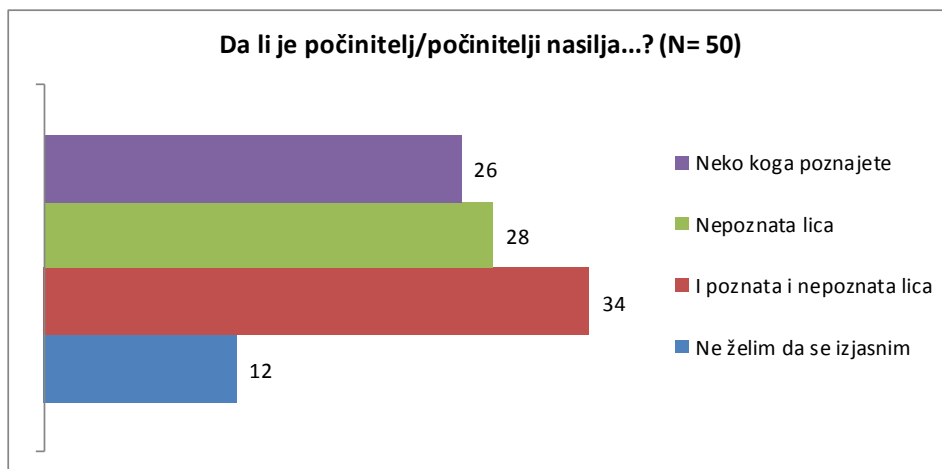
Grafikon 32

Ekonomska nesigurnost je nešto sa čim se svakodnevno susreće 8% selefija, dok 2% taj problem ima nekoliko puta sedmično. Ovaj problem se javlja kod 6% ispitanika nekoliko puta mjesečno, a za 18% to je problem nekoliko puta godišnje.

Sa emocionalnim nasiljem se svakodnevno susreće 6% selefija, dok isti procenat ispitanika ima te probleme nekoliko puta sedmično. Nekoliko puta mjesečno 8% ispitanika je izloženo emocionalnom nasilju, dok se njih 38% sa tim problemom susreću nekoliko puta godišnje.

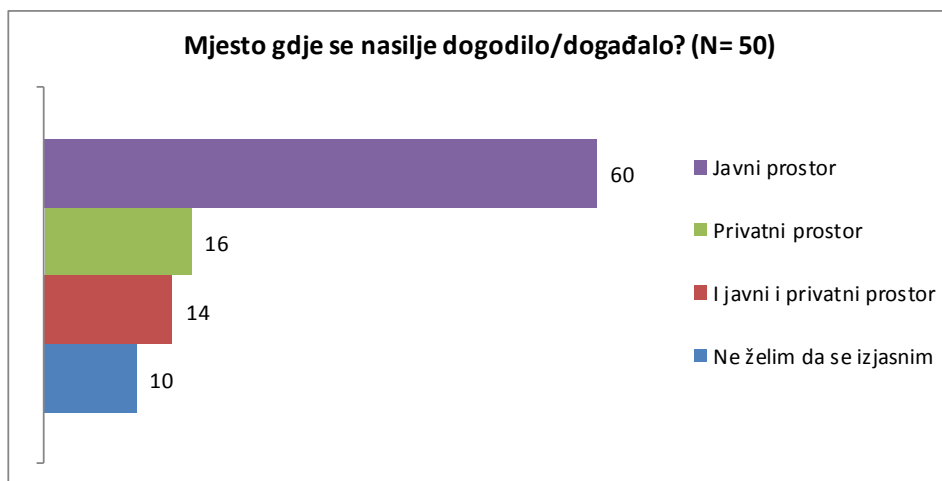
Verbalno nasilje je nekoliko puta sedmično prisutno kod 4% ispitanika, dok je 8% selefija kazalo da se sa njim susreću nekoliko puta mjesečno. Više od polovine ispitanika je kazalo da verbalno nasilje doživljava nekoliko puta godišnje.

Fizičko nasilje je prisutno nekoliko puta godišnje kod 8% selefija.

Grafikon 33

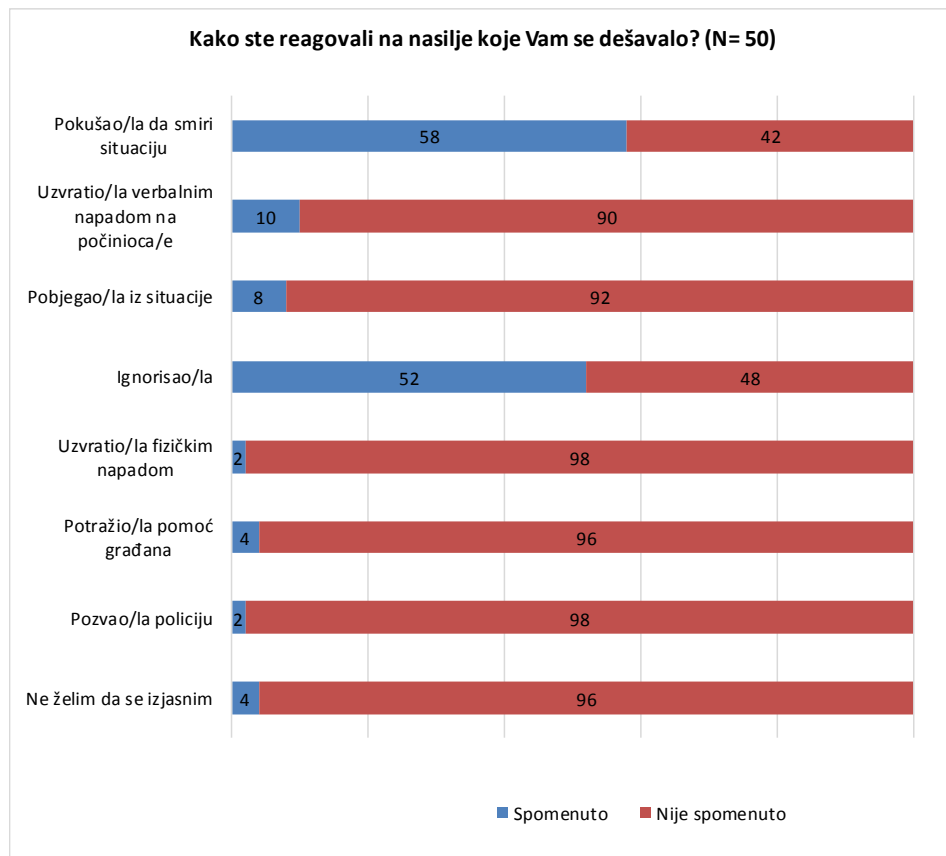
Opšti utisak je da nasilje prema selefijama dolazi podjednako i od poznatih i od nepoznatih lica i da to što nekoga poznaju nije nikakva olakšavajuća okolnost.

Grafikon 34

Nasilje nad selefijama (60%) se najčešće dešava u javnom prostoru (ulica, institucije, preduzeća, kafići), dok se kod 16% to nasilje dešava-

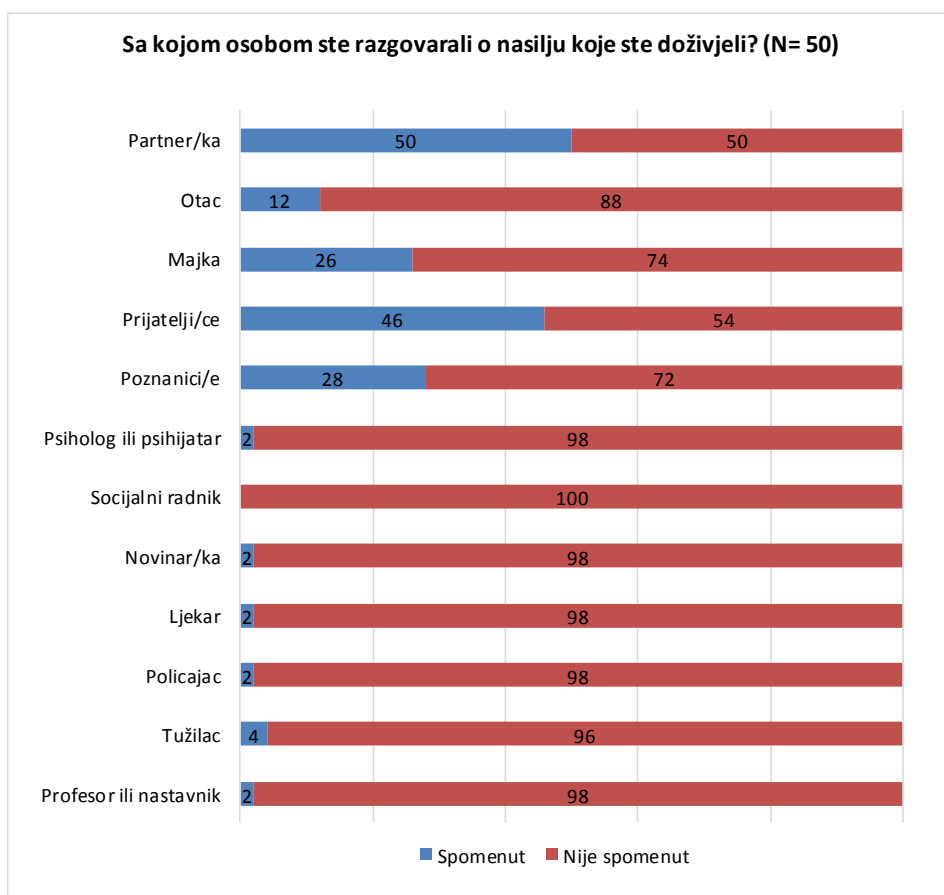
lo u njihovom stanu, kući ili kod njihovih prijatelja i poznanika. Kod 14% selefija to se dešavalo i na javnim i na privatnim mjestima.

Grafikon 35

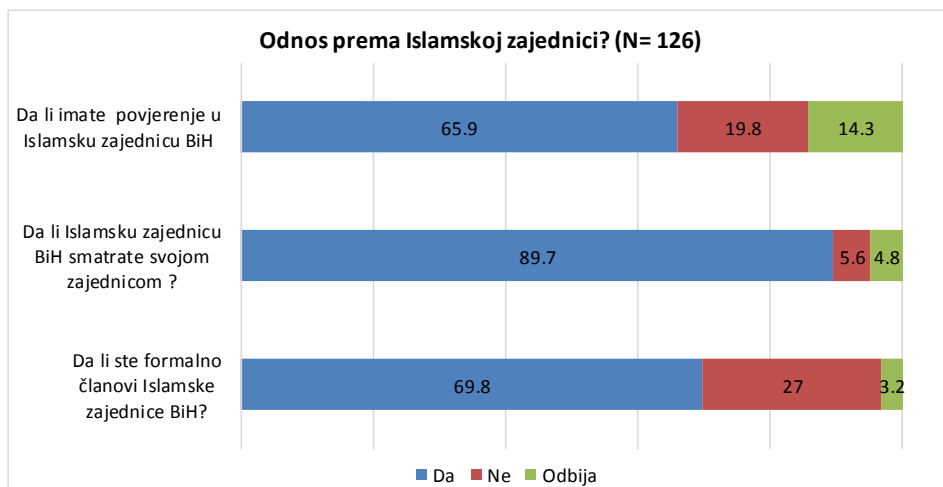
Prema iskazima samih ispitanika, najveći broj njih (58%) je na nasilje odgovorilo pokušajem da smire situaciju, dok je 52% pokušalo da sve to ignoriše. Svaki deseti ispitanik je na provokacije uzvratilo verbalnim napadom na osobu koja je inicirala provokaciju, dok je 8% pobjeglo sa lica mjesta. Tek 4% je u takvoj situaciji potražilo pomoć od građana.

Emocije koje su pratile tu situaciju ili te situacije su raznovrsne od bijesa, ljutnje i nelagodnosti zbog toga što se sve to dešava, do straha, dok je mali dio njih ostao ravnodušan i ignorisao čitavu situaciju. Jedan dio njih se odjećao odbačenim i diskriminisanim zbog predrasuda koje građani imaju o njima. Stiče se utisak da su emocije mnogo intenzivnije i jače kada su posljedica nasilja ljudi koji su bliski selefijama (porodica i prijatelji). Dobar dio njih na to gleda kao na izazov sa kojim se moraju suočiti i prevazići ga, jer su oni na pravom putu, za razliku od onih od kojih trpe nasilje.

Grafikon 36

Kao što možemo da vidimo iz grafikona 36, selefije koje su doživjele neki oblik nasilja najčešće o tome razgovaraju sa partnerima (50%), prijateljima (46%), poznanicima (28%), majkom (26%) i ocem (12%). Selefije nemaju baš mnogo povjerenja u institucije sistema i ne obraćaju im se često, što jeste veliki problem i za njih, ali i za sistem.

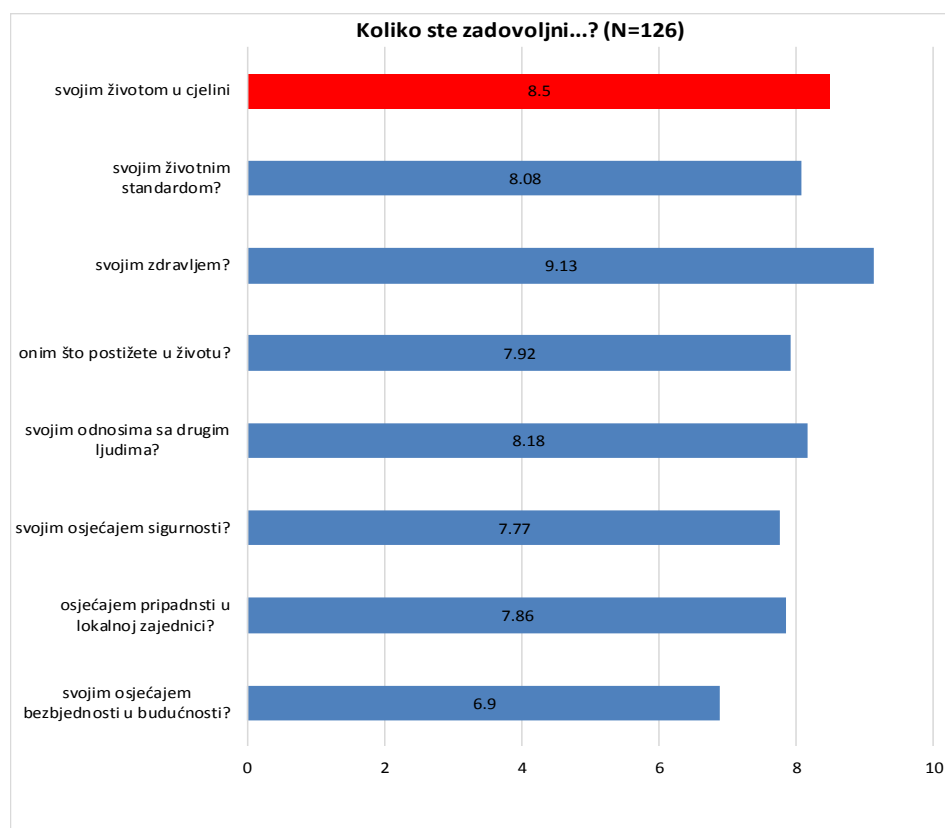
Grafikon 37

Među selefijama nalazimo 69,8% članova Islamske zajednice BiH, dok njih 27% tvrde da joj ne pripadaju. Ipak 89,7% ispitaika Islamsku zajednicu BiH smatra svojom zajednicom. Interesantno je da dvije trećine selefija (65,9%) ima povjerenje u Islamsku zajednicu BiH, dok je 19,8% odgovorilo da nema u njih povjerenje.

2. Zadovoljstvo životom

Učesnicima istraživanja je bilo ponuđeno da ocijene na skali od 1 do 10 (pri čemu je 1 – nimalo zadovoljan, a 10 – potpuno zadovoljan) koliko su zadovoljni svojim životom uopšte, kao i pojedinim aspektima života. Prilikom davanja generalne ocjene zadovoljstva životom, na pitanje je odgovorio 81 ispitanik, jer su iz nekog razloga to pitanje preska-

kali, dok su na druga pitanja odgovorili skoro svi. Kako se iz njihovih odgovora vidi, prosječne ocene variraju od pitanja do pitanja.

Grafikon 38

Generalno gledajući, selefije u BiH su zadovoljnije svojim životom (8,5) u odnosu na teorijsku sredinu skale (5) ($t= 14.736$, $df= 80$, $p= .000$). Oni su najzadovoljniji svojim zdravljem (9,13), svojim odnosom sa drugim ljudima (8,18) i svojim materijalnim stanjem (8,08). Najmanje su zadovoljni svojom bezbjednošću u budućnosti (6,9), sigurnošću (7,77) i pripadnošću lokalnoj zajednici (7,86).

3. Dogmatizam, makijavelizam, lokus kontrole, samosviđanje i samokompetentnost

Tabela 43. Prosječne vrijednosti selefija na skalama dogmatizam, makijavelizam, lokus kontrole, samosviđanje i samokompetentnost u odnosu na teorijske sredinu skale

	N	M	SD	SEM
Dogmatizam	126	3.3631	.89393	.07964
Makijavelizam	126	1.6939	.70791	.06307
Lokus kontrole	126	2.9074	.76138	.06783
Samosviđanje	126	3.5694	.95754	.08530
Samokompetentnost	126	2.9875	.81737	.07282

Tabela 43.1 One-Sample Test

	Test vrijednost = 3		
	t	df	p
Dogmatizam	4.559	125	.000
Makijavelizam	-20.711	125	.000
Lokus kontrole	-1.365	125	.175
Samosviđanje	6.675	125	.000
Samokompetentnost	-.171	125	.864

Iz tabele 43.1 možemo da vidimo da postoji statistički značajna razlika između dobijenih prosjeka kod selefija na skalama dogmatizam ($p = .000$), makijavelizam ($p = .000$) i samosviđanje ($p = .000$) u odnosu na teorijsku sredinu skale (3).

Kod selefija nalazimo povišen dogmatizam (3,36) i samosviđanje (3,56), dok je na skali makijavelizma taj skor (1,69) niži od očekivanog i govori nam da oni nisu spremni da koriste sva sredstva da bi ostvarili zacrtani cilj.

Tabela 44. Razlike između prosječnih vrijednosti muškaraca i žena selefija na skalama dogmatizam, makijavelizam, lokus kontrole, samosviđanje i samokompetentnost

		N	M	SD	SEM	p
Dogmatizam	Muškarci	95	3.3882	.88020	.09031	.819
	Žene	27	3.3333	.75638	.14557	
Makijavelizam	Muškarci	95	1.7263	.71327	.07318	.966
	Žene	27	1.5873	.57051	.10980	
Lokus kontrole	Muškarci	95	2.8877	.80524	.08262	.767
	Žene	27	2.9877	.58498	.11258	
Samosviđanje	Muškarci	95	3.5263	1.01647	.10429	.819
	Žene	27	3.7130	.76571	.14736	
Samokompetentnost	Muškarci	95	2.8797	.85342	.08756	.011
	Žene	27	3.3439	.57725	.11109	

Kada govorimo o razlici između muškaraca i žena (tabela 44), na skalama dogmatizam, makijavelizam, lokus kontrole, samosviđanje i samokompetentnost vidimo da statistički značajna razlika postoji samo na skali kompetentnosti ($p = .011$), gdje žene sebe opažaju kao efikasnije i jače u ostvarivanju postavljenih ciljeva

Tabela 45. Korelacija prosječnih ocjena selefija na skalama dogmatizam, makijavelizam, lokus kontrole, samosviđanje i samokompetentnost

	Dogmatizam	Makijavelizam	Lokus kontrole	Samosviđanje	Samokompetentnost
Dogmatizam	1				
Makijavelizam	.335**	1			
Lokus kontrole	.160	.232**	1		
Samosviđanje	.184*	.015	.024	1	
Samokompetentnost	.110	-.107	-.014	.788**	1

** korelacija značajna na nivou 0.01

* korelacija značajna na nivou 0.05

Iz tabele 45 vidimo da postoji pozitivna i niska korelacija između dogmatizma i varijable makijavelizam ($r = .335$), kao i veoma slaba ali pozitivna korelacija između dogmatizma i samosviđanja ($r = .184$). Povezanost između samosviđanja i samokompetentnosti je pozitivna i visoka ($r = .788$).

Tabela 46. Korelacija prosječnih ocjena muškaraca selefija na skalama dogmatizam, makijavelizam, lokus kontrole, samosviđanje i samokompetentnost, starosti, obrazovanja, veličine mjesta u kojem su odrasli, broja članova porodice i ukupnog mjesečnog prihoda

	Dogmatizam	Makijavelizam	Lokus kontrole	Samosviđanje	Samokompetentnost	Starost	Obrazovanje	Veličina mjesta u kojem je odrastao	Broj članova domaćinstva	Ukupni mjesečni prihod
Dogmatizam	1									
Makijavelizam	.330**	1								
Lokus kontrole	.078	.278**	1							
Samosviđanje	.205*	.056	.055	1						
Samokompetentnost	.128	-.047	.000	.822**	1					
Starost	.014	-.172	.076	.032	-.107	1				
Obrazovanje	.062	-.189	-.043	.240*	.227*	-.074	1			
Veličina mjesta u kojem je odrastao	.146	-.093	-.097	.178	.206*	-.299**	.351**	1		
Broj članova domaćinstva	-.023	-.048	.324**	-.129	-.083	.135	-.094	-.348**	1	
Ukupni mjesečni prihod	.073	-.044	.013	.065	.099	-.096	.346**	.181	-.114	1

** korelacija značajna na nivou 0.01

* korelacija značajna na nivou 0.05

Dogmatizam je u pozitivnoj i niskoj korelaciji sa varijablama makijavelizam ($r = .330$) i samosviđanje ($r = .205$). Makijavelizam je u pozitivnoj i niskoj korelaciji sa lokusom kontrole ($r = .278$). Muškarci koji imaju više članova porodice imaju i izraženiji spoljašnji lokus kontrole ($r = .324$). Samosviđanje je u pozitivnoj i veoma visokoj korelaciji sa samokompetentnošću ($r = .822$), dok je korelacija sa obrazovanjem pozitivna ali niska ($r = .240$). Negativna i niska korelacija ($r = -.299$) nam

govori da što su selefije starije, to su odrastali u mjestu sa manje stanovnika. Postoji pozitivna i niska korelacija između obrazovanja ispitanika i veličine mjesta u kojem su odrasli ($r = .351$) i ukupnog mjesečnog prihoda ($r = .346$). Veličina mjesta u kojem su selefije odrasle je u negativnoj i niskoj korelaciji sa brojem članova domaćinstva ($r = -.348$).

Tabela 47. Korelacija prosječnih ocjena žena selefija na skalama dogmatizam, makijavelizam, lokus kontrole, samosviđanje i samokompetentnost, starost, obrazovanje, veličina mjesta u kojem su odrasli, broj članova porodice i ukupni mjesečni prihod

	Dogmatizam	Makijavelizam	Lokus kontrole	Samosviđanje	Samokompetentnost	Starost	Obrazovanje	Veličina mjesta u kojem je odrasla	Broj članova domaćinstva	Ukupni mjesečni prihod
Dogmatizam	1									
Makijavelizam	-.013	1								
Lokus kontrole	.430*	.035	1							
Samosviđanje	.344	-.112	-.106	1						
Samokompetentnost	.253	-.465*	-.113	.582**	1					
Starost	-.439*	.242	-.067	-.038	-.081	1				
Obrazovanje	.009	.162	-.163	.182	.120	.179	1			
Veličina mjesta u kojem je odrasla	.291	-.005	.118	.312	.017	-.178	.450*	1		
Broj članova domaćinstva	.246	-.039	.141	.209	-.174	-.302	-.133	.208	1	
Ukupni mjesečni prihod	.047	.091	-.160	.233	.082	.442*	.389*	.221	-.277	1

** korelacija značajna na nivou 0.01

* korelacija značajna na nivou 0.05

Prije nego što krenemo sa analizom korelacija, važno je naglasiti da u okviru uzorka imamo samo 27 žena i stoga ove korelacije i njihovu značajnost treba uzeti sa oprezom. Dogmatizam je u pozitivnoj i srednje

visokoj korelaciji sa lokusom kontrole ($r = .430$) i negativnoj i srednje visokoj korelaciji sa starošću ($r = -.439$). Makijavelizam je u negativnoj i srednje visokoj korelaciji sa samokompetentnošću ($r = -.465$). Samosviđanje je u pozitivnoj i srednje visokoj korelaciji sa samokompetentnošću ($r = .582$). Pozitivna i srednje visoka korelacija ($r = -.442$) nam govori da što su žene selefije starije, imaju veća ukupna mjesečna primanja u domaćinstvu. Postoji pozitivna i srednje visoka korelacija između obrazovanja ispitanica i veličine mjesta u kojem su odrasle ($r = .450$) i niska ali pozitivna korelacija sa ukupnim mjesečnim prihodima ($r = .389$).

4. HEXACO inventar ličnosti

Tabela 48. Prosječne vrijednosti selefija na HEXACO inventaru ličnosti

	N	M	SD	SEM
Iskrenost i skromnost	126	3.4365	.64880	.05780
Emocionalnost	126	1.5476	.63144	.05625
Ekstraverzija	126	3.7956	1.14778	.10225
Prijatnost	126	2.4147	.48390	.04311
Savjesnost	126	2.9544	.56692	.05051
Otvorenost ka iskustvima	126	2.2401	.68877	.06136

Tabela 48.1 One-Sample Test

	Test vrijednost = 2		
	t	df	p
Iskrenost i skromnost	24.853	125	.000
Emocionalnost	-8.042	125	.000
Ekstraverzija	17.561	125	.000
Prijatnost	9.619	125	.000
Savjesnost	18.896	125	.000
Otvorenost ka iskustvima	3.913	125	.000

Iz tabele 48.1 možemo da vidimo da kod selefija postoji statistički značajna razlika između dobijenih prosjeka na skalama ekstraverzija ($p = .000$), iskrenost i skromnost ($p = .000$), emocionalnost ($p = .000$), prijatnost ($p = .000$), savjesnost ($p = .000$) i otvorenost ka iskustvu ($p = .000$), u odnosu na teorijsku sredinu skale (2).

Kod selefija nalazimo povišene vrijednosti na skalama ekstraverzija (3,79), iskrenost i skromnost, (3,43) savjesnost (2,95), prijatnost (2,41) i otvorenost ka iskustvu (2,24), dok je na skali emocionalnost (1,54) taj skor niži od očekivanog.

Iz tabele 49. vidimo da postoji statistički značajna razlika ($p = .021$) između muškaraca i žena na varijabli emocionalnost, gdje muškarci imaju niži skor.

Tabela 49. Razlike između prosječnih vrijednosti muškaraca i žena selefija na HEXACO inventaru ličnosti

		N	M	SD	SEM	p
Iskrenost i skromnost	Muškarci	95	3.4421	.65279	.06697	.751
	Žene	27	3.3981	.64770	.12465	
Emocionalnost	Muškarci	95	1.4711	.61114	.06270	.021
	Žene	27	1.8519	.64023	.12321	
Ekstraverzija	Muškarci	95	3.8868	1.22081	.12525	.393
	Žene	27	3.5278	.88343	.17002	
Prijatnost	Muškarci	95	2.4211	.49366	.05065	.919
	Žene	27	2.3981	.46647	.08977	
Savjesnost	Muškarci	95	2.9158	.55497	.05694	.536
	Žene	27	3.0648	.62247	.11979	
Otvorenost ka iskustvima	Muškarci	95	2.1789	.67207	.06895	.073
	Žene	27	2.4722	.69106	.13299	

U odnosu na žene, muškarci se manje brinu, lakše se nose sa stresom i imaju manju potrebu da svoje emocije pokazuju i dijele sa drugima.

Tabela 50. Korelacija prosječnih ocjena selefija na HEXACO inventaru ličnosti

	Iskrenost i skromnost	Emocionalnost	Ekstraverzija	Prijatnost	Savjesnost	Otvorenost ka iskustvima
Iskrenost i skromnost	1					
Emocionalnost	-.271**	1				
Ekstraverzija	.039	-.129	1			
Prijatnost	-.035	-.131	.085	1		
Savjesnost	.210*	-.131	-.124	.334**	1	
Otvorenost ka iskustvima	-.249**	.052	.052	.009	.024	1

** korelacija značajna na nivou 0.01

* korelacija značajna na nivou 0.05

Među selefijama nalazimo negativnu i nisku korelaciju između iskrenosti – skromnosti i emocionalnosti ($r = -.271$) i otvorenosti ka iskustvu ($r = -.249$), dok je korelacija između iskrenosti – skromnosti i savjesnosti pozitivna i niska ($r = .210$). Prijatnost je u pozitivnoj i niskoj korelaciji sa savjesnošću ($r = .334$).

Tabela 51. Korelacija prosječnih ocjena muškaraca selefija na HEXACO inventaru ličnosti i starosti, obrazovanja, veličine mjesta u kojem su odrasli, broja članova porodice i ukupnog mjesečnog prihoda

	Iskrenost i skromnost	Emocionalnost	Ekstraverzija	Prijatnost	Savjesnost	Otvorenost ka iskustvima	Starost	Obrazovanje	Veličina mjesta u kojem je odrastao	Broj članova domaćinstva	Ukupan mjesečni prihod
Iskrenost i skromnost	1										
Emocionalnost	-.253*	1									
Ekstraverzija	.092	-.110	1								
Prijatnost	.081	-.248*	.125	1							
Savjesnost	.350**	-.225*	-.095	.252*	1						
Otvorenost ka iskustvima	-.253*	.047	.031	.095	-.036	1					
Starost	.037	.289**	-.063	-.259*	.124	-.060	1				
Obrazovanje	-.059	-.006	-.170	.122	.038	.342**	-.074	1			
Veličina mjesta u kojem je odrastao	.138	-.098	.049	.097	-.149	.266**	-.299**	.351**	1		
Broj članova domaćinstva	-.265**	-.011	.127	-.064	-.086	-.015	.135	-.094	-.348**	1	
Ukupan mjesečni prihod domaćinstva	.021	.047	.098	-.056	-.075	.164	-.096	.346**	.181	-.114	1

** korelacija značajna na nivou 0.01

* korelacija značajna na nivou 0.05

Varijabla iskrenost – skromnost je u negativnoj i niskoj korelaciji sa emocionalnošću ($r = -.253$), otvorenošću ka iskustvu ($r = -.253$) i sa brojem članova domaćinstva ($r = -.265$), dok je pozitivna i niska korelacija sa savješnošću ($r = .350$). Istovremeno, emocionalnost je u negativnoj i niskoj korelaciji sa prijatnošću ($r = -.248$), savjesnošću ($r = -.225$), dok je pozitivna i niska korelacija sa starošću selefija ($r = .289$). Prijatnost je u pozitivnoj i niskoj korelaciji sa savjesnošću ($r = .252$), a u ne-

gativnoj i niskoj korelaciji sa starošću ($r = -.259$). Otvorenost ka iskustvu pozitivno i nisko korelira sa obrazovanjem ($r = .342$) i veličinom mjesta u kojem su ispitanici odrasli ($r = .266$). Starost je u negativnoj i niskoj korelaciji sa veličinom mjesta u kojem su odrasle selefije ($r = -.299$), dok je obrazovanje ispitanika u pozitivnoj i niskoj korelaciji sa veličinom mjesta u kojem su ispitanici odrasli ($r = .351$) i njihovim mjesečnim prihodom ($r = .346$). Veličina mjesta u kojem su odrasle selefije je u negativnoj i niskoj korelaciji sa ukupnim brojem članova domaćinstva ($r = -.348$).

Tabela 52. Korelacija prosječnih ocjena žena selefija na HEXACO inventaru ličnosti i starosti, obrazovanja, veličine mjesta u kojem su odrasli, broja članova porodice i ukupnog mjesečnog prihoda

	Iskrenost i skromnost	Emocionalnost	Ekstraverzija	Prijatnost	Savjesnost	Otvorenost ka iskustvima	Starost	Obrazovanje	Veličina mjesta u kojem je odrasla	Broj članova domaćinstva	Ukupan mjesečni prihod domaćinstva
Iskrenost i skromnost	1										
Emocionalnost	-.397*	1									
Ekstraverzija	-.155	-.052	1								
Prijatnost	-.378	.358	-.209	1							
Savjesnost	-.239	.007	-.174	.694**	1						
Otvorenost ka iskustvima	-.356	-.200	.364	-.196	.043	1					
Starost	.321	-.167	-.029	-.419*	-.179	-.333	1				
Obrazovanje	-.033	.033	.280	-.359	-.034	.467*	.179	1			
Veličina mjesta u kojem je odrasla	.111	-.106	.073	-.185	.007	.265	-.178	.450*	1		
Broj članova domaćinstva	-.083	-.088	-.178	.229	-.142	-.235	-.302	-.133	.208	1	
Ukupan mjesečni prihod domaćinstva	.023	-.139	.081	-.030	.287	.097	.442*	.389*	.221	-.277	1

** korelacija značajna na nivou 0.01

* korelacija značajna na nivou 0.05

Prije nego što krenemo sa analizom korelacija, važno je naglasiti da u okviru uzorka imamo samo 27 žena, i stoga ove korelacije i njihovu značajnost treba uzeti sa oprezom. Varijabla iskrenost – skromnost je u negativnoj i niskoj korelaciji sa emocionalnošću ($r = -.397$). Prijatnost pozitivno i visoko korelira sa savjesnošću ($r = .694$) i negativno i umjereno korelira sa starošću ($r = -.419$). Otvorenost ka iskustvu je u pozitivnoj i umjerenj korelaciji sa obrazovanjem ($r = .467$), dok je starost u pozitivnoj i umjerenj korelaciji sa ukupnim mjesečnim prihodom cijelog domaćinstva ($r = .442$). Korelacija između obrazovanja, veličine mjesta u kojem su odrasle ($r = .450$) i ukupnim mjesečnim prihodom domaćinstva ($r = .389$) je pozitivna i srednjeg intenziteta.

5. Možemo li selefije svrstati u neke kategorije?

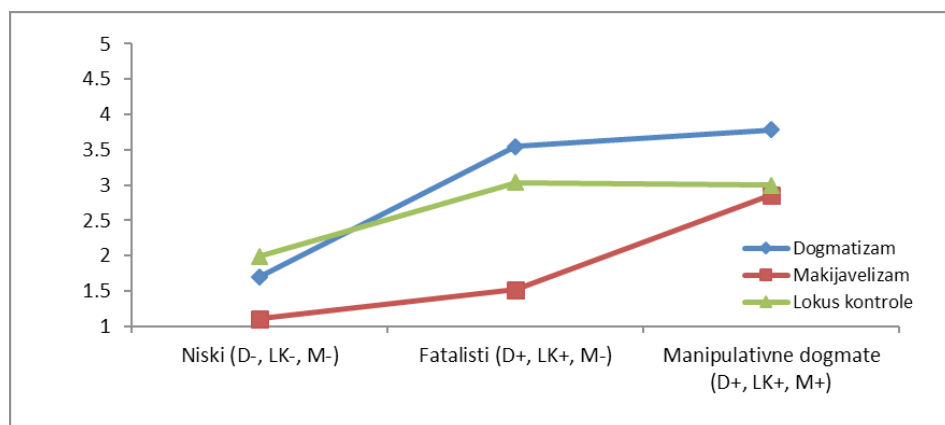
Kao što smo ranije naglasili, u našem istraživanju je učestvovalo 126 selefija oba pola i željeli smo da vidimo da li se oni mogu rasporediti u neke kategorije na osnovu stavskih varijabli: dogmatizam, makijavelizam, lokus kontrole, samosviđanje i samokompetentnost i ličnosnih varijabli: ekstraverzija, iskrenost i skromnost, savjesnost, prijatnost i otvorenost ka iskustvu i emocionalnost. U okviru naše analize, koristili smo hijerarhijsku klaster analizu i ovim nalazima potrebno je pristupati veoma oprezno, prvo – zbog same veličine uzorka selefija, drugo – zbog veličina klastera.

Klaster analiza je zasnovana na mjerama koje u većoj mjeri reprezentuju stavove (dogmatizam, lokus kontrole i makijavelizam) nego ličnost. Mjere samosviđanja i samokompetencije su u znatnoj mjeri otežavale dobijanje klastera i statistički i konceptualno nisu imale nikakav doprinos, pa su isključene iz analiza u smislu definicije klastera. Testirana su 2–4 klasterska rješenja na stavskim (dogmatizam, lokus kontrole i makijavelizam) i na ličnosnim (6-faktorski model) varijablama; relativno smislenim su se pokazala trofaktorska rješenja u oba slučaja, ali smo izabrali rješenje sa stavskim varijablama, pa njega ovde prikazujemo.

Tabela 53. Karakteristike klastera za uzorak selefija

	Ispitanici sa niskim skorovima (D-, LK-, M-)		Dogmatski fatalisti (D+, LK+, M-)		Manipulativne dogmate (D+, LK+, M+)	
	M	SD	M	SD	M	SD
Dogmatizam	1.70	1.05	3.54	.57	3.78	.60
Makijavelizam	1.10	.47	1.52	.45	2.86	.51
Lokus kontrole	1.99	1.05	3.04	.65	3.00	.52

Kao što možemo da vidimo iz tabele 53 i grafikona 39, dobijena su tri klastera, jedan na kojem ispitanici imaju niske skorove na svim varijablama (i koji je najmanji, svega 10% ispitanika), onda najveći klaster, 75%, dogmatskih fatalista (visokih na dogmatizmu i lokusu kontrole, ali ne i na manipulativnosti) i treći, isto relativno mali, od 15% ispitanika, faktor manipulativnih dogmata (visokih skorova na makijavelizmu, dogmatizmu i lokusu kontrole).

Grafikon 39

Iz tabele 54 vidimo da se ove tri grupe se ne razlikuju između sebe kada su u pitanju crte ličnosti iz šestofaktorskog modela, izuzev određene, relativno slabe ali značajne razlike na dimenziji iskrenost – ponižnost, u slučaju koje su manipulativne dogmate znatno niže u odnosu na dve preostale grupe koje se međusobno ne razlikuju statistički značajno.

Tabela 54. Poređenje klastera uzorka selefija po mjerama ličnosti

	Ispitanici sa niskim skorovima (D-, LK-, M-) N= 15 (10%)		Dogmatski fatalisti (D+, LK+, M-) N= 90 (75%)		Manipulativne dogmate (D+,, LK+, M+) N= 21 (15%)		F	p	Eta2
	M	SD	M	SD	M	SD			
Iskrenost i poniznost	3.6500	.38730	3.4750	.62716	3.1190	.79301	3.631	.029	.056
Emocionalnost	1.4167	.50592	1.5639	.64755	1.5714	.65738	.364	.696	.006
Ekstraverzija	3.6500	.87526	3.8222	1.16494	3.7857	1.28035	.144	.866	.002
Prijatnost	2.1667	.41904	2.4389	.50324	2.4881	.39903	2.376	.097	.037
Savjesnost	3.0167	.46739	2.9694	.58759	2.8452	.55043	.507	.603	.008
Otvorenost ka iskustvima	2.2833	.81759	2.3000	.65579	1.9524	.69200	2.246	.110	.035

6. Rezime

Prije nego što počnemo sa razmatranjem dobijenih rezultata, daćemo neke osnovne podatke o strukturi uzorka selefija. U okviru uzorka dominiraju muškarci, ali jedna petina uzorka otpada na žene. Selefije imaju završenu srednju školu, ali je skoro jedna trećina visoko obrazovana. S obzirom na godine starosti, svaki treći ispitanik je mlađi od 30 godina, dok je 40% starosti od 30 do 44 godine. Svaki peti ispitanik je starosti od 45 do 59 godina. Trećina selefija je odrasla na selu. Prosječna porodica u kojoj žive selefije broji četiri člana (4,3).

Nešto više od dvije trećine selefija su članovi Islamske zajednice BiH, a njih 90% Islamsku zajednicu BiH smatra svojom zajednicom. Dvije trećine selefija ima povjerenje u Islamsku zajednicu BiH, dok im svaki peti ispitanik ne vjeruje.

Selefije svoje djetinjstvo opisuju kao uglavnom veoma sretno. Vjeronauku i mekteb su pohađale dvije trećine ispitanika, dok je medresu

završio svaki deseti ispitanik. Od ukupnog broja ispitanika, Fakultet islamskih nauka u BiH je završilo 4% selefija, a 5,4% završilo je taj fakultet u inostranstvu. Iako mekteb i medresu više pohađaju žene nego muškraci, situacije se mijenja kada je riječ o Fakultetu islamskih nauka u BiH. Među selefijama je više muškaraca koji su završili tu visoku školu, nego žena.

Najveći broj selefija, oko dvije trećine, smatra da su religiozniji od njihovih roditelja, dok svaki treći ispitanik tvrdi da su jednako religiozni.

Oko dvije trećine ispitanika je cijeli rat provelo u BiH, a svaki deseti ispitanik samo neko vrijeme. Tokom rata izvan BiH je bilo 7,1% selefija, dok svaki deseti tada nije bio ni rođen. Od ukupnog broja ispitanika, njih dvije trećine nisu bili pripadnici Armije BiH ili bilo koje druge vojne formacije, dok je svaki peti ispitanik bio u sastavu neke vojne formacije. Među selefijama nalazimo jednak procenat (28,6%) ispitanika koji su u ratu izgubili nekog bliskog člana porodice ili su protjerani iz mjesta u kojem su živjeli. Svaki deseti ispitanik je ranjen, dok ih je 5% bilo zarobljeno, a 2,4% zatvoreno.

Svaki treći selefija je nezaposlen, a svaki peti radi u privatnoj firmi i prijavljen je. Podjednak je procenat ispitanika koji rade na crno, vode svoj posao ilisu zaposleni u javnoj ustanovi (oko 10%). Svaki deseti selefija je srednjoškolac i student. Četvrtina ispitanika sedmično na poslu provede više od 45 časova, dok svaki peti ispitanik radi od 40 do 45 časova. Od 31 do 40 časova sedmično na poslu provodi 15,2%, a manje od 30 časova 21,2% selefija. Svaki četvrti ispitanik ima ukupna mjesečna primanja svih članova porodice između 501 KM i 1000 KM, dok 15,9% ima primanja veća od 1501 KM. Od 1000 KM do 1500 KM ima 13,5% ispitanih selefija, a primanja manja od 500 KM njih 24,6%. Nešto više od polovine selefija odluke o trošenju novca za domaćinstvo donosi zajedno sa bračnim partnerom, kod trećine ispitanika o tome odlučuje muškarac, a žena o tome odlučuje u samo 4% slučajeva.

Kada govorimo o rekcijama bliže i dalje okoline na to kako selefije praktikuju svoju vjeru, možemo reći da najviše pozitivnih reakcija dobijaju od najbližih članova porodice i prijatelja i to je izjavilo oko 90%

ispitanika. Negativne reakcije su najviše prisutne kod kolega sa posla, građana na ulici i rodbine.

Neki oblik nasilja doživjelo je 37,7% selefija, dok 44,4% zna za slučajeve nasilja nad njima. Najčešće se susreću sa verbalnim i emocionalnim nasiljem, dok je na trećem mjestu ekonomska ugroženost. Svaki deseti ispitanik je imao probleme sa fizičkim nasiljem. Najčešći oblik nasilja kojem su izloženi je verbalno nasilje i to najčešće zbog njihovog izgleda, a takođe im osporavaju način oblačenja i to se ne odnosi samo na vrebale kritike, već i na pokušaje da se ta odjeća ukloni. Fizičko zlostavljanje je takođe prisutno (gađanje kamenjem, napad pijanih osoba, udarci, pljuvanje). Nekoliko lica je doživjelo hapšenja i zatvaranja, da bi kasnije bili pušteni na slobodu. Jedan dio kritika se odnosi na njihov način praktikovanja islama, način klanjanja i sl. Oni se teško zapošljavaju kod drugih zbog svog izgleda, žene zbog pokrivanja, a muškarci zbog brade. Problemi u okviru porodice se svode na verbalne prijetnje roditelja, ali i traženje da se obrije brada. Svakodnevno se susreću sa ekonomskom nesigurnošću i emocionalnim nasiljem, dok se u toku sedmice najviše susreću sa emocionalnim i verbalnim nasiljem. Fizičko nasilje je prisutno nekoliko puta godišnje kod svakog desetog selefije.

Selefije nasilje doživljavaju podjednako od osoba koje poznaju i koje ne poznaju i najčešće se to dešava (oko dvije trećine) u javnom prostoru (ulica, institucije, preduzeća, kafići), dok se kod 16% to nasilje dešavalo u stanu, u kući njih ili njihovih prijatelja i poznanika, a kod 14% selefija to se dešavalo i na javnim i na privatnim mjestima.

Prema riječima samih selefija, u trenutku kada se nasilje dogodi najčešće nastoje da smire situaciju ili sve to ignorišu. Svaki deseti ispitanik je na provokacije uzvratilo verbalnim napadom na osobu koja je inicirala provokaciju, dok je skoro jednak procenat pobjegao sa lica mjesta. Tek 4% je u takvoj situaciji potražilo pomoć od građana. Emocije koje su pratile tu situaciju ili te situacije su raznovrsne – od bijesa, ljutnje i nelagodnosti zbog toga što se sve to dešava, do straha; dok je mali dio njih ostao ravnodušan i ignorisao čitavu situaciju. Jedan dio njih se odjećao odbačenim i diskriminisanim zbog predrasuda koje građani imaju o njima. Ipak, stiče se utisak da je su emocije mnogo

intenzivnije i jače kada su posljedica nasilja ljudi koji su bliski selefijama (porodica i prijatelji). Dobar dio njih na to gleda kao izazov sa kojim se moraju suočiti i prevazići ga jer su oni na pravom putu, za razliku od onih od kojih trpe nasilje.

Selefije koje su doživjele neki oblik nasilja najčešće o tome razgovaraju sa partnerima, prijateljima, poznanici i roditeljima. Oni nemaju povjerenja u institucije sistema i ne obraćaju im se često.

Selefije u BiH su zadovoljne svojim životom. Pripadnici ove grupe su najzadovoljniji svojim zdravljem, svojim odnosom sa drugim ljudima i svojim materijalnim stanjem. Najmanje su zadovoljni svojom bezbjednošću u budućnosti, sigurnošću i pripadnošću lokalnoj zajednici.

Na skalama dogmatizam, makijavelizam, lokus kontrole, samosviđanje i samokompetentnost, samo na skali kompetentnosti postoji razlika između selefija po polu, gdje žene sebe opažaju kao efikasnije i jače u ostvarivanju postavljenih ciljeva.

Na osnovu korelacija koje smo dobili na varijablama iz predhodnog pasusa, možemo reći da muškarci selefije kod kojih je izraženo dogmatsko mišljenje u većoj mjeri prihvataju mišljenje da cilj opravdava sredstvo i imaju ljepšu sliku sebe. Ispitanici koji imaju izražen makijavelizam u većoj mjeri smatraju da spoljašnji faktori utiču na njihovo ponašanje. Selefije koje imaju lijepo mišljenje o sebi doživljavaju sebe efikasnijim i sposobnim da ostvare zadate ciljeve. Obrazovaniji ispitanici su odrasli u mjestima koja imaju više stanovnika i imaju veća ukupna mjesečna primanja. Selefije koje su odrasle u većem gradu imaju manje porodice.

Zaključke koje donosimo na osnovu korelacija i njihove značajnosti kod žena moramo uzeti sa rezervom jer je broj žena mali. Ispitanice sa izraženijim dogmatizmom u većoj mjeri smatraju da neka spoljna sila upravlja njihovim životom. Istovremeno, dogmatizam je izraženiji kod mlađih ispitanica. Pripadnice selefijaskog pokreta koje imaju veći skor na skali makijavelizma manje su uvjerene u svoju sposobnost da samostalno ostvare svoje ciljeve. Sa porastom starosti ispitanica, rastu i njihova ukupna mjesečna primanja. Ispitanice koje su odrasle u mjestima sa više stanovnika su obrazovanije i imaju veći mjesečni prihod.

Na HEXACO inventaru ličnosti muškarci i žene se razlikuju samo na varijabli emocionalnost, gdje muškarci imaju niži skor. Praktično, to znači da se žene u odnosu na muškarce manje brinu, lakše se nose sa stresom i imaju manju potrebu da svoje emocije pokazuju i dijele sa drugima. Dobijene korelacije na svim ispitanicima pokazuju da sa povećanjem iskrenosti – skromnosti oni postaju suzdržaniji u iskazivanju svojih emocija, manje se brinu i manje su podložni stresu i manje su otvoreni za druge ideje, ali su savjesniji i disciplinovaniji. Ispitanici koji su prijatni u ophođenju sa drugima i koji su spremni na kompromis su istovremeno i savjesniji i disciplinovaniji.

Muškarci selefije koji su iskreni i skromni imaju nisku emocionalnost, nisu otvoreni za nova iskustva, imaju manje članova porodice, ali su savjesni, organizovani i disciplinovani. Ispitanici koji su emocionalniji su stariji, tvrdoglavi, skloni ljutni kada vide nepravdu i kritični prema drugima, manje su savjesni i disciplinovani. Ispitanici koji su prijatni u ophođenju sa drugima su i savjesniji, te promišljeni, disciplinovani i mlađi. Selefije koje su odrasle u većem mjestu i koje su obrazovane su istovremeno otvorenije za nove ideje.

Ispitanice kod kojih nalazimo izraženiju skromnost i iskrenost imaju slabije izraženu emocionalnost, tj. manje su zabrinute, lakše se nose sa stresom, nemaju potrebu da svoje emocije dijele sa drugima. Sa porastom prijatnosti u ophođenju sa drugima raste i savjesnost, promišljenost i disciplinovanost ispitanica, a opada njihova starost. Kao i kod muškaraca, sa porastom obrazovanja raste i otvorenost ka novim sadržajim. Naravno, zbog malog broja žena ove zaključke potrebno je uzeti sa rezervom.

Imamo li u vidu varijable koje smo mjerili u ovom istraživanju, možemo reći da među ispitanim selefijama nismo našli velike razlike unutar grupe, i možemo reći da su prilično homogena zajednica.

DA LI SE I PO ČEMU RAZLIKUJU GRAĐANI I SELEFIJE U BOSNI I HERCEGOVINI?

dr Srđan Puhalo

U prethodnim poglavljima smo opisali neke karakteristike selefija i građana Bosne i Hercegovine i sada se nameće logično pitanje da li se i u kojoj mjeri ove dvije kategorije ispitanika međusobno razlikuju. Da bismo to doznali, upoređićemo dobijene rezultate na skalama dogmatizam, lokus kontrole, makijavelizam, a potom i rezultate dobijene na inventaru ličnosti HEXACO i uporediti ih na skali zadovoljstva životom. Važno je naglasiti da uzorci nisu ujednačeni.

1. Zadovoljstvo selefija i građana BiH životom

Sada ćemo uporediti zadovoljstvo građana BiH životom (Puhalo, 2015) sa zadovoljstvom selefija i vidjeti da li se međusobno statistički značajno razlikuju. Istraživanje zadovoljstva građana životom urađeno je u junu 2015. godine u BiH, na uzorku od 1100 punoljetnih građana.

Iz tabele 55 možemo da vidimo da postoji statistički značajna razlika između građana BiH i selefija s obzirom na zadovoljstvo njihovim životom u cjelini ($p = .000$) i moramo naglasiti da su selefije značajno zadovoljnije nego građani BiH svojim životom generalno. Selefije su zadovoljnije svojim životnim standardom u odnosu na građane BiH, te zadovoljnije svojim zdravljem ($p = .000$), onim što su postigli u životu ($p = .000$), osjećanjem sigurnosti ($p = .000$), osjećanjem pripadnosti lokalnoj zajednici ($p = .000$) i svojim osjećanjem bezbjednosti u budućnosti ($p = .000$). Statistički značajnu razliku između građana i selefija nismo našli jedino kod njihovog zadovoljstva odnosima sa drugim ljudima.

Dobijeni rezultati jasno pokazuju da su selefije u odnosu na građane BiH generalno zadovoljnije svojim životom, ali i skoro svim aspektima života koje smo mjerili.

Tabela 55. Razlike između prosječnih vrijednosti građana BiH i selefija svojim životom generalno i pojedinim aspektima života

		N	M	SD	SEM	p
Svojim životom u cjelini	Građani	1017	5.58	2.819	.088	.000
	Selefije	81	8.49	2.134	.237	
Svojim životnim standardom	Građani	1100	5.22	2.818	.085	.000
	Selefije	123	8.09	2.512	.227	
Svojim zdravljem	Građani	1100	7.09	2.690	.081	.000
	Selefije	123	9.13	1.557	.140	
Onim što postižete u životu	Građani	1100	6.40	2.660	.080	.000
	Selefije	122	7.93	2.097	.190	
Svojim odnosima sa drugim ljudima	Građani	1100	7.71	2.294	.069	.258
	Selefije	122	8.19	1.648	.149	
Svojim osjećajem sigurnosti	Građani	1100	6.03	2.803	.085	.000
	Selefije	123	7.77	2.642	.238	
Osjećajem pripadnosti u lokalnoj zajednici	Građani	1100	6.76	2.697	.081	.000
	Selefije	122	7.86	2.566	.232	
Svojim osjećajem bezbjednosti u budućnosti	Građani	1100	5.27	2.922	.088	.000
	Selefije	120	6.91	3.168	.289	

2. Dogmatizam, makijavelizam i lokus kontrole selefija i građana BiH

Iz tabele 56 možemo da vidimo da se građani BiH i vehabije/selefije međusobno razlikuju samo na skali makevijalizma ($p = .000$), dok ne

postoji razlika u stepenu izraženog dogmatizma ($p = .092$) i lokusu kontrole ($p = .062$).

Tabela 56. Razlika prosječnih vrijednosti građana BiH i vehabija/selefija na skalama dogmatizam, makijavelizam i lokus kontrole

		N	M	SD	SEM	p
Dogmatizam	Građani	1004	3.2491	.92150	.02908	.092
	Selefije	126	3.3631	.89393	.07964	
Makijavelizam	Građani	1004	2.3450	.78011	.02462	.000
	Selefije	126	1.6939	.70791	.06307	
Lokus kontrole	Građani	1004	3.0369	.87442	.02760	.062
	Selefije	126	2.9074	.76138	.06783	

Ako pogledamo prosječne vrijednosti dobijene na makijevalizmu, sasvim je jasno da je on više izražen kod stanovnika BiH (2,34) nego kod vehabija/selefija (1,69). Praktično, to znači da su vehabije/selefije manje sklone manipulisanju ljudima uz pomoć lukavstva, laskanja, zavaravanja, prijetnji i pritisaka s namjerom da se upravlja i kontroliše ponašanje u svrhu postizanja ličnih ciljeva nego građani BiH.

3. Građanin BiH i vehabija/selefija na HEXACO inventaru ličnosti

Rezultati prikazani u tabeli 57 pokazuju da se građani BiH i selefije razlikuju na svih šest dimenzija ličnosti: iskrenost i skromnost ($p = .000$), emocionalnost ($p = .000$), ekstraverzija ($p = .000$), prijetnost ($p = .000$), savjesnost ($p = .000$) i otvorenost ka iskustvu ($p = .001$).

Tabela 57. Razlika prosječnih vrijednosti građana BiH i vehabija/selefija na HEXACO inventaru ličnosti

		N	M	SD	SEM	p
Iskrenost i skromnost	Građani	1004	2.5593	.74886	.02363	.000
	Selefije	126	3.4365	.64880	.05780	
Emocionalnost	Građani	1004	1.8952	.63262	.01997	.000
	Selefije	126	1.5476	.63144	.05625	
Ekstraverzija	Građani	1004	2.7946	.70495	.02225	.000
	Selefije	126	3.7956	1.14778	.10225	
Prijatnost	Građani	1004	2.0553	.61880	.01953	.000
	Selefije	126	2.4147	.48390	.04311	
Savjesnost	Građani	1004	2.3130	.72637	.02292	.000
	Selefije	126	2.9544	.56692	.05051	
Otvorenost ka iskustvu	Građani	1004	2.0152	.80607	.02544	.001
	Selefije	126	2.2401	.68877	.06136	

U odnosu na građane BiH, selefije imaju izraženiju iskrenost i skromnost, ekstraverziju, prijatnost, savjesnost i otvoreniji su ka novim iskustvima, ali na skali emocionalnosti imaju manji prosječni skor u odnosu na građane.

Jednostavnije rečeno, selefije (u poređenju sa građanima) više izbjegavaju manipulisanje drugim ljudima radi ostvarivanja svojih ciljeva, manje su skloni kršenju pravila, manje maštaju o raskoši i bogatstvu i ne smatraju da treba da imaju povlašten status u društvu. Selefije se bolje od građana nose sa stresom, teže se ljute i obeshrabre, svoje brige ne dijele sa drugima i nemaju veliku potrebu da svoje emocije dijele sa drugima. Istovremeno, oni su druželjubiviji od građana i imaju više samopouzdanja kada se obraćaju drugima. Selefije misle o sebi pozitivnije nego građani, puni su entuzijazma i energije. Pripad-

nici selefijskog pokreta imaju bolju sliku o drugim ljudima od prosječnog stanovnika BiH. U većoj mjeri ljude vide kao poštene i dobronamjerne, iskreniji su i otvoreniji. Više žele da pomognu drugima, teško se upuštaju u konflikte i lako kontrolišu svoju narav, u odnosu na građane BiH. Oni su savjesniji, uredniji i bolje organizuju svoju svakodnevicu. Selefije su i maštovite, vrednuju emocije, preferiraju različitosti i otvoreni su za učenje drugog i za drugačije vrijednosti.

Mediji (kao glavni kreatori javnog mnjenja u Bosni i Hercegovini) o selefijama uglavnom izvještavaju ili neutralno ili negativno. Negativno izvještavanje o selefijama je posebno prisutno u medijima iz Republike Srpske i kod „hrvatskih“ dnevnih novina i portala. Selefije se prikazuju stereotipno i vrlo često izjednačavaju sa teroristima, a pri tome se svjesno zanemaruju svi ostali apsekti njihovog života i rada. Izvještaji i vijesti su dominantna forma kada se piše o selefijama, dok je zanemariv broj ozbiljnih analitičkih tekstova. O njima najviše govore „neimenovani i dobro obaviješteni izvori“. Stiče se utisak da mediji manje ili više svjesno šire strah od selefija među građanima BiH, prikazujući ih kao veoma moćne i organizovane, kojih se ne plaše ili čak sa njima tajno saraduju i neke institucije sistema. Naravno, mediji snose krivicu za sve gore navedeno, ali moramo imati na umu da takvoj slici dosta doprinosi i selefijska zajednica koja je u velikoj mjeri zatvorena prema medijima i na taj način sama doprinosi negativnoj slici svojim pristalicama.

Građani BiH nemaju mnogo znanja o selefijama i informacije koje imaju o njima najčešće dobijaju od televizije, a slijede društvene mreže, prijatelji i poznanici. Imajući u vidu kako se selefije prikazuju u javnosti, ne treba da nas začudi što građani BiH selefije opisuju isključivo negativnim stereotipima. Najčešće se opisuju kao neko ko ne voli druge ljude, kao svadljivi, hladni, nekulturni, prljavi, neljubazni i neiskreni ljudi. Bošnjaci selefije opažaju u nešto ljepšem svjetlu, tj. sa manje prisutnim negativnim osobinama u odnosu na Srbe i Hrvate, što je donekle očekivano, jer dolaze iz istog kulturnog i religijskog miljea i više su u kontaktu sa njima, što može da utiče na smanjenje negativnih stereotipa prema njima.

Za najveći broj stanovnika BiH, selefizam je nešto što se domaćim muslimanima nameće izvana, ali Srbi i Hrvati smatraju da tu ima uti-

caja i Islamske zajednica BiH. Ipak, dosta je onih, pogotovo među Bošnjacima, koji smatraju da je to slobodan izbor pojedinca.

Najveći broj Hrvata i Srba (oko 90%) nema nikakav kontakt sa selefijama. Sasvim očekivano, Bošnjaci imaju najviše kontakata sa selefijama. Emocija koja najčešće prati opažanje selefija je ravnodušnost, a slijede zabrinutost, strah i ljutnja. Među Bošnjacima nalazimo najviše ravnodušnih, dok je ljutnja najviše prisutna kod Hrvata.

Hrvati imaju najnegativnije stavove prema selefijama, a potom Srbi. Radikalni antiselefizam, kao i negiranje prava na selefizam, najprisutniji je kod Hrvata, nešto manje kod Srba, a najmanje kod Bošnjaka. Za građane koji zastupaju radikalni antiselefizam možemo reći da su skloniji dogmatskom mišljenju i njihov lokus kontrole je više usmjeren ka vani. Ispitanici koji se zalažu za pravo selefija da budu to što jesu skloni su spoljašnjem lokusu kontrole i imaju manje radikalne stavove protiv selefizma. Građani koji imaju manji animozitet prema selefijama skloni su makijavelističkom ponašanju, imaju više samopouzdanja i druželjubiviji su, savjesniji, otvoreniji ka novim iskustvima i smatraju da selefije imaju prava da praktikuju svoju vjeru onako kako žele.

Najveći broj selefija (nešto više od dvije trećine) su članovi Islamske zajednice BiH, a njih 90% Islamsku zajednicu BiH smatra svojom zajednicom i ako je to tačno, postavlja se pitanje da li su oni izvan sistema – kako se to najčešće prikazuje u medijima.

Vjeronauku i mekteb je pohađalo dvije trećine selefija, dok je medresu završio svaki deseti ispitanik. Iako mekteb i medresu više pohađaju žene nego muškraci, Fakultet islamskih nauka u BiH više završavaju muškarci. Selefije su religioznije od svojih roditelja.

Oko dvije trećine selefija je cijeli rat provelo u BiH, a svaki peti – kao pripadnik oružanih snaga. Trećina je nezaposlena, a svaki peti radi u privatnoj firmi i prijavljen je. Podjednak je procenat selefija koje rade na crno, vode svoj posao ili su zaposleni u javnoj ustanovi (oko 10%). Svaki deseti selefija je srednjoškolac i student.

Neki oblik nasilja doživjelo je 37,7% selefija, dok 44,4% zna za slučajeve nasilja nad njima. Najčešće je to verbalno i emocionalno nasilje, dok je na trećem mjestu ekonomska ugroženost. Deset odsto selefija

se susrelo sa fizičkim nasiljem. Ovi procenti su veoma visoki i nikako se ne smiju zanemarivati. Prema riječima samih selefija, u trenutku kada se nasilje dogodi najčešće nastoje da smire situaciju ili sve to ignorišu. Svaki deseti ispitanik je na provokacije uzvratio verbalnim napadom na osobu koja je inicirala provokaciju, dok je skoro jednak procenat pobjegao sa lica mjesta. Oni nemaju mnogo povjerenja u institucije niti im se obraćaju često, pa čak ni kada dožive neki oblik nasilja.

Kada je riječ o skalama dogmatizam, makijavelizam, lokus kontrole, samosviđanje i samokompetentnost, samo na skali kompetentnosti postoji razlika između selefija po polu, gdje žene sebe opažaju kao efikasnije i jače u ostvarivanju postavljenih ciljeva. Na HEXACO inventaru ličnosti, muškarci i žene se razlikuju samo na varijabli emocionalnost, gdje muškarci imaju niži skor. Praktično, to znači da se žene u odnosu na muškarce manje brinu, lakše se nose sa stresom i imaju manju potrebu da svoje emocije pokazuju i dijele sa drugima.

Korelacije dobijene na svim selefijama pokazuju da sa povećanjem iskrenosti – skromnosti oni postaju suzdržaniji u iskazivanju svojih emocija, manje se brinu, manje su podložni stresu i manje su otvoreni za druge ideje, ali su savjesniji i disciplinovaniji. Ispitanici koji su prijatni u ophođenju sa drugima i koji su spremni na kompromis su istovremeno i savjesniji i disciplinovaniji.

Imamo li u vidu varijable koje smo mjerili u ovom istraživanju, možemo reći da među ispitanim selefijama nismo našli velike razlike unutar grupe i možemo reći da su prilično homogena zajednica.

Kada smo uporedili dobijene rezultate na skali zadovoljstva životom, uvidjeli smo da su selefije, u odnosu na građane BiH, generalno, ali i na pojedinačnim aspektima, zadovoljnije svojim životom. Prihvatimo li da su selefije religioznije u odnosu na druge građane BiH, dobijeni nalazi su u skladu sa istraživanjima u inostranstvu (pogledati Dušanić, 2007 i Jovanović, 2016). Iako smo očekivali da je dogmatizam izraženiji kod selefija u odnosu na građane BiH, ta razlika se nije pokazala značajnom, a tako je i kod lokusa kontrole. Razlika je nađena samo na makijavelizmu koji je prisutniji kod građana BiH nego kod selefija.

Posebno je interesantno, ali i zabrinjavajuće, to da među građanima nalazimo 50,4% manipulativnih dogmata, a među selefijama 15%.

U odnosu na građane BiH, selefije imaju izraženiju iskrenost i skromnost, ekstraverziju, prijatnost, savjesnost i otvoreniji su ka novim iskustvima, ali na skali emocionalnosti imaju manji prosječan skor u odnosu na građane. Jednostavnije rečeno, selefije, u odnosu na građane, više izbjegavaju manipulisanje drugim ljudima radi ostvarivanja svojih ciljeva, manje su skloni kršenju pravila, manje maštaju o raskoši i bogatstvu i ne smatraju da treba da imaju povlašten status u društvu. Selefije se bolje od građana nose sa stresom, teže se ljute i obeshrabre, svoje brige ne dijele sa drugima i nemaju veliku potrebu da svoje emocije dijele sa drugima. Istovremeno, oni su druželjubiviji od građana i imaju više samopouzdanja kada se obraćaju drugima. Selefije, u odnosu na građane, pozitivnije misle o sebi, puni su entuzijazma i energije. Pripadnici selefijaskog pokreta imaju bolju sliku o drugim ljudima od prosječnog stanovnika BiH. U većoj mjeri ljude vide kao poštene i dobronamjerne, iskreniji su i otvoreniji. Više žele da pomognu drugima, teško se upuštaju u konflikte i lakše kontrolišu svoju narav, u odnosu na građane BiH. Oni su savjesniji, uredniji i bolje organizuju svoju svakodnevicu. Selefije su i maštovite, vrednuju emocije, preferiraju različitosti i otvorene su učenje drugog i za drugačije vrijednosti.

Prilog 2.

Statistički značajne razlike na pojedinim
varijablama kod građana BiH i selefija

STATISTIČKI ZNAČAJNE RAZLIKE S OBZIROM NA POL ISPITANIKA

Tabela 58. *Da li znate ko su vehabije/selefije?*

	Pol		Total
	Muškarci	Žene	
Da	64.7%	53.5%	59.4%
Ne	11.0%	13.9%	12.4%
Nisam siguran	18.0%	23.2%	20.4%
Odbija	6.4%	9.5%	7.9%
Total	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 58.1 *Hi- kvadrat test*

v	df	p
13.273	3	.004

Tabela 59. *Ocjenama od 1 do 5 procijenite svoje znanje o vehabijama/selefijama? (prosječne vrijednosti)*

	N	M	SD	SE	p
Muškarci	474	2.12	1.089	.050	.000
Žene	425	1.85	.963	.047	

Tabela 60. *Razgovaram sa vehabijama/selefijama*

	Pol		Total
	Muškarci	Žene	
Nije spomenuto	89.4%	96.0%	92.5%
Spomenuto	10.6%	4.0%	7.5%
Total	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 60.1 Hi- kvadrat test

V	df	p
15.705	1	.000

Tabela 61. Po Vašem mišljenju koliko u BiH ima vehabija/selefija?

	Pol		Total
	Muškarci	Žene	
Do 1000	7.2%	9.7%	8.4%
Od 1001 do 3000	10.4%	9.7%	10.1%
Od 3001 do 5000	13.4%	10.1%	11.9%
Od 5001 do 10 000	18.7%	13.9%	16.4%
Od 10 001 do 20 000	11.2%	6.9%	9.2%
Od 20 001 do 50 000	4.2%	2.9%	3.6%
Više od 50 000	5.7%	5.5%	5.6%
Ne zna/odbija	29.3%	41.3%	35.0%
Total	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 61.1 Hi- kvadrat test

V	df	p
23.975	7	.001

Tabela 62. Koju vrstu socijalnih odnosa (kontakata) imate sa muškarcima i ženama koji su vehabije/ selefije?

		Pol		V	df	p
		Muškarci	Žene			
Nemam nikakav kontakt sa njima	Nije spomenuto	38.2%	30.3%	6.862	1	.009
	Spomenuto	61.8%	69.7%			
Družim se sa njima	Nije spomenuto	95.7%	99.4%	13.702	1	.000
	Spomenuto	4.3%	0.6%			
Članovi moje rodbine su vehabije/ selefije	Nije spomenuto	95.1%	98.5%	9.324	1	.002
	Spomenuto	4.9%	1.5%			

Tabela 63. Kada ugledate muškarca ili ženu na ulici za koje mislite ili znate da su vehabije /selefije, kakve emocije/osjećanja to izaziva kod vas?

		Pol		V	df	p
		Muškarci	Žene			
Ljutnju	Nije spomenuto	82.2%	89.5%	10.687	1	.001
	Spomenuto	17.8%	10.5%			
Radost	Nije spomenuto	96.6%	99.6%	11.396	1	.001
	Spomenuto	3.4%	0.4%			
Sreća	Nije spomenuto	98.1%	99.8%	6.517	1	.011
	Spomenuto	1.9%	0.2%			
Zabrinutost	Nije spomenuto	81.5%	75.6%	5.187	1	.023
	Spomenuto	18.5%	24.4%			
Strah	Nije spomenuto	88.7%	80.0%	14.370	1	.000
	Spomenuto	11.3%	20.0%			

Tabela 64. Dali poznajete nekog licno ko je vehabija/selefija?

	Pol		Total
	Muškarci	Žene	
Da	26.1%	18.5%	22.5%
Ne	63.7%	73.9%	68.5%
Pretpostavljam da jeste, ali nisam siguran	5.9%	4.8%	5.4%
Odbija	4.3%	2.7%	3.6%
Total	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 64.1 Hi- kvadrat test

V	df	p
12.441	3	.006

Tabela 65. Kako biste reagovali na saznanje da je neka vama bliska osoba vehabija/selefija?

	Pol		Total
	Muškarci	Žene	
Podržao bih ga/je	7.9%	2.3%	5.3%
Pravio/la bih se da se ništa ne događa	27.0%	25.3%	26.2%
Pokušao/la bih da je ubijedim da je to pogrešno	22.9%	26.7%	24.7%
Prekinuo/la bih kontakte sa njom/njim	25.3%	25.7%	25.5%
Nešto drugo	2.5%	2.9%	2.7%
Bez odgovora/odbija	14.4%	17.1%	15.6%
Total	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 65.1 Hi- kvadrat test

v	df	p
18.196	5	.003

Tabela 66. Da li biste voljeli da saznate nešto više o vehabizmu/selefizmu?

	Pol		Total
	Muškarci	Žene	
Da	30.8%	22.3%	26.8%
Ne	54.4%	55.2%	54.8%
Ne znam	14.7%	22.5%	18.4%
Total	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 66.1 Hi- kvadrat test

v	df	p
14.992	2	.001

Tabela 67. Da li bi Vam smetalo da se u medijima više govori o problemima vebabija/selefija sa kojima se svakodnevno susrecu u BiH?

	Pol		Total
	Muškarci	Žene	
Da	29.9%	28.2%	29.1%
Ne	52.2%	45.3%	48.9%
Ne znam	18.0%	26.5%	22.0%
Total	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 67.1 Hi- kvadrat test

v	df	p
11.027	2	.004

STATISTIČKI ZNAČAJNE RAZLIKE S OBZIROM NA GODINE STAROSTI ISPITANIKA

Tabela 68. Da li znate ko su vebabije/selefije?

	Starost				Total
	Od 18 do 29 godina	Od 30 do 44 godine	Od 45 do 59 godina	60 i više godina	
Da	53.4%	57.1%	66.4%	66.9%	59.7%
Ne	18.9%	11.3%	9.1%	7.9%	12.4%
Nisam siguran	20.3%	24.1%	16.2%	16.5%	20.1%
Odbija	7.5%	7.4%	8.3%	8.6%	7.8%
Total	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 68.1 Hi- kvadrat test

v	df	p
25.046	9	.003

Tabela 69. Kako se najčešće informišete o vehabijama/selefijama?

		Starost				V	df	p
		Od 18 do 29 godina	Od 30 do 44 godine	Od 45 do 59 godina	60 i više godina			
Televizija	Nije spomenuto	27.4%	20.2%	24.5%	16.5%	8.117	3	.044
	Spomenuto	72.6%	79.8%	75.5%	83.5%			
Portali	Nije spomenuto	69.8%	67.3%	68.9%	84.2%	14.608	3	.002
	Spomenuto	30.2%	32.7%	31.1%	15.8%			
Društvene mreže	Nije spomenuto	59.8%	67.9%	71.8%	87.8%	35.275	3	.000
	Spomenuto	40.2%	32.1%	28.2%	12.2%			
Od prijatelja i poznanika	Nije spomenuto	76.5%	69.9%	64.7%	69.1%	8.911	3	.031
	Spomenuto	23.5%	30.1%	35.3%	30.9%			
Razgovaram sa vehabijama/selefijama	Nije spomenuto	96.8%	92.9%	85.9%	94.2%	23.254	3	.000
	Spomenuto	3.2%	7.1%	14.1%	5.8%			

Tabela 70. Po Vašem mišljenju koliko u BiH ima vehabija/selefija?

	Starost				Total
	Od 18 do 29 godina	Od 30 do 44 godine	Od 45 do 59 godina	60 i više godina	
Do 1000	11.0%	8.0%	7.5%	5.8%	8.4%
Od 1001 do 3000	14.2%	8.0%	9.1%	8.6%	10.1%
Od 3001 do 5000	12.1%	12.2%	12.0%	10.8%	11.9%
Od 5001 do 10 000	18.5%	15.5%	17.8%	12.9%	16.5%
Od 10 001 do 20 000	7.1%	8.6%	10.0%	12.9%	9.1%
Od 20 001 do 50 000	2.8%	3.9%	3.3%	5.0%	3.6%
Više od 50 000	7.1%	4.5%	7.5%	2.2%	5.6%
Ne zna/odbija	27.0%	39.3%	32.8%	41.7%	34.6%
Total	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 70.1 Hi- kvadrat test

V	df	p
33.321	21	.043

Tabela 71. Da li je, po Vašem mišljenju, vebizam/selefizam...?

	Starost				Total
	Od 18 do 29 godina	Od 30 do 44 godine	Od 45 do 59 godina	60 i vise godina	
Praktikovanje islama koji se muslimanima u BiH nameće izvana	32.4%	37.5%	37.8%	46.8%	37.4%
Praktikovanje islama koji prikriveno podržava Islamska zajednica BiH	12.1%	15.2%	13.3%	19.4%	14.4%
Slobodan izbor pojedinca da praktikuje islam kako on želi a koji se može promijeniti	26.3%	17.0%	17.4%	9.4%	18.7%
Moda u praktikovanju islama koju neki muslimani u BiH prihvataju	13.2%	10.1%	12.4%	5.0%	10.8%
Dokaz da je islam agresivna religija	2.1%	3.6%	5.8%	7.2%	4.2%
Nešto drugo	0.7%	1.2%	2.5%	0.7%	1.3%
Ne zna/odbija	13.2%	15.5%	10.8%	11.5%	13.1%
Total	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 72. *Koju vrstu socijalnih odnosa (kontakata) imate sa muškarcima i ženama koji su vehabije/ selefije?*

		Starost				V	df	p
		Od 18 do 29 godina	Od 30 do 44 godine	Od 45 do 59 godina	60 i više godina			
Nemam nikakav kontakt sa njima	Nije spomenuto	30.2%	34.2%	44.0%	28.1%	14.377	3	.002
	Spomenuto	69.8%	65.8%	56.0%	71.9%			
Žive u mom komšiluku	Nije spomenuto	92.9%	92.6%	89.2%	97.8%	9.618	3	.022
	Spomenuto	7.1%	7.4%	10.8%	2.2%			
Članovi moje rodbine su vehabije/ selefije	Nije spomenuto	98.9%	96.7%	94.2%	96.4%	9.155	3	.027
	Spomenuto	1.1%	3.3%	5.8%	3.6%			

Tabela 73. *Kada ugledate muškarca ili ženu na ulici za koje mislite ili znate da su vehabije /selefije, kakve emocije/osjećanja to izaziva kod vas?*

		Starost				V	df	p
		Od 18 do 29 godina	Od 30 do 44 godine	Od 45 do 59 godina	60 i više godina			
Ravnodušnost	Nije spomenuto	48.4%	59.2%	63.9%	67.6%	19.543	3	.000
	Spomenuto	51.6%	40.8%	36.1%	32.4%			
Radost	Nije spomenuto	99.3%	98.5%	95.4%	98.6%	11.104	3	.011
	Spomenuto	0.7%	1.5%	4.6%	1.4%			
Tuga	Nije spomenuto	98.9%	97.6%	95.0%	95.7%	8.338	3	.040
	Spomenuto	1.1%	2.4%	5.0%	4.3%			
Sreća	Nije spomenuto	98.9%	99.7%	97.1%	100.0%	10.719	3	.013
	Spomenuto	1.1%	0.3%	2.9%				
Zabrinutost	Nije spomenuto	86.8%	77.1%	75.9%	70.5%	18.240	3	.000
	Spomenuto	13.2%	22.9%	24.1%	29.5%			

Tabela 74. Dali poznajete nekog licno ko je vehabija/selefija?

	Starost				Total
	Od 18 do 29 godina	Od 30 do 44 godine	Od 45 do 59 godina	60 i više godina	
Da	22.8%	20.2%	31.1%	13.7%	22.7%
Ne	68.3%	70.8%	59.3%	79.9%	68.6%
Pretpostavljam da jeste, ali nisam siguran	6.4%	5.1%	5.0%	4.3%	5.3%
Odbija	2.5%	3.9%	4.6%	2.2%	3.4%
Total	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 74.1 Hi- kvadrat test

v	df	p
22.732	9	.007

Tabela 75. Da li Vam je ta osoba sama kazala da je vehabija/selefija ili Vi pretpostavljate na osnovu pri?a koje ga prate, ponašanja, oblacenja i slicno?

	Starost				Total
	Od 18 do 29 godina	Od 30 do 44 godine	Od 45 do 59 godina	60 i više godina	
Nije pitan	69.0%	72.9%	63.5%	82.0%	70.8%
Da, priznao/la mi je	6.0%	7.4%	10.4%	3.6%	7.2%
Nije mi priznao/la, ali se ponaša kao oni	15.7%	11.6%	14.5%	7.2%	12.8%
Ne, ali svi kažu da jeste	8.9%	8.0%	11.2%	7.2%	8.9%
Odbija	0.4%		0.4%		0.2%
Total	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 75.1 Hi- kvadrat test

V	df	p
21.153	12	.048

Tabela 76. Kako biste reagovali na saznanje da je neka vama bliska osoba vehabija/selefija?

	Starost				Total
	Od 18 do 29 godina	Od 30 do 44 godine	Od 45 do 59 godina	60 i više godina	
Podržao bih ga/je	3.6%	5.7%	7.9%	3.6%	5.3%
Pravio/la bih se da se ništa ne događa	38.4%	21.4%	23.7%	18.0%	26.3%
Pokušao/la bih da je ubijedim da je to pogrešno	23.8%	26.2%	22.8%	25.2%	24.6%
Prekinuo/la bih kontakte sa njom/njim	18.1%	26.5%	23.7%	42.4%	25.7%
Nešto drugo	0.7%	3.3%	4.1%	2.9%	2.7%
Bez odgovora/odbija	15.3%	17.0%	17.8%	7.9%	15.4%
Total	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 76.1 Hi- kvadrat test

V	df	p
64.082	15	.000

Tabela 77. Da li biste voljeli da saznate nešto više o vehabizmu/selefizmu

	Starost				Total
	Od 18 do 29 godina	Od 30 do 44 godine	Od 45 do 59 godina	60 i više godina	
Da	20.3%	26.5%	36.5%	24.5%	26.9%
Ne	60.1%	54.2%	48.1%	57.6%	54.9%
Ne znam	19.6%	19.3%	15.4%	18.0%	18.3%
Total	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 77.1 Hi- kvadrat test

v	df	p
18.425	6	.005

STATISTIČKI ZNAČAJNE RAZLIKE S OBZIROM NA OBRAZOVANJE ISPITANIKA

Tabela 78. Da li znate ko su vehabije/selefije?

	Obrazovanje				Total
	Osnovna škola	Zanat	Srednja škola 4 stepen	Viša i visoka škola	
Da	55.1%	67.6%	58.9%	58.5%	59.8%
Ne	7.7%	8.1%	15.3%	10.8%	12.1%
Nisam siguran	20.5%	18.9%	18.7%	22.8%	20.2%
Odbija	16.7%	5.4%	7.1%	7.9%	7.9%
Total	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 78.1 Hi- kvadrat test

v	df	p
20.082	9	.017

Tabela 79. Kako se najčešće informišete o vehabijama/selefijama?

		Obrazovanje				v	df	p
		Osnovna škola	Zanat	Srednja škola 4 stepen	Viša i visoka škola			
Dnevne novine	Nije spomenuto	84.6%	77.7%	77.9%	70.9%	8.788	3	.032
	Spomenuto	15.4%	22.3%	22.1%	29.1%			
Portali	Nije spomenuto	84.6%	75.0%	68.9%	67.1%	11.190	3	.011
	Spomenuto	15.4%	25.0%	31.1%	32.9%			
Društvene mreže	Nije spomenuto	87.2%	77.7%	65.3%	66.1%	21.364	3	.000
	Spomenuto	12.8%	22.3%	34.7%	33.9%			

Tabela 80. Da li je, po Vašem mišljenju, vehabizam/selefizam...?

	Obrazovanje				Total
	Osnovna škola	Zanat	Srednja škola 4 stepen	Viša i visoka škola	
Praktikovanje islama koji se muslimanima u BiH nameće izvana	34.6%	41.2%	33.8%	41.1%	37.3%
Praktikovanje islama koji prikriveno podržava Islamska zajednica BiH	10.3%	16.9%	16.4%	12.0%	14.6%
Slobodan izbor pojedinca da praktikuje islam kako on želi a koji se može promijeniti	14.1%	12.2%	21.2%	19.9%	18.9%
Moda u praktikovanju islama koju neki muslimani u BiH prihvataju	9.0%	8.8%	10.3%	13.0%	10.8%
Dokaz da je islam agresivna religija	6.4%	5.4%	5.0%	1.9%	4.2%
Nešto drugo	1.3%	2.7%	0.7%	1.6%	1.3%
Ne zna/odbija	24.4%	12.8%	12.6%	10.4%	12.9%
Total	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 80.1 Hi- kvadrat test

v	df	p
34.935	18	.010

Tabela 81. Koju vrstu socijalnih odnosa (kontakata) imate sa muškarcima i ženama koji su vehabije/ selefije?

		Obrazovanje				v	df	p
		Osnovna škola	Zanat	Srednja škola 4 stepen	Viša i visoka škola			
Ponekad ih sretnem u gradu	Nije spomenuto	85.9%	79.7%	76.7%	71.8%	8.466	3	.037
	Spomenuto	14.1%	20.3%	23.3%	28.2%			
Radim sa njima	Nije spomenuto	100.0%	100.0%	96.6%	95.9%	8.954	3	.030
	Spomenuto			3.4%	4.1%			

Tabela 82. Kako biste reagovali na saznanje da je neka vama bliska osoba vehabija/selefija?

	Obrazovanje				Total
	Osnovna škola	Zanat	Srednja škola 4 stepen	Viša i visoka škola	
Podržao bih ga/je	5.1%	3.4%	5.9%	5.7%	5.4%
Pravio/la bih se da se ništa ne događa	21.8%	19.6%	30.4%	25.0%	26.3%
Pokušao/la bih da je ubijedim da je to pogrešno	24.4%	24.3%	23.5%	26.3%	24.6%
Prekinuo/la bih kontakte sa njom/njim	28.2%	36.5%	23.1%	23.7%	25.7%
Nešto drugo	5.1%	2.0%	1.1%	4.4%	2.7%
Bez odgovora/odbija	15.4%	14.2%	16.0%	14.9%	15.3%
Total	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 82.1 Hi- kvadrat test

v	df	p
26.460	15	.033

Tabela 83. Da li bi Vam smetalo da se u medijima više govori o problemima vehabija/selefija sa kojima se svakodnevno susreću u BiH?

	Obrazovanje				Total
	Osnovna škola	Zanat	Srednja škola 4 stepen	Viša i visoka škola	
Da	39.7%	27.0%	25.8%	32.0%	29.1%
Ne	32.1%	45.9%	53.9%	48.4%	49.2%
Ne znam	28.2%	27.0%	20.3%	19.6%	21.7%
Total	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 83.1 Hi- kvadrat test

v	df	p
17.225	6	.008

STATISTIČKI ZNAČAJNE RAZLIKE S OBZIROM NA ETNIČKU PRIPADNOST ISPITANIKA

Tabela 84. *Da li znate ko su vehabije/selefije?*

	Etnička pripadnost			Total
	Hrvati	Bošnjaci	Srbi	
Da	61.4%	66.0%	51.7%	60.3%
Ne	15.0%	6.8%	19.0%	12.4%
Nisam siguran	20.9%	18.3%	21.1%	19.7%
Odbija	2.6%	8.9%	8.3%	7.7%
Total	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 84.1 *Hi- kvadrat test*

V	df	p
37.738	6	.000

Tabela 85. *Ocjenama od 1 do 5 procijenite svoje znanje o vehabijama/selefijama? (prosječne vrijednosti)*

	N	M	SD	SE	p
Hrvati	90	1.34	.621	.065	.000
Bošnjaci	436	2.22	1.045	.050	
Srbi	310	1.90	1.035	.059	
Total	836	2.01	1.040	.036	

Tabela 86. Kako se najčešće informišete o vehabijama/selefijama?

		Etnička pripadnost			V	df	p
		Hrvati	Bošnjaci	Srbi			
Televizija	Nije spomenuto	16.3%	29.0%	14.1%	28.077	2	.000
	Spomenuto	83.7%	71.0%	85.9%			
Radio	Nije spomenuto	90.8%	82.6%	74.6%	19.138	2	.000
	Spomenuto	9.2%	17.4%	25.4%			
Časopisi	Nije spomenuto	98.0%	91.3%	88.7%	11.746	2	.003
	Spomenuto	2.0%	8.7%	11.3%			
Portali	Nije spomenuto	56.9%	65.6%	85.3%	54.014	2	.000
	Spomenuto	43.1%	34.4%	14.7%			
Stručne knjige i članci	Nije spomenuto	99.3%	90.8%	96.9%	21.856	2	.000
	Spomenuto	0.7%	9.2%	3.1%			
Društvene mreže	Nije spomenuto	85.0%	56.2%	80.1%	72.522	2	.000
	Spomenuto	15.0%	43.8%	19.9%			
Od prijatelja i poznanika	Nije spomenuto	74.5%	60.6%	81.0%	39.886	2	.000
	Spomenuto	25.5%	39.4%	19.0%			
Razgovaram sa vehabijama/selefijama	Nije spomenuto	99.3%	85.2%	98.8%	62.126	2	.000
	Spomenuto	0.7%	14.8%	1.2%			

Tabela 87. Po Vašem mišljenju koliko u BiH ima vehabija/selefija?

	Etnička pripadnost			Total
	Hrvati	Bošnjaci	Srbi	
Do 1000	5.9%	7.0%	11.3%	8.3%
Od 1001 do 3000	5.2%	7.6%	14.7%	9.7%
Od 3001 do 5000	5.9%	10.5%	16.8%	11.9%
Od 5001 do 10 000	5.9%	22.4%	13.8%	16.7%
Od 10 001 do 20 000	8.5%	10.9%	6.4%	8.9%
Od 20 001 do 50 000	4.6%	3.9%	2.8%	3.6%
Više od 50 000	5.2%	8.3%	3.1%	6.0%
Ne zna/odbija	58.8%	29.4%	31.2%	34.8%
Total	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 87.1 Hi- kvadrat test

v	df	p
97.499	14	.000

Tabela 88. Da li je, po Vašem mišljenju, vehabizam/selefizam...?

	Etnička pripadnost			Total
	Hrvati	Bošnjaci	Srbi	
Praktikovanje islama koji se muslimanima u BiH nameće izvana	40.5%	37.9%	38.2%	38.4%
Praktikovanje islama koji prikriveno podržava Islamska zajednica BiH	19.0%	8.5%	20.5%	14.4%
Slobodan izbor pojedinca da praktikuje islam kako on želi a koji se može promijeniti	10.5%	25.9%	13.8%	19.2%
Moda u praktikovanju islama koju neki muslimani u BiH prihvataju	11.1%	12.6%	6.1%	10.1%
Dokaz da je islam agresivna religija	7.2%		9.2%	4.4%
Nešto drugo		2.0%	0.3%	1.1%
Ne zna/odbija	11.8%	13.1%	11.9%	12.5%
Total	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 88.1 Hi- kvadrat test

V	df	p
99.432	12	.000

Tabela 89. *Koju vrstu socijalnih odnosa (kontakata) imate sa muškarcima i ženama koji su vehabije/ selefije?*

		Etnička pripadnost			V	df	p
		Hrvati	Bošnjaci	Srbi			
Nemam nikakav kontakt sa njima	Nije spomenuto	12.4%	59.0%	10.4%	239.397	2	.000
	Spomenuto	87.6%	41.0%	89.6%			
Ponekad ih sretnem u gradu	Nije spomenuto	86.9%	66.7%	88.4%	60.943	2	.000
	Spomenuto	13.1%	33.3%	11.6%			
Svakodnevno ih srećem u gradu	Nije spomenuto	97.4%	76.0%	99.4%	112.199	2	.000
	Spomenuto	2.6%	24.0%	0.6%			
Žive u mom komšiluku	Nije spomenuto	98.0%	86.1%	99.7%	60.459	2	.000
	Spomenuto	2.0%	13.9%	0.3%			
Radim sa njima	Nije spomenuto	100.0%	94.1%	99.7%	26.145	2	.000
	Spomenuto		5.9%	0.3%			
Družim se sa njima	Nije spomenuto	100.0%	94.8%	99.7%	22.858	2	.000
	Spomenuto		5.2%	0.3%			
Članovi moje rodbine su vehabije/ selefije	Nije spomenuto	99.3%	93.9%	99.4%	22.034	2	.000
	Spomenuto	0.7%	6.1%	0.6%			
Članovi moje porodice su vehabije/ selefije	Nije spomenuto	100.0%	97.8%	100.0%	10.570	2	.005
	Spomenuto		2.2%				

Tabela 90. Kada ugledate muškarca ili ženu na ulici za koje mislite ili znate da su vehabije /selefije, kakve emocije/osjećanja to izaziva kod vas?

		Etnička pripadnost			V	df	p
		Hrvati	Bošnjaci	Srbi			
Ravnodušnost	Nije spomenuto	89.5%	40.3%	70.3%	142.450	2	.000
	Spomenuto	10.5%	59.7%	29.7%			
Ljutnju	Nije spomenuto	77.8%	90.6%	81.0%	21.909	2	.000
	Spomenuto	22.2%	9.4%	19.0%			
Radost	Nije spomenuto	100.0%	96.1%	99.7%	16.368	2	.000
	Spomenuto		3.9%	0.3%			
Tuga	Nije spomenuto	98.7%	98.5%	94.2%	13.894	2	.001
	Spomenuto	1.3%	1.5%	5.8%			
Sreća	Nije spomenuto	100.0%	97.8%	99.7%	7.952	2	.019
	Spomenuto		2.2%	0.3%			
Zabrinutost	Nije spomenuto	65.4%	84.5%	76.8%	26.291	2	.000
	Spomenuto	34.6%	15.5%	23.2%			
Strah	Nije spomenuto	64.7%	94.6%	78.9%	87.768	2	.000
	Spomenuto	35.3%	5.4%	21.1%			

Tabela 91. Dali poznajete nekog licno ko je vehabija/selefija?

	Etnička pripadnost			Total
	Hrvati	Bošnjaci	Srbi	
Da	3.9%	41.0%	6.4%	22.9%
Ne	92.2%	46.4%	89.0%	68.7%
Pretpostavljam da jeste, ali nisam siguran	1.3%	8.7%	2.4%	5.3%
Odbija	2.6%	3.9%	2.1%	3.1%
Total	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 91.1 Hi- kvadrat test

V	df	p
215.015	6	.000

Tabela 92. Da li Vam je ta osoba sama kazala da je vehabija/selefija ili Vi pretpostavljate na osnovu priča koje ga prate, ponašanja, oblacenja i slicno?

	Etnička pripadnost			Total
	Hrvati	Bošnjaci	Srbi	
Nije pitan	94.8%	49.0%	89.3%	70.5%
Da, priznao/la mi je		14.4%	1.2%	7.5%
Nije mi priznao/la, ali se ponaša kao oni	3.9%	23.5%	2.8%	13.1%
Ne, ali svi kažu da jeste	1.3%	13.1%	6.1%	8.7%
Odbija			0.6%	0.2%
Total	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 92.1 Hi- kvadrat test

V	df	p
217.721	8	.000

Tabela 93. Kako biste reagovali na saznanje da je neka vama bliska osoba vehabija/selefija?

	Etnička pripadnost			Total
	Hrvati	Bošnjaci	Srbi	
Podržao bih ga/je		10.5%	0.9%	5.4%
Pravio/la bih se da se ništa ne događa	5.9%	34.2%	25.4%	26.5%
Pokušao/la bih da je ubijem da je to pogrešno	32.0%	25.3%	21.1%	24.9%
Prekinuo/la bih kontakte sa njom/njim	45.8%	11.5%	36.4%	25.8%
Nešto drugo	4.6%	2.8%	1.8%	2.8%
Bez odgovora/odbija	11.8%	15.7%	14.4%	14.6%
Total	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 93.1 Hi- kvadrat test

V	df	p
160.031	10	.000

Tabela 94. Da li biste voljeli da saznate nešto više o vehabizmu/selefizmu?

	Etnička pripadnost			Total
	Hrvati	Bošnjaci	Srbi	
Da	22.2%	28.5%	29.4%	27.8%
Ne	46.4%	51.9%	59.6%	53.7%
Ne znam	31.4%	19.6%	11.0%	18.5%
Total	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 94.1 Hi- kvadrat test

V	df	p
29.929	4	.000

Tabela 95. Da li bi Vam smetalo da se u medijima više govori o problemima vehabija/selefija sa kojima se svakodnevno susreću u BiH?

	Etnička pripadnost			Total
	Hrvati	Bošnjaci	Srbi	
Da	19.0%	27.2%	34.9%	28.5%
Ne	43.1%	50.5%	52.0%	49.8%
Ne znam	37.9%	22.2%	13.1%	21.6%
Total	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 95.1 Hi- kvadrat test

V	df	p
41.213	4	.000

Tabela 96. Da li biste prijavili policiji nasilje nad osobom za koju znate ili pretpostavljate da je vehabija/selefija?

	Etnička pripadnost			Total
	Hrvati	Bošnjaci	Srbi	
Da	41.8%	76.0%	29.1%	54.1%
Ne	7.8%	2.4%	24.2%	10.9%
Nisam siguran	31.4%	14.8%	33.6%	24.1%
Odbija	19.0%	6.8%	13.1%	11.0%
Total	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 96.1 Hi- kvadrat test

V	df	p
217.706	6	.000

STATISTIČKI ZNAČAJNE RAZLIKE S OBZIROM NA TIP NASELJA U KOJEM ŽIVE ISPITANICI

Tabela 97. Da li znate ko su vehabije/selefije?

	Tip naselja		Total
	Grad	Selo	
Da	61.3%	57.0%	59.4%
Ne	9.7%	15.7%	12.4%
Nisam siguran	21.7%	18.8%	20.4%
Odbija	7.3%	8.5%	7.9%
Total	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 97.1 Hi- kvadrat test

V	df	p
9.474	3	.024

Tabela 98. Kako se najčešće informišete o vehabijama/selefijama?

		Tip naselja		V	df	p
		Grad	Selo			
Portali	Nije spomenuto	67.2%	75.1%	7.485	1	.006
	Spomenuto	32.8%	24.9%			
Od prijatelja i poznanika	Nije spomenuto	66.5%	75.6%	9.815	1	.002
	Spomenuto	33.5%	24.4%			

Tabela 99. Po Vašem mišljenju koliko u BiH ima vehabija/selefija?

	Tip naselja		Total
	Grad	Selo	
Do 1000	6.5%	10.8%	8.4%
Od 1001 do 3000	8.2%	12.3%	10.1%
Od 3001 do 5000	10.8%	13.2%	11.9%
Od 5001 do 10 000	17.4%	15.2%	16.4%
Od 10 001 do 20 000	11.6%	6.1%	9.2%
Od 20 001 do 50 000	4.1%	2.9%	3.6%
Više od 50 000	6.1%	4.9%	5.6%
Ne zna/odbija	35.3%	34.5%	35.0%
Total	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 99.1 Hi- kvadrat test

v	df	p
21.710	7	.003

Tabela 100. *Koju vrstu socijalnih odnosa (kontakata) imate sa muškarcima i ženama koji su vehabije/ selefije?*

		Tip naselja		v	df	p
		Grad	Grad			
Svakodnevno ih srećem u gradu	Nije spomenuto	85.7%	91.0%	6.788	1	.009
	Spomenuto	14.3%	9.0%			
Žive u mom komšiluku	Nije spomenuto	90.3%	95.5%	9.791	1	.002
	Spomenuto	9.7%	4.5%			

Tabela 101. *Da li biste voljeli da saznate nešto više o vehabizmu/selefizmu?*

	Tip naselja		Total
	Grad	Selo	
Da	29.2%	23.8%	26.8%
Ne	50.5%	60.1%	54.8%
Ne znam	20.3%	16.1%	18.4%
Total	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 101.1 Hi- kvadrat test

v	df	p
9.141	2	.010

Tabela 102. Da li bi Vam smetalo da se u medijima više govori o problemima vehabija/selefija sa kojima se svakodnevno susrecu u BiH?

	Tip naselja		Total
	Grad	Selo	
Da	26.0%	33.0%	29.1%
Ne	50.4%	47.1%	48.9%
Ne znam	23.7%	20.0%	22.0%
Total	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 102.1 Hi- kvadrat test

v	df	p
6.231	2	.044

Tabela 103. Da li biste prijavili policiji nasilje nad osobom za koju znate ili pretpostavljate da je vehabija/selefija?

	Tip naselja		Total
	Grad	Selo	
Da	61.3%	45.5%	54.3%
Ne	8.2%	13.9%	10.8%
Nisam siguran	19.9%	28.5%	23.7%
Odbija	10.6%	12.1%	11.3%
Total	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 103.1 Hi- kvadrat test

v	df	p
26.960	3	.000

STATISTIČKI ZNAČAJNE RAZLIKE NA UZORKU SELEFIJA

Tabela 104. *Mekteb*

		Pol		Total
		Muškarci	Žene	
Odbija	N	2	0	2
	%	2.1%	0.0%	1.6%
Da	N	56	25	81
	%	58.9%	92.6%	66.4%
Ne	N	37	2	39
	%	38.9%	7.4%	32.0%
Total	N	95	27	122
	%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 104.1 *Hi- kvadrat test*

v	df	p
10.696	2	.005

Tabela 105. Medresu

		Pol		Total
		Muškarci	Žene	
Odbija	N	2	0	2
	%	2.1%	0.0%	1.6%
Da	N	5	6	11
	%	5.3%	22.2%	9.0%
Ne	N	88	21	109
	%	92.6%	77.8%	89.3%
Total	N	95	27	122
	%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 105.1 Hi- kvadrat test

V	df	p
7.794	2	.020

Tabela 106. Fakultet islamskih nauka u BiH

		Pol		Total
		Muškarci	Žene	
Odbija	N	2	0	2
	%	2.1%	0.0%	1.6%
Da	N	1	4	5
	%	1.1%	14.8%	4.1%
Ne	N	92	23	115
	%	96.8%	85.2%	94.3%
Total	N	95	27	122
	%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 106.1 Hi- kvadrat test

v	df	p
10.588	2	.005

Tabela 107. Da li ste za vrijeme rata u Bosni i Hercegovini bili pripadnik Armije BiH ili neke druge vojne formacije?

		Pol		Total
		Muškarci	Žene	
Nije odgovorio	N	3	0	3
	%	3.2%	0.0%	2.5%
Da, sve vrijeme	N	21	2	23
	%	22.1%	7.4%	18.9%
Da, ali samo neko vrijeme	N	5	0	5
	%	5.3%	0.0%	4.1%
Ne	N	60	19	79
	%	63.2%	70.4%	64.8%
Nisam biorođen	N	6	6	12
	%	6.3%	22.2%	9.8%
Total	N	95	27	122
	%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 107.1 Hi- kvadrat test

v	df	p
10.260	4	.036

Tabela 108. Protjerani iz mjesta u kojem ste živjeli

		Pol		Total
		Muškarci	Žene	
Nije spomenuto	N	72	15	87
	%	75.8%	55.6%	71.3%
Spomenuto	N	23	12	35
	%	24.2%	44.4%	28.7%
Total	N	95	27	122
	%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 108.1 Hi- kvadrat test

v	df	p
4.207	1	.040

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна и универзитетска библиотека
Републике Српске, Бања Лука

323.28(497.6)
28-67(497.6)

ПУХАЛО, Срђан

Selefije u Bosni i Hercegovini : ko su oni, kako ih drugi vide i kako se izvještava o njima : Socio- psihološka studija / priredio Srđan Puhalo ; [autori Srđan Puhalo, Dino Abazović, Milkica Bulajić]. - Banja Luka : Pro Educa, 2016 (Banja Luka : Art print). - 224 str. : ilustr. ; 25 cm

Tiraž 300. - Napomene i bibliografske reference uz tekst. - Bibliografija uz poglavlja.

ISBN 978-99955-613-4-5

1. Абазовић, Дино [аутор] 2. Булајић, Милкица [аутор]

COBISS.RS-ID 6188824

